

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

20. YÜZYIL ŞEYHLERİNDEN MUZAFFER OZAK'IN
HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI, TASAVVUFÎ
GÖRÜŞLERİ VE “İRŞÂD” ADLI ESERİNİN TAHLİLİ

BETÜL İŞİKÇEVİREN
18810601295

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. DİLAVER GÜRER

Bu tez çalışması Necmettin Erbakan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü
tarafından 211317001 numaralı proje ile desteklenmiştir.

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	BETÜL İŞİKÇEVİREN		
	Numarası	18810601295		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tasavvuf Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	20. YÜZYIL ŞEYHLERİNDEN MUZAFFER OZAK'IN HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ VE "İRŞÂD" ADLI ESERİNİN TAHLİLİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

BETÜL İŞİKÇEVİREN

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Adı Soyadı	Betül IŞIKÇEVİREN
Numarası	18810601295
Ana Bilim/Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tasavvuf
Programı	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Dilaver GÜRER
Tezin Adı	20. YÜZYIL ŞEYHLERİNDEN MUZAFFER OZAK'IN HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI, TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ VE "İRŞÂD" ADLI ESERİNİN TAHLİLİ

Bu çalışma XX. yüzyılda yaşamış, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yetişmiş bir ilim adamı ve mutasavvıf olan Muzaffer Ozak'ın hayatı, eserleri, tarikatı, tasavvufî görüşleri ve İrşâd adlı eserinin tahlilinden oluşmaktadır.

Bir batı tarikatı ya da İstanbul tarikatı olarak nitelendirilen Cerrâhiyye tarikatının şeyhi Muzaffer Ozak'ın, İstanbul'da Sahaflar Çarşısı'nda dükkânı bulunduğundan "Sahaflar Şeyhi" olarak bilinmektedir. İlim ve irfan merkezi mesabesinde olan onun bu sahaf dükkânında her seviyeden ve her kesimden insan bulunmuştur.

Muzaffer Ozak, sahaflık mesleğini ve imamlığını aynı anda yapmıştır. Üslup ve karakter bakımından oldukça etkileyici olan Ozak, hoşsohbet ve nüktedan tarzı ile anlaşılması zor dinî meseleleri kolay bir şekilde izah etmiş ve ele aldığı konuları hikâyelerle desteklemiştir. Güçlü bir hitabete sahip olan

Muzaffer Ozak, İstanbul'un kırk iki camiinde otuz sene halka irşat faaliyetlerinde bulunmuştur.

İrşat faaliyetlerini sadece Türkiye'de değil yurt dışında da gerçekleştiren M. Efendi, yabancıların da dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Onun dış ülkelerde de dervişleri, halifeleri ve binlerce seveni vardır. Muzaffer Ozak'ın yazmış olduğu birçok eser mevcuttur. Eserleri günümüzde hâlâ okunmakta olup yabancı dillerde de çevirileri bulunmaktadır.

Tezimizin son bölümünde yer alan, Muzaffer Ozak'ın İrşâd ismini verdiği üç ciltlik eseri incelediğimizde, eserin mev'ıza tarzında yazıldığını ve içeriğinin de muhtelif âyet ve hadislerle birlikte tasavvufî konulardan, şahsiyetlerden ve hikâyelerden oluştuğunu tespit ettik.

Anahtar Sözcükler: Muzaffer Ozak, Tasavvuf, İrşâd, Halvetiyye, Cerrâhiyye.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ABSTRACT

Name and Surname	Betül IŞIKÇEVİREN
Student Number	18810601295
Department	Basic Islamic Sciences/Sufism
Study Programme	Master's Degree (M.A.)
Supervisor	Prof. Dr. Dilaver GÜRER
Title of The Thesis/Dissertation	20. CENTURY SHEIKH MUZAFFER OZAK'S LIFE, WORKS, RELIGIOUS ORDER, SUFIC THOUGHTS AND ANALYSING OF HIS WORK CALLED "IRSHAD"

This study XX. the life of Muzaffer Ozak, a sheikh and mystic who lived in the 19th century and grew up during the foundation of the Republic, consists of his works, sect, sufi views and the analysis of his work named "Irshad".

Muzaffer Ozak, the sheikh of the Jarrahiyya Order, which is described as a western sect or Istanbul sect, is known as the "the sheikh of the booksellers" because he has a shop in the "Bookstore Bazaar" in Istanbul.

Ozak, who is very impressive in terms of style and character, has easily explained religious issues that are difficult to understand with his sociable and witty style. Muzaffer Ozak, who has a strong address by supporting the subjects he has dealt with with stories, has carried out public consultation activities in forty-two mosques in Istanbul for thirty years. Muzaffer Ozak carried out its guidance activities not only in Turkey but also abroad. Thus, Ozak has also

attracted the attention and interest of foreigners and has dervishes, caliphs and thousands of lovers in foreign countries. There are many works written by Muzaffer Ozak. Ozak's works are still read today and they have translations in foreign languages.

As a result, when we examined the three-volume work named *Irshad* by Muzaffer Ozak, which is included in the last part of our thesis we found that the work was written in advice style and its content consisted of mystical subjects, together with various verses and hadiths.

Keywords: Muzaffer Ozak, Sufism, Irshad, Khalwatiyya, Jarrahiyya.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	4
ÖZET	5
ABSTRACT.....	7
İÇİNDEKİLER	9
KISALTMALAR.....	14
ÖN SÖZ	16
GİRİŞ	18
MUZAFFER OZAK'IN YAŞADIĞI DEVİR	18
1. Siyasi Manzara.....	18
2. İlmî Manzara.....	21
3. Tasavvufî Manzara	22
BİRİNCİ BÖLÜM	24
MUZAFFER OZAK'IN HAYATI VE ESERLERİ	24
1. Doğumu, Ailesi ve Mesleği	25
2. İlim Tahsili.....	28
2.1. İlim Meclisinde Bulunduğu Hocalarının Bazılarının Hayatları	31
2.1.1. Abdülhakîm Arvâsî (1860-1943)	31
2.1.2. Kâmil Akdik (1861-1941)	32
2.1.3. Nuri Korman (1868-1951).....	33
2.1.4. İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946).....	33
2.1.5. İsmail Hakkı Başeski (1882-1942).....	34
2.1.6. Muhammet Hüsrev Aydınlar (1884-1953).....	34
2.1.7. Cemal Öğüt (1887-1966).....	35
3. Muzaffer Ozak'ın Şahsiyeti ve İrşat Faaliyetleri.....	36
3.1. Muzaffer Ozak'ın Hazır Cevap Kişiliği	41
3.2. Her Kesimden İnsanı Kucaklayıcı Tavrı.....	42
3.3. Açık Sözlülüğü.....	44
4. Muzaffer Ozak'ı Tanıyanların Hatıraları	45
4.1. Şefik Can (1909-2005)	45
4.2. Ergun Göze (1931-2009).....	46

4.3. Emin Işık (1936-2019)	46
4.4. Ahmet Özhan.....	47
4.5. Ömer Tuğrul İnancı	48
5. Mûsikî Yönü	49
6. Vefatı	53
7. Eserleri	54
7.1. Kendi Yazmış Olduğu Eserler	54
7.1.1. <i>İrşâd (Irshad)</i>	54
7.1.2. <i>Ziynet-ül-Kulûb (Adornment of Hearts-Ashki's Divan)</i>	55
7.1.3. <i>Envâr-ül-Kulûb (Kalplerin Nurları)</i>	55
7.1.4. <i>Aşk Yolu Vuslat Tarîki (The Unveiling of Love)</i>	56
7.1.5. <i>Hazret-i Meryem (Blessed Virgin Mary)</i>	56
7.1.6. <i>Sôfiye Sohbetleri (The Garden of Dervishes)</i>	56
7.1.7. <i>Gülzâr'ı-Ârifan (Aşk Bahçesi)</i>	57
7.1.8. <i>Büyük Mızraklı İlmihâl</i>	57
7.1.9. <i>Ninety-nine Names of Allah</i>	57
7.1.10. Muzaffer Ozak'ın Otobiyografileri	58
7.2. Tanzim, Tertip ve Tercüme Ettiği Eserler.....	58
7.2.1. <i>Tasavvuf Tarîkatlar Silsilesi ve Ahlâkı İslâmiye</i>	58
7.2.2. <i>Dîni Mübînîl İslâm Kitab-ı Akaid</i>	58
7.2.3. <i>Mûcizât-ül-Enbiya Aleyhim-üs-Selât-ü Vesselâm</i>	58
7.2.4. <i>Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi</i>	59
7.2.5. <i>Vasiyetnamei İmâm Birgivi</i>	59
7.2.6. <i>Menâkıb-ı Ciharyâr-i Güzîn</i>	59
7.2.7. <i>Mecmâ'ül Âdâb</i>	59
7.2.8. <i>Necat-ül Müminîn İbâdet-Ahlâk-İman</i>	60
7.2.9. <i>Sualli-Cevaplı Kuduri-i Şerif Tercümesi</i>	60
7.2.10. <i>El Bürhanü-l-Müeyyed</i>	60
İKİNCİ BÖLÜM.....	61
MUZAFFER OZAK'IN TARİKATI.....	61
1. Halvetiyye Tarîkatı	62
1.1. Halvet Kelimesinin Sözlük ve İstılah Anlamı.....	62

1.2. Halvetiyye Tarîkatı, Silsilesi ve Şubeleri.....	63
1.3. Halvetîlerde Halvet Uygulaması	69
1.4. Halvetiyye Tarîkatı'nın Zikir Usul ve Düzenleri	73
2. Cerrâhiyye Tarîkatı.....	74
2.1. Nûreddin Cerrâhî (1132-1719).....	75
2.2. Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi (Karagümrük Tekkesi) Postnişînleri	76
2.3. Muzaffer Ozak'ın Şeyhleri.....	77
2.3.1. Şeyh Abdurrahman Sâmi Saruhânî (Niyâzi) (1879-1934)	77
2.3.2. Şeyh Ahmed Tâhir Memiş (Mar'aşı) (1885-1954)	80
2.3.3. Şeyh İbrahim Fahreddin Şevki Erenden (1885-1966).....	82
2.4. Cerrâhiyye Tarîkatı'nın Zikir Ayininde Âdap, Usul ve Erkan	83
2.5. Cerrâhiyye Tarîkatı'nda Halife ve Hilâfet	87
2.6. Muzaffer Ozak'ın Sohbet Halkası ve Yetiştirdiği Zevâttan Bazı İsimler	88
2.6.1. Shems Friedlander	88
2.6.2. Tosun Bekir Bayraktaroğlu	90
2.6.3. Safer Dal	91
2.6.4. Râgıp Başeki.....	92
2.6.5. Salâhaddîn Demirtaş (Salâhî Dede).....	92
2.6.6. Robert Frager	94
2.7. Cerrâhiyye Tekkeleri.....	95
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	
MUZAFFER OZAK'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ.....	
1. Tarîkat ve Erkânına İlişkin Tasavvuf Kavramları	100
1.1. Tasavvuf-Sûfi.....	100
1.2. Tarîkat	105
1.3. Şeyh.....	107
1.4. Derviş	108
1.5. Zikir.....	110
1.6. Nefis	112
1.7. Rüya	116
2. Haller ve Makamlara İlişkin Kavramlar	119
2.1. Tevbe.....	119

2.2. Sabır	122
2.3. Şükür	125
2.4. İhlas	128
2.5. Riyâ	131
2.6. Melâmet.....	133
2.7. Havf-Recâ.....	135
2.8. Aşk	137
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	
MUZAFFER OZAK'IN “İRŞÂD” ADLI ESERİNİN TAHLİLİ... 140	
1. Eserin Tanıtımı	141
1.1. <i>İrşâd</i> 'in Yazılış Sebebi.....	141
1.2. <i>İrşâd</i> 'in Dili ve Üslubu	142
1.3. <i>İrşâd</i> 'in Muhtevası	142
1.3.1. Birinci Cilt	142
1.3.2. İkinci Cilt.....	144
1.3.3. Üçüncü Cilt.....	145
1.4. <i>İrşâd</i> 'in Tesiri	146
2. Eserin Tahlili	147
2.1. İbadetle İlgili Konular	147
2.1.1. Namazın Kıymeti.....	147
2.1.2. Oruç İbadeti	148
2.1.3. Haccın Faziletleri.....	149
2.1.4. İlim Öğrenmenin ve Kur'ân-ı Kerîm Okumanın Ehemmiyeti	150
2.1.5. Mübarek Gün ve Gecelerin İhyâsı.....	152
2.2. Aile Hayatını İçeren Konular	153
2.2.1. Anne-Baba Hakkı	153
2.2.1.1. Eserdeki Anne-Baba Hakkına Dair Bazı Âyet ve Hadisler... 154	
2.2.1.2. Anne-Baba Hakkı ile İlgili Hikâye ve Menkıbe.....	155
2.2.2. Evlilik Bahsi	158
2.2.2.1. Evliliğe Dair Nasihatler.....	159
2.3. Ahlâki Değerler ve İnsan İlişkileri.....	160
2.3.1. İyilik ve Kötülük Hususları	160

2.3.1.1. İyilik-Kötülük Hususlarında Hikâyeler.....	161
2.3.1.2. İyilik ve Kötülüğe Dair Nasihatler.....	163
2.3.2. Dilin Afetleri	164
2.3.4. Manevi Haller	165
2.3.5. İnsan-Şeytan İlişkisi	167
2.3.5.1. İnsan-Şeytan İlişkisine Dair Hikâye.....	168
2.3.5.2. İnsan-Şeytan İlişkisine Dair Nasihatler.....	170
2.4. Ölüm Ötesi Hayat.....	171
2.5. Eserde Yer Alan Tasavvufî Şahsiyetler	174
2.5.1. İbrahim b. Edhem (ö. 181/797)	175
2.5.2. Behlûl-i Dâna (ö. 183/799?).....	177
2.5.3. Fudayl b. İyâz (ö. 187/803)	178
2.5.4. Bişr el-Hâfî (ö. 227/841)	180
2.5.5. Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848?).....	181
2.5.6. Zünnûn Mısrî (ö. 245/859)	182
2.5.7. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)	183
2.5.8. Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922)	184
2.5.9. Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö. 465/1072).....	185
2.5.10. Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1165).....	187
2.5.11. Hamîdüddin Aksarâyî (Somuncu Baba) (ö. 815/1412).....	188
2.6. Eserde Yer Alan Âyetlerin Tercüme Metodu	191
2.6.1. Âyetlerin Tablosu	195
SONUÇ	202
KAYNAKÇA	204
1. Basılı Kaynaklar.....	204
2. Tezler	212
3. Elektronik Kaynaklar	213
EKLER	216
1. Muzaffer Ozak'a Dair Fotoğraflar	217

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.md.	: adı geçen madde
a.g.t.	: adı geçen tez
a.s.	: aleyhi's-selâm
A.Ü.S.B.E.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: bin, ibn
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
dzl.	: düzenleyen
edt.	: editör
EKEV.	: Erzinca Kültür Eğitim Vakfı
h.	: hicrî
hz.	: hazret-i
İfav.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: milâdî
md.	: maddesi
nşr.	: neşriyat
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: radiyallâhüanhü/anhâ/anhümâ/anhüm

- s. : sayfa
- s.a.v. : sallallâhü aleyhi ve sellem
- S.B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- thk. : tahkik eden
- T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı
- trc. : tercüme eden
- T.İ.A.A.D. : Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi
- yay. : yayınları

ÖN SÖZ

Temel İslâmî ilimler içerisinde İslâm'ın kalbî, rûhî ve ahlâkî yönü üzerinde yoğunlaşan tasavvuf ilmi, iki türlü irşat dili olan hâl ve kâl dili ile insanlara dinin özünü anlatmayı gaye edinmiştir. Tasavvufun bir hâl ilmi olması hasebiyle, tarih boyunca ilk dönemden itibaren mutasavvıflar, Allah'ın rızasına ulaşma gayesiyle ilâhî hakikatleri yalnızca şeklen değil; mânen, kalben ve rûhen de kavrayıp hayatlarında fiilen tatbik etme gayreti içinde olmuşlardır.

Biz de çalışmamızda hayatını Kur'ân-ı Kerîm ve sünnet ekseninde yaşamış olan, mürşid-i kâmil Muzaffer Ozak'ın hayatını, tasavvufî görüşlerini, eserlerini araştırarak tasavvufî açıdan onun yaşamını ve irşat faaliyetlerini incelemeye çalıştık.

Muzaffer Efendi, elektronik kaynakların kullanıldığı bir dönemde yaşam sürdüğü için, araştırmamızın kapsamı gereğince, tezimizi video ve ses kayıtları ile destekleyerek, çalışmamızda görsel ve işitsel içeriğe yer verdik. Bu içerikler, Muzaffer Efendi'nin bulunduğu sohbet meclislerindeki konuşmalar, vermiş olduğu röportajlar ve vaazlarından oluşmaktadır. Biz de tezimizde Ozak'ın elektronik kayıtlarının içeriğini değiştirmeden, kullanmış olduğu konuşma dilini, akademik bir üslupla düzenleyerek yazıya aktarmaya çalıştık.

Tezimiz Muzaffer Ozak'ın yaşadığı devri içeren giriş bölümü ve dört bölümden oluşmaktadır. “Muzaffer Ozak'ın Hayatı ve Eserleri” başlıklı birinci bölümde, yedi ara bölüm ve alt başlıklar yer almaktadır. Birinci bölümde Ozak'ın hayatı, ilim tahsil ettiği hocaları, şahsiyeti ve irşat faaliyetleri, M. Ozak'ı tanıyanların hatıraları, eserleri, mûsikî yönü ve vefatı incelenmiştir. Bu bölümde yer alan M. Ozak'ın kendi yazmış olduğu ve tanzim, tertip ve tercüme ettiği eserlerin isimleri, kitapların kapağındaki yazılış şekliyle değiştirilmeden verilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde, “Muzaffer Ozak'ın Tarîkatı” bölümü yer almaktadır. Halvetî-Cerrâhî şeyhi olan Muzaffer Ozak'ın tarîkatı olan Halvetiyye-Cerrâhiyye araştırılmış olup tarikatların; tarihi, şubeleri, silsileleri, usul ve erkânları çeşitli yönleriyle analiz edilmiştir.

“Muzaffer Ozak'ın Tasavvufî Görüşleri“ başlıklı üçüncü bölümde ise, tasavvufun temel kavramlarına, Ozak'ın görüş ve değerlendirmeleri esas alınarak yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde tasavvufî ıstılahları içeren kaynaklara ve temel

tasavvuf klasiklerine başvurulmuş, bahsedilen kavramların literatürdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ekseninde ilk dönem mutasavvıflarının din anlayışlarının ve düşünce dünyalarının temeli olan tasavvufî görüşlerine, çeşitli yönleriyle yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm olan “Muzaffer Ozak’ın *İrşâd* Adlı Eserinin Tahlili” başlıklı kısımda iki ana başlık yer almaktadır. Birinci başlıkta eserin tanıtımı yapılmış olup, ikinci başlıkta ise eserin tahlili yapılmıştır. Konular alt ve ara başlıklar halinde incelenmiştir. Ayrıca eserde çokça yer verilen tasavvufî şahsiyetler de tahlil edilmiş ve eserden alıntılar yapılarak desteklenmiştir.

Burada şu hususu da belirtmek isteriz ki, Muzaffer Ozak’ın tahlilini yapmış olduğumuz mev’ıza tarzında yazılmış olan, *İrşâd* adını verdiği eserinde, oldukça fazla menkıbe bulunmaktadır. Anlatılan konularda kaynak zikredilmeksizin pek çok hadis-i şerîfe yer verilmiştir. Biz bu hadis-i şerîfleri tespit etmeye çalıştık fakat eserdeki hadislerin tablo halinde tasnifi çalışmamızın sınırlarını aşacağından çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Yalnızca eserdeki âyetler tasnif edilmiş ve şematik bir tablo halinde sunulmuştur. Çalışmamızda yer verilen ilgili âyetlerin Türkçe tercüme kısımlarında Muzaffer Ozak’ın eserlerinde yapmış olduğu tercümelere ve Prof. Dr. Dilaver Gürer ve Hayrullah Sofuoğlu’nun *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Tercümesi* eserinden istifade edilmiştir.

Muzaffer Ozak’ın hayatına dair bir nebze de olsa ışık tutacağını düşündüğümüz ve sevgi ile çalıştığımız, bilimsel araştırma projesi ile desteklenen bu tezin hazırlanmasında, maddi ve manevi açıdan her zaman yanımda olan aileme, değerli vakitlerini ayırarak tezimin son şeklini almasına yardımcı olan Dr. Adalet Çakır’a, teşvik ve yardımlarını esirgemeyen Dr. Mevlüt Özçelik’e, çalışmam boyunca bana sonsuz destek veren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Dilaver Gürer’e teşekkür etmeyi üzerime bir borç bilirim.

GİRİŞ

MUZAFFER OZAK'IN YAŞADIĞI DEVİR

1. Siyasi Manzara

Osmanlı Devleti'nin gücü ve otoritesinin zayıfladığı ve yıkıldığı, yerini Cumhuriyet'e bıraktığı; savaşların, isyanların, darbelerin olduğu zorlu bir dönem olan 1916-1985 yılları arasında 69 yıl etkin bir ömür sürmüş olan Muzaffer Ozak, dönemin halk üzerindeki etkisinden olacak ki, Muzaffer ismini, doğduğu yıl kazanılan bir zafer dolayısıyla almıştır.¹ Bu zaman dilimi içerisinde pek çok tarihi olaya şahit olmuştur. Meydana gelen büyük değişimler ve zorluklar sebebiyle Muzaffer Ozak'ın yaşadığı döneme ait toplumsal hadiseleri genel hatlarıyla kısaca şu şekilde izah edeceğiz:

Birinci Dünya Savaşı: 1914-1918 tarihleri arasında dört yıl, üç ay, on bir gün süren savaşta çok büyük maddi ve manevi kayıplar meydana gelmiştir. Savaş sırasında şehit olan Türk askeri sayısı 325.000'i bulmuştur.² Muzaffer Ozak'ın da iki dayısı, on bir ağabeyi 1. Dünya Savaşı'nda şehit olmuştur.³

Çanakkale Savaşı: 1. Dünya Savaşı sırasında 1915-1916 yılları arasında Gelibolu Yarımadası'nda, Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında yapılan deniz ve kara muharebeleridir. On binlerce kayba neden olan bu muharebe Türklerin zaferiyle sonuçlanmıştır.⁴

Kurtuluş Savaşı: "İstiklâl Harbi," "Bağımsızlık Savaşı" veya "Kurtuluş Savaşı" olarak bilinen 1919-1923 yılları arasında gerçekleşmiş olan bu savaş oldukça çetin geçmiş ve burada da büyük kayıplar verilmiştir. Siyasî bakımdan 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması ile son bulan⁵ bu savaşta Muzaffer Ozak'ın en küçük ağabeyi Murad Reis şehit olmuştur. Ozak dayılarının yetimi iki küçük kız ile birlikte kendi ablası ve annesinden oluşan bir ailenin beş altı yaşlarındaki tek erkek çocuğu

¹ Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, "Muzaffer Ozak", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34, s. 16-17. (Kanaatimizce adı geçmeyen fakat o dönemde olan zafer, Çanakkale Zaferi'dir).

² Kuran, Ercüment, "Birinci Dünya Savaşı", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992, c. 6, s. 196-200.

³ Topuzoğlu, "Muzaffer Ozak", *DİA*, c. 34, s. 16.

⁴ Akandere, Osman-Semiz, Yaşar, *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Eğitim Yay., Konya, 2019, s. 70.

⁵ Küçük, Cevdet, "Milli Mücadele", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2005, c. 30, s. 76-83.

olarak kalmıştır.⁶

TBMM'nin Açılması: "Milli meclis" olması özelliği ile diğer Osmanlı meclislerinden ayrılan TBMM, milli bir gayeye hizmet etme amacıyla⁷ Mustafa Kemal Atatürk tarafından olağanüstü şartlar altında kurulmuştur. Meclisin açılışı öncesi ülkenin her tarafına Kur'ân-ı Kerîm okunması ve dualar edilmesi için genelge gönderilmiş olup, 23 Nisan 1920 tarihinde Cuma namazından sonra dualarla açılmıştır.⁸ Demokratik bir meclis olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, o günkü toplumsal yapıda var olan her türlü inanç ve görüşün temsil edildiği bir meclis olmuştur.⁹

Cumhuriyet'in İlânı: Millet, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullandığı yöntem biçimi olan Cumhuriyet, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmiştir.¹⁰ Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet hakkında şu hususları ifade etmiştir: "Cumhuriyet akıl ve şuurla kurulmuştur, zayıf değildir. Yüzyıllardan beri çekilen milli musibetlerin uyanıklığı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Türk milletinin tabiatına ve ününe en uygun iradedir."¹¹ O dönemde 6-7 yaşlarında olan Muzaffer Ozak, Cumhuriyet'e manevi destek verdiğini yıllar sonra "Hükümet-i Cumhuriyetimizi adl ile payidar eyle! Hükümet-i Cumhuriyetimizi dini İslâm'a hâdim eyle! Türk büyüklerinin kalplerini nûr-ı Kur'ân, nûr-ı tevhid ile tezyin eyle..."¹² duasıyla belirtmiştir. Bu dua onun her büyük zâta olduğu gibi yaşadığı vatanın hürriyetine ilişkin bir duâdır.

Türkiye toplumsal ve siyasi açıdan kalıcı izler bırakacak 27 Mayıs İhtilali'ne sahne olmuştur.¹³ Türkiye'nin siyasi tarihinde gerçekleştirilen ilk askeri darbe olan 27

⁶ Topuzoğlu, "Muzaffer Ozak", *DİA*, c. 34, s. 16.

⁷ Akandere-Semiz, *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s. 140.

⁸ Akdağ, Ömer, *Ana Hatlarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk İnkılâbı*, Dizgi Ofset Yay., Konya, 2007, s. 236.

⁹ Akandere-Semiz, a.g.e., s. 141.

¹⁰ Akandere-Semiz, a.g.e., s. 182.

¹¹ Akandere-Semiz, a.g.e., s. 184.

¹² Ozak, Muzaffer, *İrşâd*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1969, c. 2, s. 366.

¹³ Demirtürk, Sinan, "1960–1980 Döneminde Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri", *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 15, s. 158.

Mayıs Darbesi'ne giden süreçte en önemli olgu; siyasi, ekonomik ve sosyal problemlerin, toplum hayatı ile askeri alanda kamplaşmanın ortaya çıkması olmuştur.¹⁴ Bu dönemde camiilerde imamlık yapıp vaaz eden Ozak, bazı kimselerin 'irticai kitaplar sattığına' dair iftiralarına maruz kalarak 66 gün Sultan Ahmet Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır.¹⁵ Bunun üzerine 31 gün de şubede tutuklu kaldıklarını ve 3 gün daha kaldıktan sonra toplam 100 gün hapisteye yattıklarını ifade etmiştir.¹⁶ Ozak, hapisane de kaldıkları dönem için "hapis yattım" yerine, "Makam-ı Hz. Yusuf'ta misafir olduk" ifadesini kullanmıştır.¹⁷ Ayrıca hapisanedeki mahkumlarla ahbab olan Ozak, orada bulunanların çoğunun tevbe etmesine ve iyi kimseler olmalarına vesile olmuştur. Muzaffer Ozak cezaevinde yaşamış olduğu hatıralarına sohbetlerinde yer vermiştir. Bunlardan birini şu şekilde anlatmaktadır:

"Mahkemeye gittik, hakim: "Siz şemsiyeci misiniz?" dedi. "Şemsiye, mantık kitabıdır, sizin bildiğiniz şemsiye değil o" dedim. Hakim: "Ben anlamam mantık falan, hadi gidin içeri yatın da aklınız başınıza gelsin" dedi. Aldılar bizi Sultan Ahmet Cezaevi'ne taktılar. 66 gün de orada kaldık elhamdulillah... Orada ne kadar mahkûm varsa ahbâb olduk. Berbat Süleyman, Çamur Şevket, Gangaster Hakkı... Akşam olunca ben oturup ilâhî söylüyorum, bunlar başlıyor sallanmaya... "Efendi Baba! Sen ne okuyorsun da kendimizi tutamıyoruz, biz böyle sallanıyoruz?" diye soruyorlar..."¹⁸

Muzaffer Ozak'nın hapisâneye girmesinin görünen sebebi irticai kitaplar satması gibi iftiralar olsa da o, başına gelen bu hâdisenin hakîki sebebinin cezaevine girince anlamıştır. Ve bunu şöyle anlatmıştır:

"Meğer hapisaneye girmemin sebebi şuymuş... Hulki Bey diye temiz bir adam var. İstimlak belâsından sademeye uğramış. Namazlı abdestli bir adam, elinde Evrâd-ı Fethiyye var, hep onu okuyor. Bir gün bana, 'Efendi Hazretleri çok şükür benim duâm kabul oldu' dedi. 'Ne dua ettin?' diye sordum. 'Yâ Rabbi! Buraya bir müşid gönder de beni irşâd etsin diye dua ettim, Allah da seni gönderdi' deyince ben de, 'Hay Allah iyiliğini versin! Böyle dua mı edilir? Yâ Rabbi, beni buradan çıkar, bir müşide rast getir diye dua edeceğin yerde, bana bir müşid gönder diye dua edip beni de lüzumsuz yere buraya getirdin' dedim."¹⁹

Muzaffer Ozak, cezaevinde bulunduğu süreçte oradakilerin ekserisine istiğfâr ettirmiştir. Böylece o kimseler doğru yola girmişler, Ozak'ın ifadesiyle "iyi adam"

¹⁴ Kekil, Süleyman, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminden Günümüze Darbeler (1859-2016)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Kahramanmaraş, 2019, s. 70.

¹⁵ "Cezâevi Hâtîrâları", <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/cezaevi-hatralar.html>, (erişim tarihi: 20.03.2021). "Cezaevindeki Namı Mahkumlar-Hatıralar" <https://www.youtube.com/watch?v=eH0i4PVy28U> (erişim tarihi: 20.03.2021).

¹⁶ Ozak, "Cezâevi Hâtîrâları", <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/cezaevi-hatralar.html>

¹⁷ Ömer Tuğrul İnançer ile Yapılan Röportaj (08.04.2021).

¹⁸ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/cezaevi-hatralar.html>

¹⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/cezaevi-hatralar.html>

olmuşlardır.

1964-1966 yıllarında Muzaffer Ozak, *İrşâd* adlı eserinin birinci cildini, 1967’de ikinci cildini, 1968’de üçüncü cildini yazmış ve bununla birlikte ilmi faaliyetlerine devam etmiştir.

12 Eylül 1980 Darbesi: 12 Eylül Darbesi olarak adlandırılan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetime el koyması ile 12 Eylül 1980 tarihinden, 6 Kasım 1983’te yapılan milletvekilliği seçimleri sonucu sivil hükümetin göreve başlayacağı üç yılı aşkın süren dönemi kapsamaktadır. Türkiye’de 1980 yılında iç karışıklıkların artması ve bunun yanında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bir sonuca bağlanamaması üzerine gerilen iç siyasi ortam, askeri teşkilatı rahatsız etmiş ve ardı arkası kesilmeyen sıkıntılar meydana gelmiştir.²⁰ Yaşanılan zorlu süreçlerden de anlaşılacağı üzere böylesi karışık ve çetin bir dönemde, Muzaffer Ozak eserler yazmış, yurt dışı seyahatleri yapmış ve birçok insan yetiştirmiştir.

2. İlmî Manzara

Muzaffer Ozak’ın çocukluk dönemi sayılabileceği, eğitim hayatına başladığı 1916-1925 yılları arasında Kurtuluş Savaşı ve bunun sonucunda ortaya çıkan güçlükler, ekonomik yetersizlikler, eğitim alanını da etkilemiştir. Muzaffer Ozak, dönemin bu zorlu durumunu şöyle ifade etmektedir:

“İtiraf ederim ki, ben de okumaya ve öğrenmeye fevkalade heveskâr ve kabiliyetli idim. Ne var ki içinde bulunduğumuz fakr u zaruret, şiddet ve dehşetini her gün biraz daha arttırıyordu. İlkokulu bitirdikten sonra kaydolduğum Gelenbevî Ortaokulu’ndaki tahsil yıllarımı her zaman içim sızlayarak hatırlarım. Hiçbir taraftan gelirimiz olmadığı gibi, Allah Teâlâ’dan gayri güvenebilecek kimsemiz de yoktu. Çok geceler ana-oğul aç yatıyor, aç kalkıyorduk. Giyim kuşam bakımından da aynı ıztırar ve ihtiyaç içinde idik. Yiyecek ekmek bulamayan sessiz ve kimsesiz bir ana ile 10-12 yaşlarında bir yetim, giyecek elbiseyi ve ayakkabıyı nereden ve nasıl temin edebilirlerdi? Anacığım beni Darüşşafaka’ya veya askerî okullardan herhangi birisine vermek ve böylelikle hem tahsilimi hem üst-başımı hem de yiyeceğimi teminat altına almak istiyordu. Fakat ne çare?”²¹

Ozak’ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ülkenin içinde bulunduğu çeşitli imkânsızlıklar toplumu etkisi altına almıştır. Ayrıca din hizmetlerinin önemli ölçüde aksadığı bu dönemde bu alanda da yeterli seviyede icraat yapılamamıştır. Öyle ki

²⁰ Kekil, *Osmanlı Devleti’nin Son Döneminden Günümüze Darbeler*, s. 92.

²¹ “Terceme-i Hâl” (Otobiyografi-1969) <http://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html>. (erişim: tarihi 20.03.2021).

camilerde ve mescitlerde görevli ihtiyacının oldukça arttığı, hatta cenaze namazlarını kıldırarak kişilerin bile bulunamadığı kaynaklarda belirtilmektedir.²²

3. Tasavvufî Manzara

Tasavvufî irfan ve ahlâk toplumları etkileyen, düzen veren disiplinler arası bir yapıdır. Bu yapıya tekke ve zâviyeler ilmî ve kültürel anlamda faal olarak katkı sağlamışlardır. Tekke ve zâviyeler, İslam'ın manevî tarafını tarikatlarla yayan,²³ her kesiminden insanı, insanî açıdan kabul eden terbiye merkezleri konumunda olup; şiir, musiki gibi geleneksel İslam sanatlarını da içinde barındıran müesseseler olmuşlardır.

Osmanlı Türk toplumunda tekkeler, dini fonksiyonlarının yanı sıra ilmî, içtimâî, iktisâdî, siyâsî, askerî ve sanat dünyasında önemli tesirler icra etmişlerdir.²⁴ Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde, ilmi hayat birtakım değişikliklere uğramış, eğitim şekline ve müesseselerine yeni bir yön verilmiştir.²⁵ Medreseler yeniden ıslah edilmiş, “Tekke, zâviye ve türbelerin kapatılması kanunu” ile de devletin sosyokültürel ve ilmi anlamda kültür merkezleri olan bu kurumlar, 13 Aralık 1925 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak kapatılmıştır. Böyle bir dönemde irşat faaliyetlerine devam eden Muzaffer Ozak bu durumu, “Her ne kadar tekkeler kanunen kapatılmış da olsa, gördüğüm bir rüya üzerine, tekkenin kapılarını dost-düşman herkese açtım” sözleriyle ifade etmiştir.²⁶

Muzaffer Ozak ile 16 Haziran 1982 tarihinde tasavvuf hakkında mülakat yapan David Freuberg adındaki bir radyocu, tekke ve zâviyelerin kapatılması konusunda Ozak’a, “Atatürk zamanında tekkelerin kapatılması ne gibi sonuçlar doğurdu?” sorusunu yöneltmiştir. Ozak’ın soruya yanıtı ise şöyledir:

“Atatürk Türkiye’de tasavvufu ve sufüyeyi durdurmadı. Bir inkılap yapılacaktı. O inkılâbın yerli yerine gelmesi için böyle yapılması icap etti. Yapılan inkılap, gerçek sufülere karşı yapılmadı, sufi taslaklarına karşı yapıldı. Zahirin bakıldığında hâlis olanlara da dokundu

²² Aras, İbrahim, *Cumhuriyet Dönemi’nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı*, Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İzmir, 2010, s. 29.: (Bulut, Mehmet, *DİB’in Yaygın Din Eğitimideki Yeri*, Ankara, 1997, s. 100-101’den naklen).

²³ Ceylan, Hasan Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Din/Devler İlişkileri I*, Rehber Yay., Ankara, 1991, s. 335.

²⁴ Yılmaz, Ömer, *Tasavvuf Bize Ne Söyler?*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2020, s. 323.

²⁵ Ceylan, *Cumhuriyet Dönemi Din/Devler İlişkileri I*, s. 316.

²⁶ Ozak, Muzaffer, *The Unveiling of Love*, Inner Traditions International Yay., New York, 1981, s. 11.: Ozak, “Terceme-i Hâl” (Otobiyografi-1981) <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html>. (erişim tarihi 20.03.2021).

gibi görünüyor ama hayır, onlara hiç dokunmadı. Bu iş, kendilerini sufi zannedenlere karşı yapıldı. Zaten gerçek sufiler her şeyi Hak'tan bildikleri için bunu da Hak'tan bildiler ve “eyvallah” dediler. Meselâ benim müşidim Sultan Hamid zamanında doğmuş bir zât idi. Atatürk zamanında ben kendisiyle daima sohbet idim, gidip geliyordum, hiç kimse de bize mâni olmuyordu.

Atatürk, tekkeleri muvakkaten kapattığını bizzat kendisi söylemiştir. Gün gibi âşikâr olan bir hâdise var ki vaktiyle Cumhuriyet Gazetesi de bunu yazmıştı. Ben bunu kendi efendimden işitmişim, o da bizzat Atatürk ile konuşan zâttan dinlemiş. Bu zât, İstanbul mebusu Yahyâ Gâlib Bey idi. Kendisi tarîk-i Halvetiyye'den Ümmî Sinan Dergâhı'nın şeyhi idi. Bir gece, Atatürk'ün huzurunda sazlar çalınırken, Atatürk, Yahyâ Gâlib Bey'e dönerek, “Şeyh Efendi! Kalk da bir harmandalı oyna” demiş. Yahyâ Gâlib Bey de “Paşam ben bir Halvetî şeyhiyim, harmandalı oynamasını bilmem, Şükrü Saraçoğlu Egelidir, o gâyet iyi bilir, o oynasın. Siz eğer bana müsaade ederseniz, ben burada bir Halvetî devrânı yaparım” demiş. Bunun üzerine Atatürk, Yahyâ Gâlib Bey'e, “Ben tekkeleri muvakkaten seddettim. Nâehillerin elinden aldım, ehil olanları bulup açacağım. Sen yine devrânını yapacaksın demiştir.”²⁷

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere tekke ve zâviyelerin kapatılması ile birlikte kılık kıyafet ve alfabe değişikliği gibi çeşitli sebeplerden dolayı da baskı altında olan tarîkatlar, bu durumlara karşı isyankâr bir tutum içinde olmayıp faaliyetlerine gayr-i resmî olarak devam etmişlerdir.²⁸

²⁷ Ozak, “Cümle Mevcûdât Zâkir Kâinât Dergâhdır”, <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/12/cumle-mevcudat-zakir-kainat-dergahdir.html> (erişim tarihi: 20.03.2021).

“Tekkelerin Kapatılması”, <https://www.youtube.com/watch?v=Defyq76skdQ> (erişim tarihi: 20.03.2021).

²⁸ Bardakçı, Mehmet Necmettin, *Sosyo-kültürel Hayatta Tasavvuf*, Rağbet Yay., İstanbul, 2005, s. 302.

BİRİNCİ BÖLÜM
MUZAFFER OZAK'IN HAYATI VE ESERLERİ

1. Doğumu, Ailesi ve Mesleği

Büyük değişimlerin olduğu, ihtilaller ve inkılâplarla dolu bir döneme şahit olan Muzaffer Ozak, h. 1332/m. 1916 yılında İstanbul'da Fatih Karagümrük Nûreddin Cerrâhî Tekkesi yakınında, Derviş Ali mahallesindeki bir evde dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda ismi Muzaffer Ozak olarak yer almaktadır. Ancak 1985 yılında Ozak'ın vefatı üzerine ailesinin vermiş olduğu taziye ilanında, Muzaffer isminin başında Mehmed²⁹ isminin de yer aldığını belirtmek isteriz.

Muzaffer Ozak'ın babası Kayı Türkleri'nin Kızılkeçeli aşiretinin Cebecioğulları ve Başağaoğulları olarak iki kola ayrılan köklü bir ailesine mensup, Konya'nın İnlice Köyü halkından Süleyman Efendi'nin oğlu, II. Sultan Abdülhamid Han'ın huzur hocalarından olan Mehmet Efendi'dir.³⁰ Mehmet Efendi'nin ailesi meslek olarak askerlik geleneğine sahiptir. Ailenin var olan bu geleneğini Ozak'ın babası bozarak, ilmiye sınıfına intisap eden ilk kişi olmuş ve İstanbul Süleymaniye'deki Kurşunlu Medrese'de tahsil görmüştür. Daha sonra o zamanlar Osmanlı'ya bağlı olan Bulgaristan'ın Şumnu şehrindeki bir medreseye tayin olmuş ve ardından Bulgaristan'da bulunan Kerameddin (Çağıranlı) Halvetî Tekkesi³¹/Yanbolu Tekkesi'ne intisap etmiş ve Ozak'ın annesi Ayşe Hanım ile burada evlenmiştir.³² Ayşe Hanım, "Ozaklar/Azaklar" diye bilinen seyitlerden olan Yanbolu kasabasındaki Halvetî (Cerrâhî) Şeyhi Seyyid Hüseyin Efendi'nin torunudur. Soyuları Hz. Ali'ye dayanmaktadır.³³

Ayşe Hanım (Ozak'ın annesi) ve Mehmet Efendi (Ozak'ın babası) bu izdivaçlarından on üç çocuk sahibi olmuşlarsa da çoğu küçük yaşlarda vefat etmiştir.³⁴ Ozak ailenin en küçük oğlu olup, babasını altı aylıkken kaybetmiştir. İki dayısı, on bir ağabeyi I. Dünya Savaşı'nda, en küçük ağabeyi Murad Reis de Millî Mücadele

²⁹ Bkz.: Ekler, şekil 14, s. 213.

³⁰ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 1.: <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html>. (erişim tarihi: 25.03.2021).

³¹ Halmi, Mehmed, "Bulgaristan'da Halvetî Tekkeleri", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars, 2016, sayı 6, s. 77.

³² Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 2.

³³ Topuzoğlu, "Muzaffer Ozak", *DİA*, c. 34, s. 16.

³⁴ Ozak, "Terceme-i Hâl (Otobiyografi-1969)" <http://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html>. (erişim tarihi: 20.03.2021).

sırasında şehit olmuştur. Dayılarının iki küçük kızı, ablası Hikmet Hanım ve annesinden oluşan bir ailenin beş altı yaşlarındaki tek erkek ferdi olarak kalmıştır.³⁵ O dönemde Muzaffer Ozak'ın annesi Ayşe Hanım, “Hiç değilse evlâdım kendisini kurtarsın” düşüncesiyle Ozak'ı askerî okula yazdırmak istemiş. Oğlunun hayatında dönüm noktası olacak kadar mühim olan bu kararı vereceği sırada Ayşe Hanım bir rüyâ görmüştür. Rüyâsında karşısına çıkan bir zât: “Hanım! Sen bu çocuğu öyle asker yapma! Allah askeri yap!” demiştir. Ayşe Hanım, gördüğü bu rüyâ üzerine, oğlunu askerî okula göndermekten vazgeçmiş ve binbir zahmet ve sıkıntıya katlanarak, oğlunun dînî ilimleri tahsîl etmesini temin etmiş ve onu Allah askeri yapmıştır.³⁶ Yoksulluğun ağır bastığı o zorlu yıllarda Muzaffer Ozak, gittiği okulu bırakmak zorunda kalarak çalışmaya başlamıştır. Bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Zindan Kapısı’nda huysuz ve aksi bir ihtiyarın yanına girdim. Bu zatın zulümlerini ve haksızlıklarını hatırladıkça hâlâ ürperir ve bir insanın bu derece zâlim, geçimsiz ve dirliksiz olabileceğine bir türlü akıl erdiremem. Olur olmaz her şeye kızar, sebepli sebepsiz azarlar, akrep gibi sokmak için adeta bahane arardı. Bana 35 kuruş gündelik verdiği halde, rastgele bir hamalın bir liraya götürmeyeceği ağır yükleri, evinden dükkânına dükkânından evine taşıtır, bir dakika soluk aldırılmaz, akşamlara kadar durmadan, dinlenmeden çalıştırırdı... Tereddüt etmeden söyleyebilirim ki, bu zatın haksızlıklarına ve huysuzluklarına ancak iman gücümle mukavemet edebiliyordum. Çünkü bütün bu ağır şartlara rağmen, muntazam namazımı kılar, okunan Kurân-ı Kerîm’i olanca dikkatimle dinler, mânâsını anlayabilmek için Cenâb-ı Hak’tan feyz ve ilham niyâz ederdim.”³⁷

Muzaffer Ozak daha sonra dîni tahsilinin devamı için daha elverişli bir iş aramaya başlamıştır. İstanbul Darphanesi’ne müracaatta bulunmuş ve Darphane’ye işçi olarak kabul edilmiştir.³⁸ Bu sırada da müezzinlik imtihanını kazanan Ozak, müezzin olarak sırasıyla Ali Yazıcı, Soğan Ağa ve Karagümrük Kefeli Camii’nde vazife yapmıştır. 1935-1936 yıllarında Kefeli Cami’sindeki görevi sırasında bu caminin imamı olan Şâkir Efendi’den sahaflik mesleğini öğrenmiştir.³⁹ Muzaffer Ozak bu mesleğe tesadüfi olarak başladığını belirtmiştir. Talebelik yıllarında toplamış olduğu kitapları askere gideceği zaman maddi sıkıntıdan dolayı satmak istemiştir. Ozak’ın kitapları için cüz’î bir fiyat teklif edilmiştir. Verilen fiyata kitaplarını satmak

³⁵ Topuzoğlu, “Muzaffer Ozak”, *DİA*, c. 34, s. 16.

³⁶ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2019/02/allah-askeri-muzafferdir.html>

³⁷ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/muzaffer-efendi-hazretlerinin-talebelik-hatiralari.html>

³⁸ Ozak, “Terceme-i Hâl (Otobiyografi-1969)” <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html> (erişim tarihi: 20.03.2021).

³⁹ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 3.

istemeyen Ozak, kitaplarını Fatih Camisi'nin önündeki musalla taşlarına yaymış ve satışa sunmuştur. Böylece sahaflık mesleğine başlamıştır.⁴⁰ O günlerde kitap satarken yaşamış olduğu ibretlik bir hatırası ise şu şekildedir:

“Babamın arkadaşlarından Zekeriyâ Efendi diye biri var, o beni kitap satarken gördü, ‘Molla sen ne yapıyorsun burada?’ dedi. ‘Kitap satıyorum’ dedim. ‘Ne iyi yapmışsın. Bir yerde kitaplar var alır mısın?’ dedi. ‘Alırım’ dedim. ‘Paran yoksa ben sana sermaye veririm’ dedi. ‘Tatlıkuyu Câmisi’nin imâmının kitaplarını satıyorlar’ dedi. Beraber gittik, daha kitapları görmeden pazarlık ettik. ‘Yâ-hû Zekeriyâ Efendi! Kitapların ne olduğunu bile bilmiyoruz, önce şu kitapları bir görelim’ dedimse de ‘sen ver parayı’ dedi. Beş lira verdik, bütün kitapları aldık. Çift atlı iki araba dolusu kitap çıktı. Babam öldüğü vakit, Malta Çarşısı’nda dükkânları varmış. Çarşının kâhyası da o câminin imamıymış. Babam yirmi sene evvel vefat ettiğinde, mal taksim edilecek, yetimler var diye çarşının kapısını mühürlemişler. Bizim büyük birader, kâhyayı kandırmış, arkadan duvarı deldirmiş, içerde ne varsa almış. Babamın kitaplarını da o İmam Efendi almış. Meğer parasını verip aldığımız iki araba dolusu kitaplar babama ait kitaplarımış. Nereden nereye... Yani verdiğimiz parayı kitaplar için vermedik, yirmi senelik kira parası vermiş olduk. Kitapları aldık getirdik. Tabii ben kitapların babamın kitapları olduğunu bilmiyordum, kâhyanın kim olduğu sonradan anlaşıldı. Adâlet-i ilâhiyeye bakın! İşte böylece kitapçı olduk.⁴¹

Muzaffer Ozak, başladığı kitapçılık işine Vezneciler Câmii’ndeki imamet görevi ile birlikte devam etmiş ve kısa bir süre sonra 1939 yılında Sahaflar Çarşısı’nda dükkân açmıştır. II. Dünya savaşı yıllarında Çankırı’da askerliğini yaptıktan sonra sahaflık mesleğine devam etmiştir. Dükkânı yeni açtığı sıralarda çok genç olan Ozak’ı, ihtiyar bir kimse yanına çağırılmıştır. Ona “Oğlum, bir gün gelecek sen bu çarşının reisi olacaksın. Sana bir takım tavsiyelerim olacak, tutarsan hayatta muvaffak olursun tutmazsan burada barınamazsın. Bu çarşıya âlim gelir, câhil gelir, zâlim gelir, akıllı gelir, deli gelir, evliyâ gelir, kötü kişiler de gelir. Sen herkese hüsn-i muamele et, hiç bir fakîri kapından boş çevirmeyeceksin, kimseye ters muamele yapmayacaksın” demiştir.⁴² İlerleyen yıllarda onun sahaf dükkânına olan ziyaretçi akını ile Muzaffer Ozak ‘sahaflar şeyhi’ olarak gönüllerde yer edinmiştir.⁴³ Dükkâna gelenler bazen M. Efendi’ye soru sorarlardı. O da, kendisine gösterilen tavra mukâbil bir davranırdı. Müşteriler için muazzam bilgi yükü dinî kitaplar sahafıydı.⁴⁴ O, sahaflığı “ölmüş

⁴⁰ “Sahaflar Çarşısı ve Sahaflık Hakkında Mülâkât”,

<https://www.youtube.com/watch?v=ejJ8DLFUbbA>

⁴¹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/muzaffer-efendi-hazretlerinin-sahaflik-hatiralari.html>

⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=ejJ8DLFUbbA>

⁴³ Aydın, Bilal, *Türk Din Musikisinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*, Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Isparta, 2019, s. 22.

⁴⁴ Frager, Robert, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, çev. Ömer Çolakoğlu, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2020, s. 166.

insanların kitaplarını alıp, ölmek üzere olanlara satmak mesleğidir” şeklinde tanımlamaktadır. Kitapları çok seven Ozak, alım satım hususunda da hiçbir zaman maddi kaygı içerisinde bulunmamıştır. Öyle ki, o dönemde oldukça fazla bedel ödeyerek, yabancılar alıp yurt dışına çıkarmasınlar diye büyük bir zarara girme pahasına çok kıymetli yazma eserler satın almıştır. Aldığı eserleri Topkapı Sarayı Müzesi’ne kazandırmıştır.

Muzaffer Ozak, her ne kadar çok sevilse ve mesleğinde saygın ve başarılı bir kimse olsa da yaşadığı dönemin sıkıntılarından etkilenmiş, 1960’lı yıllarda sahaf dükkânında Arapça kitap sattığından dolayı hapse girip çıkmıştır.⁴⁵

Hayatı boyunca iki kez evlilik yapan Muzaffer Ozak, ilk evliliğini mûsîkî hocası İsmail Hakkı Başeski’nin yakın akrabası, aslen Kayserili olan öğretmen Gülsüm Hanım ile 1940 yılında yapmıştır. Bu evlilik 1960 yılına kadar sürmüştür ve hiç çocukları olmamıştır. Ozak, Gülsüm Hanım ile alakasını kesmemiş, her türlü ihtiyacını karşılamış hatta cenazesini de kendisi kaldırmıştır. İkinci evliliğini ise Fahri Topuz Bey’in kızı Mehlika Hanım ile yapmıştır. Bu izdivaçtan Ayşe Fatıma ve Muhammet Cüneyt isimli iki evlâdı olmuştur.⁴⁶

2. İlim Tahsili

İlk eğitim hayatını beş altı yaşlarında iken babası Mehmet Efendi’nin sınıf arkadaşı olan ve kendisi hakkında “Bu zât bana babam kadar sevgili idi” dediği; Abdurrahman Sâmi Saruhânî’den almıştır. Muzaffer Ozak, ortaokulun ikinci sınıfında iken şeyhi vefat etmiştir. Bu arada Kur’ân-ı Kerîm’in büyük bir kısmını hıfzeden ve ezberlemeye devam eden Muzaffer Ozak, hıfzını Fatih Cami’sinin baş imamı Mehmet Rasim Efendi’den tamamlamıştır.⁴⁷

Takip eden sekiz sene Muhammet Hüsrev Aydınlar’ın Hadis ve Fıkıh derslerine devam etmiştir. Yoksulluk nedeniyle gündüzleri çalışmak zorunda kalan Ozak, yalnızca akşamları “Ayaklı Kütüphane” diye anılan Mustafa Açıkbaş

⁴⁵ Tatlısu, Mehmet, “Sahaflar Çarşısı’nın Kültürel ve Sosyal Değişimi: Sözlü Tarih Görüşmeleri”, *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, sayı 56, ss. 115-157. (Ayrıca bkz.: Ekler Bölümü Şekil 6).

⁴⁶ Ömer Tuğrul İnançer ile yapılan röportaj. (08.04.2021 tarihinde İstanbul Karagümrük Nüreddin Cerrâhî Âsitanesi’nde değerli vakitlerini ayırarak, bize röportaj yapma imkânını sunan yirmi birinci postnişin Ömer Tuğrul İnançer Efendi’ye teşekkürlerimizi arz ederiz.)

⁴⁷ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 2.

(Gümülcineli Mustafa Efendi)'in derslerine devam etmiştir. Bu dönemde Muzaffer Ozak'ı çekemeyen biri, hocası Mustafa Efendi'ye, "Hocam bu çocuğu okutma, bu çocuk adam olmaz, vaktine yazık" demiştir. Mustafa Efendi bu haset eden adama cevaben, "Hayır, bu çocuk adam olur, hatta Fâtih kürsüsüne bile çıkar, vaaz eder, sen de ben de dinleriz" demiştir. Mustafa Efendi'nin bu sözleri yıllar sonra aynen gerçekleşmiştir. Görenlerin ifadesine göre Muzaffer Ozak'ın Fâtih Câmi-i Şerîfi'ndeki bu ilk vaazında, Mustafa Efendi gözyaşlarını tutamamıştır.⁴⁸

Mustafa Efendi bir gün, Ozak'ı Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi postnişini olan Fahreddin Efendi'ye götürmüştür. Orada "Efendi hazretleri, bu delikanlı benim talebemdir, kendisine duâ ediniz" diye niyazda bulunmuş ve Efendi'nin elini öptürmüştür. Yıllar sonra Muzaffer Ozak manevi bir emir ile Fahreddin Efendi'ye intisâp etmiştir.⁴⁹ İlerde daha geniş bir şekilde anlatacağımız üzere, Halvetî-Cerrâhî şeyhi Fahreddin Efendi'ye intisap eden Ozak, 1965 yılında hilâfet almıştır. 1966 yılında şeyhinin vefatı üzerine Nûreddin Cerrâhî Tekkesi'nin on dokuzuncu fahrî türbedârı ve postnişini olarak irşat görevine başlamıştır.⁵⁰

Daha öncede belirtildiği üzere bu dönemde müezzinlik sınavlarına giren M. Ozak, sınavı kazanarak müezzin olmuş ve sırasıyla Ali Yazıcı, Soğanağa ve Karagümrük Kefeli Camisi'nde vazife yapmıştır. Kefeli Cami'ndeki vazifesi sırasında bu caminin imamı olan Şâkir Efendi'den sahaflık öğrenmiş ve daha sonra Sahaflar Çarşısı'nın bulunduğu Beyazıt Camii'ne tayin olmuştur.⁵¹

Beyazıt Camii'nde vazife yaparken dönemin Bakırköy müftüsü olan İsmail Hakkı Başeski ile tanışmıştır. Başeski Ozak'ın sesini, tarzını ve tutumlarını beğenmiş ve birçok ilâhî, kaside, durak, mevlid, mersiye gibi dini musiki eserleri tâlim ettirmiştir. Bununla birlikte Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam eden Muzaffer Ozak, Nuri Korman, Kâmil Akdik ve Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'den hat tâlim etmiş ve tezhip çalışmalarında da bulunmuştur.⁵²

⁴⁸ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/muzaffer-efendi-hazretlerinin-talebelik-hatiralari.html>

⁴⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/muzaffer-efendi-hazretlerinin-talebelik-hatiralari.html>

⁵⁰ Topuzoğlu, "Muzaffer Ozak", *DİA*, c. 34, s. 16.

⁵¹ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 3.

⁵² Ozak, a.g.e., s. 3.

Muzaffer Ozak, Halvetiyye'nin, Şâbaniyye kolundan olan Şeyh Ahmet Tâhir Memiş (Mar'aşî)'den, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ve *Fusûsu'l-Hikem* dersleri almıştır. Abdülhakîm Arvâsî'nin tasavvufî sohbetlerine katılmıştır.⁵³ Yoğun bir eğitim öğretim hayatı geçiren Muzaffer Ozak'ın aldığı eğitimleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kur'ân-ı Kerîm ve tecvit dersini o zamanın Fatih Cami'si baş imamı Mehmet Rasim Efendi'den almıştır.

- *El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ve *Fusûsu'l-Hikem* derslerini Şeyh Ahmet Tâhir Memiş (Mar'aşî)'den almıştır.

- Arapça derslerini Mustafa Açıkbaş (Gümölcineli Mustafa Efendi)'den almıştır.

- Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki Kâmil Akdik ve İsmail Hakkı Altunbezer hocaların hat ve tezyinat (tezhip) derslerine katılmıştır.

- Abdülhâkim Arvâsî'nin tasavvufî sohbetlerine iştirak etmiştir.

- Sahafılık mesleğini Kefeli Câmîi imamı Şakir Efendi'den öğrenmiştir.

- İsmail Hakkı Başeski'den dinî mûsîkî meşk etmiştir.⁵⁴

- Cemal Ögüt'ten Tefsir ve Âdâp dersleri almıştır.⁵⁵

- Tefsir, Hadis ve Fıkıh derslerini Nevşehirli Hacı Hayrullah Efendi, Atıf Hoca, Arnavut Hüsrev Aydınlar, Osman Şakir ve Sarıyer Müftüsü Hüseyin Hüsnü Efendi'den almıştır. Muzaffer Ozak gençlik yıllarında Ayasofya'da Nevşehirli Hacı Hayrullah Efendi'den tefsir dersi alırken bir rüya görmüştür. Rüyasını şöyle anlatmaktadır:

“Rüyamda Resûl-i Ekrem Efendimiz, İmâm-ı Ali Efendimiz tarafından yedilen devesi üzerinde gidiyordu. İmâm-ı Ali efendimizin diğer elinde meşhur kılıcı iki uçlu zülfikâr vardı. Resûlullah bana hitap ederek ‘Müslüman mısın?’ diye sordular. Ben ‘evet’ deyince bana ‘İslâm için başını verir misin?’ diye sordular. Ben tekrar ‘evet’ deyince İmâm-ı Ali Efendimiz’e başımı İslâm adına kesmesini emrettiler. İmâm-ı Ali Efendimiz başımı uzatmamı istedi ve bütün gücüyle kılıcını vurarak başımı gövdemden ayırdı. Dehşet içinde uyandım. Sabah Kur’ân hocamı gördüğümde, rüyamı ona anlattım

⁵³ Ozak, a.g.e., s. 3.

⁵⁴ Topuzoğlu, “Muzaffer Ozak”, *DİA*, c. 34, s. 16.

⁵⁵ “Terceme-i Hâl (Otobiyografi-1969)”, <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

ve babamın kim olduğunu anlattım. Babamın yakın arkadaşı olduğunu biliyordum fakat bundan hiç bahsetmemiştim. Başını salladı ve ‘Demek sen benim sürgün arkadaşımın oğlusun öyle mi?’ dedi. Babam ve hocam İttihat ve Terakki tarafından Sinop’a sürgün edilen 700 kadar meşâyih ve ulemâ arasında idiler. Bu kıymetli zevâtın sürgünleri 1. Dünya Savaşı’na yani 1914 yılına kadar sürmüştür. Hocam rüyamın tabirinde ‘İmâm-ı Ali’ye bağlı bir tarikata dâhil olacağımı ve o tarîkin şeyhi olacağımı’ beyan ettiler.”⁵⁶

Muzaffer Ozak, hayatı boyunca karşılaştığı hocalarından çokça feyiz almış, kendisini geliştirmiş ve her zaman din hizmetinde bulunmuştur. Her dâim hocalarını hayırla anmıştır. *Envâr-ül-Kulûb* adlı eserinin ‘büyük dua (Duâ-i Aşkî)’⁵⁷ başlıklı bölümünde “Hocam Açıkbâş Mustafa Efendi’nin, diğer kıymetli hocam Muhammed Rasim Efendi’nin, kendilerinden feyiz aldığım diğer hocalarımın ve hâssaten mürşidim ârif-i billâh, vâsıl-ı ilâllah Sâmi Saruhânî ile ârif-i billâh vâsıl-ı ilâllah, muktedâ-i urefâ Ahmet Tâhir Mar’âşî ve velinimetim, sebab-i devletim, mürşid-i ekberim, es-seyyid, eş-şeyh Fahreddin-i Şevkiyyül-Halvetiyyül-Cerrâhî Efendim Hazretleri’nin ervâh-ı şerîfelerine de vâsıl eyle yâ Rabb...”⁵⁸ Şeklinde hocalarından/şeyhlerinden bazılarının isimlerini zikrederek dua etmiştir.

2.1. İlim Meclisinde Bulunduğu Hocalarının Bazılarının Hayatları

2.1.1. Abdülhakîm Arvâsî (1860-1943)

1865 yılında Van’ın Başkale kazasında doğan Abdülhakîm Arvâsî’nin babası Seyyid Mustafa Efendi olup, soyu anne tarafından Abdülkâdir Geylânî’ye ulaşmaktadır. Kâdirî tarikatına mensup olan ve ‘Arvas seyidleri’ diye tanınan aile, altı yüz elli yıl varlığını devam ettirerek günümüze kadar ulaşmıştır.⁵⁹

Abdülhakîm Efendi, Irak’ın farklı yerlerinde Arapça, Arap Edebiyatı, Kelâm, Matematik, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Tasavvuf dersleri almıştır.⁶⁰ Nakşibendiyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Kâdiriyye ve Çiştîyye tarikatlarından hilâfet alan Arvâsî, daha sonra memleketi Arvas’a dönmüş, dinî ve tasavvufî sohbetlerle meşgul olmuştur. Ömrünü insanlığa hizmete adanmış olan Arvasî, bu hizmetlerini, “Memleketimizde,

⁵⁶ <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html>

⁵⁷ Ozak, Muzaffer, *Envâr-ül-Kulûb (Kalplerin Nurları)*, Salâh Kitabevi Yay., İstanbul, 1979, c. 3, s. 781.

⁵⁸ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, c. 3, s. 792.

⁵⁹ Vakkasoğlu, Vehbi, *Maneviyat Dünyamızda İz Bırakanlar*, Cihan Yay., İstanbul, 1988, s. 23.

⁶⁰ Vakkasoğlu, a.g.e., s. 24.

mevcut medreselerden ayrı olarak, bana miras kalan mallardan bir medrese yaptırdım. Eldeki kitaplara ilâve sûretiyle zengin bir kütüphane kurdum. Talebenin yiyeceği, giyeceği, yatacağı, yakacağı tarafıma ait olmak üzere o medresede yirmi dokuz yıl ders okuttum. Birçok âlim yetiştirdim. Bunları gönderdiğim yerler adeta irfan nûruyla doldu. O civarda medresemiz ilim feyziyle şöhret buldu. Valilerin, üst kademedeki memurların, bilhassa uzak yerlerdeki âlimlerin bile övgüyle bahsettikleri bir ilim merkezi oldu” sözleriyle ifade etmiştir.

Farklı yerlerde vazifeler yapan Abdülhakîm Arvâsî, Gümüşsuyu Tepesi’ndeki Kaşgari Dergâhı’nın imamlığı ve vaizliği ile vazifelendirilmiştir. Ayrıca 1919’da Sultan Vahdeddin Han tarafından Süleymaniye Medresesi’ne tasavvuf müderrisi olarak da tayin edilmiştir. Böylece hem çeşitli câmilerde vaaz ederek hem de medresede hoca olarak ilmi faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Muzaffer Ozak da Abdülhakîm Arvâsî’nin sohbetlerinde bulunmuş ve ondan istifade etmiştir.

Abdülhakîm Arvâsî’nin *Râbita-i Şerîfe, er-Riyâzû’ t-tasavvufiyye* adlı iki eseri vardır. Bu eserlerinin dışında tasavvufî ve dinî konularda kendisine sorulan sorulara cevap olarak yazdığı mektuplar, *Tam İlmihal-Seâdet-i Ebediyye* adlı kitapta yer almaktadır. Abdülhakîm Arvâsî, 27 Kasım 1943’te vefat etmiştir. Arvâsî’nin kabri Ankara’da Bağlum Mezarlığı’ndadır.⁶¹

2.1.2. Kâmil Akdik (1861-1941)

Son dönemin “reîsülhattâfîn” unvanlı meşhur hattatı olan Kâmil Akdik, 29 Kasım 1861’de İstanbul, Fındıklı’da doğmuştur. Divanî, celî divanî veya rik’a hatlarıyla yazdığı menşur, berat, muâhedenâme, tasdiknâme gibi evrak dışında, yazı hocası olarak hazırladığı meşkler ve sülüs-nesih kıtalar, murakka’lar (yazı albümleri), hilye ve levhalar, kitabeler, bazı sûre ve cüzlere ilaveten bir de mushaf yazmıştır.⁶²

23 Temmuz 1941’de vefat eden Kâmil Akdik’in, eski hattatların eserlerinden meydana gelen kıymetli hat koleksiyonu, vefatından sonra Topkapı Sarayı Müzesi tarafından satın alınmıştır.⁶³

⁶¹ Azamat, Nihat, “Abdülhakim Arvâsî”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1988, c. 1, s. 211-212.

⁶² Derman, M. Uğur, “Kâmil Akdik”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1989, c. 2, s. 234-235.

⁶³ Derman, “Kâmil Akdik”, *DİA*, c. 2, s. 234-235.

2.1.3. Nuri Korman (1868-1951)

H. 1285/m. 1868-1869 yılında Ortaköy’de doğan Nuri Korman, henüz kırk günlük iken getirildiği Beşiktaş’ta vefat edene kadar ikamet ettiğinden, hattatlar arasında “Beşiktaşlı” nâmı ile anılmıştır.⁶⁴

Yazmış olduğu Kur’ân-ı Kerîm, evrad, hilye, dua kitapları ve levhalar dışında, Bakırköy’deki Kartaltepe Camisi’nin kubbesindeki İhlas Sûresi, Azapkapı’daki Sokullu Mehmet Paşa Cami’sinin yenilenen abdest musluklarının üstündeki yazılar, Üsküdar’daki Yalnız Servi Camisi’nin kapısındaki yazı ve Sultan Ahmet’te bulunan Alman Çeşmesi’nin kubbe içi yazıları İstanbul’daki bilinen eserleridir. Ayrıca Kastamonu’da Şeyh Şabân-ı Velî Dergâhı’nda ki yazılar ve Çorum’daki saat kulesinin üstündeki yazılar da ona aittir. Meşk, kıt’a, levha türünde birçok eseri de özel koleksiyonları arasında yer almaktadır.⁶⁵

Nuri Korman 12 Eylül 1951 tarihinde vefat etmiştir. Yahyâ Efendi Kabristanlığı’na defnedilmiştir.⁶⁶

2.1.4. İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

Meşhur hattatlardan Mehmet Hilmi Efendi’nin oğlu olan İsmail Hakkı Altunbezer, 8 Şubat 1873’te İstanbul’un Kuruçeşme semtinde doğmuştur. Eğitim hayatının ilk hocası olan babasından sülüs-nesih hatlarını öğrenmiştir. Sanâyi-i Nefise Mektebi’nde resim ve hakkâklık dersleri alırken, Dîvân-ı Hümâyün Kalemi’ne girmiş ve burada hem tuğra çekmesini öğrenmiş hem de divanî, celî divanî ve celî sülüs yazılarını meşk etmiştir. Önce “ikinci tuğrakeş”, sonra da “birinci tuğrakeş” olan İsmail Hakkı Altunbezer, çeşitli mekteplerde rik’a, Medresetü’l-Hattâtîn’de ise tuğra ve celî sülüs hocalığı yapmıştır.⁶⁷ Hattat, müzehhip, ressam olarak kıymetli eserler ortaya çıkaran Türk sanatkârı Altunbezer, 19 Temmuz 1946’da vefat etmiştir.⁶⁸

⁶⁴ “Nûri Korman”, <https://www.ketebe.org/en/artist/nuri-korman-695>. (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁶⁵ “Zâkirbaşı Hattat Hacı Nuri Korman”, <https://nagmeiask.blogspot.com/2015/05/zâkirbas-hattat-hac-nuri-korman.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁶⁶ <https://nagmeiask.blogspot.com/2015/05/zâkirbas-hattat-hac-nuri-korman.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁶⁷ Ülker, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1987, s. 38.

⁶⁸ Derman, M. Uğur, “İsmail Hakkı Altunbezer”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1989, c. 2, s. 543-544.

2.1.5. İsmail Hakkı Başeski (1882-1942)

İsmail Hakkı Başeski, Muzaffer Ozak'ın musiki hocasıdır. 1930'ların sonuna doğru Ozak, genç bir müezzin olarak Beyazıt Camii'nde vazife yaparken Başeski, onun sesinin güzelliğini, okuyuş tavrını ve musikiye istidadını fark ederek kendisine musiki meşk etmeyi arzu etmiştir. Ozak, otobiyografisinde Başeski ile münasebetini şöyle anlatmaktadır: “Beyazıt Camii'nde vazife yaparken Bakırköy Müftüsü Hâfız İsmail Hakkı Efendi ile tanıştım. Zekai Dede'nin mahdumu Eyüplü Hâfız Ahmet Bey'in talebesi olan bu zât, benim sesimi ve tavrımı çok beğendi ve bana birçok ilâhi, durak, mersiye gibi dînî musiki eserleri talim etti. İsmail Hakkı Efendi bana o kadar düşküdü ki, beni yakın akrabasından, Gülsüm Hanım ile evlendirdi. Böylece onun ailesine dâhil oldum...”

Yıllarca baba-oğul gibi devam eden bu hoca-talebe münasebeti sâyesinde Muzaffer Ozak da Zekai Dede'nin meşk silsilesine dâhil olarak İsmail Hakkı Başeski'den çok fazla eser öğrenmiştir. İsmail Hakkı Başeski'nin diğer bir hususiyeti de Enderun usulü teravihe de hâkim olmasıdır. Başeski yıllarca bu usulde namaz kıldırıştır...⁶⁹ Muzaffer Ozak da hocasından aldığı eğitim üzerine, Süleymaniye Camii'nde, yirmi üç yıl bilâ-bedel, fahri olarak Enderun usulü ile teravih namazı kıldırıştır.⁷⁰

İsmail Hakkı Başeski 1942 tarihinde vefat etmiştir. Başeski, Bakırköy kabristanlığında medfundur.⁷¹

2.1.6. Muhammet Hüsrev Aydınlar (1884-1953)

Muhammet Hüsrev Aydınlar, bugünkü Makedonya'da bulunan Struga iline bağlı Labuništa köyünde doğmuştur. Aydınlar, Arnavut asıllı bir aileye mensuptur. İlköğrenimini köyünde tamamlamış, Ohri'de ve Tiran'da bir buçuk yıl kadar ders

⁶⁹ “Hâfız İsmail Hakkı Başeski Hocaefendi”,

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/10/hafz-ismail-hakk-baseski-hocaefendi.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁷⁰ “Bir Allah Dostunu Tanımak-Muzaffer Ozak k.s”

<https://www.youtube.com/watch?v=G0WfGi7Vcho>

http://dosya.erkammedya.com/ERKAMRADYO/ARSIV/2021/programlar/İLÂHİNAME/İLÂHİNA ME_2021_02_10.mp3 (erişim tarihi: 05.03.2021).

⁷¹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/10/hafz-ismail-hakk-baseski-hocaefendi.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

okuduktan sonra, 1910 yılında İstanbul'a giderek Karagümrük'teki Üçbaş Medresesi'ne yerleşmiştir. Rebî Molla, Kastamonulu Ahmet Efendi, Tavaslı Hâfiz Hasan ve İzmirli İsmail Hakkı gibi hocalardan ders almıştır. Ardından Süleymaniye Medresesi'ne kaydolmuş ve 1919 yılında tefsir ve hadis bölümünden mezun olmuştur. Medreselerin kapatılması üzerine fahrî olarak hizmetlerine devam etmiştir.⁷²

Muzaffer Ozak, Fatih Camii'nin baş imamı Mehmet Rasim Efendi'den hafızlığını tamamladıktan sonraki sekiz sene Hüsrev Efendi'nin Hadis ve Fıkıh derslerine devam ettiğini ve *Buhârî ve Hidâye* okuduklarını ifade etmiştir.⁷³

23 Nisan 1953 yılında İstanbul'da vefat eden Muhammet Hüsrev Aydınlar'ın mezarı Edirnekapı Sakızağacı Kabristanı'nda bulunmaktadır.⁷⁴

2.1.7. Cemal Öğüt (1887-1966)

Alsonyalı Cemal Efendi olarak bilinen Cemal Öğüt, Rumeli'nin fethinden sonra Konya'dan getirilip Alasonya'ya yerleştirilen bir aileye mensuptur. 1887 yılında o zamanlar Osmanlı sınırında bulunan, şu an Yunanistan sınırı içindeki Alasonya'da doğmuştur.⁷⁵ İyi bir tahsil görerek, hem klasik medrese usulü ile icâzet alan ve ayrıca Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Cemâl Öğüt,⁷⁶ İstanbul merkez vaizliği yapmıştır.⁷⁷

İlmi bilgisi ve hitabet gücü oldukça yüksek olan Öğüt, salt vaizlik ile yetinmeyerek kendisini insanlığa hizmete adanmış ve sahip olduğu ilmi aktarmaya gayret etmiştir.⁷⁸ Toplumun neredeyse tüm kesimleriyle muaşeret kurabilmiş bir kimse olan Öğüt, devlet adamlarını, iş adamlarını, ilim adamlarını, öyle ki gayr-i müslimleri bile yörüngesine almayı başarmıştır.⁷⁹ Muzaffer Ozak da Cemal Öğüt'ten istifade ederek, ondan Tefsir ve Âdap dersleri almıştır.⁸⁰ Muzaffer Efendi Cemal Öğüt'ten dinlemiş oldukları şu hâtırasını sık sık anlatırlardı:

“Benim bir hocam vardı, Allah rahmet eylesin, kendisi Alasonyalı'ydı, Alasonyalı Cemal Efendi. Ondan da ders okudum ben. Hocam diyor ki, “O vakit

⁷² Topaloğlu, Bekir, “Hüsrev Hoca”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1999, c. 19, s. 36-37.

⁷³ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 2.

⁷⁴ Topaloğlu, “Hüsrev Hoca”, *DİA*, c. 19, s. 36-37.

⁷⁵ Vakkasoğlu, Vehbi, “Cemal Öğüt”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34, s. 23.

⁷⁶ “Alasonyalı Hacı Cemal Efendi”,

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html> (erişim tarihi: 05.05.2021)

⁷⁷ Vakkasoğlu, “Cemal Öğüt”, *DİA*, c. 34, s. 23.

⁷⁸ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>

⁷⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>. Ayrıca bkz.: “Alasonyalı Hacı Cemal Efendi'den hatıralar”, <https://www.youtube.com/watch?v=ACI75MaFOzc>

⁸⁰ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>

gencim, tahsil için İstanbul'a geliyorum, dersler bitince Alasonya'ya dönüyorum. Alasonya'ya dönerken İstanbul'dan vapurla Selânik'e gidiyorum. Babamın adamlarından olan Hasan Ağa var, Selânik'te beni bu Hasan Ağa karşılıyor. Hasan Ağa, atla geliyor, eşkiyâ gibi bir adam, gözüpek, hiç bir şeyden korkmayan kahraman, kabadayı bir adam, beni Alasonya'ya hep o götürüp getiriyor. Zirâ o vakitler, yolda Yunan eşkiyâsı var. Hasan Ağa silahlı, belinde gaddâresi var, önüne yirmi kişi çıksa devirir, öyle bir adam. Bu Hasan Ağa hiç namaz kılmıyor. Ben her seferinde ne kadar, 'Hasan Ağa! Sen müslüman adamsın, namaz kılsana, niçin namaz kılmıyorsun' dediysem de Hasan Ağa, 'A be molla! Bırak be ya! Benim kalbim temiz. Ne varmış namazda. Nedir o yatıp kalkmak, başını yere koyup, kıçını yukarı kaldırmakla bir şey olmaz. Benim kalbim temiz' diye cevap veriyor. Her seferinde 'Kalbim temiz' 'Kalbim temiz' diyen Hasan Ağa'ya, bir türlü namaz kıldıramadım.

Bir seferinde, yolda bir papazın evinde misâfir kaldık. Ben abdest aldım, namaz kıldım. Papaz, Hasan Ağa'nın namaz kılmadığını farkedince, ona dönüp 'Sen neden namaz kılmıyorsun?' diye sordu. Hasan Ağa, 'Hiç bre, benim kalbim temiz' dedi. Papaz, 'İsmin ne senin?' diye sordu. Bizimki 'Hasan' deyince, Papaz, 'Haaa anladım, namaz kılmadıktan sonra ha sen ha ben. Aramızda bir fark yok' demesin mi! Sabah kalkdım, bir de ne göreyim! Hasan Ağa kalkmış, kollarını sıvamış abdest alıyor. Hasan Ağa o gün namaza başladı. Benim sözüm tesir etmedi, papazın sözü tesir etti."⁸¹

Cemal Öğüt, dinî ilimleri içeren on beş eser kaleme almıştır.⁸² 6000 ciltten oluşan büyük bir kütüphaneye sahip olan Öğüt, hayatı boyunca kitaplarla iştilig etmiştir. Cemal Öğüt'ün vasiyeti üzerine, Öğüt 1966 yılında vefat ettikten sonra, mevcut kütüphanesi Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ne bağışlanmıştır.⁸³

3. Muzaffer Ozak'ın Şahsiyeti ve İrşat Faaliyetleri

Muzaffer Ozak sarıh Türkçesi ve anlaşılır üslubu ile çevresini etkisi altında bırakan bir yapıya haizdi. Özenli giyiminin yanında, gür sesi ile birlikte heybetli bir görünüşe sahipti. Sinirlendiği zaman çok kızar, bağırıp çağırır fakat beş dakika sonra siniri geçer idi. Zahiren şeker hastalığı var idi.⁸⁴ Fakat dervişleri ve karşılaştığı kimseler ile konuşurken, çoğu zaman sesi yumuşak olur sanki babanın evlâdına konuşması gibi kendisini karşısındakine yakın hissettirirdi.⁸⁵ Bundan dolayı Ozak'ın yurt dışındaki sevenleri ona, 'Karizmatik Şeyh', 'Batı Şeyhi', demişler ve Ozak'a karşı olan kalbî

⁸¹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>

⁸² <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>

⁸³ Vakkasoğlu, "Cemal Öğüt", *DİA*, s. 23.

⁸⁴ http://dosya.erkammedya.com/ERKAMRADYO/ARSIV/2021/programlar/İLÂHİNAME/İLÂHİNA ME 2021_02_10.mp3

⁸⁵ Bayraktaroğlu, Tosun Bekir, *Amerika'da Bir Türk*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2016, s. 108.

muhabbetlerini her defasında belirtmişlerdir.⁸⁶

Dervişlerini çok seven Muzaffer Ozak, “Kanımdan sadece iki evlâdım var fakat manevi evlatlarımın sayısını ancak Allah bilir” şeklinde ifade etmektedir.⁸⁷ Toplumun her kesiminden kadın erkek fark etmeksizin toplumun her kesiminden insanlara yardım etmiş, onların sorunlarına çözümler sunmuştur. Bu hususta Ozak’ın dervişlerinden Robert Frager, kitabında “Muzaffer Efendim, biri bizden bir şey istediği zaman ricasını muhakkak ciddiye almamız gerektiğine dikkat çekerti. ‘Her zaman ne istiyorlarsa verin,’ demezdi fakat istenileni muhakkak ciddiye almamızı isterdi” ifadesine yer vermektedir.⁸⁸

Toplumda saygın bir kimliğe sahip olan Muzaffer Ozak’a 1960 senesinden sonra, bütün partiler, istediği yerden milletvekilliği teklif etmişler. O ise “Ben bir partiye girersem, o partinin adamı olurum. Ümmetin adamı olamam, bana bu küçüklüğü layık göremezsiniz” demiştir.⁸⁹ Ozak her dâim tedbirli ve ihtiyatlı olmayı tavsiye ederdi. Fakat kendisi zuhurata tabi olurdu.⁹⁰

Muzaffer Ozak, hem mürşid-i kâmil hem de sahaf oluşu itibariyle ilmî eserlere çok kıymet verir idi. Örneğin, *Risale-i Nur Külliyyatı*’na ‘mürşid kitap’ derdi. Ömer Nasuhi Bilmen’i çok sever ve onunla görüşürlerdi. İlmihal olarak, Ömer Nasuhi Bilmen’in *Büyük İslâm İlmihali*’ni tavsiye ederdi.⁹¹

Muzaffer Ozak’ın irşat faaliyetleri arasında yurt içi hizmetlerinin yanında, yurt dışı hizmetleri önem arz etmektedir. Amerika’ya defalarca giden Ozak, Almanya’ya altı kez, İngiltere, Hollanda ve Belçika’ya iki kez, Paris’e dört kez seyahat etmiştir. Ayrıca Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan’da da bulunmuştur.⁹² Muzaffer Ozak’ın teşebbüsüyle Halvetiyye-Cerrâhiyye tarikatının Amerika’da açılan

⁸⁶ Engkvist, Solveig, *Veien til kjærlighet og perfeksjon En studie av Halveti-Jerrahi-ordenens Ekspansjon i Vesten*, Institutt for Kulturstudier og Orientalske Språk Universitetet i Oslo, (Masteroppgave), Oslo, 2010, s. 3.

⁸⁷ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 12.

⁸⁸ Frager, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, s. 175.

⁸⁹ Kahtalı a.g.t., s. 48.

⁹⁰ Kahtalı a.g.t., s. 48.

⁹¹ Kahtalı a.g.t., s. 48.

⁹² Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 12.

şubesi New York'taki Mescidü'l-Ferah'tır.⁹³ Yurt dışında Ozak için, “İyi bir hikâye anlatıcısı, olgun bir insan, memleketinde saygın bir yazar, tasavvuf geleneğinin zenginliğini Batı'ya getirmeye çok uygun bir kimse” şeklinde tanımlar yapılmıştır.⁹⁴

Yurt dışı faaliyetleri ilk kez 1978 yılı şubat ayında Cherif Khaznadar tarafından organize edilen V. Traditionale Art festivali ile başlamıştır.⁹⁵ “Kişi bilmediğinin düşmanıdır” kaidesine “Zikrullahı, Kur'ân-ı Kerîm ile ispata, hadis-i şerîflerin hiçbir kuşku ve tereddüte yer vermeyen belagati ilama çalışacağız ve zikr-i cehrînin caiz olduğunu, erkân-ı evliyâullahtan devrânın hak ve gerçek bulunduğunu olanca vuzuhu ile açıklayacağız. Ve böylelikle hal ilmini bilmeyenleri irşat veya bildikleri halde itiraz ve muhalefette bulunanları îkâz etmeye gayret edeceğiz. Onların ifade ve iddialarını delilleriyle reddederken, erkân-ı evliyâullahı öğrenmek isteyen müminlere ve imânâ talip olan aşıklara da hak ve hakikati anlatacağız”⁹⁶ hedef ve arzusuyla yirmi iki talebesi ile bu davete katılan Ozak, Almanya'ya gitmiştir. Berlin'deki büyük opera binasında bir gösteri olarak halvetî âyin-i şerîfini icra etmişlerdir.⁹⁷ Katıldığı sohbet meclisleri, radyo ve televizyon programları, üniversitelerde verdiği konferanslar, kilise sohbetleri ve icra edilen ayinler ile kitleler üzerinde büyük etkiler bırakmış adeta hayranlık uyandırmıştır.⁹⁸ Bu ilgi ve meraka binaen 1978 yılındaki Avrupa ve Amerika seyahatlerine dair hatıra ve gözlemleri Tercüman Gazetesi'nde bölüm bölüm yayımlanmıştır.⁹⁹

1970'li yıllarda Ozak ile tanışan ve daha sonra dervişi olan Prof. Dr. Tosun Bekir Bayraktaroğlu, Ozak'ı Amerika'da, evinde misafir etmiştir. Bayraktaroğlu, kitabında “ne ondan evvel ne de ondan sonra Muzaffer Efendim gibi mürşit görmedim” ifadesine yer vermiştir.¹⁰⁰ O, M. Efendi'nin halifesi olmuş ve vefatına

⁹³ Taşer, İhsan-Algan, Hamid, “Amerika Birleşik Devletleri”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1991, c. 3, s. 47-53.

⁹⁴ Engkvist, Veien til kjærlighet og perfeksjon En studie av Halveti-Jerrahi-ordenens Ekspansjon i Vesten, s. 51.

⁹⁵ “Traditional Art Festivali-1978”,

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/01/traditional-art-festivali-1978.html>

⁹⁶ Ozak, Muzaffer, *Aşk Yolu Vuslat Tarîki*, Kalem Yay., İstanbul, 1978, s. 21.

⁹⁷ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tarîki*, s. 7.

⁹⁸ Bayraktaroğlu, *Amerika'da Bir Türk*, s. 122.

⁹⁹ “Amerika Semaları Tevhit ile İnledi”, <https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/15309835469/in/photostream/> (erişim tarihi: 05.05.2021).

¹⁰⁰ Bayraktaroğlu, a.g.e., s. 110.

kadar neredeyse on sene tercümanlığını yapmıştır.¹⁰¹ Muzaffer Ozak, Amerika'daki Cerrâhî tekkesinin başına Türk kökenli Amerikalı olarak Tosun Bekir Bayraktaroğlu'nu atamıştır.¹⁰²

Muzaffer Ozak'a Kaliforniya'da ilk derviş olan kişi ise, Ozak'ı tanıdıktan sonra Müslüman olan ABD'li bir psikolog Prof. Dr. Robert Frager'dir. Müslüman olduktan sonra Muzaffer Ozak tarafından Râgıb isminin verildiği ve "Râgıb Baba" olarak da bilinen Frager, Halvetî-Cerrâhî tarikatının Amerika'daki halifelerinden birisi olmuş ve kendisinin başında bulunduğu dergâh California Redwood City'de bulunmaktadır.¹⁰³

Muzaffer Ozak, 1978 yılından vefatına kadar her sene Ömer Tuğrul İnançer'in de yer aldığı ihvanından seçkin kişilerle, hafız ve musikişinaslarla Amerika'ya gitmiştir.¹⁰⁴ İnançer katılmış olduğu bir radyo programında on iki kez Ozak ile Amerika'ya gittiğini ve çok özel anlar paylaştıklarını anlatmıştır.¹⁰⁵

Ozak, yurt dışı gözlemleri hususunda "Hiç kimse yanlış anlamasın ve yanlış yorumlamasın! Amerika'da gördüğüm Allah sevgisini gezebildiğim İslam ülkelerinin pek azında müşahede ettiğimi itiraf etmek zorundayım ve bu ifadeyle bir kadirşinaslık görevi yaptığımı inanıyorum. Zikir başladığında ağlamayan göz, Allah demeyen dil Hak sevgisi ile dolmayan gönül kalmıyordu. Tevhid'i dillerine vird edinmişlerdi. Yemeyi, içmeyi akıllarına bile getirmiyorlardı. Teneffüs ettikleri hava, içtikleri su ve bütün yaşantıları Allah sevgisi ile doluydu. Mübalağa etmiyorum, yemiyorlar, içmiyorlar, uyumuyorlar, hep Allah'tan söz ediyorlar, Allah'tan bahis açıyorlardı. Allah sevgi ve aşkı, fizyolojik ihtiyaçlarını onlara unutturmuş, adeta melekleştirmişti. Hepsi de bir çocuk kadar saf ve masum idi" ifadelerine yer vermiştir.¹⁰⁶

Muzaffer Ozak'ın irşat faaliyetlerini gerçekleştirirken 'kolaylaştırınız,

¹⁰¹ Bayraktaroğlu, a.g.e., s. 123.

¹⁰² Engkvist, *Veien til kjærlighet og perfeksjon En studie av Halveti-Jerrahi-ordenens Ekspansjon i Vesten*, s. 51.

¹⁰³ Frager, Robert, *Kalp, Nefs ve Ruh Tasavvuf Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*, Sûfi Kitap Yay., İstanbul, 2018, s. 5.

¹⁰⁴ Bayraktaroğlu, *Amerika'da Bir Türk*, s. 122.

¹⁰⁵ http://dosya.erkammedya.com/ERKAMRADYO/ARSIV/2021/programlar/İLÂHİNAME/İLÂHİN_AME_2021_02_10.mp3 (Erkam Radyo'nun "Bir Allah Dostunu Tanımak-Muzaffer Ozak k.s" başlıklı, "İlahiname" programının 12:50'nci dakikasında yer almaktadır.)

Ayrıca bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=G0WfGi7Vcho> (12:00'nci dakikada yer almaktadır.)

¹⁰⁶ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 15.

zorlaştırmayınız' kaidesine riâyet ettiğini belirtmek isteriz. Ozak, bu noktada İslâm'ı öğrenmek ya da anlamak isteyen kimselere yapılan sert tutumları eleştirmektedir. Çünkü ona göre "İslâm'ı anlamak isteyen kimsenin, İslâm'ı sorduğu zattan duyduğu söz, kendisine oldukça ağır ve sert gelmektedir." Bunu şöyle izah etmektedir:

"Kur'ân'da bin tane emir var, Allah 'yapın' demiş. Bin tane de nehiy emri var, Allah 'yapmayın' demiş. Şimdi birisi bir hoca efendiye geliyor, 'Efendi, bana İslâm'ı arz et' diyor. O hoca efendi, evvelâ 'Allah'ı tevhit edeceksin, Peygamber'i kabul edeceksin' dedikten sonra, 'beş vakit namaz kılacaksın, senede bir ay oruç tutacaksın, malının kırkta birini fakirlere tevdi edeceksin, ömründe bir kere hac edeceksin' diyor. Evvelâ bunları söylüyor. Arkasından namaz kılması için, kadınsa örtüneceksin, şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın diyerek birdenbire bin emri onun üzerine yüklemeye çalışıyor. O kimse karşısında bu emirleri görünce, korkuyor ki -biz müslümanız, müslüman doğduk, müslüman evlâdıyız, biz dahi bin emrin hepsini yerini getiremiyoruz, bin nehiyden de kaçınmıyoruz-. Böyle olduğu halde o kimse İslâm'a talip olduysa alabildiğine üzerine yük yükleniyor ve o kimse büyük bir ağırlıkla karşılaşılıyor.

Amerika'da fakîrin eliyle müslüman olan birçok kimse var. Hâdî-i mutlak Allah'tır ama birçokları benim elimde müslüman oldular. Meselâ namaza durduk, arkada bir kadın var, o da namaza duruyor. Yani kadın arkamda başı açık namaza duruyor, ben onu görüyorum ama ben ona 'başını ört' demedim. Kadın benimle beraber başı açık namazı kıldı. Orada başka bir sufi bunu gördü, hemen beni tenkit etti. 'Bunlar kadın erkek hepsi beraber zikrediyorlar, kadın başını örtmeden namaza durdu. Hoca bunu men etmedi ve kadının başını örttürmedi' dedi. Hâlbuki daha kadın Müslüman olmamış, ben kadından başını örtmesinin niye isteyim? Alışmamış ve her şeyden önce onun bir yaşayışı var. Bir cemiyeti var, çevresi var. Kadına baskı yapmak yerine, öncelikle Allah'ın örtünme emrini vermesindeki hikmeti izah etmek gerekir."¹⁰⁷

Muzaffer Ozak'ı konu edinen, Kanada'da yazılmış bir tezde, Ozak'ın yukarıdaki sözlerini destekler nitelikte şu ifadelere yer verilmiştir.

"Muzaffer Ozak 1970'lerde Amerika'ya geldiğinde Amerika'yı sevmeye başladı. Sadece kazandığı takipçiler için değil, kendisi için de ruhsal gelişim ve doyum için büyük olanaklar sunan bir yer olduğunu gördü. Kökeni İslâm'a dayanan tasavvufa yaklaşımını, Amerika'da "tedrici" bir şekilde gerçekleştiriyordu. Şeriat yoluyla değil, "sevgi yolu" ile İslâm'ın mistik hayatına (tasavvuf) yavaş yavaş girmeyi vurgulayan bir yöntem kullanıyordu. Öyle ki talebelerine ve müritlerine uyguladığı esneklikte, bazen kendi inancının mensupları tarafından "yenilik" veya bidat yapmakla, en şiddetli

¹⁰⁷ Ozak, "İslâm'a Davet Nasıl Olmalı?", https://www.youtube.com/watch?v=MOJ2O_RRPvE (erişim tarihi: 05.04.2021)

şekliyle bir sapkınlık suçlamasına yol açabilecek bir suçlamayla itham edilmiştir.”¹⁰⁸

Muzaffer Ozak, karşılaştığı benzer bir durumu ise şöyle anlatmıştır:

“Bir adam geldi, kutuplarda çalışıyormuş, Müslüman oldu, ben Müslüman ettim. ‘Efendi, ben namazı nasıl kılacağım?’ dedi. ‘Abdest almak için soyunursam donarım’ dedi. ‘Teyemmüm edeceksin, su bulunmadığı yerde teyemmüm edilir. Su var ama suyu kullanmaya imkân yoksa yine teyemmüm edilir’ dedim. Bazı kimseler: ‘Olmaz, illaki soyunacaksın, abdest alacaksın’ diyor. O soğukta bu adam nasıl soyunsun? Hz. Peygamber buyuruyor ki, ‘Yessirû velâ tuassirû beşşirû velâ tüneffirû’ yani ‘Siz dîn-i islâm’ı kolaylaştırın, zorlaştırmayın ve beşâret verin, halkı nefret ettirmeyin’¹⁰⁹ diyor.”¹¹⁰

Muzaffer Ozak, yukarıda bahsedilen hadîs-i şerifi esas alarak, pek çok gayr-i müslimi İslâm’a davet ettiğinde, kişiler şahadet getirdiği andan itibaren onlara namaz kılmalarını emretmiştir. Fakat bu namaz, günde iki vakit olacak olup, sabah ve akşam namazlarını farzlarıyla olacak şekildedir. Kişileri namaz sûrelerini öğreninceye kadar “Allah Allah” diyerek namaza başlatırdı. Daha sonra ikindi namazını ekler ve iyice namaz kılmayı öğrenince beş vakit namazı emrederdi.¹¹¹

İlerleyen yıllarda Muzaffer Ozak, göremese de onun gayretleri meyvelerini vermiş; Amerika’nın iki kıtasında New York, Chicago, San Francisco, Los Angeles Kanada’da Toronto, Şili’de Santiago, Arjantin’de Buenos Aires ve Brezilya’da San Paolo’da olan toplam sekiz dergâhta farklı dinlere mensup Müslüman olan birçok insan var olmuştur.¹¹² Burada Muzaffer Efendi’nin irşat faaliyetleri sırasındaki hatıraları da önem arz etmektedir. Bunlardan birkaçına yer vereceğiz.

3.1. Muzaffer Ozak’ın Hazır Cevap Kişiliği

Muzaffer Ozak kuvvetli hâfızası, derin ilmî anlayışı, olayları hızlı bir biçimde çözümleyişi ile güçlü bir şahsiyete sahiptir. Hafız Asım Bey “Çok adam gördüm, Muzaffer Ozak gibi cevap vereni görmedim. Bu da olsa olsa velayetle olur” demiştir.¹¹³ Bu minvalde Muzaffer Ozak’a ait dinleyenlerin oldukça ilgisini çeken

¹⁰⁸ Kasperski, Jon G., *The Halveti-Jerrahis & The Legacy Of Sheikh Muzaffer Innorth America*, Department of Religious Studies University of Lethbridge, (master’s thesis), Lethbridge, 2021, s. 1-2.

¹⁰⁹ (Heyet), *Hadislerle İslâm*, c. 6, s. 577.

¹¹⁰ Ozak, “Batılılar İslâm’a Nasıl Girebilirler?”, <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2020/02/batililar-islama-nasil-girebilirler.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

¹¹¹ Bayraktaroğlu, *Amerika’da Bir Türk*, s. 111.

¹¹² Bayraktaroğlu, *Amerika’da Bir Türk*, s. 122.

¹¹³ Kahtalı, a.g.t., s. 48.

imam ve papaz hikâyesi vardır. Bu hikâyedeki imam kendisi olup hatırası ise şöyledir.

Muzaffer Ozak, bir tarihte bir grup dervişle birlikte Amerika'ya gitmiştir. Çeşitli yerlerde zikrullah âyini yapılmıştır. Öyle ki bir papazdan müsaade istenerek kilisede de zikrullah ayini gerçekleştirilmiş ve âyini Amerikalılar merakla seyretmiş ve bazıları da Müslüman olmuştur. Âyin sonrasında farklı kimselerle yapılan karşılıklı konuşmalar sırasında zikir yaptıkları kilisenin papazı Muzaffer Efendi'ye, "Efendi, bir şey sorabilir miyim?" demiştir. Muzaffer Efendi, "Estağfirullah, bir şey değil bin şey sorun isterseniz, buyurun" şeklinde karşılık vermiştir. Papaz Efendi: "Siz Amerika'ya geldiniz, bizden müsâde istediniz ve bizim mabedlerimizde kendi dininizin icaplarını icrâ ettiniz... Şimdi biz Türkiye'ye gitsek ve sizlerden izin isteyerek, sizin mabedlerinizde kendi dinimizin icaplarını icrâ etmek istesek, siz de bize müsâde eder misiniz? Diye sormuştur.

Muzaffer Efendi, çok net ve berrak bir üslupla papazın sorusunu cevaplandırmıştır. "Bize göre Hz. İsa'da, Hz. Musa'da hak peygamberlerdir. Hz. İsa'ya gelen İncil, Hz. Musa'ya gelen Tevrat hak kitabıdır. Bizim imanımızın şartları arasında bunlara inanmak da yer alır. Dolayısıyla, Hz. İsa ve Hz. Musa adına yapılan tüm mabedlerde İslâm icrâ etmek bizim için tabii bir haktır. Çünkü biz onların peygamberliğini tanıyoruz. Siz de bizim yaptığımız gibi Efendimiz Hazreti Muhammed (a.s)'nin peygamberliğini tanıyın, inanın, iman edin, onun ümmetinin bütün mabedlerinde din icrâ edin! O müsâde kendiliğinden çıkar o zaman zaten..." demiş ve konuyu bağlamıştır.¹¹⁴ Papaz Efendi hem biraz öfkelenmiş hem de cevabın inceliğine hayran kalmıştır. Hayranlığı öfkesine galebe etmiş ve Muzaffer Efendi Hazretleri'nin elini öpmüştür.

3.2. Her Kesimden İnsanı Kucaklayıcı Tavrı

Muzaffer Ozak'ın *Envâr-ül-Kulûb* isimli eserinde geçen sarhoşun tevbesini içeren hatırası ise kendisinin ifadeleri ile şöyledir:

"Vaktiyle, Vezneciler Câmî-i Şerîf'nde imâm idim. Namaz vakitleri dışında, mezkûr Câmî-i Şerîf'in karşısındaki kahvelerden birisinin önünde oturur ve çay içerdim. Bazı geceler de yatsı namazlarından sonra ahabaplarla oturur, dînî sohbetler

¹¹⁴ Özdamar, Mustafa, *Gönül Cerrahî Nureddin Cerrahî ve Cerrahîler*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2016, s. 180.

yapardık. Bu kahvenin müdavimlerinden bir sarhoş adamcağız vardı. Akşama kadar çalışır, çabalar ve evine gitmeden, çoluk çocuğunun nafaka ve ihtiyaçlarına yetmeden alın teri dökerek kazandığı helâl parayı, haram olan içkiye verir ve ekseriya bu ibtilâsı yüzünden aile efradını aç ve perişan bırakırdı. Gece yaralarına kadar, babalarının eve dönüşünü bekleyen o masum yavruların aç açına uyumaya çalışmaları bile bu adamcağızın kalbini titretmezdi.

Bir gece, yatsı namazı için geldim ve yine o kahvenin önünde oturdum. Orada ben çay yudumlarırken iken o sarhoş adamda kaldırımında bir köşede, içki içiyordu. O gün, birisine fena halde kızmış olmalı ki, ağza alınmayacak kötü küfürler ediyor ve meçhul birisine tehditler savuruyordu. Bir ara, öfkesi o kadar fazlalaştı ki, elindeki şarap bardağını yer attı ve bardak parçalanarak caddeye dağıldı. Başka bir bardak buldu, onu da şarapla doldurdu, hepsini hızlıca içip bitirdi ve o bardağı da aynı öfkeyle yolun ortasına fırlatarak kırdı. Sonra kendi kendine konuşarak “İşte, ben adamı böyle param parça ederim!” diye homurdanıyordu. Fakat, kırılan bardağın keskin parçaları o caddeden geçen otomobillerden birinin lastiğine zarar verebilir veya yalın ayak gezen bir kimsenin ayağına batarak yaralayabilirdi. O adama bir şey söylemeden sokağın ortasındaki yayılan bardak kırıklarını toplamaya başladım. Zira, Sultânü'l Enbiyâ Efendimiz buyurmuşlardır ki: “İman, yetmiş küsür şubedir. A'lâsı, 'Lâ İlâhe İllallah' demektir, en küçük şubesi de yollardan halka ezâ verecek şeyleri kaldırmak ve gidermektir.” Ben de âcizâne bu peygamber emirlerini yerine getirmeyi ganimet bilmişim. Fakat tam yerime dönüp oturacağım esnada, o sarhoş adam bu defa da elindeki şarap şişesini yola fırlattı ve şişe patlayarak kırıkları caddeye saçıldı. O şişe parçalarını da topladım ve bir kenara bıraktım.

Bu kez, sarhoş bana sordu: “Sen, bizim bu câminin imamı değil misin?” dedi. “Evet” dedim. “Beni nereden tanıyorsun?” dedim. “Bayram namazlarını senin arkanda kıldığımı bilmiyor musun?” dedi, bir süre sustu ve tekrar sordu: “Neden benim kırdığım şişenin parçalarını topluyorsun?” dedi. Ben de “biliyorsun ki, burası oldukça kalabalık bir caddedir, otomobiller geçerken lastiklerini patlatabilir veya yalın ayak gezen birinin ayağına batarak onu yaralar. Bir yetim veya yoksul kişinin zarar görmesini sen de istemezsin değil mi? Kaldı ki, benim bu yaptığım, Peygamber Efendimizin emirleridir. Zîrâ Efendimiz, ‘Yollardan halka ezâ ve cefâ verecek şeyleri kaldıran’ buyurmuşlardır. Bu yüzden, ben bu mühim emri yerine getirdim ve bir mümin olarak imanımın gereğini yerine getirdim” dedim.

Sarhoş adam, bir süre daha derinlere daldı. Uzun uzun düşündü ve sordu, “Senin sevap kazanman için, benim günaha mı girmem lazım?” dedi. “Orasını sen düşün” cevabını verdim. “Ben, sana bu konuda bir şey söylemek istemem” dedim. Dikkat ettim, gözleri yaşardı, ağlamaya başladı. İçini çekerek dert yandı: “Ben de seninle câmiye gelmek isterdim ama bu hâlimle nasıl geleyim?” dedi. “Ne varmış senin halinde?” diyecek oldum, “Daha ne olsun?” dedi. “Sarhoşum, ağzım leş gibi içki kokuyor. Kıyafetlerim de temiz değil, böyle bir halde câmiye girmekten, cemaatten utanırım” dedi. “Sana bir şey söyleyeceğim ama sakın bana kızma” dedim. “Sen, bu hâlinle Allah ve Peygamberinden utanmıyorsun da kullardan mı utanıyorsun?” dedim. Uzun zaman cevap veremedi, derin derin düşüncelere daldı. Söylediklerimden bir şey anladı mı bilemiyorum, fakat bir zaman sonra tekrar bana döndü: “Efendi, bu hâlimle ben Allah'ın huzuruna nasıl çıkarım?” dedi. “Sen, şimdiki şu hâlinle Allah Teâlâ'nın huzurundan ayrı mısın?” dedim. O senin, şu anda senin nerede ve ne hâlde olduğunu bilmiyor mu, görmüyor mu sanıyorsun? Yoksa yalnız namazlarda Allah'ın huzurunda bulunduğunu mu zannediyorsun?” dedim. “Evet” dedi. “Haklısın. Rabbimiz, bizi her zaman ve her yerde görüyor ne yaptığımızı ve ne ettiğimizi biliyor ne konuştuğumuzu da işitiyor” dedi ve ağlaya ağlaya evinin yolunu tuttu.

Ertesi gün sabah namazı vaktinde camiye geldiğim zaman, bir gece önce sohbet ettiğimiz sarhoş adamcağızı, namaz vaktini beklerken buldum. Beraber sabah namazını kıldık. Namazdan sonra cemaat dağılınca, elimi tutarak: “Efendi, bana tevbe ettir” dedi. Tevbe ettirdim ve ona dedim ki: “Şimdi sen benden a’lâ ve rânâ bir müslüman oldun. Zirâ, ‘Günahlarına tevbe eden, o günahı hiç işlememiş gibi olur’ buyrulmuştur. Allah Teâlâ, seni ve beni tevbelerinde sâdık ve muhlis kullarından eylesin” dedim.

O sarhoş adam da pek hoş bir mümin olmuştu, senelerce beraber bulunduk. Ev-bark sâhibi, ırz ve iffet ehli bir dindar olarak yaşadı ve o tevbesiyle Hak’ın huzuruna vardı.”¹¹⁵

3.3. Açık Sözlülüğü

Muzaffer Ozak,’ın zâhir-bütün güzelliği hususunda sakal konusuna dair görüşlerini, ibretlik bir hatırası ile şu şekilde anlatmıştır:

Bir gün Fâtih Câmiisi’nde vaaz vermiştir. Vaazdan sonra adamın birisi Efendi’nin yanına gelmiş ve ona sert bir üslupla, “Bu saçların ne senin böyle!” diye çıkışmıştır.

Efendi böyle bir ifadeye karşı şaşırarak, “Göre göre benim yalnız saçımı mı gördün? Başka bir şeyimi görmedin mi?” demiştir. Adama karşı sözlerine devam ederek, “Sende ne saç var ne de sakal var, şu sakallı adam bana dese ki, ‘arkadaş, sen saç bırakmışsın ama sakal koyvermemişsin’ dese, ona hak vereceğim. Çünkü sakal bırakmak sünnet-i seniye, saç bırakmak da sünnet-i seniye. O adamın sakalı olduğu için, bana ‘Sen niçin saçını bıraktın da sakal bırakmadın?’ dese ben ona hürmet ederim, kızmam ama sende ne saç var ne sakal var, kafana da ustura vurdurmuşsun” dedim. Bu cevaba karşı adam, “Sen Hristiyan papazlarına benziyorsun” diyerek üstelemeye devam etmiştir. Şeyh Efendi adama halini şu şekilde arz etmiştir:

“Evet, ben Hristiyan papazlarına benziyorum. Hristiyan papazının kestiği yenir, kızı alınır. Sen ise kafana ustura vurdurmuşsun, mecûsilere benziyorsun, mecûsiler kafalarına ustura vurdururlar. Onlar ehl-i kitap değil, mecûsinin kızı alınmaz, kestiği de yenmez” demiştir.

Muzaffer Ozak’ın bu hatırası, karşısındaki kimse ile münakaşa ediyormuş gibi görünse de bir irşat faaliyeti özelliği taşımaktadır. Çünkü Ozak, adamla arasında geçen diyalogtan sonra şöyle bir açıklama yapmıştır:

*“Allah sizin sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz, lâkin kalplerinize ve amellerinize bakar...”*¹¹⁶ “Dış görünüş itibarıyla cübbeydi, şalvardı, saçtı, sakaldı, böyle lüzumsuz şeylerle uğraşmaya lüzum yok. Allah bunlara bakmıyor, Allah kalbe bakıyor, yaptığın ef’âl ü harekâtın iyiliğine bakıyor.”¹¹⁷ “Sakalı bulunduğu halde, imansız olan kişinin yeri elbette ve hiç şüphesiz cehennemdir. Buna mukabil, sakalsız olup da iman sahibi bulunanın makamı da yine elbette ve hiç şüphesiz cennettir. Sakal

¹¹⁵ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, s. 286-287-288.

¹¹⁶ (Heyet), *Hadislerle İslâm*, Özgün Matbaacılık, Ankara, 2014, c. 3, s. 31.

¹¹⁷ Ozak, “Dünyâya Kıl Düzeltmeye Değil Huy Düzeltmeye Geldik”, <https://youtu.be/rzkZuIxMtfc>
<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2017/04/dunyaya-kil-duzeltmeye-degil-huy-duzeltmeye-geldik.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

bıraktığı halde, batınını yani iç âlemini temizleyemeyen kimse, dine de imana da hiç kuşkusuz zararlı olur. Belki, sakalı bu dünya hayatında kendisine bazı yararlar sağlar ama bu gibilerin ümmete ve millete zararları daha büyük ve daha yaygın olur. Ehl-i hakikat, bunun böyle olduğunda tam bir ittifak ile müttefiktir. Sakalsız ahlâklı, Allah katında ahlâksızdan bin kere daha efdaldir.”¹¹⁸

M. Ozak, insanda önemli olan hasletin, dış görünüş olmadığını, asıl olanın sûret güzelliği değil, sûret güzelliği olduğunu ifade etmiştir. Burada şu hususu belirtmek isteriz ki, Muzaffer Ozak, şeyh, imam, vaiz, esnaf oluşu itibariyle toplumun her kesiminden, çok fazla insanla bir arada bulunmuştur. Dolayısıyla hatıraları da oldukça fazladır. Yazılı, sesli ve görsel elektronik kayıtların tamamında bulunan hatıraları aktarmak mümkün olamayacağından, biz de tez sınırları içinde Ozak’ın irşat faaliyetlerinden birkaçına yer vermeye çalıştık. Şimdi de onu tanıyanların dilinden bazı hatıralara yer vermek istiyoruz.

4. Muzaffer Ozak’ı Tanıyanların Hatıraları

Muzaffer Ozak, İslam ve batı dünyasında tanınmış bir zât olduğu için çok fazla insanla hatırası bulunmaktır. Biz bu hatıraları önemsiyoruz. Burada beş şahsın hatırasını naklederek Ozak’ın insanlar üzerinde bıraktığı tesire ışık tutmak istiyoruz.

4.1. Şefik Can (1909-2005)

Mütefekkir, mutasavvıf, araştırmacı yazar, emekli albay, şair, edebiyat öğretmenliği gibi mütenevvi kişiliği ile bilinen son mesnevihan Hanaklı Şefik Can’ın, Muzaffer Ozak’ın ilme verdiği desteğe dair hatıralarından birisi ise şu şekildedir:

“Muzaffer Hoca, çok yakın dostumdu. Kendisi Amerika’ya gittiği zaman bile beni oradan arardı. Bana bir gün Hindistan’da basılan Mesnevî şerhini verdi. Hatta o zaman bendeniz Tâhirü’l Mevlevî’nin *Mesnevî Şerhi*’ni hazırlıyordum. Hemen hemen her görüşmemizde bana ‘Ben, o şerhten çok istifade ettim. O da Ankaravî Hazretleri’nden çok istifade etmiş’ diyerek eseri tamamlamam için beni çok teşvik ederdi.”¹¹⁹ Çünkü Şefik Can, böyle büyük bir mesuliyeti almaya ilk başta cesaret edemiştir. Bu noktada Muzaffer Ozak, her daim yanında olmuş, yardımlarını esirgememiştir.

¹¹⁸ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, c. 3, s. 742.

¹¹⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/07/sefik-can-efendinin-hatiralarinda-muzaffer-efendi.html>

4.2. Ergun Göze (1931-2009)

Ergun Göze'nin Tercüman Gazetesi'nde yayımlanan, "Köşebaşı Pazarı" başlıklı köşe yazısında, yazmış olduğu bir bölümde Muzaffer Ozak'a dair hatıralarına yer vermiştir. Ozak'ın sahaf dükkânında gerçekleşen hatıralardan bazılarını şu şekilde ifade etmiştir:

"İstanbul'un en tipik köşelerinden Sahafkar Çarşısı'nda tam köşedeki dükkânda, etrafında sevenleri ile birlikte Muzaffer Ozak, masasının başına geçer, otururdu. Son zamanlarda gelen gidene pek karışmazdı. "Artık bilmez oldum fiyatları, aklım ermiyor fiyatların yükselişine" der, sohbetle dalardı... Dükkâna girenler, kalabalığa şaşkın şaşkın bakarlardı. Bazen da zaten şaşkın doğmuşlardan gelenler de olurdu.

Bir gün içeri bir genç girdi, rüzgârı arkasından yetişmişti ki, Hazret'i köşede görünce selamladı: "Selâmün aleyküm babalık..." dedi. Hazret, selâmı derhal aldı: "Aleykümselâm kurukalabalık..." O zaman ne kadar çok gülmüştük...

Bir defasında da bir müşteri gelmiş soruyor:

"Allah'ın Gazapları" var mı? Hazret irkildi, "Yok oğlum bizde Allah'ın rahmeti var." Dedi. Aklına koyduğu kitabı bulmaya azmetmiş adam ısrar etti.

"Hayır, ben Allah'ın Gazapları'nı arıyorum..." Bunun üzerine Muzaffer Efendi, "Eh mademki istiyorsun senin olsun" dedi."¹²⁰

Bu hatıralardan da anlaşılacağı üzere, Muzaffer Ozak oldukça, esprili bir kişiliğe sahip nüktedan, hoş sohbet bir kimse idi.

4.3. Emin Işık (1936-2019)

Muzaffer Ozak'ın sahaf olması hasebiyle, kitap almak için dükkânına giden Emin Işık, Ozak ile orada tanışmıştır. Emin Işık, Ozak'ın esnaflığını ve talebeler ile olan hatırasını şu şekilde anlatmaktadır:

"Muzaffer Efendi'yi çok severdim. Eski kitapları onun sahaf dükkânından bulur temin ederdik. Hatta benim haberim olmadan eline geçen, bana uygun bir kitap bulursa hemen bana ayırırdı. Mesela İbnü'l-Arabî'nin *Resâil-i İbn-i Arabî* diye 27 risalelik bir kitabı var. Dakka'da basılmış bir eser. Muzaffer Efendi, eser eline geçince bana ayırmış. 'Buna ne vereceğiz hocam?' dedim. 'Sonra verirsin' dedi. Ay başında '50 lira

¹²⁰ "Ergun Göze'nin Hâtıralarında Muzaffer Efendi Hazretleri", <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/ergun-gozenin-hatralarinda-muzaffer.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

ver yeter' dedi. Çok sonra kitabı karıştırırken iç sayfalarında bir yerde 'Fiyatı 350 lira' yazıyordu. Zannediyordum ki bunu sadece bana yapıyor ama bütün ilim talebelerine aynı şeyi yapıyormuş. Gerçek sahaf odur. Orada kitabın fiyatı değil adamın fiyatı vardı."¹²¹

"Yine bir gün, Muzaffer Efendi'nin sahaf dükkânına bir fakir çocuk geldi, ders kitabı, medrese kitabı baktı. Din ilimleri okuyan bir çocuk, halinden belli idi. 'Efendim, *Emâli* var mı?' dedi. Muzaffer Efendi, 'var' dedi. Kitabı çıkardı verdi. Sonra çocuğun hâline baktı, baktı... 'Al, git, sonra verirsin parasını' dedi. Ne çocuğun ismini sordu ne kitabın fiyatını söyledi, gönderdi çocuğu."¹²² "Bahsi geçen bu çocuk, ilim tahsil etmiş, müftülüğe kadar yükselmiş ve yıllar sonra Muzaffer Ozak'ın dükkânına gitmiştir. Ozak'ın ellerini öpüp, 'bana böyle bir iyilik yapmıştınız' diyerek, borcunu ödemeye geldiğini söylemiştir."¹²³

4.4. Ahmet Özhan

Ahmet Özhan 'bir sultan ve bir abide' olarak ifade ettiği Muzaffer Ozak'ı şu şekilde anlatılmıştır:

"Çocukluğumdan beri soyut olarak hissettiğim şeylerin hepsi, Muzaffer Efendi'yi karşımda gördüğüm zaman somutlaştı. Yani mücerret olan şeyler müşahhas oldu. Çünkü benim özlediğim, Mevlâna diye düşündüğüm zaman gönlüme gelen, Yunus diye düşündüğüm zaman gönlüme gelen, her zaman Anadolu'nun baş tacı olan Hacı Bektaşî Veli diye düşündüğümüz zaman gönlüme gelen, İslam Peygamberini, ashabı düşündüğüm zaman gönlüme gelen ne kadar duygu varsa, o duygular Muzaffer Efendi'nin şahsında somutlaştı. Hepsi oydu. Bilgisiyle, kültürüyle, duruşuyla, vakarıyla, aşkıyla her şeyi bünyesinde toplamış tabî Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla bir abideydi o. Onu tanıyıp, onunla beraber olup, onun iklimine dâhil olduktan sonra hayatın hiçbir şubesinin bir hazzı ve şehveti kalmazdı. Muzaffer Efendi böyle bir sultandı. Çok şanslıyım, onunla 1974'ten 1985'e kadar on bir sene çok beraber oldum. Öyle ki hep beraber oldum diyebilirim."

¹²¹ "Emin Işık Hocanın Hatıralarında Muzaffer Efendi", <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/04/emin-isik-hocanın-hatiralarinda-muzaffer-efendi.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

¹²² <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/04/emin-isik-hocanın-hatiralarinda-muzaffer-efendi.html>

¹²³ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/04/emin-isik-hocanın-hatiralarinda-muzaffer-efendi.html>

Ahmet Özhan, Muzaffer Ozak ile yapılmış olan askerliğe dair hatırası ise şu şekildedir. “Vatan sevgisini ben Muzaffer Efendim’den öğrendim. Okullar okuduk, tarih okuduk, coğrafya okuduk. Bizim zamanımızda yurttaşlık bilgisi dersi vardı. Bu ders insana tamamen yurttaşlığı meşk eden bir ders idi. Derste vatan nedir, şehit nedir, okuduk, öğrendik. Ama onların hepsi nazarî imiş. Ameli olan vatan sevgisini, devlet sevgisini, asker sevgisini, ordu sevgisini ben Muzaffer Efendi’den öğrendim...

Bir arkadaşım vardı, -izni olmadığı için ismini söyleyemiyorum- askere gidecekti. Muzaffer Efendi’ye ‘Askere gidiyorum’ dedi. ‘Kısa devre yapma imkânım da var, uzun devre yapma imkânım da var. Siz neyi ön görürsünüz?’ dedi. Muzaffer Efendi’nin söylediği şu idi: “Şu peygamber ocağı olan Türk ordusunda rütbe almış olmak kadar büyük şeref yoktur” dedi. “Orada geçireceğin her gün ibadettir, sen uzun dönem yap, bu şerefli ordunun uzun dönem personeli ol oğlum” dedi. İşte Muzaffer Efendim güneşten bir zerre, deryadan katre olan böyle bir kişi idi.”¹²⁴

4.5. Ömer Tuğrul İnançer

“Muzaffer Efendim’in huzurunda on bir yıl bulunduk. Mürşid ile muallimin farkı vardır. Mürşid irşâd eder, reşîd kılar yani olgunlaştırır. Muallim tâlim eder. Müderris tedris eder, öğretir. Fakîr şahsen Muzaffer Efendim’den bilginin hiçbir ehemmiyetinin olmadığını öğrendim. Bu herkese ters geliyor. Ve ben herkese aynı örneği veriyorum. Hepimiz terli iken soğuk su içmenin zararlı olduğunu biliyoruz. İçmeyenimiz var mı? Demek ki bilgi bir işe yaramıyor. Yaptığım şey işe yarıyor. Ki o sebepten Rabb Teâlâ sana ‘ne düşündün, ne bildin, ne hissettin?’ değil, ‘ne yaptın?’ diye soracak. İşte irşâd öğretmez, yaptırır, olgun hale getirir. Bunun böyle olduğunu lisanla anlatmak kolay. Muzaffer Efendi Hazretleri, lisanla anlatmakla yetinmeyip bunu olgu haline getirerek verirdi.”

“Muzaffer Efendim kiloluydu, heybetli görünürdü. Bazı kendini bilmezler onu kibirli olarak görürdü. Ben onun hela yıkadığını biliyorum. Yaz akşamları Beyâzıt’taki dükkânından çıkar, evine doğru giderken biz de ona refâkat ederdik. Oradaki esnaflar akşamüstü yorulur, taburede otururlardı. Efendi geçerken esnaflar tabureden

¹²⁴ “Ahmet Özhan-Muzaffer Efendi Bir Abideydi”, <https://www.youtube.com/watch?v=nZ2TnZtARI8> (“Kafa Sabit” programında Ahmet Özhan ile yapılmış bir röportaj.) (erişim tarihi: 05.05.2021).

kalkarlardı. Efendi yürürken geçtiği yerin hizasında sıra ile biri oturur diğeri kalkardı. Orada adeta dalga görüntüsü olurdu. Hürmetlerini gösterirlerdi.”

“Efendim ile birlikte olan Amerika seyahatlerinin yeri bizim için çok özeldir. Orada yapılan o özel sohbetlerde kitaplarda rastlanmayan çok ciddi bilgiler edindik. Amerika’da bir televizyon programının ardından, büyük bir otelin lokantası bizim için ayarlanmış. Oldukça kalabalık bir yer idi, bütün masalar neredeyse dolu idi. Efendim’in bulunduğu araba bizden sonra oraya ulaştı. Efendim kapıdan gözüktü, biz tanzimen ayağa kalktık. Efendi salona girdiğinde, evet biz kalktık ama neden bütün lokanta ayağa kalktı? Bizim grubumuz orada yirmi beş kişi kadardı. Lokanta iki yüz, üç yüz kişi idi. Efendi gelip masaya oturana kadar kimse oturmadı. Çünkü M. Efendi’nin tesiri var idi. Hani bazıları kibirli diyordu ya buna kibir denmez, ‘in’ikâs-ı kibriyâ’ denir. Cenâb-ı Hakk’ın yüceliğinin yansımasıdır. Onun için o insanlar orada ayağa kalktı. Efendi, böyle bir hâl taşırdı.”¹²⁵

Hatıralardan anlaşılacağı üzere Muzaffer Efendi, yardımsever, halden anlayan, gönüllerde yer edinmiş, sevilen, saygı duyulan muhterem bir zât, mürşid-i kâmil idi. Onun sahaf dükkânı talebe, molla, külhanbeyi, şeyh, derviş, gayr-i müslim herkesi içine alan bir âlem idi. Oraya gelen herkes Muzaffer Efendi’den istifade ederdi. O, Allah’ın sözlerini insanlığa ileten, kalplerde yer edinmiş fevkalade bir mürşid idi.

5. Mûsikî Yönü

Müziğin toplumsal hayattaki yeri birçok şekilde tanımlanabilir ve müziğin etkinliği söz konusu müziğin türüne bağlıdır.¹²⁶ Muzaffer Ozak’ın içinde yer aldığı mûsikî türü ise tekke mûsikîsidir. “Son zamanlarda ‘tasavvuf mûsikîsi’ olarak da ifade edilen tekke mûsikîsi, ‘cehrî zikir yapan tarikatların zikirleri esnasında daha çok ritme dayalı, bazen bir veya birkaç enstrümanın iştirakiyle ortaya çıkan mûsikî’ şeklinde tarif edilmektedir.”¹²⁷

Muzaffer Efendi, hafızlık talimi sırasında başlamış olduğu mûsikî eğitimine ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Dönemin büyük hocalarının meclislerinde

¹²⁵ http://dosya.erkammedya.com/ERKAMRADYO/ARSIV/2021/programlar/İLÂHİNAME/İLÂHİN_AME_2021_02_10.mp3

¹²⁶ Hammarlunds Anders-Olsson Tord-Özdalga Elisabeth, *Sufism Music and Society in Turkey and Middle East*, Swedish Research Insitute, İstanbul, s. 21.

¹²⁷ Özcan, Nuri, “Tekke Mûsikisi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40, s. 384-385.

bulunmuş, İsmail Hakkı Başeski'den tekke mûsikîsi meşk etmiştir.¹²⁸ Tasavvuf mûsikîsinin ve kültürünün muhafaza edilmesine oldukça önem veren¹²⁹ Muzaffer Efendi, 1981 yılında *Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı* adıyla bir vakıf kurmuştur. Bu vakfı aracılığıyla altmışa yakın beste ve binlerce eserin repertuvara girmesini sağlamıştır.¹³⁰ “19. yüzyılda en çok ilâhi bestelemiş olan Zekâi Dede'den sonra Cumhuriyet tarihinde Sadettin Kaynak, Muzaffer Ozak, Tahir Karagöz, Zeki Altun, Cinuçen Tanrıkorur, Ahmet Hatipoğlu ve Amir Ateş gibi bestekârlar yaptıkları besteler ve alandaki çalışmaları ile Türk mûsikîsine büyük katkı sağlamışlardır.”¹³¹

Muzaffer Ozak ilâhilerini hiçbir zaman mûsikî ilminin endişesi içerisinde değil, tamamen aşk, sevgi ve irşat için söylemiştir. Bu konuda birçok kez beste yaparken Ozak'ın yanında bulunan ve yıllarca *Türk Tasavvuf Mûsikîsini Araştırma ve Yaşatma Vakfı*'nda Muzaffer Ozak ve Safer Dal ile birlikte meşklere katılan¹³² Ahmet Özhan, kendisiyle 2000 yılında yapılan bir görüşmede şu ifadelerle yer vermiştir:

“Tamamı ile o anki manevi halin icabı olan coşkuyla, sevk-i tabii ile hiçbir ilmi beşerî endişesi taşımadan, sadece bir çeşmenin açılması ve gürül gürül suyun akması gibi beste yapardı. O anki manevi neşenin icabı olan hangi makam ve ritimse o şekilde bir anda söylerdi. Etrafindakiler bunu kaydederler ve ondan sonra da notaya geçirirlerdi.”¹³³

“Muzaffer Ozak'ın tekke mûsikîsi alanında eserlerinden, bestesi ve güftesi kendisine ait olan 31 eser, bestesi kendisine ait olan 30 eser ve güftesi kendisine ait olan 118 eseri vardır. Ozak eserlerinde genellikle acemaşiran, bestenigâr, evç, hicaz, hüseyini, hüzzam, ısfahan, karcığar, mahur, nihavend, nikriz, saba, segâh, suzinak ve uşşak makamlarını kullanmış olup, usûl olarak da tekkedeki yapılan zikre ve devrâna

¹²⁸ Ergür, C., Enes, *Türk tasavvuf Müziğinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ses Eğitimi Bölümü, (bitirme tezi), İstanbul, 2000, s. 11, (Ömer Tuğrul İnançer ile yapılan mülakattan naklen.)

¹²⁹ Ergür, a.g.t., s. 9.

¹³⁰ Eroğul, Murat, *Ahmet Özhan'ın Hayatı, Eserleri ve Türk Din Musikisi İcra Geleneğindeki Yeri*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Ankara, 2019, s. 7.

¹³¹ Eroğul, a.g.t., s. 7.

¹³² Eroğul, a.g.t., s. 8.

¹³³ Ergür, a.g.t., s. 18; (Ahmet Özhan ile 16.05.2000 yılında Altunizade'de yapılan görüşmeden naklen.)

uygun olan sofyan, düyek ve nim sofyan gibi aksak olmayan usulleri kullanmıştır.”¹³⁴ M. Efendi'nin yazmış olduğu güftelerin ekserisi Allah ve peygamber aşkı, mübarek gün ve geceler, üç aylar, ramazan-ı şerif ve tasavvufî terbiye, Hz. Pir Nûreddin Cerrâhî, Allah'ın rahmeti, tevbe, gurbet, ehl-i beyit ve cennet gibi dinî tasavvufî konulardan oluşmaktadır.¹³⁵ “İlahileri, müzikal yapı olarak kolay öğrenilebilir ve insanı cezbeyle getirir nitelikte olup aynı güftelere farklı makamlarda besteler yapılmıştır.”¹³⁶ Bunlardan biri de Muzaffer Ozak'ın rüyasında Nûreddin Cerrâhî'yi gördükten sonra yazmış olduğu bir nutuktur.¹³⁷ “Bu gece yâri gördüm” sözleriyle başlayan “Visâl” adını verdiği bu nutk-ı şerîfî, Zeki Altun tarafından, nihâvend makâmında bir ilâhî olarak bestelenmiştir.¹³⁸ Nutk-ı şerîfî şu şekildedir:

*Bu gece yâri gördüm, şükür elhamdülillah,
Ayağına yüz sürdüm, şükür elhamdülillah.*

*Bana armağan verdi, dilimden düşmez virdi,
Gönül murâda erdi, şükür elhamdülillah.*

*Elifleme belinde, tesbihi var elinde,
Gönlüm aşkın selinde, şükür elhamdülillah.*

*Yüzü nurla bezenmiş, Yaradan pek özenmiş,
Ne kadar da güzelmiş şükür elhamdülillah.*

*Sakal siyah, hiç yok ak; kalbinde nurdan revnak,
Övmüş de yaratmış Hak, şükür elhamdülillah.*

*Tâcı vardı başında, nurdan hilâl kaşında,
Yıkandım gözyaşında, şükür elhamdülillah.*

¹³⁴ Aydın, a.g.t., s. 63.

¹³⁵ Aydın, a.g.t., s. 64.

¹³⁶ Aydın, a.g.t., s. 95.

¹³⁷ (Heyet), *Güldeste-i Hazret-i Nûreddin el-Cerrâhî*, dzl. Murat Özer, Meşk Derneği Yay., İstanbul, 2012, s. 138.

¹³⁸ <https://www.muzafferozak.com/Nutuklar/bu-gece-yari-gordum.html> (erişim tarihi: 05.05.2021)

*Pîrim, efendim benim; fedâdır can u benim,
Azâd olmaz bendenim, şükür elhamdülillah.*

*Aşkî mest olup gitti, muhabbet cana yetti,
Nûreddîn 'i seyretti, şükür elhamdülillah.¹³⁹*

Mûsikî başlığında bir başka kapı aralayacak olursak o da mûsikînin helal olup olması konusudur. Muzaffer Ozak'ın bulunduğu bir sohbet meclisinde, mûsikîyi reddedenler ya da mûsikînin her türünü haram kabul eden, bir topluluktan bahsedilmiştir. Bu konuda Ozak orada bulunanlara: “Rûh niçin mûsikîden hoşlanır?” Sorusunu sorup Muhyiddîn İbn Arabî'nin sözünden alıntı yaparak açıklamıştır.

“İki türlü mûsikî vardır. Biri cisme hitap eder, şehveti tahrik eder. Bir tanesi ruhu Hakk'a iletir. İslâm müziğinin, ruhu Hakk'a yöneltmesinin sebab-i illeti, âlem-i ervahta, “elestü bi rabbiküm” hitabının zevkini duymaktır. Benim sözüm değil ki, Muhyiddîn İbn Arabî Hazretleri'nin sözüdür konuştuğum söz. Allah ‘elestü bi rabbiküm?’, ‘Ben sizin rabbiniz değil miyim?’ dedi. ‘Kâlû belâ’, ‘evet’ dediler. Bu sesin zevkini duyuyor, onun için Allah'a yüceltiyor. Ama şehvet haramdır, her şeyde böyledir. Çünkü her şeyin âdîsi çirkindir, kötüdür. Şehvâniyeti tahrik eden mûsikî haramdır ama insana Hakk'a kurbiyyet peydâ eden, helâldir, güzeldir.”¹⁴⁰ Bu açıklamalardan sonra zâhir ulemasının iddia ettiği gibi mûsikînin her türünün haram olmadığını, aksine güzel olan şeyin helal dairesinde, helal olduğunu izah etmiştir.

Mûsikî, bir başka ifade ile dinleme özelliği olan kulağın kendisine mahsus olan bir şeyi idrak etmekten zevk almasıdır. Kulağın algıladığı sesler de hoş giden ve gitmeyen diye ikiye ayrılmaktadır.¹⁴¹ Bu hususu Muzaffer Ozak şu şekilde açıklamıştır:

“Bir vakitte ulemâ arasında büyük ihtilaf varmış. Halk ikiye ayrılmış, mûsikî ile mi Kur'ân okuna, mûsikîsiz mi okuna? Mûsikî ile okunsun diyenler deve ile ispat etmişler. Mûsikî ile ezan okumuşlar deve yemi kesmiş, yememiş, dinlemiş. Deve hayvanı mûsikîden çok iyi anarmış. Mûsikîsiz bir şekilde okumuşlar, deve yemeye devam etmiş. Demişler ki “Mûsikî, deveye böyle tesir ederse, insana haydi haydi tesir

¹³⁹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 445-446.

¹⁴⁰ Ozak, “İki Türlü Mûsikî Vardır”, <https://www.youtube.com/watch?v=Ym3PIBeHYqc>
<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2021/02/iki-turlu-musiki-vardir.html> (erişim tarihi: 05.04.2021).

¹⁴¹ Uludağ, Süleyman, *İslâm ve Mûsiki*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 252.

eder.” Bu münakaşalar devam ederken bir fakîh, Ebû Medyen Mağribî’yi ziyârete gitmiş. Hazret, mûsikî üzerine Kur’ân okurmuş. Namaza durmuş. Kur’ân’ı mûsikî ile okuyunca, arkadaki fakih “Eyvâh! Biz buna evliyâ diye geldik ama bu da Kur’ân’da lahn ediyor” demiş. Sonra o akşam orada yatmış. Gece fakîh kalkmış, abdest almak için tekkenin bahçesine çıkmış. İki arslan peydâ olmuş. O fakîhin üzerine saldırmışlar. Fakîh, bağırmaya başlamış. Hazret-i Şeyh çıkmış, arslanlara işâret etmiş, demiş ki, “Utanmıyor musunuz? Bu ne küstahlıktır! Benim misafirime nasıl böyle tecâvüz ediyorsunuz!” demiş. Arslanlar kedi gibi olmuşlar ve çekilip gitmişler. Ebû Medyen Mağribî Hazretleri, “Gel hocam gel, biz Kur’ân’da lahnettik, sen îmânda lahnettin” demiştir.”¹⁴²

Mûsikîye dair yapılan bu izahlardan sonra mûsikînin, canlıların ruhunda müspet tesir bıraktığını, fertlerin ve toplumların hayatında önemli bir rol oynadığını ve insanın fitratında bulunan tabii bir ihtiyaç olduğunu ifade edebiliriz. Mûsikî, kişilerin manevi duygularını, acı ve tatlı hatıralarını dile getirmekle birlikte dinleyenin organlarını yormadan elde edilen bir haz bırakmaktadır.¹⁴³

6. Vefatı

Muzaffer Ozak, vefatından üç ay önce Amerika’ya gitmiştir. Amerika’dan dönerken, oradakilere buraya son gelişi olduğunu söylemiştir. Amerikalılara “İslam’ı, Tarikat-ı Muhammediye’yi tebliğ ettim mi?” diye sormuş ve üç defa “Şahit ol, ya Rab!” diyerek tasdik ettirmiştir. Bu durum göstermektedir ki Muzaffer Ozak, irşat vazifesini bütün gücüyle yerine getirmiş ve bunu irşat ettiği kişilere Hz. Peygamber’in Veda Hutbesi’nde yaptığı gibi tasdik ettirmiştir.

M. Efendi, ayrıca İstanbul’da icra ettiği, son perşembe günündeki zikir âyininin sonra, uzun bir dua yapıp vefatını haber vermiştir. Vefatından bir önceki Cuma hutbesinde ise “dersi tamamıyla ikmal ediyorum. İnşallah, bir daha ki dersimiz, Fatih’deki musalladan olacaktır” demiştir.

Vefat etmeden önce de hiçbir rahatsızlığı olmadığı halde, tarîkate ait olan elbiselerini dergâha emanet ederek “Bu gece ben yürüyeceğim, Güneş guruba erdi” diyerek, Beyazıt’daki sahaf dükkânından çıkarken, dükkânda bulunan kişilere “Dükkân size, siz de Allah’ a emanet olun” demiştir ve Muzaffer Efendi’nin dedikleri

¹⁴²<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2021/02/iki-turlu-musiki-vardir.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=Ym3PIBeHYqc> (erişim tarihi: 05.05.2021).

¹⁴³ Kalender, Ruhi, “Mûsikî ve İnsan”, A.Ü.İ.F.D., Ankara, 1997, c. 37, sy. 1, s. 263.

aynen gerçekleşmiştir.¹⁴⁴

Muzaffer Efendi, evinde gecenin geç bir saatinde namaz kılarken secdede, 13 Şubat 1985 yılında vefat etmiştir. Gaslini şu an Eyüp'te medfun bulunan Kâdiri şeyhi Nazmi Ceylan (Geylân Efendi) yapmıştır. 15 Şubat 1985 günü Cuma namazını müteakip kılınan cenaze namazını, Mehmet Öğütçü (Gönenli Mehmet Efendi) kıldırması, kabre ise oğlu Muhammet Cüneyt Ozak koymuştur. Karagümrük'teki Nûreddin Cerrâhî türbesindeki dergâhta medfun olan Efendi'nin cenaze namazına binlerce kişi katılmış, cami avlusu dolup taşmıştır.¹⁴⁵

7. Eserleri

7.1. Kendi Yazmış Olduğu Eserler

7.1.1. *İrşâd (Irshad)*

Tezimizin son bölümünde tahlilini yaptığımız Muzaffer Ozak'ın mev'ıza tarzında yazmış olduğu bu eser, üç ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt 1966'da basılmıştır. 351 sayfa, 10 dersten oluşmaktadır. Bu ciltte Allah'a iman, müslümanların sıfatları, anne ve baba hakkı, ahiret âlemi, namazın ehemmiyeti ve mübarek aylardan bahsedilmektedir.

İkinci cilt 1968 yılında basılmıştır. 552 sayfa ve 11 dersten oluşmaktadır. Ramazan ayının kıymet ve önemi, cuma gününün ve cuma namazının önemi, iman, salih amel ve zikir, peygamber ve ehl-i beyt sevgisi gibi konulardan bahsedilmektedir.

Üçüncü cilt 1969'da basılmıştır. 719 sayfa ve 12 dersten oluşmaktadır. Ölüm ve ölümlle ilgili meseleler, şeriat, tarîkat, hakîkat, mârifet, kıyâmetin dehşeti ve bazı âyetlerin tefsirinden oluşmaktadır.

Toplam 33 dersten oluşan bu eser, Amerika'da üç cilt halinde *Irshad* adıyla İngilizce olarak basılmıştır. *İrşâd* son on sene içerisinde Arnavutça'ya da çevrilmiştir. Ön söz kısmını da Ömer Tuğrul İnançer yazmıştır.

¹⁴⁴ Kâhtalı, a.g.t., s. 44.

¹⁴⁵ Bayraktaroğlu, *Amerika'da Bir Türk*, s. 144.

7.1.2. Ziyinet-ül-Kulûb (Adornment of Hearts-Ashki's Divan) (Kalplerin Ziyneti)

Muzaffer Ozak'ın eserin ön sözünde belirttiği üzere, “bu risaleciği kaleme almaktan muradımız; nasipleri bizden olacak ihvan-ı dîn-i mübîne hizmet edebilmektir.”¹⁴⁶ Böyle bir gaye ile yazdığı eserin baskısı 1973 yılında yapılmıştır. Tek cilt olan eser 488 sayfadan oluşmaktadır.

İlim öğrenmenin önemine temas ederek başlayan eserin ilk bölümünde, tasavvufun temel kavramlarına değinilmiş olup, devamında nefsin sıfatları, sûfinin özelliklerine yer verilmiş ve soru cevap şeklinde olan muhtasar ilmihal ile sona erdirilmiştir.

Kâdirîyye, Rufâiyye, Bahâiyye, Cerrâhiyye tarikatlarının evrad ve şerhli tercümelerinden oluşan eserin diğer bölümünde ise tafsilatlı bir şekilde viridlere yer verilmiştir. Ayrıca bölümün sonunda İstanbul ziyaretgâhlarından ve ziyaret adabından bahsedilmektedir.

Eserin son bölümünde ise Ozak'ın şiirleri yer almaktadır. Tespit ettiğimiz kadarıyla içinde 107 şiir barından bu bölüm, Ozak'ın “Latife” başlığı altında yer verdiği sigara konulu şiiriyle son bulmaktadır.

Ziyinet-ül-Kulûb adlı bu eseri Amerika'da iki kısma ayrılarak, İngilizce olarak birinci kısmı *Adornment of Hearts*, ikinci kısmı ise *Ashki's Divan* adlarıyla basılmıştır.

7.1.3. Envâr-ül-Kulûb (Kalplerin Nurları)

Muzaffer Ozak'ın bu eseri üç cilt ve 28 dersten oluşmaktadır. Tertip, tanzim ve tasnif bakımından *İrşâd*'in devamı niteliğindedir.

1975 yılında ilk cildi basılmış olan eser 560 sayfa ve 12 dersten oluşmaktadır. İçerik olarak imanın şubeleri, günümüzde mevcut olan manevi kalp hastalıkları ve en önemlisi bunların tedavi yöntemleri, tevbe, nimetlere şükür, af ve müsamaha gibi konulara temas ederek konuları aydınlatmak maksadıyla sohbetlerin arasına kıssalar yerleştirerek eserin akıcılığını sağlamıştır.

¹⁴⁶ Ozak, Muzaffer, *Ziyinet-ül-Kulûb*, Salâh Bilici Yay., İstanbul, 1973, s. 3.

1977 yılında ise 655 sayfa olan ikinci cilt basılmıştır. Bu cilt 7 dersten oluşmaktadır. Genel anlamda Hz. Peygamber'in yüksek ahlâkına temas edilmiş ve imanın fazileti, büyük günahlar, nefsin kötü sıfatları helak edilen kavimler konu edinilmiştir.

1979'da 816 sayfadan oluşan üçüncü cilt basılmıştır. Nicelik olarak oldukça hacimli olan bu cilt, müminin hallerinden, sûre tefsirlerinden ve çeşitli tasavvufi hikayelerden oluşmaktadır. Eser, kapsamlı muhtevası ile kalplere nur olmak için yazılmış ve okuyuculara sunulmuştur.

7.1.4. *Aşk Yolu Vuslat Tariki (The Unveiling of Love)*

Muzaffer Ozak'ın Amerikalı öğrencilerine “çam sakızı çoban armağanı” ifadesiyle hediye olarak yazmış olduğu tek cilt halinde olan bu eser, 192 sayfadan oluşmaktadır. Kendisine gelen bir ilham neticesinde oluşturulan bu eser için Ozak, okuyanların, Allahu Teâlâ'ya olan aşk ve muhabbetlerinin artmasını ve hepsinin vuslat zevkini tatmasını niyaz etmiştir.

Muhabbet, aşk, akıl, nefsin sıfatları gibi Amerikalıların tasavvufa dair merak ettikleri konulara dair aydınlatıcı bilgiler içeren eser, Amerika'da “*The Unveiling of Love*” ismiyle basılmıştır. İngilizce baskısının ilk on iki sayfasında, Türkçe baskıda bulunmayan Muzaffer Ozak'ın kısa otobiyografisi bulunmaktadır.

7.1.5. *Hazret-i Meryem (Blessed Virgin Mary)*

Muzaffer Ozak, Amerika'daki gayr-i müslimleri irşat etmek gayesiyle bu eseri yazmıştır. Amerikalıların genelinin Hristiyan olması ve halkın Hz. Meryem'e olan aşırı sevgi ve bağlılığından dolayı İslamiyet'e ilgi duymaları amacıyla kaleme alınmıştır. Amerika'da bir cilt halinde İngilizce olarak “*Blessed Virgin Mary*” adıyla basılmıştır. Eserin Türkçe'den İngilizceye çevirisi Muhtar Holland tarafından yapılmıştır. Önsöz, giriş ve sonuç bölümleri ise Nur al-Jerrahi (Lex Hixon) tarafından yazılmıştır. Eser ayrıca İspanyolca'ya da tercüme edilmiştir.

7.1.6. *Sôfiye Sohbetleri (The Garden of Dervishes)*

The Garden of Dervishes Muzaffer Ozak'ın hem kişiliği hem de öğretileri aracılığıyla maneviyatın, adanmışlığın ve irfânî bilginin iki ucunu birleştiren nadir

eserlerden biridir. Bu eser tek cilt halinde olup, içerik olarak makamlar, haller gibi temel tasavvuf konularından bahsetmektedir. Ayrıca okuyucunun anlatılan hususları daha iyi anlaması için kıssa ve menkıbeler ile örnekler verilmiştir. *İrşâd* eserinin içeriğine benzer olan bu eser Türkçeye henüz çevrilmemiş olup, Amerika’da Muhtar Holland tarafından *The Garden of Dervishes* adı ile 1981 yılında İngilizce olarak basılmıştır.

7.1.7. *Gülzâr’ı-Ârifan (Aşk Bahçesi)*

Seçme kaside, ilâhi, nâ’t-ı şerifeler, hatim ve mevlüt dualarının mecmuası olan 326 sayfadan oluşan bu eser, 1969 yılında Salâh Bilici Kitabevi yayınları tarafından okuyuculara sunulmuştur.

7.1.8. *Büyük Mızraklı İlmihâl*

İman, itikad, ibadet ve İslâm ahlâkından bahseden, bir ilmihal kitabı olan bu eser, 1957 yılında İstanbul’da basılmıştır. Herkesin anlayabileceği bir üslupla yazılmış olan eser sarih bir anlatıma sahiptir.

İrfân sahibi olan ve insanları iyi tanıyan Ozak, muhatabının seviyesine göre kimin hangi kitabı okuyacağına bazen kendisi karar verebiliyordu. “Bir gün M. Efendi’nin sahaf dükkânına bir adam gelmiştir. Acemi bir şekilde “Sizde *Fusûsü’l-Hikem* var mı?” diye sormuştur. Ozak, cendereden geçmediği her halinden belli olan adamcağıza, tezgâhın altından çıkardığı küçük bir kitabı uzatmış ve “Al evlâdım, sen önce bir *Mızraklı İlmihal* oku, bakalım!” demiş ve ilmihal kitabını vermiştir.”¹⁴⁷ Zira Ozak, ilmihal okunmasını çok önemsiyordu.

7.1.9. *Ninety-nine Names of Allah*

Eser, Allah Teâlâ’nın doksan dokuz isminin anlamı ve bunlarla duâ etmenin ehemmiyeti üzerine Muzaffer Ozak’ın yapmış olduğu şerhlerden oluşmaktadır. Eser 1978 yılında Shems Friedlander tarafından İngilizce tercüme edilmiş ve Amerika’da basılmıştır. Eserin Türkçe baskısı bulunmamaktadır.

¹⁴⁷ Gürlek, Dursun, *Ayaklı Kütüphaneler*, Timaş Yay., İstanbul, 2018, s. 331

7.1.10. Muzaffer Ozak'ın Otobiyografileri

Muzaffer Ozak'ın 'terceme-i hâl' başlığında 1969 ve 1981 yıllarında yazmış olduğu iki adet otobiyografisi yer almaktadır.

1969 yılındaki otobiyografi <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html> internet adresinde bulunmaktadır.

1981 yılında kaleme aldığı otobiyografi, hem yukarıda verilen elektronik kaynaktan hem de *Aşk Yolu Vuslat Tarîki* eserinin *The Unveiling of Love* isimli İngilizce nüshasının giriş bölümünde yer almaktadır.

7.2. Tanzim, Tertip ve Tercüme Ettiği Eserler

Muzaffer Ozak, aşağıda yer alan eserleri sadeleştirerek yeni Türk harfleri ile neşrederek tabetmiştir.

7.2.1. Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve Ahlâkı İslâmiye

1958 yılında basılan tasavvuf ilmine dair olan bu eser; tasavvuf, tarikatlar silsilesi ve ahlâk bölümlerinden oluşmaktadır. Tek cilt olan eserin muharriri son dönem Osmanlı valilerinden Hacı Reşid Paşa (1858-1918)'dir. Eserin tanzim ve tertibi Muzaffer Ozak tarafından yapılmıştır.

7.2.2. Dîni Mübînîl İslâm Kitab-ı Akaid

Müellifinin Hacı Reşid Paşa olduğu, temel dinî bilgilerin bulunduğu bu eser akaid, ibadet, insanlar arası münasebet gibi konuları içermektedir. İstanbul'da 1329/1912 tarihinde beş cilt olarak basılan eseri,¹⁴⁸ Muzaffer Ozak tek bir ciltte dört bölüm olarak tanzim ve tertip etmiştir. Eserin basımı 1958 yılında yapılmıştır.

7.2.3. Mûcizât-ül-Enbiya Aleyhim-üs-Selât-ü Vesselâm

Eserin müellifi Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Halef b. Hemedâni'dir. 1965 yılında Salâh Bilici Kitabevi yayınları tarafından cep boyutunda basılmış olan eser, 155 sayfadan oluşmaktadır.

Risale formatında olan eserde öncelikli olarak peygamberler ve onların mucizeleri maddeler halinde sıralanmış ve sarih bir üslupla anlatılmıştır. Ozak,

¹⁴⁸ Bilgili, İsmail, "Ahmed Reşid Paşa'nın İmâm-ı A'zam'ın Siyâsî Tercüme-i Hâli Adlı Eseri ve Değerlendirmesi", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, 2019, s. 215.

“Denizden bir katre şemsten bir zerre olarak”¹⁴⁹ tarif ettiği bu eseri herkesin istifadesi için hediye olarak tertip ettiğini beyan etmiştir.¹⁵⁰

7.2.4. Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi

Asıl adı *Şevâhidü'n-nübüvve li-Taḳviyeti ehli'l-Fütüvve* olan, Abdurrahmân-ı Câmî'nin (ö. 898/1492) Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delilleriyle ilgili kaleme aldığı Farsça olan bu eseri, Lâmiî Çelebi'nin tercümesinden istifade edilerek *Şevahidü'n-Nübüvve Tercümesi* olarak Muzaffer Ozak, İstanbul'da 1958 yılında tanzim ederek neşretmiştir.¹⁵¹

7.2.5. Vasiyetnamei İmâm Birgivi

Birgivi Mehmet Efendi'nin (ö. 981/1573) Türkçe ilmihali olan eser, iman esaslarını, ibadet ve ahlâk konularını içermektedir.¹⁵² Herkesin anlayabileceği bir dille yazılan eser, Muzaffer Ozak tarafından düzenlenerek, okuyuculara sunulmuştur.

7.2.6. Menâkıb-ı Ciharyâr-i Güzîn

Hz. Peygamber'in dört halifesinin hal tercümelerinden oluşan bu eser, Mehmet Gavsî tarafından yazılmıştır. Küçük bir hacme sahip olmasına rağmen içerik bakımında oldukça kapsamlı olan eserin düzenlenmesi Muzaffer Ozak tarafından yapılmıştır. Eser 1971 yılında Ergin Kitabevi tarafından basılmıştır.

7.2.7. Mecmâ'ül Âdâb

Eser, 'Sûfi-zâde' lakaplı Seyyid Hasan Hulusi Efendi'ye aittir. Hulusi Efendi eserini *Avârifü'l-Maârif, İhyâu Ulûmi'd-Dîn* gibi pek çok tasavvufî kaynaktan istifade ederek kaleme almıştır. 90 baptan oluşan ve temel âdâp kaidelerini içeren eserde, iman adabından aşure adabına kadar, insan yaşamındaki âdâp kurallarının neredeyse tamamına değinilmiştir. Aslı Osmanlıca olan ve Muzaffer Ozak'ın tanzim, tertip ve tashihini yapmış olduğu bu eserin latinize edilmiş hali ile ilk Türkçe baskısı, 1958 senesinde Ergin Kitabevi tarafından basılmıştır.

¹⁴⁹ Ozak, Muzaffer, *Mûcizât-ül-Enbiya*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1965, s. 155.

¹⁵⁰ Ozak, *Mûcizât-ül-Enbiya*, s. 1.

¹⁵¹ Öz, Mustafa, “Şevâhidü'n-Nübüvve”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. 39, s. 19-20.

¹⁵² Arslan, Ahmet Turan, “Vasiyetnâme”, *DİA*, İstanbul, 2012, c. 42, s. 556-558.

7.2.8. Necat-ül Müminîn İbâdet-Ahlâk-İman

“Necat-ül Müminîn” (Müminlerin Kurtuluşu) adıyla İstanbul’da hicri 1308, miladi 1890/1891 yılında, Mehmet Emin Efendi (Ofllu) tarafından telif edilmiştir. Osmanlıca olarak kaleme alınan bu eser, bir nevi ilmihaldir. Allah’a iman ve ibadet, İslam ahlâkı ve fazileti gibi temel ilmihal konularına yer verilen eserde, namaz, zekât, oruç, fitre ve kurban meselelerine değinilmiş fakat ilginç bir şekilde hac konusuna yer verilmemiştir. Belirttiğimiz üzere Osmanlıca olan bu eseri Muzaffer Ozak latinize ederek düzenlemesini yapmıştır. Eser Ergin Kitabevi tarafından 1957 yılında basılmıştır.

7.2.9. Sualli-Cevaplı Kuduri-i Şerif Tercümesi

Kudûrî’nin (ö. 428/1037) hanefî fihına dair olan eseri *el-Muhtasar*’ın pek çok şerhi ve tercümesi yapılmıştır. Muzaffer Ozak, 1958 yılında İstanbul’da bu eseri *Sualli-Cevaplı Kuduri-i Şerif Tercümesi* olarak Türkçeye çevirmiştir.

7.2.10. El Bürhanü-l-Müeyyed

El Bürhanü-l-Müeyyed, gavs-ı a’zam Seyyid Ahmed er-Rifâî’nin (ö. 578/1182) tasavvuf, tarîkat, ahlâk hakkında derslerinden oluşan eseridir. Arapçadan Türkçeye ilk tercümesi Kudsîzâde Kadri tarafından yapılan bu (İstanbul, 1313) eserin tanzim ve tertibini ise 1956 yılında Muzaffer Ozak yapmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
MUZAFFER OZAK'IN TARİKATI

MUZAFFER OZAK'IN TARİKATI: HALVETİYYE-CERRÂHİYYE

1. Halvetiyye Tarîkatı

1.1. Halvet Kelimesinin Sözlük ve İstilah Anlamı

Tasavvufun önemli kavramlarından biri olan halvet kelimesi, sözlükte bir yerin boş olması, o yerde hiç kimsenin, hiçbir şeyin bulunmaması; yalnız kalma veya biriyle baş başa kalma anlamlarına gelmektedir.¹⁵³ Arapça lügatte ‘uzlet, inzivâ, yalnız kalıp تنها bir köşeye çekilmek’ manalarına gelmektedir.¹⁵⁴ Tasavvufî istilahta ise, ‘kalbin halktan boşaltılması, bütün himmet ve gayretin Hâlık’ın emrine yöneltilmesi’¹⁵⁵ öyle ki ‘ne bir meleğin ne de herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hakk ile sırren (mânen) konuşmak, ruhen sohbet etmek’ anlamlarına gelmektedir.¹⁵⁶ Halvetî kelimesi, halvete mensup demek iken halvet ise kısaca ‘çile’ olarak da ifade edilmektedir. Bu ifade dervişler arasında, ‘erbain çıkarmak’ olarak bilinen ‘kırk günlük halvete çekilmek’ manasına da gelmektedir.¹⁵⁷

Tasavvuf anlayışında halvetten gaye, şeyhin emir ve kontrolü ile müridin karanlık bir yere çekilip belli bir müddet hemcinslerinden ayrı kalıp, zihnini ve kalbini Allah düşüncesi üzerinde yoğunlaştırması yani tefekkür etmesidir.¹⁵⁸ Halvetin dinî hayat açısından önemini göstermek için mutasavvıflar, Hz. Peygamber’in halvetten ve yalnızlıktan hoşlandığını, zaman zaman Mekke yakınındaki Hira mağarasına çekilip burada inzivâ hayatı yaşadığını ve itikâfa girdiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda zâhid ve mutasavvıfların en belirgin özelliklerinden biri, yalnız yaşamayı tercih etmeleri ve Hak’la olmak için halktan ayrı kalmaya önem vermeleri olmuştur.¹⁵⁹ Zunnûn Mısrî (ö. 245/859) “İnsanı, halvetten fazla ihlaslı olmaya sevk eden bir vasıta görmedim”¹⁶⁰ diyerek halvetin önemini vurgulamıştır.

¹⁵³ Çeker, Orhan, “Halvet”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1997, c. 15, s. 384.

¹⁵⁴ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997, s. 103.

¹⁵⁵ (Heyet), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., Erkam Matbaası, İstanbul, 2006, s. 317.

¹⁵⁶ Öztürk, Mehmet Cemal, *Cerrâhîlik*, Ketebe Yay., İstanbul, 2018, s. 35.

¹⁵⁷ Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, AÜİF. Yay., Ankara, 1986, s. 125.

¹⁵⁸ Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, s. 125.

¹⁵⁹ Uludağ, Süleyman, “Halvet”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1997, c. 15, s. 386.

¹⁶⁰ Kuşeyrî, Abdülkerîm, *Kuşeyri Risâlesi*, (trc. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 199.

Tasavvuf ehli, tefekkür dönemlerinde çoğunlukla halvete çekilir ve otuz ya da kırk kez çile çıkarmışlarsa, öldüklerinde övgü alırlardı. Bazen tarîkatın merkezine yakın ya da mübarek bir yerin yanında özel bir çilehane kurarlardı; hatta bazen çilehane yerin altında da olabilirdi.¹⁶¹ Bu usul Halvetiyye tarîkatında daha yaygın olmakla birlikte diğer tarîkatların terbiye sisteminde de mevcuttur.¹⁶²

1.2. Halvetiyye Tarîkatı, Silsilesi ve Şubeleri

Osmanlı devletinin kuruluşu sıralarında Anadolu şehirlerindeki en mühim tarîkatlar, Mevlevîyye, Rifâîyye, Halvetiyye tarîkatları idi.¹⁶³ Bu tarîkatlar arasında en fazla şubesi bulunan Halvetiyye Tarîkatı'dır.¹⁶⁴ İran'da doğmuş olmasına rağmen Anadolu'nun birçok yerindeki halifeleri vasıtasıyla İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Balkanlar'da en çok yayılan tarîkat olmuştur.¹⁶⁵

XIV. yüzyılın sonlarına doğru Azerbaycan'da kurulup ve Anadolu'da ve Balkanlarda faaliyet gösteren¹⁶⁶ Halvetiyye tarîkatının pîri olan şeyh Ömer el-Halvetî (v. 800/1397), İran'ın Gîlân bölgesinde Hazar denizinin kıyı şeridi yakınlarındaki Lâhîcân şehrinde doğmuştur. Aslen Şirvanlı olan¹⁶⁷ Ömer el-Halvetî'nin künyesi Ebu Abdullah, lakabı Sirâceddin, babasının ismi Ekmeleddin'dir.¹⁶⁸ Silsilesi Hz. Ali'ye dayanmaktadır.¹⁶⁹

Ebû Abdullah Sirâceddin Ömer b. Ekmeleddin Halvetî'nin şeyhi, Hârizm'de bulunan amcası eş-Şeyh Ahî Muhammed b. Nûr el-Halvetî'dir. Amcasının künyesi eş-Şeyh Kerîmüddin Muhammed el-Harizmî'dir.¹⁷⁰ Ebû Abdullah Ömer, seyr ü sülûka halvete çok önem vermiş olup ömrünün büyük bir kısmını halvette geçirmiştir. Bundan dolayı 'Halvetî' nisbesini almıştır.¹⁷¹ Ömer el-Halvetî, şeyhi olan amcasının

¹⁶¹ Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, (trc. Ergun Kocabıyık), Alfa Yay., İstanbul, 2018, s. 158.

¹⁶² Serin, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yay., İstanbul, 1984, s. 67.

¹⁶³ Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 12.

¹⁶⁴ Vicdâni, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 187.

¹⁶⁵ Yılmaz, H. Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Nşr., İstanbul, 2017, s. 141.

¹⁶⁶ (Heyet), *Türkiye'de Tarîkatlar Tarih ve Kültür*, İsam Yay., İstanbul, 2015, s. 73.

¹⁶⁷ Tayşi, Mehmet Serhan, "Ömer el-Halvetî", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34, s. 65.

¹⁶⁸ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 38.

¹⁶⁹ Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yay., İstanbul, 2016, s. 167.

¹⁷⁰ Vicdâni, Sâdık, *Tarîkatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, (haz. İrfan Gündüz), Enderun Yay., İstanbul, 1995, s. 174.

¹⁷¹ Vicdâni, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 175.

717/1317’de vefatı üzerine onun makamına geçmiştir.¹⁷²

Ömer el-Halvetî irşat makamına geçtikten bir müddet sonra Karakoyunlular’ın idaresindeki Tebrîz civarında olan Hûy’a yerleşmiş ve orada faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Bir zaman Mısır’a, oradan Hicaz’a gidip hac görevini yerine getirmiştir.¹⁷³ Sultan Üveys’in daveti üzerine Herat’a gitmiş ve orada bir rivâyete göre hicrî 750, başka bir rivâyette ise hicrî 800 tarihinde vefat etmiştir.¹⁷⁴ Mîr Ali Zâviyesi türbesine defnedildiği kaydedilmekteyse de son zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda onun Azerbaycan’ın Şamahı şehrinin Avahil köyündeki ‘Pîr Ömer Sultan Ziyaretgâhı’ diye tanınan mekânda olduğu belirtilmekte, ayrıca bu köyde doğduğu ileri sürülmektedir.¹⁷⁵

Halvetiyye tarîkatı, şeyh Ömer el-Halvetî’nin zamanında pek yayılmamakla birlikte¹⁷⁶ vefatından sonra pîr-i sâni olarak kabul edilen Yahyâ-yı Şîrvânî (ö. 862/1458) ve onun müridi Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1486) tarafından şekillendirilmiş ve inkişaf etmiştir.¹⁷⁷

Yahyâ-yı Şîrvânî el-Baküvî, XIV. yüzyılın sonlarında Şirvanşahlar’ın başşehri olan Azerbaycan sınırları içindeki Şamahı’da doğmuştur. Şîrvânî nisbesi yanında hayatının önemli bir kısmını geçirip vefat ettiği Bakü’ye nispetle Baküvî diye de anılır. Soyu İmam Mûsâ Kâzım’a dayanır.¹⁷⁸ Muzaffer Ozak’ın, *İrşâd* eserinin üçüncü cildinde yer alan bir hikâyenin başlangıcında, Yahyâ-yı Şîrvânî’ye ve halifelerinden olan Şeyh Şücaüddin’e yer verilmiştir.¹⁷⁹

Yahyâ-yı Şîrvânî’den sonra dört ana şubeye ayrıldığını¹⁸⁰ gördüğümüz Halvetîliğin ortaya çıkışı ve yayılması tarihi süreç içerisinde dört dönemde ele alınmaktadır:

1- Usul dönemi: Abdülkâhir Sühreverdi’den, İbrahim Zahid’e kadar olan

¹⁷² Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 167.

¹⁷³ Rivayetlerde yedi kere hac yaptığı belirtilmektedir. Bkz.: Vicdâni, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 175.

¹⁷⁴ Vicdâni, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 175.

¹⁷⁵ Tayşi, “Ömer el-Halvetî”, *DİA*, s. 65.

¹⁷⁶ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 167.

¹⁷⁷ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 40.

¹⁷⁸ Rihtım, Mehmet, “Yahyâ-yı Şîrvânî”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2013, c. 43, s. 264.

¹⁷⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 243.

¹⁸⁰ Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, Enes Matbaacılık, İstanbul, 2007, s. 53

dönem (X-XIII asırlar).

2- Tarîkatleşme dönemi: İbrahim Zahid'den, Pir Ömer'e kadar olan dönem (XIII-XIV asırlar).

3- Tekâmül dönemi: Pir Ömer'den, Seyyid Yahyâ'ya kadar olan dönem (XIV-XV asırlar).

4- Yayılma ve şubeleşme dönemi: Seyyid Yahyâ'dan, sonraki dönem (XV. Asırdan sonrası).¹⁸¹

Halvetiyye tarîkatının şubeleri; Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye, Şemsiyye olmak üzere dört ana kolda toplanmıştır.¹⁸² Tarîkat, bu dört ana koldan sonra, birçok alt şubelere ayrılmaktadır. Tasavvuf tarihinde en çok kol ve şubelere sahip tarîkat olarak nitelendirebileceğimiz Halvetiyye tarîkatı bu özelliğinden dolayı tasavvuf ehli tarafından 'tarîkat kuluçkası' ya da 'tarîkat fabrikası' olarak nitelendirmiştir.¹⁸³ Halvetiyye tarîkatının silsilesi şu şekildedir:

1. Hz. Peygamber (s.a.v.)
2. İmam Ali el-Murtazâ (ö. 29/661)
3. Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)
4. Şeyh Muhammed el-Acemî el-Fârisî (ö. 156/774)
5. Şeyh Ebû Süleyman Davûd b. Nusayr et-Tâî (ö. 165/782)
6. Şeyh Ebü'l-Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200/815)
7. Şeyh Ebü'l-Hasen Serî b. el-Mugallis es-Sakatî (ö. 253/867)
8. Şeyh Ebü'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 297/910)

“Buraya kadar olan silsile, Kâdiriyye, Mevleviyye, Bayrâmiyye, Sühreverdiye,

¹⁸¹ Köse, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi S.B.E., (doktora tezi), İstanbul, 2010, s. 6. (Rıhtım, Mehmet, *Seyid Yahya Bakuvî ve Halvetîlik*, Bakü, 2004, s. 151 naklen.)

¹⁸² Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 262.

¹⁸³ Aşkar, Mustafa, “Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *AÜİF Dergisi*, Ankara, 1999, s. 560.

Desûkiyye gibi, silsilesi Hz. Ali'ye ulaşan çoğu tarîkatta aynıdır.”¹⁸⁴

9. Şeyh Ebû Ali Ahmed Mîmşâd ed-Dîneverî (ö. 299/912)
10. Şeyh Abdullah Muhammed ed-Dîneverî (ö. 340/951)
11. Şeyh Muhammed el-Bekrî (ö. 380/990)
12. Şeyh Ebû Hafs Ömer Vecihüddin el-Kazî el-Bekrî (ö. 442/1050)
13. Şeyh Ebü'n-Necîb Zıyâüdîn Abdülkâhir el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 598/1201)
14. Şeyh Ebû Reşîd Kutbüddin el-Ebherî (ö. 622/1225)
15. Şeyh Rukniddin Muhammed en-Nehhâs el-Buhârî (Şeyh Muhammed Sincânî)¹⁸⁵
16. Şeyh Şihâbüddin Muhammed et-Tebrizî (ö. 702/1302)
17. Şeyh Cemâleddin-i Şirâzî (ö. 652/1255)
18. Şeyh İbrâhim Zâhid Geylânî (ö. 705/1305)¹⁸⁶

Halvetiyye de çok önemli bir yere sahip olan “İbrâhim Zahid Geylânî, seyr ü sülûkte halvetten celvete (inzivada çile çektirmekten, açıkta çile ve riyazat çektirmeye) intikal eylemiş olduğundan bu zata intisap edenlerin tarîkatına ‘Celvetiyye’ veya ‘Zâhidiyye’ adı verilmiştir. Bu zattan itibaren Halvetiyye tarîkatının bir silsilesi şöyle devam etmektedir:”¹⁸⁷

19. Şeyh Ebû Osmân Saîdüddîn el-Kâsânî el-Fergânî (ö. 699/1300)
20. Şeyh Kerîmüddin Ahî Muhammed b. Nûr el-Halvetî (ö. 717/1317)
21. Halvetiyye Tarîkatı'nın pîri Ebû Abdillâh Sirâcüddîn Ömer b. Şeyh

¹⁸⁴ Aşkar, “Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, s. 556.

¹⁸⁵ Bu şeyhin nispeti silsile, tabakat ve bazı tasavvuf kitaplarında ‘Sicâsî, Necâsî, Sincâsî, Sencâsî’ gibi benzer ifadeler ile yer alsa da Sâdık, Vîcdânî, *Tarîkatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)* kitabı s. 173'te yer alan dipnotta belirtildiği üzere yukarıdaki ifadelerin yanlış olduğu, yazım hatası olabileceği bildirilmiştir.

¹⁸⁶ Vîcdânî, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 173-174.

¹⁸⁷ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, s. 79.

Ekmelüddîn el-Gilânî el-Halvetî (ö. 800/1397)¹⁸⁸

22. Şeyh Ahi Emre Halvetî (ö. 812/1410)
23. Şeyh İzzeddin-i Halvetî (ö. 812/1410)
24. Şeyh Sadreddîn-i Hayyâvî (ö. 860/1456)
25. Şeyh Pîr-i Sanî (ikinci pir) Cemâlüddîn Yahyâ b. Seyyid Bahâiddîn eş-Şirvânî (ö. 869/1465)
26. Şeyh Muhammed Bahâüddin el-Erzincanî (ö. 976/1472)
27. Şeyh Cemâl-i Halvetî (ö. 899/1494)
28. Şeyh Hayreddîn-i Tokâdî (ö. 940/1535)
29. Şeyh Şâban-ı Velî (ö. 976/1568)
30. Şeyh Kastamonulu Osman Efendi (ö. 976/1569)
31. Şeyh Kastamonulu Hayreddin Efendi (ö. 994/1586)
32. Şeyh İskilipli Abdülbâki Efendi (ö. 1005/1597)
33. Şeyh Ömer Fuâdî (ö. 1046/1636)
34. Şeyh İsmail Çorûmî (ö. 1054/ 1644)
35. Şeyh Muhyiddîn Efendi (ö. 1064/1654)
36. Şeyh Mustafa Müslihiddîn Efendi (ö. 1070/1660)
37. Şeyh Zileli Abdurrahman Efendi (ö. 1077/1672)
38. Şeyh Hafız Amasyalı İbrahim Efendi (ö. 1124/1712)
39. Şeyh Hafız Ahmed Efendi (ö. 1136/1724)
40. Şeyh Hafız Muhammed Efendi (ö. 1155/1743)
41. Şeyh Hafız Abdullah Efendi (ö. 1181/1768)

¹⁸⁸ Vefat tarihleri için bkz.: Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Tahlili”, s. 557; Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, s. 79-80-81.

42. Şeyh Hafız Mustafa Vahdet Efendi (ö. 1214/1800)

43. Şeyh Hafız Abdurrahman Efendi (ö. 1249/1834)

44. Şeyh Muhammed Said Efendi (ö. 1306/ 1889)

45. Şeyh Bolulu İbrahim Şevki Efendi (ö. 1313/1896)

46. Şeyh Muhammed Ataullah Efendi (ö. 1361/1942)¹⁸⁹

Halvetiyye tarîkatında meydana gelen kollardan dört tanesi asıl kol, geriye kalanları da tâlî kol olarak kabul edilmiştir. Asıl kol olarak kabul edilen kollar ve alt şubeleri şunlardır:¹⁹⁰

Rûşeniyye Kolu: Şeyh Dede Ömer Rûşenî'ye (ö. 892/ 1487, Tebriz) mensup olan koldur.¹⁹¹ Aydın ve çevresinde faaliyet gösteren bu şube Demirtâşiyye, Gülşeniyye, Sezâiyye, Hâletiyîye kollarına ayrılmıştır.¹⁹²

Cemâliyye Kolu: Şeyh Cemâl el-Halvetî'ye (ö. 899/1494, Tebük) nispet edilmiştir.¹⁹³ Bu şube Sünbüliyye, Şabâniyye, Karabâşiyye, Nasûhiyye, Sümmâniyye, Halvetiyye (Fevziyye), Dırdîriyye, Sâviyye, Asâliyye ve Bahşiyye kollarına ayrılmıştır.¹⁹⁴

Ahmediyye Kolu: Şeyh Ahmed Şemseddin Marmaravî Efendi'ye (ö. 910/1504, Manisa) nispet edilmiştir.¹⁹⁵ Halep ve çevresinde faaliyet göstermiştir. Bu şube Ramazâniyye, Cihangîriyye, Raûfiyye, Cerrâhiyye, Hayâtiyye, Sinâniyye, Maslahiyye, Zühriyye, Uşşâkiyye, Cemâliyye, Salâhiyye ve Mısrîyye kollarına ayrılmıştır.¹⁹⁶

Şemsiyye Kolu: Şeyh Ahmed es-Sivâsî'ye (ö. 1006/1597, Sivas) nispet edilmiştir.¹⁹⁷ Tokat ve Sivas çevresinde faaliyet göstermiştir.¹⁹⁸ Buraya kadar

¹⁸⁹ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, s. 81.

¹⁹⁰ Aşkar, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", s. 561.

¹⁹¹ Vîcdâni, *Tarîkatlar ve Silsileleri*, s. 189.

¹⁹² Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 168.

¹⁹³ Vîcdâni, a.g.e., s. 205.

¹⁹⁴ Türer, a.g.e., s. 168.

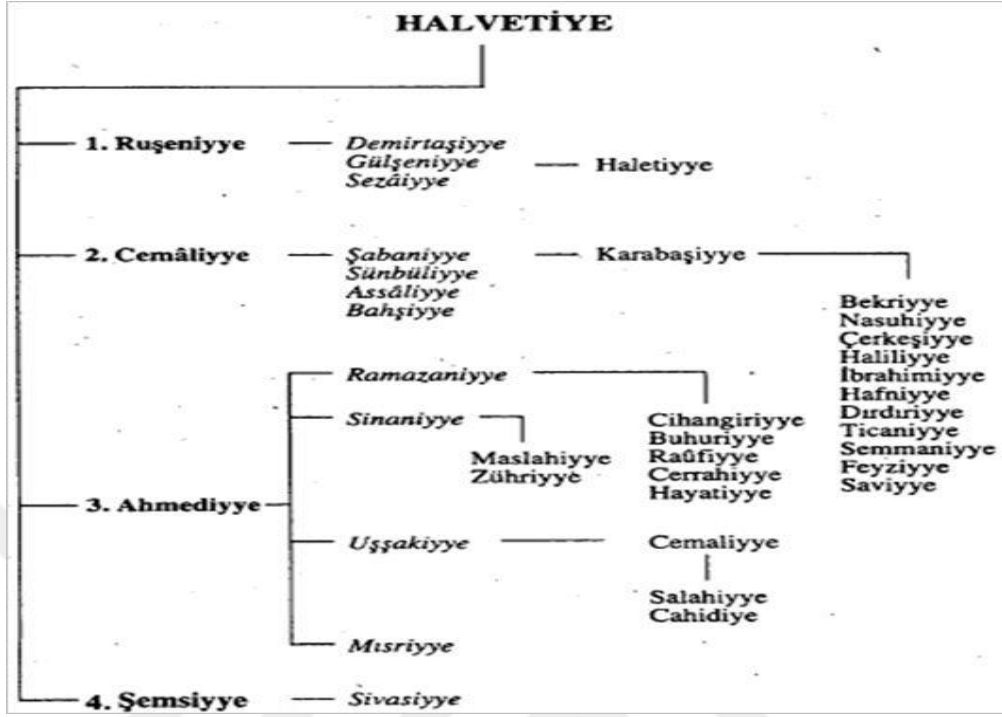
¹⁹⁵ Vîcdâni, a.g.e., s. 232.

¹⁹⁶ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 169.

¹⁹⁷ Vîcdâni, a.g.e., s. 250.

¹⁹⁸ Türer, a.g.e., s. 169.

anlatılanları tablo ile şu şekilde gösterebiliriz:¹⁹⁹

Burada verilen asıl kollar dışında olan ve sonradan oluşan kolların sayısı kırkı aşmıştır.²⁰⁰ Muzaffer Ozak Halvetiyye Tarîkatı'nın kırk sekiz kolunun olduğunu belirtmiştir.²⁰¹ İlerde daha detaylı bir biçimde anlatacağımız Muzaffer Ozak'ın Cerrâhiyye tarîkatı, Halvetiyye tarîkatının, orta kol diye anılan Ahmediyye kolunun,²⁰² Ramazâniyye şubesinde gelmektedir.

1.3. Halvetîlerde Halvet Uygulaması

Halvetîler, nefsi halvette bırakmayı, Allah ile ülfet kurmaya ve insanlardan uzaklaşmaya sevk eden²⁰³ aracı olarak görüp nefislerini ancak halvete çekilmekle öldürebileceklerine inandıklarından buna çok önem vermişlerdir.²⁰⁴ Çünkü görünürde

¹⁹⁹ Aşkar, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili," s. 561.

²⁰⁰ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetîler*, s. 85.

²⁰¹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 493.

²⁰² Öztürk, Mehmet Cemal, "Ramazâniyye", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34, s. 440.

²⁰³ Affi, Ebu'l Alâ, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Devrim*, (trc.: H. İbrahim Kaçar-Murat Sülün), Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 163.

²⁰⁴ Yazıcı, Tahsin, Fetihden Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemaleddin; Sünbül Sinan ve Merkez Efendi, *İstanbul Enstitüsü Dergisi II*, İstanbul, 1956, s. 108.

halvet, halktan ayrılmak, gerçekte ise sıfatlardan huylardan ayrılmak demektir.²⁰⁵

Uygulama şekli olarak halvetin nasıl uygulanacağı hususunda kaynaklara bakıldığında, ilk dönem mutasavvıflarından itibaren bunun bir şeyh gözetiminde ve belirli şartlara uyularak yapılması gerektiğine vurgu vardır. Sûfnin, kötü huy ve sıfatların kaynağı sayılan nefsinin terbiye ve tezkiyesi için dış dünyadan soyutlanmış bir yerde, şeyhinin gözetiminde ibâdet, riyâzat, tefekkür ve zikirle vakit geçirmesi olan halvetin uygulanış biçimi hususunda yapılış şartlarını, kaidelerini detaylı bir şekilde izah eden öncü isim Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) olmuştur. O, Hz. Peygamber'in hayatından ilham alarak altmış üç fasıla ayırdığı *Avârifü'l-Maârif* adlı eserinde bu konuya değinmiş olup halvete giriş şartlarını ve halvette meydana gelebilecek durumları *Avârif*'in 26, 27 ve 28. fasıllarında yer vermiştir.²⁰⁶

Başlıca tasavvuf kaynaklarından olan İmam Şârânî'nin, âlimlerin ve sûfilerin biyografisine yer verdiği *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eserinde,²⁰⁷ Abdülkâdir Sühreverdî'nin bir mürit halvete çekildiğinde, müridin yanına her gün gittiğini, halini ahvalini yokladığını ve birtakım nasihatler verdiğini görmekteyiz. Örneğin, Sühreverdî, “Bu gece sana şu şu varidat gelecek ve şöyle şöyle bir keşif olacak... Ve şu şu hallere nail olacaksın...” derdi. Dediklerinin hepsi olurdu... Ara sıra onu tembih ederdi: “Bu gece sana, şu surette bir şahıs gelecek ve sana şöyle şöyle sözler edecek. Ondan sakın! Çünkü o şeytandır...” Gerçekten onun haber verdiği şeyler olurdu.²⁰⁸

Anlaşılabacağı üzere ilk dönem sûfilerinden itibaren halvetin bir şeyh gözetiminde ve belli şartlara uyularak yapılması önem arz etmektedir.²⁰⁹ Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir:

- Halvethanenin karanlık bir alan olması ve bu alanda oturmak.
- Her zaman abdestli olmak.

²⁰⁵ Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Nşr., Ankara, 2005, s. 205

²⁰⁶ Demirdaş, Öncel, *Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü*, *EKEV Akademi Dergisi*, 2016, Erzurum, sy. 53, s. 135.

²⁰⁷ Kaplan, Hayri, “Şa'rânî”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2010, c. 38, s. 347-350.

²⁰⁸ Şa'rânî, Ahmed b. Alî, *Tabakâtü'l-Kübrâ (Evliyâlar Ansiklopedisi)*, (trc. Abdulkadir Akçiçek), Bedir Yay., İstanbul, 2014, s. 501.

²⁰⁹ Kanar Tuna, Tuğçe, *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Halvetîlik Teşrifatı: Usûl, Erkân ve Törenler*, İstanbul Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İstanbul, 2017, s. 179.

- Kelime-i tevhit zikri ile meşgul olmak.
- Dünyevi düşüncelerden uzak olmak.
- Oruçlu olmak.
- Zikrullah dışında konuşmamak.
- Himmet (yardım) talebiyle kalbi, şeyhin kalbine bağlamak.
- Kabz (daralma, manevi sıkıntı)²¹⁰, bast (rahatlama, manevi ferahlık), elem, keder, hastalık gibi hususlarda Allah'a isyan etmemek, her durumda itirazı terk etmek.
- Allah'tan başka şeyleri göz önüne getirmemek, düşünmemek.
- Her türlü belaya karşı sabretmek.²¹¹

Yukarıda verilen ilkeler doğrultusunda; şeyh, halvete koyacağı dervişi yani halvetnişîni (halvet halinde olan kişi), nefis tezkiyesi ve kalp tasfiyesi için belirli âdap ve erkan dâhilinde dergâhtaki halvethane adında, bir kişinin yattığı zaman boyu kadar boyu olan ve kollarını açtığı zaman ne kadar yer tutarsa o kadar ene sahip, yüksekliği bir insan boyunda olup, loş denebilecek seviyede az ışıklı,²¹² özel odalardan birine götürür, içeri sokar, dua eder, dervişin duası tamamlanınca şeyh 'illâllah' deyip dervişi orada bırakarak Fatiha sûresi ile çıkar²¹³ ve bu şekilde halvet başlamış olurdu. Halvetin süresi, tarîkatlara göre değişmekte olup üç gün, kırk gün ya da bin bir günlük uygulamalar vardır. En yaygın süre kırk gündür.²¹⁴

Halvetin sıhhatli olması için helal yemek gereklidir²¹⁵ esasına riâyet ederek, yemek ve su dervişe her gün muntazam götürülür ve bu, günden güne azaltılırdı. Verilecek ekmek; arpa veya çavdar ekmeği olup azamî elli dirhemi geçmeyecek şekildedir. Bazı tarîkatlar, mercimek, un veya pirinç çorbası verirken, bazıları da farklı tuzlu yemek yedirir, su içirmezlerdi. Her akşam zeytin, hurma, incir gibi meyvelerden yedi adedi geçmemek şartıyla verilebildiği bilinmektedir.²¹⁶ Yiyeceğin çeşidi

²¹⁰ Uludağ, Süleyman, "Kabz", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2001, c. 24, s. 44.

²¹¹ (Heyet), *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 704.

²¹² Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 144.

²¹³ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 145.

²¹⁴ Demirdaş, "Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü", s. 135.

²¹⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 199.

²¹⁶ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 147.

konusunda uygulamalarda farklılık olmakla birlikte, ekseriyetle vejetaryen diyet, hâkim unsur olarak dikkat çekmektedir.²¹⁷

Mürit; abdest, tuvalet, cuma, bayram namazı gibi zaruri çıkışların dışında bütün vaktini, bu dar ve karanlık hücrede az uyku, bol tefekkür ve zikir yaparak insanlarla teması kesmiş olarak geçirirdi. Hatta uykuyu engellemek için, oturdukları yerlerde, boyun ve dizlerini bir kayışa bağlarlar veya müttekâya (bir çeşit baston) başlarını yaslayarak bir yere dayanmadan derin olmayan, yakaza türünden bir çeşit hafif tavşan uykusu ile yetinme cihetine giderlerdi. Şeyh arada bir gelir, müridin başından geçen özel durumlara göre, nefes eder ve ona yeni bazı zikirler verirdi. Bu süre içinde mürit, vücudundan tırnak ve kıl kesmezdi.²¹⁸

Kırkıncı gün, şeyh odaya gelir, müridin bu sürede gördüğü rüyaları dinler, ardından şükür kurbanı kesilir ve bu şekilde mürit, halvetten çıkmış olurdu. Müridin yapacağı ilk iş, yıkanmak, tırnak ve kıl temizliği yapmak, elbise değiştirmek, kelle suyu ile pişmiş bir çorba içmek olurdu. O akşam, şükran olarak, fakir fukaranın karnı doyurulurdu.²¹⁹

Allah'a vuslat, yani tefekkürde sürekliliği sağlayabilme özelliğine ulaşabilmek için, bu tür geçici süreli halvet uygulamaları, daima ön planda tutulmuştur. Yapılan halvetin uygulama şeklinde farklılıklar olsa da tüm tarikatlarda amaç aynıdır. Zihnin Allah dışındaki her şeyden sıyrılması, her yerde Allah ile beraber olma bilinci ve zihnî saflığın elde edilmesi amaçlanmaktadır. Halvet sayesinde kişi mâlâyâniden uzaklaşır, ruhi bir sükûnet sağlar, kalbi riyâ tehlikesinden korunmuş olur ve halvet esnasında yapılan tefekkür ferдин ruhu üzerinde manevi bir haz meydana getirerek kişiyi Allah'a yaklaştırır.²²⁰

Burada şu ayrımı belirtmek önem arz etmektedir. İslâm mistikleri yani sûfiler genelde, halvet ve uzlette Hristiyan ve Hindu rahipler gibi aşırıya kaçmamışlar; kilise ve manastırlara kapanıp yahut da çöllere ve dağların inlerine kaçıp sosyal hayattan tamamen uzaklaşmamışlardır. Aksine, başkalarının yaşadığı umumi hayattan paylarını

²¹⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 103.

²¹⁸ Cebecioğlu, a.g.e., s. 103-104.

²¹⁹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 103-104.

²²⁰ Küçük, *Tarikatlar*, s. 301.

almışlar, çalışarak rızkları peşinde koşmuşlardır.²²¹

1.4. Halvetiyye Tarîkatı'nın Zikir Usul ve Düzenleri

Halvetiyye tarîkatının bütün şubelerinde ve kollarında zikir usulü olarak 'cehrî (açık ve sesli) zikir' benimsenmiştir²²² ifadesi kaynaklarda yer almaktadır. Muzaffer Ozak, Halvetiyye tarîkatının zikir usulünü şöyle açıklamıştır:

"Bazı yerde zikr-i hafi, bazı yerde de zikr-i cehrî yapmak efdaldır. Zâkir, hangisinde olursa olsun, zikirden halet alır ve zevklenirse, öylece Allahû Teâlâ'yı zikretmelidir. Birçok pîrân-ı izam müritlerine zikr-i cehrîyi tâlim buyurmuşlardır. Tarîkat-ı aliyede müçtebit olan on bir tarîkat ve bunlardan da nice şubeler zuhur etmiştir. Yalnız tarîkat-i âliye-i Halvetiyye'nin kırk sekiz şubesi vardır. Bu on bir tarîkatın kâffesi, zikr-i cehrî ile kuud ve kıyamen devrânda Mevla'yı aşikâr yani cehrî olarak zikrederler."²²³

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin devrinde, halvetîlerin zikir usulü ve tertibi şu şekilde idi: Salıklar dizlerinin üzerine kıbleye karşı oturup kuvvetli bir azim, sadâkat ve hâlis niyetle bütün mâsivâyı (Allah'tan başka her şeyi) zihninden ve kalbinden çıkarırlardı. Sonra Allah'ı ve O'nun büyüklüğünü düşünerek, başı sağ omuza çevirip '*Lâ İlâhe*' ardından başı sol omuza çevirerek (çevirirken sol memenin altında bir hat çekercesine) kalbe '*İllallah*' diye vurarak aynı usûl üzerinde 33 veya 165 defazikre devam etmektedir.²²⁴ Kelime-i tevhid istenilen miktara ulaşıncı, bu esma lisandan kalbe inmiş olmakta ve böylece kalbin harekete geçmesi sağlanmaktadır. Sonra Halvetiyye tarîkatı tarafından esas olarak kabul edilen diğer zikir; müridin halvette iken sürdürdüğü esmâ-i seb'a (yedi esma) zikredilmektedir.²²⁵ 'Usûl' adı verilen²²⁶ bu zikrin sıralaması; Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kakhâr isimleri ile olup, bu isimlere son olarak '*Lâ İlâhe İllallah*' kelime-i tevhidi eklenmektedir.²²⁷ Zikir yapış şekilleri de şu şekilde gerçekleşmektedir: Toplu yapılan zikirlerde, tarîkata bağlı olanlar zikir halkasının sağ tarafına, diğerleri de sol tarafa toplanmaktadır. Mürşidin idaresi ve zikre başlaması ile gerek oturarak gerekse ayakta zikre, ardından da devrâna başlanır.²²⁸ Arapça, dönmek demek olan devrân; cehrî zikir tarîkatlarının âyinlerinde olan bir zikir olup dönüşle

²²¹ Afifi, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Devrim*, s. 163.

²²² (Heyet), *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 704.

²²³ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 493.

²²⁴ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 181.

²²⁵ (Heyet), *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 702.

²²⁶ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 169.

²²⁷ Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, s. 73.

²²⁸ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 182.

yapılır ve buna ‘deverân’ denir.²²⁹

Dairesel yürüyüşle dönmek demek olan ‘devrânî’ âyin usulü, halvetî zikir âyininin en belirgin özelliğidir ve Kâdirîyye tarîkatının Eşrefî kolu hariç, sadece halvetîliğe özgüdür. El ele tutuşarak, kol kola girerek veya elini yanındakinin omuz ve beline dolayarak oluşturulan halka, sol tarafa doğru atılan adımlarla döndürülür. Bu hareket devrânın aslıdır. Bazı kollardaki küçük değişiklikler, bu hareketin esasını değiştirmez. Devrân sırasında atılan adımlarla uyumlu olarak tekrarlanan Allah’ın isimleri devam etmekte iken zâkirler ilâhi ve kasîde; zikre devam edilmediği veya dinlenildiği zamanda ise durak formunda eserler okurlar. Devrân idaresinde mutlaka mûsiki ve özellikle usul ve ritim bilgisine ihtiyaç duyulduğundan, bütün Halvetî şeyhlerinin mûsikîye âşına olmaları şarttır. Şeyh ve zâkirbaşı devrân idaresinde iş birliği ile zikri ve ilâhilerin uyumunu sağlarlar. Halvetiyye âyininde, sadece bendir, halfle, kudüm, nevbe gibi vürmalı sazlar kullanılır.²³⁰ Devrânın sonuna gelindiğinde ise, zikir halkalarındaki dervişler kible tarafı açık hilal biçiminde sıralanırlar. Şeyhin işaretiyle ikişerli söyleyiş hâlinde ‘Hû’ isminin zikri başlar, bu sırada zâkirler özel bestesiyle ‘Lâ İlâhe İllallah, Muhammed Resûlullah, sallallahû aleyhi ve sellimû teslîmâ’ okurlar. Ardından bir zâkir, devrânda okunan ilâhilerin makamına göre bitiş duasını okur ve duadan sonra şeyhin ‘İllâ Hû’ sesiyle son verilir.²³¹

Devrânî zikre, “Halvetiyye, Kâdiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Çiştîyye başta olmak üzere neredeyse bütün tarîkatlarda önem verilmiş ve tarîkatın bir esası haline getirilmiştir.²³²

2. Cerrâhiyye Tarîkatı

Cerrâhiyye tarîkatı, Halvetiyye Tarîkatı’nın Ramazâniyye kolundan ayrılan²³³ bir şubesidir.²³⁴ Cerrâhiyye, Halvetiyye tarîkatına bağlı bir kol olmasına rağmen, müstakil bir tasavvuf yolu gibi kendine özgü bazı usul ve esaslara sahiptir.²³⁵ Muzaffer

²²⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 65.

²³⁰ (Heyet), *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, s. 705.

²³¹ (Heyet), *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Aş. Yay., İstanbul, 2016, c. 5, ss. 316-340.

²³² Uludağ, Süleyman, “Devran”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1994, c. 9, s. 248.

²³³ Vicdâni, *Tarikatlar ve Silsileleri*, s. 236.

²³⁴ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 76.

²³⁵ Muslu, Ramazan, *Anadolu’da Tasavvuf Yolları*, Ensar Nşr., İstanbul, 2007, s. 139.

Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb* adlı eserinde, “tarîk-i Cerrâhiyye, Halvetiyye tarîkatının şubelerinin en büyüklerindendir demektir. Bu tarîkate intisap eyleyen Osmanlı hükümdarlarından III. Sultan Ahmet, III. Sultan Mustafa, I. Sultan Mahmut, I. Sultan Abdülhamit, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid gibi padişahlardan başka, sadrazam, şeyhülislam, vezir ve paşalarla âlimlerin de sayılamayacak kadar çok olduğunu beyân etmiştir.”²³⁶

Nûreddin Cerrâhî tarîkat kurucusu olarak kabul edilmektedir. Tarîkatın ismi hususunda ise Nûreddin Cerrâhî'nin sahâbeden Ebû Ubeyde b. Cerrâh neslinden geldiği veya onun İstanbul'un Cerrâhpaşa semtinde doğduğu için “Cerrâhî” nisbesini aldığı ve tarîkatına da Cerrâhiyye denildiği şeklinde rivâyetler söz konusudur.²³⁷ Bir başka kaynakta ise Köstendilli Alâeddin Ali Efendi'den icazet alan Nûreddin Cerrâhî'ye, Köstendilli “Cerrâhî” nisbesini, Koca Mustafa Paşa'da bulunan Sübûliyye Tekkesi şeyhi, Şeyh Nûreddin ile karıştırılmaması için verdiği belirtilmektedir.²³⁸ Tarîkatın kuruluş tarihi olarak ise dergâhın açıldığı 1115/1703 yılı, kabul edilmektedir.²³⁹

2.1. Nûreddin Cerrâhî (1132-1719)

Nûreddin Muhammed el-Cerrâhî, 4 Mayıs 1678 tarihinde İstanbul Cerrâhpaşa Camii karşısındaki Yağcızâde Konağı'nda doğmuştur.²⁴⁰ Nesebi babası Abdullah Efendi kanalıyla Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a, annesi tarafından ise İmam Hz. Hüseyin'e ulaşmaktadır.²⁴¹

Nûreddin Cerrâhî, Cerrâhpaşa sıbyan mektebinde okumuş ve hocası Yusuf Efendi'den sülûs ve nesih hattı da öğrenmiştir.²⁴² Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra 1690 tarihinde Mısır'a tayin edilmiştir. Mısır'a gitmeden önceki gün Selâmî dergâhına uğrayan Nûreddin Cerrâhî, postnişin olan Şeyh Alâeddin Ali Köstendilli Efendi'ye intisap etmiş ve Mısır'a gitmekten vazgeçmiştir. Seyr u sülûkunu

²³⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 318.

²³⁷ Yola, Şenay, “Cerrâhîlik”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1993, c. 7, s. 416.

²³⁸ Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhîler*, s. 40.

²³⁹ Yola, “Cerrâhîlik”, *DİA*, c. 7, s. 416-420.

²⁴⁰ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 81.

²⁴¹ Özdamar, *Gönül Cerrahi Nureddin Cerrahi ve Cerrahîler*, s. 33.

²⁴² Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 81.

tamamladıktan sonra, şeyhinin emriyle ‘Kethüdâ Canfedâ Hâtun’ camiinde tarîkat neşrine başlamıştır.²⁴³

Karagümrük’teki Nûreddin Cerrâhî Âsîtânesi’nin yapılışı, Muzaffer Ozak’ın ifadesiyle, “Dârüssaâde ağası Beşir Ağa’nın ve daha sonra devrin hükümdarı Sultan Ahmet Hân-ı sâlisin gördükleri rüyalar üzerine ve Hz. Peygamber’in emri ile bugün hâlâ mevcut ve mamur olan tekke-i âsîtâne yapılmıştır. Şeyh Nûreddin Cerrâhî, irade-i Nebeviye ile inşa olunan bu mübarek makama seccâdenişîn olmuşlardır.”²⁴⁴ Ömrünü insanlığa hizmete adanmış ‘Gönüllerin Cerrâhî’ olarak anılan Nûreddin Cerrâhî’nin, hiç çocuğu olmamasına rağmen kendisine hürmet ve muhabbet eden binlerce evlâdı vardır. Onun, *Müşîd-i Dervîşân*, *Vird-i Kebîr-i Subhiyye* ve *Vird-i Sağîr-i Mesâiyye* adıyla üç eseri ile birlikte nutukları ve ilâhileri de bulunmaktadır.²⁴⁵

Şeyh Nûreddin Cerrâhî, h.1132/m.1719 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Karagümrük’teki Cerrâhî âsîtânesinde medfundur.²⁴⁶

*Olanlar bende-i dergâh-ı Nûreddîn-i Cerrâhi,
Bulur zahm-ı derûne merhem-i behbud-ı eflâhi...*²⁴⁷

2.2. Nûreddin Cerrâhî Âsîtânesi (Karagümrük Tekkesi) Postnişînleri

III. Ahmed tarafından pîr Nûreddin Cerrâhî adına yaptırılan bu âsîtâne, 6 Recep 1115 (15 Kasım 1703) yılında açılmıştır.²⁴⁸ Aşağıda Pîr Nûreddin Cerrâhî’den itibaren, Nûreddin Cerrâhî Âsîtânesi (Karagümrük Tekkesi)’nin meşihatlığında bulunan zevât ve postnişînlerin isimleri sunulmuştur.²⁴⁹

1. Pîr Nûreddin Cerrâhî	1132/1719
2. Süleyman Veliyüddin Efendi	1158/1745
3. Mehmet Hüsameddin Efendi	1168/1754

²⁴³ Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İfav Yay., İstanbul, 2017, s. 400.

²⁴⁴ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 315.

²⁴⁵ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 97.

²⁴⁶ Seyyid Muhammed Hocaefendi, *Tasavvuf Tarikatlar ve Silsileleri*, Ustaoglu Kitabevi, İstanbul, 2005, c. 2, s. 139.

²⁴⁷ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 316.

²⁴⁸ Tanman, M. Baha, “Nûreddin Cerrâhî Tekkesi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 33, s. 253.

²⁴⁹ Seyyid Muhammed Hocaefendi (Muhammed Usta), *Tasavvuf Tarikatlar ve Silsileleri*, c. 2, s. 145-146-147.: Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 186-202.

4. Sertarikzâde Mehmet Emin Efendi	1172/1758
5. Abdülaziz Efendi	1174/1760
6. Yahya Şerafeddin Moravî Efendi	1184/1770
7. Abdüşşekür Efendi	1187/1773
8. İbrahim Efendi	1238/1823
9. Mehmet Emin Moravî	1209/1794
10. Abdurrahman Hilmi Efendi	1215/1800
11. Mehmet Sâdık Efendi	1215/1801
12. Hacı Hafız Mustafa Efendi	1219/1804
13. Kadı Mehmet Emin Efendi (Sertarikzâde)	1220/1805
14. Mehmet Ârif Dede Efendi	1238/1823
15. Abdülaziz Zihnî Efendi	1270/1854
16. Yahya Gâlip Hayati Efendi	1315/1897
17. Mehmet Rızâeddin Yaşar Efendi	1331/1913
18. İbrahim Fahreddin Şevki Erenden Efendi	1386/1966
19. Muzaffer Ozak Efendi	1405/1985
20. Safer Dal Efendi	1420/1999
21. Ömer Tuğrul İnançer Efendi	-----

2.3. Muzaffer Ozak'ın Şeyhleri

2.3.1. Şeyh Abdurrahman Sâmi Saruhânî (Niyâzi) (1879-1934)

Muzaffer Ozak'ın babasının vefatından sonra on iki yıl boyunca kendisinden istifade ettiği²⁵⁰ yazdığı eserlerle ve yetiştirdiği ilim adamları ile büyük hizmetlere

²⁵⁰ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 2.

vesile olmuş mutasavvıf ve âlim²⁵¹ Abdurrahman Sâmî Saruhânî, 5 Mart 1879'da Manisa'da (o zamanki ismiyle Saruhan) dünyaya gelmiştir. Kendi kitaplarında nisbesini 'Manisevi', 'Saruhânî' olarak belirterek, 'Evrâd-ı Mukarrebîn' adlı eserinin başlangıcında 'mevlîden Saruhanlı, mevtînen İstanbulluyum' demektedir.²⁵² Hem zâhir hem de bâtın ilimlerini kendisinde toplayan Abdurrahman Sâmî Sarûhani, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Gülşeniyye, Şâzeliyye, Mevleviyye gibi birçok tarîkattan hilâfet almıştır.²⁵³ İstanbul'da yaşayan Abdurrahman Sâmî Efendi, uzun süre Kasımpaşa Kethüda Dergâhı postnişini olarak bulunmuştur.²⁵⁴ Birden fazla tarîkattan icazetli olsa da irşat vazifesini Halvetiyye'nin bir şubesi olan Uşşâkiyye usûlüne göre yapmıştır. Abdurrahman Sâmî Efendi'ye intisap eden son kişi ise Muzaffer Ozak olmuştur.²⁵⁵ Muzaffer Ozak, "tanıdığım bu kadar kıymetli zevât arasında en çok istifade ettiğim zât ilk şeyhim ve koruyucum olan Şeyh Sâmî Saruhânî Uşşâkî Halvetî'dir" demiştir.²⁵⁶

Sâmî Efendi Arapça ve Farsça dillerine şiir yazacak derecede vâkıfdır. Nitekim bu dillerde yazılmış nutukları dîvânında görülmektedir. Aşağıda yer alan nutk-ı şerîfini Muzaffer Ozak sabâ makâmında bestelemiştir:²⁵⁷

*Derdine dermân isteyen gelsin
Cânına cânân isteyen gelsin*

*Mektebimizdir mekteb-i esmâ
İlim ile irfân isteyen gelsin*

*Pazâr-ı vahdet sermâyesinden
Hisse-i ihsân isteyen gelsin*

²⁵¹ Aydın, *Türk Din Musikisinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*, s. 24.

²⁵² Derin, Süleyman, *Abdurrahman Sâmî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîfe Risâlesi*, Marmara Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İstanbul, 1993, s. 20,

²⁵³ Aydın, a.g.t., s. 20-22.

²⁵⁴ Eren, Sıddık Naci, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, Şelale Yay., İstanbul, 1991, s. 536.

²⁵⁵ Kaya, Naciye, *Abdurrahmân Sâmî'nin Dört Eseri: Dîvân, Mevlîd, Mir'ât-ı Eyyâm, Nâme-i Muharrem*, Cumhuriyet Üniversitesi S.B.E., (doktora tezi), Sivas, 2015, s. 18.

²⁵⁶ <https://www.muzafferozak.com/otobiyoografi1.html>

²⁵⁷ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/07/derdine-derman-isteyen-gelsin.html>

*Geçtik yedi kat arz u semâyı
Sidre-i seyrân isteyen gelsin*

*Alleme'l esmâ keşf-i müsemmâ
Seyr ile tayrân isteyen gelsin*

*Geçerek 'lâ'yı bulmak 'illâ'yı
Vuslat-ı Rahmân isteyen gelsin*

*Halktır yüzümüz Hakk'tır özümüz
Vahdete mihmân isteyen gelsin*

*Dünyâ ukbâyı terk-i sivâyı
Kurbet-i Sübhân isteyen gelsin*

*Cânını kurbân etmeğe Sâmi
Emr ile fermân isteyen gelsin*

Kimyager olan Abdurrahman Sâmi Saruhânî, misk üretip kazancını buradan sağlamıştır. Kimya ilmindeki bilgisi yanında simya ilminde de geniş bilgi sahibi olduğu söylenmektedir. Simya ilmine dair birçok eser yazmış ancak vefatına yakın bir zamanda ehil olmayan kimselerin ellerine geçer kaygısı ile eserlerinin hepsini imha etmiştir.²⁵⁸

Abdurrahman Sâmi Saruhânî, 1934 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri Edirnekapı Şehitliği'nde Mısır Tarlası olarak isimlendirilen bölümdedir.²⁵⁹ Vefat etmeden üç gün önce Muzaffer Ozak'a Saruhânî Hazretleri'nin bir vasiyeti olmuştur. Bu vasiyet Ozak'ın *Envâr-ül-Kulûb* adlı eserinde şöyle yer almaktadır:

“Pek sevdiğim ve babam makamında saydığım üstadım, hocam, velînîmetim Sâmi Saruhânî Hazretleri ile cuma namazlarından sonra hanelerinde otururduk. Bir gün, yemekten sonra fakire şöyle buyurdu: ‘Oğlum, öldüğün zaman nereye defnolunmak isterdin?’ Cevap verdim: ‘Efendim, nasip olursa Edirnekapı hâricinde Halebî

²⁵⁸ Kaya, a.g.t., s. 18.

²⁵⁹ Aydın, *Türk Din Musikisinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*, s. 19.

merhumun civarında defnolunmayı arzu ederdim. Zira oraya İstanbul âlimlerinden pek çoğu defnolunmuşlardır, dedim.’ Merhum hocam içini çekerek, ‘Sakın beni oraya defnetmeyiniz, zira ben hem günahkâr ve hem de ilmen zayıf bir insanım ve kendimi oraya layık göremem. Beni Edirnekapı’da Mısır tarlasının kenarına gömüverirsiniz, olur biter’ buyurdular. Meğer Hazret bu sözleriyle bana vasiyet ediyormuş. Üç gün sonra, yatsı namazını kılarken ve namaz arasında vâsıl-ı dîdâr oldular. Fakir, o zaman Arapçayı yeni öğrenmeye başladığımdan, okuduğum âyet-i kerîmelerin mânâlarına vâkıf ve âşînâ değildim. Fakat nasıl olduysa bilemiyorum cenazesinde sûre-i Fecr’in son âyetlerini okuyuverdim.’²⁶⁰

2.3.2. Şeyh Ahmed Tâhir Memiş (Mar’âşî) (1885-1954)

1885 yılında Maraş’ta doğan ve çocukluğu Maraş’ta geçen Ahmed Tâhir Memiş, Dârülfünun’un Ulûm-i Riyâziye ve Tabîiye Şubesi ile Hukuk Şubesi’ni birlikte okuyarak mezun olmuştur. Sonra Medresetü’l-Kudât’a girmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen ve Bekir Hâki Yener onun bu medresede beraber okuduğu arkadaşlarıdır. Ahmed Tâhir Efendi, Fâtih türbedarı diye tanınan Halvetî-Şâbânî şeyhi Ahmed Amiş Efendi’ye intisap etmiştir.²⁶¹ Soyadı kanunu çıktıktan sonra mürşidinin adına nispeten ‘Memiş’ soy ismini almıştır.²⁶²

Tarîkat silsilesi Ahmed Amiş Efendi, Ömer el-Halvetî, Bosnalı Mehmet Tevfik Efendi vasıtasıyla Halvetî-Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye (Kuşadalı) kolunun pîri Kuşadalı İbrahim Efendi’ye ulaşır.

Ahmed Tâhir Marâşî’nin, Küllük Kahvehanesi’nde yaptığı sohbetlere Evrenoszâde Sami Bey, Mustafa Özeren, Hasan Nevres, Miralay Hilmi Şanlıtop, Muzaffer Ozak, Mehmet Ali Yitik, Vehbi Güloğlu, Fethi Gemuhluoğlu gibi müritlerinin yanı sıra Babanzâde Ahmet Naim, Muhiddin Raif, Neyzen Tevfik, Abdülbaki Gölpınarlı gibi dönemin önemli şahsiyetleriyle üniversite öğrencileri katılmıştır. Özellikle Mevlânâ ve Mesnevi konusunda Ahmed Tâhir Efendi’den istifade eden Abdülbaki Gölpınarlı’nın birkaç defa ona intisap etmeyi istediği, ancak onun bunu kabul etmediği bilinmektedir.²⁶³ Muzaffer Ozak, Ahmed Tâhir Mar’âşî’ye intisabını şu şekilde ifade etmektedir:

“Sahaflar Çarşısı’nda dükkân sahibi ve tanınan bir vaiz olduktan sonra bir

²⁶⁰ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, c. 3, s. 324.

²⁶¹ Azamat, Nihat, “Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi”, *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2003, c. 28, s. 38-39.

²⁶² Kucur, Abdullah, *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şûle Yay., İstanbul, 1996, c. 10, s. 164.

²⁶³ Azamat, “Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi”, *DİA*, c. 28, s. 38-39.

rüya gördüm. Sarayburnu ile Kızkulesi arasında küçük bir yelkenlideyim ancak teknenin yelkenleri yırtık, direği kırık ve müthiş bir fırtına var. Bir zat bana bir kâğıt uzatıyor ve bu sıkıntıdan kurtulmak için kâğıtta yazılanı okumamı söylüyor. Ertesi gün dükkânıma geldiğimde rüyamda bana kâğıt veren zâtı dükkânın önünden geçerken gördüm ancak kendisiyle konuşmaya cesaret edemedim. Birkaç gün sonra yine aynı zâtı rüyamda gördüm, rüyamda yolun diğer tarafında yürüyor ve bastonu ile bana işaret ediyordu. Sabah hayretle bu zâtı tekrar dükkânımın önünden geçerken gördüm. Bu rüyalarda manevi bir işaret olduğunu anladım fakat bir teşebbüste bulunmadım. Kısa bir süre geçtikten sonra yine o zâtı rüyamda gördüm. Bu defa bana kuvvetli bir şekilde sarıldı ki kemiklerim kırılıyordu sandım. Ardından beni bıraktı ve Halvetî tâcını başıma koydu. O esnada sanki yedi gök başıma yüklenmişti. Sabah dükkânıma geldiğimde, bu zâtı elinde bastonu yürürken gördüm ve kendi kendime ‘Bu işte bir sır ve manevi işaret var ancak ben bu zata müracaat etmeyeceğim, o bana gelsin’ dedim. Gözümle takip ettim, yürüdü, yürüdü ve birden durdu ve gelip benim dükkânımın önünde durdu, başını kapıdan uzatıp ‘beni üç kere gördün, ne zaman iman edeceksin?’ dedi. ‘Hemen şimdi’ diye cevap verdim ve eline yapışıp öptüm. Bu kudûsî zât Seyyid Şeyh Ahmed Tâhir Marâşî Hazretleri idi. Kendisi Halvetî-Şabanî şeyhi idi. Onun dervişi oldum. Her gün dükkânıma gelirdi. Bazı günler konuşur bazı günler sükût eder fakat her iki halde de beni irşat ederdi.”²⁶⁴

Ahmed Tâhir Efendi vefat etmeden önce Muzaffer Ozak ona ziyarette bulunmuştur. O esnada Tâhir Efendi, Ozak’a Kuşadalı’nın tâcını gösterip, “Ben ölürsem Mustafa Efendi bunu muhafaza etsin” buyurmuşlardır. Mustafa Efendi halifelerinden biridir. Vefat etmeden bir gün önce Ozak’ı çağırıp son isteklerini söylemiştir²⁶⁵ ve ertesi gün Ahmed Tâhir Efendi, 11 Temmuz 1954’te Kadir gecesinde vefat etmiştir. Vefatının ertesi günü Beyazıt Camii’nde kılınan cenaze namazının ardından vasiyeti gereği Fâtih Camii hazîresinde mürşidi Ahmed Amiş Efendi’nin yanında toprağa verilmiştir.²⁶⁶

Muzaffer Efendi, şeyhinin vefatı sonrasında kime intisap edeceği hususunda karar verememiştir. Bu hali otobiyografisinde şöyle anlatmaktadır: “O gece ‘Mustafa Efendi’ye derviş olmalı mıyım?’ diye istihâre ettim. Rüyamda, Ahmed Tâhir Efendi bana bakıp yüksek sesle gülüyordu, buna bir mana veremedim ve ikinci defa istihâre ettim. O gece rüyamda Ahmed Tâhir Efendi bana kızarak bağıyor ve ‘gevşeksin’ diyordu. Bu şartlarda Mustafa Efendi’ye derviş olamazdım ve bir müddet manevi bir işaret bekledim. Bu arada Tophâne’deki Kâdirî Tekkesi’ni ve Kasımpaşa’daki Rıfâî Tekkesi’ni ziyaret ediyordum. Diğer tekkeler faal değildi sadece bu iki yerde Zikrullah icra ediliyordu. Bu meyanda Kâdirî şeyhi Gavsi Efendi beni kendisine halife olmaya ikna etmeye çalışıyor ve Bedevî Şeyhi İsmail Efendi, Sâdî Şeyhi Cevad Efendi ve Sünbülî Şeyhi Albay Selahaddin Efendileri aracı olarak

²⁶⁴ Ozak, “Terceme-i Hâl (Otobiyografi-1969)” <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

<https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/seyri-suluk-hatiralari-24-haziran-1984>

<https://www.youtube.com/watch?v=JcKZePOm5Jo>

²⁶⁵ <https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html>

²⁶⁶ Azamat, “Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi”, *DİA*, c. 28, s. 38-39.

kullanıyordu. Ben de onlara ‘Vakıa şeyhim vefat etti, ama ben Halvetîyim, bu işe ben kendi kendime karar veremem, bir manevi işaret gelene kadar beklemem lazım’ diye cevap verdim. ‘Eğer müsbet bir cevap gelirse halife olmak yerine derviş bile olmaya razıyım’ dedim. Şeyh Gavsî Efendi tazyik etmeye devam etti ve en sonunda ısrar ederek bir sonraki Cuma ki Regâib Gecesi idi, tıraş olmadan dergâha gelmemi söyledi. O gece istihâre ettim ve rüyamda Karagümrük’deki Cerrâhî Tekkesi’nde, yalın ayak, baş açık ve yarı çıplak vaziyette zikrullah yaptığımı ve o esnada Şeyh Fahreddin Efendi’nin pencere kenarında günlük kıyafeti ve başında takkesi ile oturup, Şeyh Galib’in natını okuyordu.²⁶⁷

*Hutben okunur minber-i iklim-i bekâda
Hükümün tutulur mahkeme-i rûz-i cezâda
Gülbank-i kudûmûn çekilir arş-ı Hudâ’da
Esmâ-yı şerîfin anılır arz ü semâda
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammedsin Efendim
Hak’tan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim.*

Muzaffer Ozak beklediği işareti aldıktan sonra Şeyh İbrahim Fahreddin Efendi’ye intisap etmiştir.

2.3.3. Şeyh İbrahim Fahreddin Şevki Erenden (1885-1966)

Asıl adı İbrâhim Fahreddin Şevki olan on sekizinci Cerrâhî postnişini Fahreddin Erenden, 8 Eylül 1885 İstanbul Karagümrük’te Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi’nde doğmuştur. Bu tekkenin şeyhlerinden Mehmed Rızâeddin Yaşar Efendi’nin oğlu ve Abdülaziz Zihni Efendi’nin torunudur. Tarîkat geleneklerinin canlı bir şekilde yaşadığı Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi’nde büyüyen Fahreddin Efendi, bu geleneklerin günümüze aktarılmasında bir köprü vazifesi görmüştür. Ayrıca kendisinin de Cerrâhiyye Tarîkatı’nda bazı yeni usuller ihdas ettiği bilinmektedir.

Fahreddin Efendi, *Envâr-ı Hazret-i Nûreddîn-i Cerrâhî* adlı eserini yazmakta olduğu 1960 senesinde üçü kadın olmak üzere on dört kişiye hilâfet verdiğini belirtmektedir. Bu tarihte Muzaffer Ozak da hilâfet almıştır.²⁶⁸ Ozak’ın manevî terakkisinin üzerine Fahreddin Efendi bir şiir yazmıştır. Şiir şu şekildedir:

*Meydân-ı Pîr’e dâhil oldu emr-i mânevi ile
Uyandı şem-i dili envâr-ı zikrullah ile
Pîr-i Cenâb-ı Nûreddin’e mazhar olup*

²⁶⁷ <https://www.muzafferozak.com/otobiyyografi1.html>

²⁶⁸ Azamat, a.g.md., c. 12, s. 83-84.

*Yâd ola nâmı cihânda hem dil-i âgâh ile
Çıktı doksan beş er dedi Fahri tarihi
Buldu ziynet Haccı Muzaffer kisve-i ehlullah ile
Sa'y idüp bezl-i mâl u can ider Dergâh-ı Pîr'e
Nail oldu tâc u hırkaya kerem-i Resullullah ile
Oldu mülbes Haccı Muzaffer kisve-i ehlullah ile²⁶⁹*

Muzaffer Efendi, Fahreddin Efendi'ye intisap ettikten sonra dokuz yıl boyunca Şeyh Efendi ile çok yakın olmuştur. Fahreddin Efendi, vfatından bir yıl kadar önce zikrullah esnasında rahatsızlanıp Ozak'ı yerine tâyin etmiştir. Bir yıl süren hastalığı boyunca zikrullahı Ozak idare etmiştir.²⁷⁰ 8. Halife ve 19. Postnişin olan Muzaffer Efendi, 1966 yılında Fahreddin Efendi'nin yerine geçmiştir. Nûreddin Cerrâhî Asîtanesi fahrî türbedârı olmuştur. 16 Kasım 1966 yılında vefat eden Fahreddin Efendi, vefatı ile ilgili olarak; “Bağırıp çağırmanız, tıraş olunuz, temiz elbiseler giyiniz, bu mâtem değil, Hz. Mevlânâ ‘vuslat gecesi’ buyurmuşlar” diyerek vasiyette bulunmuşlardır. Fahreddin Efendi'nin vasiyetlerinden biri de sandukanın göğsüne yaptırılacak olan mermerin üzerine ‘rûhu için el-Fâtiha’ yazılmaması olmuştur.²⁷¹ Cenaze namazını manevi evlâdı ve halifesi olan Muzaffer Ozak kıldırılmıştır.²⁷² Muzaffer Ozak, Fahreddin Efendi'nin irtihâline aşağıdaki beyit ile tarih düşürmüştür:

*Hû hû deyüp basdı kadem
Makâm-ı Firdevs-i a'lâ da civâr-ı Mustafâ²⁷³*

2.4. Cerrâhiyye Tarîkatı'nın Zikir Ayininde Âdap, Usul ve Erkan

Cerrâhiyye tarîkatı devrânî tarîkatlardandır. Devrân, halka şekli oluşturulup dönmek demektir. Devrân için Zümer sûresinde yer alan “Melekleri de arşın etrafını sarmış, Rablerini hamd ile tesbih eder halde görürsün. Aralarında hak ile

²⁶⁹ Ergür, a.g.t., s. 8; (Dal, Safer, *Şeyh Muzaffer Ozak Hayatı, Menkıbeleri ve Seyahatleri*, Gayr-ı Matbu, s. 10., naklen).

²⁷⁰ <https://www.muzafferozak.com/otobiyoografi1.html>

²⁷¹ Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, s. 20.

²⁷² Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, s. 18-19.

²⁷³ <http://www.muzafferozak.com/fahreddin-efendi-hayati.html>

hükmedilmiştir. Denir ki: Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamdolsun!"²⁷⁴ Âyetini delil göstermektedirler.²⁷⁵ Yine Kâbe-i Şerif'i tavaf etmek de devrâna bir başka delildir.²⁷⁶ Devrânın yanı sıra Cerrâhiyye tarîkatında, kıyâmi zikir (ayakta) ve kuûdi zikir (oturarak) de yapılmaktadır.²⁷⁷ Hz. Peygamber, "Ey benim ashabım! Cennet bahçelerine uğrarsanız, o bahçenin meyvelerinden yiyiniz ve lezzet alınız" buyurmuşlardır. O sırada orada hazır bulunan ashab-ı kiram, 'Cennet bahçeleri nedir ya Resullallah?' diye sorduklarında, 'Zikir halkalarıdır' yanıtını almışlardır.²⁷⁸ Cerrâhîler, kuûdi zikre delil olarak, cennet bahçesini teşbih eden bu hadisi baz almışlardır. Kare ya da dikdörtgen şeklinde oturulmayarak daire şeklinde oturulması sünnet olarak kabul edilmektedir. Bu oturuş şekliinden sonra zikir ifa edilmektedir. Zikir ayinini detaylandırarak olursak:

Halvetîliğin Cerrâhî şubesi devrânî ayin usulünü benimsemiştir. İstanbul Karagümrük'teki âsitanede devrân ayini pazartesi günü öğleden sonra -son dönemde perşembe yatsıdan sonra- yapılmaktadır. Cerrâhî ayini, diğer Halvetîlerin devrânından farklı değildir. Halka şeklinde oturularak başlanılan zikirde,²⁷⁹ mürşidin Fatıhası ile meydan açılır, salât-ı kemâliyye ve salât-ı kutbiyye okunur.²⁸⁰ Mürşit "Fa'lem ennehü lâ ilâhe illâllah (Öyleyse bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur!)"²⁸¹ diyerek Allah'ın birliğine işaret eder. Bu ilk tevhit mürşide ait olup, ikinci tevhitte dervişler mürşitle birlikte cehren zikre başlarlar ve kırkıncı tevhide kadar devam ederler. Bu sırada zikir halkasında bulunanlar, halkadan çıkamazlar, dışarıdan kimse de halkaya katılamaz. Çünkü Muzaffer Ozak bu gibi hareketlerin çok tehlikeli olduğunu ve buna cüret eden salike manevi bir zarar erişebileceğini müşâhede erbabının beyân ettiğini bildirmiştir.²⁸²

Kelime-i tevhid zikredildiği esnada "Lâ İlâhe" derken başlar sağa doğru,

²⁷⁴ Zümer, 39/75.

²⁷⁵ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 53.

²⁷⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 54.

²⁷⁷ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 150.

²⁷⁸ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 54.; Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâüddin, *Ramûz el-Ehâdis (Hadisler Deryası)*, (trc. Abdülaziz Bekkine), Veb Ofset, İstanbul, 1982, s. 64.

²⁷⁹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 54.

²⁸⁰ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 152.

²⁸¹ Muhammed, 47/19.

²⁸² Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 54-55.

İllâllah derken sola doğru çevrilerek en az beş yüz kez kelime-i tevhid zikrolunur. Ozak'a göre, zikrullah fena fillah makamına gidinceye kadar devam eder ve tamam olunca mürşidin "*İllâllah*" demesiyle bitirilir ve herkes medhuş kalır.²⁸³ Bundan sonra zâkirbaşı tarafından bestelenmiş nutuk yani ilâhi okunmaya başlanır. Bu ilâhilere 'durak' denilmektedir.²⁸⁴ Bilindiği üzere ilâhiler tarîkatlara göre farklı isimler almaktadır. İlâhiler Mevlevîlerde 'âyin', Halvetîlerde 'durak', Gülşenîlerde 'tabuğ', Alevi-Bektâşi tarîkatlarında 'nefes', kimi tarîkatlarda ise 'cumhur' adını almaktadır.²⁸⁵

İlâhi ya da durak tamamlanınca mürşit '*rûh-i pâk-i Hz. Muhammed Mustafa râ salâvât*' diyerek kıyam eder ve devrân için ayağa kalkılır.²⁸⁶ Devrâna kalkılırken vecd haline niyet edilir. Mürşit '*neveytü'l vecd*' yani '*vecde niyet ettim*' der ve Âli-i İmrân sûresinin 191. âyetini okur.²⁸⁷ Muzaffer Ozak'ın ifadesiyle: "Fenâfillah'a erişen ruhların esmâ-i ilâhideki seyrini, merâtib-i esmâ-i ilâhide ruhun kesbettiği esmada seyr-i illallâhtan sonra seyr-i fillâhı göstermek için cisim de ruhun haline tabi olarak yükselir ve bu yükselişi göstermek ve işaret etmek için devrâna kalkılır."²⁸⁸

Devrân yapılırken, kişinin sol eli yanında bulunan kişinin omzuna atılır, sağ eli de yanındaki beline konur ya da el ele tutuşulur ve sola doğru hareket edilir.²⁸⁹ Bu şekilde zikrullahtan 'Hû' esmasını zikrederek devrâna devam edilir. Muzaffer Ozak, "Devrân esnasında, başın sağa ve sola döndürülmesinin manası, makam-ı vahidiyet-i sıfatiyenin suretine işaretidir. Sağa ve sola darb-ı zikir ise, vâhidiyyetin ahadiyyete, vahdet-i zâtiyyenin talîkine işaretidir" demektedir.²⁹⁰

Devrânda 'Hû' esması bir kere içeriye ve bir kere dışarıya verilmesi lazımdır. Sonra 'Hay' esmasına başlanılır. 'Hay' ebced hesabıyla on sekiz adedi câmidir. Bu on sekiz adedi cami olan 'Hay' esma-i şerifi ki merâtib-i esma olan (Yani esma-ül-hüsna

²⁸³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 55.

²⁸⁴ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 152.

²⁸⁵ "Tekke Edebiyatı-Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı Nazım (Şiir) Türleri", <https://www.turkedebiyati.org/tekke-tasavvuf-edebiyati-nazim-sekilleri.html> (erişim tarihi: 21.03.2021)

²⁸⁶ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 152.

²⁸⁷ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 55.

²⁸⁸ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 55.

²⁸⁹ Öztürk, *Cerrâhîlik*, s. 150.

²⁹⁰ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 54-55.

bin adettir) bu bin adedi ile zarp edilince on sekiz bin âlemi seyran eden sırrı hayat ile hay olup nur-u sübuti ile daim ve kaim olmakla sır seyriyatın suretini aşıkâr devrân ile bu sırrı işaret ettiği gibi, ‘Hay Allah’ ‘Kayyûm Allah’ ism-i şerîfleri ile vefa devrine başlanılır ki, mahviyetten sonra tayinin aynine, hayatın zilliyetine mukâbil, hakikat-i hayat, hakikat-i kayyûmunun zuhûruna işaret olarak bu esmalarla on sekiz kere devrân edilir. On sekiz ‘Hay Hay Hû’ esması zikrolunur. On sekiz kere ‘Allah, Vâhid, Ehad, Samed’ esmasından sonra, tekrar ‘Hû’ esmasına başlanılır. Sûratle ‘Hû’ esmasına devam edilir ve devrân tamam olur.²⁹¹ Dua edilir, tekrar ‘Hû’ esması zikredilir ve zikir sona erer.²⁹²

Sadece “Hay” zikriyle süren devrân sırasında, sertarik zikir halkasının dışına çıkarak makam postunun önünde Fatiha okur ve sonra sola dönen devrânın aksine yürüyerek -ve bazı esmaları zikrederek- âdetâ zikir halkasını tavaf edermiş gibi üç defa devreder ve makam postu önünde bir Fatiha daha okuyup tekrar halkaya girer. Sadece Cerrâhî Âsitanesi’ne mahsus bu zikre top zikri denir. Bundan sonra, şeyh “Ya Mevlâm Hay Hay Hû” dedikten sonra ayinin vefa devri kısmı başlar. Sağ el öne, sol el arkaya doğru uzatılarak elele tutuşulup, daire şeklinde yürüyerek icra edilen vefa devri sırasında da zâkirler ilâhi okumaktadırlar. Birkaç devirden sonra, tekrar her adımda olmak üzere, “Hay Hay Hû” esmalarının yerine “Allah, Vâhid, Ehad, Samed” esmaları, daha sonra da “Hayyü’l-Kayyûm Allah” zikrinden sonra vefa devri sona erer ancak ayin, diğer halvetîlerin devrânı gibi devam eder.

Hz. Pir Nûreddin Cerrâhî’nin içtihatıyla uygulanan devrâna tavaf tevhidi denir. Devrân “Ya Hay” zikriyle sürerken şeyh “üçer üçer saf” deyince, halkadan ayrılan dervişler, sol taraftaki bölüme doğru gelecek şekilde art arda üçerli saf oluştururlar. Saf dışında kalan halkadakiler yine sola doğru devrâna devam ederler. Üçlü saftakilerse düz adımlarla ters yönde yürürler. Şeyh ortada olup, sola doğru kendi etrafında Mevlevîler gibi sema etmektedir. Yukarıdan bakıldığı zaman sanki dönen bir araba tekerleğinde bir merkezden çıkan ışınlar gibi sıralanan üçlü saflar ve arkalarında tekerleğin çemberi gibi dönen zikir halkaları, ahenkli bir görünüm sergiler. Tavaf tevhidi her zaman yapılabilir, fakat ramazanın ilk haftasında muhakkak yapılması

²⁹¹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 54-55.

²⁹² Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhîler*, s. 58.

Cerrâhîliğin usullerindedir. Cerrâhîliğe mahsus bir başka ayin usulü de Arafat Vakfesi'dir. Kurban Bayramı'nın arefe gününde, ikinci vakti yapılan bu âyin, Arafat'ta vakfeye duran hacılara manevi olarak iştirak etmek niyetiyle yapılır. Arafat'ta bulunan hacılar gibi telbiye, tekbir ve salavat okunur. Ardından dua edildikten sonra kısa bir devrân yapılır ve âyin bitirilir. Bu âyin, 1717'de Kurban Bayramı'nın arefe gününde Pîr Nûreddin Cerrâhî'nin, Sokullu Mehmed Paşa'nın şeyhi, Nûreddinzâde Muslihuddin-i Halvetî'nin (ö. 1571) Edirnekapı Sakızağacı'ndaki türbesine gittikten sonra yaptığı ve üç sene devam ettirdiği âyinden sonra devam ettirilmiştir. Önceki dönemlerde "Sır Tekke" denen bu yerde yapılan âyin, daha sonradan Cerrâhî Âsitanesi'nde yapılmaya başlamıştır.²⁹³

Cerrâhiyye tarîkatında bulunan kimselerin, yapmakla mükellef olduğu bazı âdâp kuralları mevcuttur. Bunlar, Cerrâhîlik'in esasları olarak dört kısma ayrılmaktadır:

1. **Âdâp:** Diz üstü oturmak, sır saklamak, şeyh huzurunda az konuşmak, şeyhi nazardan çıkarmamak, şeyh ne verirse kabul etmek, mahlûkata hor bakmamaktır.
2. **Ahkâm:** Meveddet, sehavet, yakın, sabır, tevekkül, tefekkür etmektir.
3. **Bina:** Tevbe, teslim, zühd, kanaat, takva sahibi olmaktır.
4. **Ahbap:** İhsan, zikir, terk, havf, reca olmak üzere, ehl-i sünnet inançlarına sıkı sıkıya bağlı olmaktır. Nitekim Nûreddin Cerrâhî'nin bu hususta halifelerine özellikle Risale-i Birgivi'yi okuyup okutmalarını emrettiği bilinmektedir.²⁹⁴

2.5. Cerrâhiyye Tarîkatı'nda Halife ve Hilâfet

Halife, bir pîrin ya da şeyhin irşatla görevlendirdiği kişi demektir. Halife olan kimseye şeyh tarafından 'hilâfetnâme' bir diğer adıyla 'icâzetnâme' verilmektedir. Hilâfetnâme sınırsız yetkiler için verildiği gibi, sadece zikir telkini veya rüya tabiri

²⁹³ (Heyet), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Aş. Yay., İstanbul, 2016, c. 5, ss. 316-340.

<https://istanbultarihi.ist/175-istanbulda-tarikat-ayin-ve-zikirleri>

²⁹⁴ Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s. 140.

gibi görevler için de verilebilir.²⁹⁵ Tarîkatın ilk dönemlerinde yazılı icazetname verilmezdi. Sonraki dönemlerde halifenin şeyh olabilmesi için yazılı bir belge istenildiğinden, taç ve hırka giydirilirken icazetname de verilmeye başlanmıştır. İcazetnamenin, hilâfet adayı esmayı tamamladığında mühürlenmesi adet olarak kabul edilmektedir.²⁹⁶

Cerrâhiyye tarîkatının önemli bir özelliği de erkeklerin yanı sıra kadınlara da hilâfet verilmesidir.²⁹⁷ Bu konuda cinsiyet nedeniyle herhangi bir ayırım söz konusu değildir.²⁹⁸ Bu hususta İbrahim Fahreddin Şevki Efendi'nin, kendisinin Fatma Mükerrerem, Emine Binnaz ve Emine Nimet Bacı adlı üç kadın halifesi olduğunu bilinmektedir.²⁹⁹ Yine divan şairesi Fitnat Hanım da (Şerife Zübeyde Hanım ö. 1780) Yahyâ Şerafeddin Efendi'nin halifesidir.³⁰⁰

2.6. Muzaffer Ozak'ın Sohbet Halkası ve Yetiştirdiği Zevâttan Bazı İsimler

Muzaffer Ozak'ın müridlerinin ve halifelerinin sayısı oldukça fazladır. Burada ismini verdiğimiz kişiler hakkında kaynaklarda bilgi bulabildiğimiz, ona yakın olan ve tarikatın intişarında etkisi olan kimselerdir. Ozak'ın sohbet halkasında bulunan yetiştirdiği zevat arasında ona intisap edip, uzun yıllar hizmetinde bulunan Tosun Bekir Bayraktaroğlu, Kemal Evren (Kemal Baba), Râgıb Başeski, Lex Hixon (Nur el-Enver), Shems Friedlander, Salâhaddîn Demirtaş (Salâhî Dede) ve Muzaffer Ozak'tan sonra Pîr Nûreddin Cerrâhi Âsitanesi'nin yirminci türbedarı ve postnişini olan Safer Dal Ozak'tan istifade eden isimler arasında yer almaktadır.

2.6.1. Shems Friedlander

Muzaffer Ozak'ın irşâd ettiği “Kraliyet İslami Araştırmalar Enstitüsü tarafından Sanat ve Kültür alanında 2012 yılının ‘En etkili 500 Müslümanı’ gösterilen”³⁰¹ Shems Friedlander; New York, Mercer Caddesi'ndeki eski bir itfaiye binasında Mescid el-Ferah isimli, mescide dönüştürülmüş olan bir mekânda, 1981 senesinde, hilâfete

²⁹⁵ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 100.

²⁹⁶ Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s. 141-142.

²⁹⁷ Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s. 140

²⁹⁸ Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhîler*, s. 107.

²⁹⁹ Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri*, s. 17.

³⁰⁰ Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s. 140

³⁰¹ Friedlander, Shems, *Kış Hasadı*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2016, s. 1.

mazhar olmuştur. Hilâfet merâsimini *Kış Hasadı* adını verdiği kitabında şu şekilde anlatmıştır:

“Muzaffer Efendim, bir merasimle beni halifesi yapıyor. O gün gusül abdesti aldım, 70.000 kelime-i tevhid hazırladım ve kemerli beyaz bir tennureyle geldim. Başımda, gümüş dervişliği simgeleyen ve şeyhliğin altın tâcından evvelki adım olan beyaz bir dallı arakiye vardı.

Sağımdaki ve solumdaki rehberlerim olarak Hafız Ali ve Lütfü Baba, beni, dört adımla şeyhin önüne götürdüler. Sağ ayağımla adım atarken, ‘Es-Selâmu aleyküm yâ şeriat,’ diyorum. Muzaffer Efendi baş işaretleriyle daha yakına gelmemizi buyuruyor. Yüksek sesle, ‘es-selâmü aleyküm yâ tarîkat,’ diyorum. Yine Muzaffer Efendi başıyla aynı işareti yapıyor. ‘Es-selâmü aleyküm yâ hakîkat’ dedikten sonra nihâyetinde dördüncü adımla atarken, ‘es-selâmü aleyküm yâ mârifet’ diyorum ve bir Türk halısının üstüne konmuş postta oturan Muzaffer Efendi’nin önündeki beyaz postun kenarında duruyorum.

Bir zamanlar kurban edilmiş bir koyuna ait olan postun üstüne dizüstü oturuyorum ve ‘Acaba ben neyi kurban ediyorum şu anda?’ diye tefekkür ediyorum. Dizlerim şeyhin dizlerine dokunuyor ve sağ elimi sağ elinin içine sıkıca alıyor. Tâ Hz. Peygamber’in eline kadar hiç kopmadan giden altın eller silsilesine ben de katılıyorum. Bu sırada İstanbul ve New Yorklu yüz dervişten oluşan iç içe halkalar merasime şahitlik ediyor. Siyah bir cübbe omzuma konuluyor. Muzaffer Efendi gözlerimin içine bakarak içinden bir dua ediyor. Sonra kat kat yeşil destardan oluşan altın tâc-ı şerîfi başıma koyuyor. Bu destardan sarkan bir taylasan, bir yılan gibi, sol tarafımdan kalbime doğru iniyor ve ‘Kalbini bu dünyanın putlarından koru!’ diye beni îkâz ediyor.

On bir kere ‘Estağfirullah’ diyor ve yedi kere de ‘Lâ ilâhe İllallah’ derken başımı sağdan sola doğru çeviriyorum ve sonuncuda ‘Allah’ı kalbimde bırakıyorum. Sonuncu kelime-i tevhitten sonra Efendi, ‘Muhammedün Resûlullah!’ diyor ve sağ elimi bırakıyor. Bana Ramazan ayında dervişlerin yediği hurmaların, üstüne ‘Allah’ yazan çekirdeklerinden bir tesbih veriyor. Efendimin elini öpüyorum ve kurban olma

postundan kalkmama yardım ediliyor...’’³⁰²

Friedlander’ın bu manevi yolculuğunda, New York’taki arkadaşları, neden bir başka ülkede yaşayan ve başka bir dil konuşan bir mürşidinin olduğunu sormuşlardır. Friedlander kalpten kalbe konuştuklarını ve birbirlerini anladıklarını bir hatırası ile şu şekilde anlatmaktadır: “Safer Baba ve ben, Muzaffer Efendim ile birlikte yemek yedik. Çay ve manevi sohbet ile ısınırken, Muzaffer Efendim derin, çarpıcı ve felsefi bir hikâye anlattı. Ertesi gün Tosun Baba ile Beyazıt’ta idim. Safer Baba ile olan önceki akşamki sohbetimizi anlattım. Tosun Baba bana, ‘Bu imkânsız. Bu hikâye senin kıt Türkçe bilginle anlayamayacağın kadar derin. Kısaca sen Türkçe bilmiyorsun, Safer Baba da İngilizce bilmiyor’ dedi. ‘Kalpten kalbe konuştuk’ dedim.”³⁰³ “Bu tasavvufi bilginin, Medine’deki Mescid-i Nebî’nin kokusu gibi varlığıma sirâyet ettiğini hakka’l-yakîn biliyordum. Çünkü icap ettiğinde bilmediğim şeyleri anlatabiliyordum, nasıl yapacağımı bilmediğim şeyleri yapabiliyordum.”³⁰⁴

2.6.2. Tosun Bekir Bayraktaroğlu

Muzaffer Ozak ile tanıştıktan sonra Tosun Bekir Bayraktaroğlu’nun hayatının seyri değişmiştir. Çünkü o, Robert Koleji’nde geçen gençlik yıllarında sosyalist, Batı’da geçen sanat dolu yıllarında bohem ve anarşist, Fas’ta ticaretle uğraştığı yıllarda zengin ve aristokrat ve İstanbul Nûreddin Cerrâhî Tekkesi’nde M. Ozak’ın dervişi ilerleyen yıllarda da New York’ta şeyh olmuştur.

Muzaffer Efendi, Tosun Bayraktaroğlu’na³⁰⁵ Amerika’da bir dergâh açmasını emretmiştir. Fakat bu hususta kendisini yeterli görmeyen ve “dinimi Efendim’den öğrendim” diyen³⁰⁶ Tosun Bayrak, “Aman Efendim, şu bir iki sene içersinde sizden öğrendiklerimden gayri namaz kılmasını bile bilmezdim. Hafız değilim, hadis alimi değilim, nasıl şeyhlik ederim?” demiştir.³⁰⁷ Bunun üzerine M. Efendi, “Evlâdım, en mühim olan sen gençliğinde ne kadar dünya zevki varsa kadın, şöhret, para hepsini tatmışsın. Bunlar seni artık cezbetmez. Gençliğinde Casablanca’da kayınpederin için hiç bilmediğin ve istemediğin iş adamlığını sana itimat edip verince o itimada layık

³⁰² Friedlander, *Kış Hasadı*, s. 109-110.

³⁰³ Friedlander, *Kış Hasadı*, s. 134-135.

³⁰⁴ Friedlander, *Kış Hasadı*, s. 134-135.

³⁰⁵ Amerika’da Tosun Bayrak olarak bilinmektedir.

³⁰⁶ Bayraktaroğlu, *Amerika’da Bir Türk*, s. 110.

³⁰⁷ Bayraktaroğlu, *Amerika’da Bir Türk*, s. 121.

olmadığın için gece gündüz çalışıp bilmediğini öğrenip muvaffak oldun. Allah rızası için yapacağın bu işi de öğrenip inşallah muvaffak olacaksın” demiştir.³⁰⁸ Böylece Tosun Bayrak Amerika’da irşada başlamıştır. O zamandan beri Jerrahi Order of America’nın şeyhidir. Ayrıca Tosun Bayrak, Muzaffer Ozak’ı tanıdığı günden vefatına kadar neredeyse on yıl tercümanlığını yapmıştır.

2.6.3. Safer Dal

Şair, bestekâr, sanatkâr, musikişinas Cerrâhî Tekkesi’nin yirminci türbedârı ve postnişini olan Safer Dal, 20 Ağustos 1926 tarihinde İstanbul Eğrikapı’da Yatağan Camii’nin yakınındaki bir evde dünyaya gelmiştir.³⁰⁹ Safer Dal’ın baba tarafı Arnavut kökenli, anne tarafı ise Bulgar kökenlidir.³¹⁰

Safer Efendi, tasavvufî ilme ve irfana duyduğu derin alaka ve muhabbet sebebiyle 1953 yılında Şeyh Fahreddin Efendi’ye intisap etmiştir.³¹¹ Safer Efendi, hayatının dönüm noktası olan biat gecesinde oldukça heyecanlı ve tedirgin bir ruh hali içerisindeydi. Bunu fark eden Şeyh Fahreddin Efendi, ‘Evlâdım, hürmet güzel ama biz hürmet budalası değil, muhabbet budalasıyız’ sözleriyle onu yatıştırmıştır. Bu söz onun tüm varlığında hayat bulmuş, kemâl-i hürmet ile mürşidine bende olmuştur.³¹²

“Safer Dal, tasavvuf, irfan ve dervişlik sırrının ‘Hakk’a muhabbetle ubudiyet, mahlûkata şefkatle hizmette gizli olduğunu’ vurgulamıştır. Her zaman kâinattaki bütün canlılara merhamet nazarıyla bakıp, hizmet etmeyi tavsiye etmiştir.”³¹³

Eserlerinde ‘Muhibbî’ mahlasını kullanan Safer Dal’ın, *İlmihal: İmân, İslâm, İhsan, Islâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye/Tasavvuf Terimleri* ve *Muhibbî Dîvânı* olmak üzere üç eseri vardır.³¹⁴ Bunların yanında Türk Tasavvuf Musikisi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı’nda notaya alınan eserleri meşk ettirerek gelecek nesillere ulaşmasını sağlamıştır.³¹⁵

³⁰⁸ Bayraktaroğlu, a.g.e., s. 121.

³⁰⁹ Çakır, Adalet, *Geydim Hırkayı Safer Efendi’nin Sohbetleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 11.

³¹⁰ Çakır, Adalet-Dal, Mehmet Fahreddin, “Safer Dal” *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2016, Ek:1, s. 302-303.

³¹¹ Çakır, *Geydim Hırkayı Safer Efendi’nin Sohbetleri*, s. 12.

³¹² Çakır, a.g.e., s. 13.

³¹³ Çakır, a.g.e., s. 14.

³¹⁴ Çakır, a.g.e., s. 17-18.

³¹⁵ Çakır-Dal, “Safer Dal”, *DİA*, Ek:1, s. 302-303.

Safer Dal, 21 Şubat 1999 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Nûreddin Cerrâhî Türbesi’nde medfundur.³¹⁶

2.6.4. Râgıp Başeski

Râkıp Başeski, Muzaffer Ozak’ın mûsikî hocası olan İsmail Hakkı Başeski’nin oğludur. Râkıp Bey oldukça zarîf, kibâr, edep sahibi bir İstanbul beyefendisi olarak bilinmekteydi. O, M. Ozak’a intisâp edip, uzun yıllar hizmetinde bulunmuş ve hilâfet almıştır. Yıllarca Karagümrük Nûreddin Cerrâhî Âsitanesi’nde imâmet vazîfesini üstlenmiştir. M. Ozak ile Râgıp Başeski arasında çok husûsî bir muhabbet ve bağlılık var olmuştur. Başeski ilerlemiş yaşına rağmen, M. Efendi’nin yurtdışı seyahatlerinin çoğuna katılmış, bizzât hizmetinde bulunmuştur. Öyle ki M. Efendi’nin terleyen başını silmek de dâhil her hizmetine koşmaya gayret etmiştir. Râgıp Bey Muzaffer Efendi’yi çok sever ve sevgi samimiyetinden dolayı ikide bir, “Allah benim ömrümden alsın Efendime versin” diye duâda bulunurdu. 1984 senesinde amansız bir hastalığa yakalanarak vefat etmiştir. Râgıp Bey’in vefat ettiği sırasında Muzaffer Efendi oldukça hastadır ve Râgıp Bey vefat ettikten sonra M. Efendi iyileşmiştir.³¹⁷ Bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Benim için çok mühim bir mesele var. Belki bu sizi hazmettirmez ama beni hazmettirir. Râgıp Bey evvelsi gün vefat etti. O, benim hizmetime bakardı, beni severdi. Beni o kadar severdi ki, ‘Allah benim ömrümü sana versin, Allah benim ömrümü sana versin’ diye bu şekilde dua ederdi. Galiba onu kurban verdik. Adamcağız üç gün evvel öldü, onu kurban verdik. Benim yerime o gitti. Râgıp Bey ölünce ben sıhhatlendim. Demek ki onun duası kabul oldu, Allah Teâlâ onun ömrünün geri kalanını bana verdi. Sözler tohumdur, söz ağızdan çıktı mı bir daha geri dönmez. Manevi bir tarlaya atılan tohum gibidir. Olur böyle şeyler.”³¹⁸

2.6.5. Salâhaddîn Demirtaş (Salâhî Dede)

1912-1997 yılları arasında hayat sürmüş olan Salâhaddîn Demirtaş, 1948 yılında Muzaffer Ozak’ın Aksaray Süpürgeci Han’daki kitap dükkânında, muhasebe işlerini yapmak üzere işe başlamıştır. Muzaffer Oza’ın hem kâtibi olmuş hem de 1950’den itibaren Muzaffer Efendi’nin Süleymaniye Camii’nde kıldırıldığı ‘Enderûn Usûlü Terâvih’ namazlarına devam

³¹⁶ Çakır-Dal, “Safer Dal”, *DİA*, Ek:1, s. 302-303.

³¹⁷ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/11/ragip-baseski.html>

³¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=UHUTzspoGt4&t=208s>

ederek bu usulde gerekli olan özel müezzinliği yapmıştır. Bu dönem Muzaffer Efendi ile dostluklarının daha da ilerlediği bir dönem olmuştur.³¹⁹

Önceki yıllarda Muzaffer Ozak'ın, Süpürgeci Han'daki dükkânında yanında çalışan Ali Bilici, Salâhaddîn Demirtaş'ı önce dükkânına ortak edip daha sonra da hissesini tamamen devretmiştir. Böylece dinî kitaplar basan Salâh-Bilici Kitabevi kurulmuştur. Salâhaddîn Demirtaş bu tarihten itibaren 'Kitapçı Salâhaddîn Bey' veya 'Kitâbî Salâhaddîn Bey' olarak anılmaya başlanmıştır.

Salâhaddîn Bey, 1958 yılında Pîr Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi şeyhi Fahreddin Efendi'nin manevi terbiyesi altına girmiştir. Salâhaddîn Demirtaş, Fahreddin Efendi ile tanışmasını ve ona intisâbını şöyle anlatmaktadır:

"Muzaffer Bey (Ozak) beni bir pazartesi akşamı Fahreddin Efendi'ye götürdü. İçeri girdik, oturduk. Safer Baba, Kemal Baba, Niyazi, Zülfü, Şevki ordalardı. Biraz tevhid çekildi, ardından sohbet başladı. Efendi beni sordu, tanıttılar. 'İntisap etmez mi bize?' diye sordular. 'Benim doğum meselem var ya. Efendimiz Uşşâkîlerle bir bağım olacak benim' dedim. Efendi de 'bu dergâhta her tarîk var, Uşşâkî de var, Rıfâî de var, Bedevî de var, Sadî de var dedi' saydı. 'Otur' dedi. 'Tut elimi' dedi. İşte böyle oldu, elini öptük, bağlandık."³²⁰

"Salâhaddîn Demirtaş, 1967'den itibaren Muzaffer Ozak'ın isteği üzerine Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı'nın binasında pazartesi günleri, pek çok kadim ilâhi ve özellikle 'Kıyam Kelime-i Tevhid'i meşk etmiştir. Vakıftaki bu meşkler 1980 ihtilaline kadar sürmüştür. Salâhaddîn Demirtaş, ihtilal sonrası önceki yaşadıklarının tesiriyle vakfa gitmekten imtina edince, meşkler Safer Dal Efendi'nin Üsküdar'daki evinde salı günleri devam etmiştir."³²¹

Yaşadığı dönem ve bulunduğu muhit itibarıyla tekke mûsikîsi alanında Cerrâhiyye tarikatından Fahreddin Efendi, Rıfâiyye tarikatından Muhyiddin Efendi, Sa'diyye tarikatından Râşid Efendi ve İzzî Efendi, Kâdiriyye tarikatından Gavsî Efendi ve Nazmî Geylan Efendi, Saadeddin Heper, Hopçuzâde Hâfız Şâkir Çetiner gibi pek çok kıymetli zevâtdan istifâde ederek kendisini yetiştirmiştir.³²²

³¹⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/zâkirbas-salahaddin-demirtas.html?q=safir+dal>

³²⁰ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/zâkirbas-salahaddin-demirtas.html?q=safir+dal>

³²¹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/zâkirbas-salahaddin-demirtas.html?q=safir+dal>

³²² <https://nagmeiask.blogspot.com/search?q=salah+dede>

2.6.6. Robert Frager

Prof. Dr. Robert Frager ABD’li bir psikolog, yazar, sūfi, Pozitif Psikoloji’nin kurucularından ve Institute of Transpersonal Psychology’nin kurucusudur. Ayrıca 1960’larda Japonya’da iken ünlü usta Morihei Ueshiba ile Aikido çalışan Frager, 7. Kuşak “dan” sahibi bir Aikidokadır. 1980 yılında kurucusu olduğu Benötesi Psikoloji Enstitüsü’ne davet etmiş olduğu Şeyh Muzaffer Ozak’ı tanıdıktan sonra Müslüman olan Frager, Halveti-Cerrâhî tarikatının Amerika’daki halifelerinden birisidir. Kendisinin başında bulunduğu dergâh California Redwood City’de bulunmaktadır. Muzaffer Ozak’ın Râgıb ismini verdiği ve “Râgıb Baba” olarak da bilinen Robert Frager’in tasavvuf hakkında yazmış olduğu birçok İngilizce yayınının yanı sıra Türkçeye tercüme edilmiş eserleri de bulunmaktadır. Frager *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü* adını verdiği kitabında Muzaffer Efendi’nin derviş oluşuna dair yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Muzaffer Efendim, Amerikalıları dervişliğe kabul edebileceğini söyleyince, onun dervişi olabilme ihtimaliyle benim de yüreğim o anda yerinden oynamıştı. Bütün maneviyatımı güvenle kendisine teslim edebileceğim muazzam bir bilgelik ve bütünlük –irfân ve kemâl sahibi bir mürşit- bulduğumu biliyordum. Birçok farklı gelenekten gelen çok sayıda üstat ile vakit geçirmiş ve onlardan çok şey öğrenmiştim. Ama onlarda gördüğüm hiçbir özellik beni böylesi bir teslimiyet ve bağlılığa itecek derecede etkilememişti. Dervişliğe ilk talip olan ben oldum. Ve böylece Kaliforniya’nın en kıdemli Halvetî-Cerrâhî dervişi oldum.”³²³ Muzaffer Ozak ile Frager’e tanıştığında, M. Efendi ilk olarak tasavvufun gayesini öğretmiştir. “Tasavvufun gayesi kalbe dua etmeyi öğretmektir. Duanın dilini öğrenmek, ezberlemek nispeten kolaydır. Ama kalplerimize dua etmeyi öğretmek uzun sürer. Dış her zaman içten daha kolaydır. Kalplerimiz ihlaslı ibadet, şefkatli hizmet ve Allah zikriyle temizlenir” demiştir.³²⁴

Muzaffer Ozak’ın vefatından sonra Safer Dal Efendi, Robert Frager’e hilâfet vermiştir. Safer Efendi, Frager’e rüyaları geleneğe göre nasıl tabir edebileceğini

³²³ Frager, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, s. 14.

³²⁴ Frager, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, s. 76.

öğretmiştir. Frager, Kaliforniya'ya döndüğünde kendisinin dahi hayal edemeyeceği bir biçimde rüya tabirleri yapabildiğini fark etmiştir. Böylece Kaliforniyalı dervişler de Frager'in esrarengiz bir şekilde şeyhe dönüştürüldüğüne kâni olmuşlardır.³²⁵

2.7. Cerrâhiyye Tekkeleri

İnsan denilen varlık, iç dünyasında zıtlarla birlikte var olan; eğitim ve riyazetle kendini olgunlaştırırsa olgun insan, hevasının peşinde koşarsa azgın insan olabilecek niteliklere sahiptir.³²⁶ Bu noktada dini ve sosyal hayatın birleştiği tekkeler, dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh veya halifesinin gözetimi altında zikir, ayin veya ibadet ettikleri, ruhen ve ahlâken eğitilip, olgun ve yetkin kimseler haline geldikleri kurumrolünü üstlenmiştir.³²⁷

Muzaffer Ozak'ın ifadesiyle tekkeler, “Hak aşığı olan ve Hz. Muhammed'e gönül veren mü'minlerin, Allahu Teâlâ'ya muhabbetlerini sundukları meydanlardır. Öyle bir meydan ki, orada vahdet şarabı sunulur, o meydanda aşk-ı Muhammedî, muhabbet-i ehl-i beyt bulunur. O meydan, Allah'ı ve Resûlullah'ı sevenlerin aşklarını arttıran, fazlalaştıran bir meydandır. O meydan ilim, irfan, aşk, mürüvvet, muhabbet, sabır, kanaat ve marifet meydanıdır.”³²⁸

İnsanın sosyal hayattaki konumunun oluşturulmasına aktif olarak katkı sağlayan tekkelerde eğitim önceliklidir. Çünkü eğitim, kişilerin bilgi ve becerilerin kazandırılmasına ve ihtiyaçlarına uygun kişiliklerinin geliştirmelerine yardımcı olan bir öğrenme sistemidir. Bu bağlamda eğitim öğretim kurumu niteliğinde olan tekkelerde, eğitim sistemi, geleneksel medrese usulünün yanında, öğrenciye bir şeyler dikte etmekten çok onu değiştirerek kemâle erdirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla eğitim alanında, tekkelerin farkı, yaşanarak elde edilebilen ve dervişle şeyhi arasında sır olan bir eğitim türünü esas alması diyebiliriz. “Tekkelerde eğitim alan müridler günlerinin neredeyse tamamını orada geçirdikleri için yoğun bir şekilde dînî içerikli

³²⁵ Frager, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, s. 15.

³²⁶ Göktaş, Vahit, “Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2011, sayı 52, s. 138

³²⁷ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2016, s. 232.

³²⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 686-687.

eğitime tâbî tutulmuşlardır.”³²⁹

Genel olarak tekkelerde verilen eğitim dört şekilde olmaktadır:³³⁰

1. **Sözlü Eğitim:** Bu eğitim tarikat şeyhlerinin sohbet irşat tarzında olan konuşmalarından oluşmaktadır.
2. **Yazılı Eğitim:** Tarikat pirlерinin düşüncelerini yazılı olarak ifade etmesi ve bu eserlerden yararlanarak eğitim yapılmasıdır.
3. **Uygulamalı Eğitim:** Tatbiki olan bu eğitim şeklinde tarikat ayinleri, toplu zikir ve sema törenleri gerçekleştirilmektedir.
4. **Hal Eğitimi:** Şeyhin, hal diliyle müridlerine örnek olması ve tesir etmesidir.

Tekkeler oldukça fonksiyonel yerler olup, insanlığa dinî ve sosyo-kültürel yönden hizmet etmişlerdir. Spordan, güzel sanatlar akademisine kadar yelpazesi oldukça geniş olan bu kurumlar, kimi zaman ruh ve sinir hastalıkları için bir tedavi merkezi,³³¹ kimi zaman da mûsikîşinaslar için sanatlarını icra merkezi olmuştur.

Nûreddin Cerrâhî'nin Halvetiyye tarikatının âdâp ve erkânına getirdiği yenilikler kendisinden sonraki şeyhler tarafından geliştirilmiş ve bu durum Cerrâhiyye'nin tasavvuf gelenekleri açısından da son derece zengin bir tarikat olmasını sağlamıştır.³³² Bu bağlamda tasavvufî eğitim merkezleri olan³³³ cerrâhî tekkelerinde, eğitim müfredatı içerisinde tasavvuf mûsikîsi eğitimi oldukça önemlidir. Cerrâhî tekkelerinden tarih boyunca birçok mûsikîşinas yetişmiş ve bu tekkeler tasavvuf mûsikîsinin gelişmesinde büyük roller üstlenmişlerdir. Bu tekkeler özellikle zikri idare eden birçok besteli ilâhi bilen ve bunları zikrin ritmine göre seslendiren, zâkirbaşları ile tanınmıştır.³³⁴ Bunlardan bazıları şöyledir: Şeyh Hasan Efendi (ö. 1804), Şeyh Mehmed Necib Dede (ö. 1819), Pepe Şeyh Hasan Efendi (ö. 1822), Şeyh Mustafa

³²⁹ Yıldırım, Mustafa, “Tekke Âdâbı ile Yetişmiş Bir Bestekâr: Sebilci Hüseyin Efendi (Okurlar)”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi*, Konya, sayı 23, 2014, s. 126.

³³⁰ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 272-273-274.

³³¹ Kara, Mustafa, *Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015, s. 138.

³³² Yola, “Cerrâhîlik”, *DİA*, c. 7, s. 416-420.

³³³ Göktaş, a.g.m., s. 141.

³³⁴ Seyyid Muhammed Hocaefendi, *Tasavvuf Tarikatlar ve Silsileleri*, Ustaoglu Kitabevi, İstanbul, 2005, c. 2, s. 139.

Efendi (ö. 1827), Şeyh İsmail Efendi (Kanbur Hafız) (ö. 1839), Şeyh Salih Efendi (ö. 1852), Yağlıkçılar kâhyası Şeyh Salih Efendi (ö. 1869), Yorgancı Şeyh Ömer Efendi (ö. 1872), Tahtaminare Şeyhi Hafız Mehmed Efendi (ö. 1873), Şeyh Hafız Hüseyin Efendi (ö. 1901), Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1915), Şeyh İbrahim Edhem Efendi (ö. 1916) değerli zâkirbaşılardan bazılarıdır. Diğer Cerrâhî tekkelerinde de çok kıymetli zâkirbaşılar bulunmuşlardır. Yine Sertarikzâde Tekkesi'nin ve Nûreddin Cerrâhî Âsitanesi'nin zâkirbaşısı Eğrikapılı Şeyh Mehmet Efendi (ö. 1916) büyük bir mûsikîşinastır.³³⁵

Aşağıda İstanbul da yer alan cerrâhî tekkeleri sıralanmıştır. Tekke ve zâviyelerin kapatıldığı 1925 yılında yalnız beş cerrâhî tekkesinin faaliyette olduğu görülmektedir. Bunlar Cerrâhî Âsitânesi, iki Sertarikzâde, İğci Mehmed Hüsâmeddin ve Karagöz tekkeleridir.³³⁶ Bu tekkeler, 'tekke ve zâviyelerin kapatılması kanunu' ile güç şartlar altında faaliyetlerine devam etmek isteseler de, Nûreddin Cerrâhî Âsitânesi dışındaki tekkeler faaliyetlerini sürdürememişlerdir. Bunlar şu şekildedir:

- Nûreddîn Cerrâhî Âsitânesi
- Sertarikzâde Tekkesi
- Durmuş Dede Tekkesi
- Yıldız Tekkesi
- Çaylak Tekkesi
- Karagöz Tekkesi
- Tamışvar Tekkesi
- Yeniköy Tekkesi
- Yekfûr Tekkesi (Yeniköy ve Yekfur tekkeleri raûfî tekkeleridir. Sonradan cerrâhî tekkesine dönüşmüştür).
- Üsküdar Arif Dede Tekkesi³³⁷

Yukarıda ismini verdiğimiz tekkelere ve mevcut ziyaretgâhlara gidildiğinde, bu mekânlara özgü adet ve göreneklerden olan ziyaret âdâbına Muzaffer Ozak çok önem vermiştir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanmıştır:

³³⁵ (Heyet), Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, c. 5, ss. 316-340.

³³⁶ Yola, "Cerrâhîlik", *DİA*, c. 7, s. 416-420.

³³⁷ Vassâf, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul, 2015, c. 5, s. 309.

1. Kişi yapacağı ziyaretgâha gitmek üzere hazırlanırken, Allah için niyet etmelidir.

2. Evinden abdestli olarak yola çıkmalıdır.

3. Gideceği yere gidip gelinceye kadar, gözlerini Allah'ın men ettiği şeylerden ve kalbini kötü düşüncelerden korumalıdır.

4. Ziyaret mahalline kadar Allah'ı zikir ve tesbih etmelidir.

5. Ziyaret mahalline giderken Allah rızası için fakirlere sadaka vermeli, yoksullara yardım etmeli, kedi ve köpek gibi sahihsiz hayvanlara yiyecek, mevsim kış ve etraf karla örtülü ise kuşlara yem vermeli, mümkünse çiçeklere su ve zamanı ise fidan dikmelidir.

6. Ziyaret edilecek velîyullah ister dünya hayatında ister ebedi âlemde olsun, bu hususlara dikkat ve riâyet edilmelidir.³³⁸

Tekke ve zâviyelere, türbelere gitmek hem yaşayanlar için hem de ölüler için birtakım faydalar sağlamaktadır. Bu mekânlar, insanın geçmişi ile bağlantı kurmasına, kültürü ve tarihi ile olan münasebetlerinin güçlenmesine yardımcı olmakla birlikte, kişileri hayırlara sevk etmekte ve yardım yapmaya yönlendirmektedir.

³³⁸ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 373.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MUZAFFER OZAK'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

3. MUZAFFER OZAK'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde M. Ozak'ın hassasiyetle üzerinde durduğu tasavvufî görüşlerine ana başlıklar halinde yer vereceğiz.

1. Tarikat ve Erkânına İlişkin Tasavvuf Kavramları

1.1. Tasavvuf-Sûfi

Tasavvuf tarihi boyunca tasavvuf ve sûfi kelimelerinin etimolojik kökenleri araştırılmıştır. Araştırmalar neticesinde bu kavramların Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis kaynaklarında bulunmadığı tespit edilmiştir. Dahası kavramların sahabe ve tâbiîn dönemlerinde de kullanıldığına rastlanmamıştır.³³⁹ Her ne kadar gerçekle bağdaşmasa da mistisizme uzak olan kimseler, tasavvuf kelimesinin Kur'ân'da yer almamasından dolayı İslâmî olamayacağını savunmaktadırlar.³⁴⁰ Buna karşılık konunun hakikatine dair bazı İslam düşünürleri ve mutasavvıflar tasavvuf ve sûfi kavramlarının köklerinin nereden geldiği konusunda kendi fikirlerini ortaya koymuşlardır.³⁴¹ Dolayısıyla bu hususta farklı görüşler meydana gelmiştir. Araştırmacılar kavramların s-v-f veya s-f-v ya da s-f-f kökünden müştak olduğunu ve aşağıdaki kelimelere nispet ettiğini ifade etmişlerdir.³⁴² Bunlar şu şekildedir:

Arapça 'sûf' kelimesi: Yün manasına gelmektedir. Zahidlerin yünden yapılmış giysilerine işaret etmektedir. Serrâc Tûsî'ye göre bu kelimenin izafe edilmesi, nebîlerin âdeti, peygamberlerin ve asfîyânın şiârından dolayıdır.³⁴³ Bu noktada mutasavvıflardan Kuşeyrî ve Hücûvîrî, tasavvuf kelimesinin Arapça kökenli olmadığını, câmid bir lakâp olabileceğini ifade etmişlerdir.³⁴⁴ Ancak, Arapça gramer kurallarına göre tasavvuf kelimesi, tefa'ul kalıbına uygun gelmektedir ve bu kalıp, 'yün elbise giymek' manasındadır.³⁴⁵

Yunanca 'sophia' kelimesi: Hikmet arayışı, bilgelik manalarına gelmektedir.

³³⁹ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Nşr, İstanbul, 2017, s. 21.

³⁴⁰ Schimmel, Annemarie, *Tasavvuf Notları*, (trc. Dilara Yabul), Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2018, s. 17.

³⁴¹ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 26.

³⁴² Afifi, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Devrim*, s. 36.

³⁴³ Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, (trc. Hasan Kâmil Yılmaz), Erkam Yay., İstanbul, 2016, s. 21.

³⁴⁴ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 13.

³⁴⁵ Güreer, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 28.

Sufâne kelimesi: Bakliyat cinsinden çölde yetişen bir bitki türünü ifade etmektedir. Bu kelime, zahidlerin çöl bitkisi ile geçindiklerinden dolayı tasavvuf ile bağdaştırılmak istense de bu doğru değildir.

Ashâb-ı Suffe'den, suffe kelimesi: Hz. Peygamber'in mescidinin yanındaki bir bölümde yaşayan ve hayatlarını ilim ve zikir ile geçirmiş olan toplulukla ilişkilendirilerek bu kelimeye işaret edilmiştir.

Benû Sûfe: Kendilerini insanlığa hizmete adanmış ve zahitçe bir yaşamı tercih etmiş olan topluluğa denilmektedir.³⁴⁶

Saff kelimesi: Sıra, dizi, manasına gelmektedir. Saff-ı evvel, namaz kılanların ilk safı demektir.³⁴⁷ Sûfilerin ilk safta namaz kılmaya rağbet etmelerinden dolayı bu kelime ile ilişkilendirilmiştir.³⁴⁸

Safâ ve safvet kelimeleri: Duruluk, temizlik, saflık, manalarını ihtiva etmektedir.³⁴⁹ Sûfiler kalp temizliğine önem veren kimseler oldukları için bu kelimeler derunî temizliği ifade etmektedir.³⁵⁰ Ancak safâ kelimesinin nisbet olarak safâî, safvet kelimesi de safevî formunda oluşu, gramer açısından tasavvuf ve sufi kelimeleri ile örtüşmese de, mânâ bakımından uygun düşmektedir.³⁵¹ Bu manada da Muzaffer Ozak, kalbinden dünya kederlerini atan, kalbini safâyâ erdiren veya tasavvuf yoluna sülûk eyleyen kimseye 'sûfî' denildiğini belirtmiştir.³⁵²

Sûfî, özel bir isim olmayıp, halleri ve yolları ile meşhur bir taifeye lakap olarak kullanılmaktadır.³⁵³ Kâşânî'ye göre, "her kim Allah'a yakın olma derecesine ulaşır ve kemâl saffında öne geçenlerden olursa, tarîkat büyükleri onu sûfî olarak isimlendirmektedir."³⁵⁴

Sûfî kavramı hakkında pek çok farklı tanımlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

³⁴⁶ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 13.

³⁴⁷ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 13.

³⁴⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 225.

³⁴⁹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 21.

³⁵⁰ Öngören, Reşat, "Sûfî", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2009, c. 37, s. 471.

³⁵¹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 25.

³⁵² Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 47.

³⁵³ Selvi, Dilâver, *Sûfiliğin Temel Şartları 1*, Semerkand Yay., İstanbul, 1998, s. 5.

³⁵⁴ Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, s. 18.

Zünnûn el-Mısrî'ye 'sûfi kimdir?' diye sorulmuştur. O da, 'taleple yorulmayan, elinden zorla almakla darılmayan kimsedir' diyerek karşılık vermiştir.³⁵⁵ Aynı soruya Cüneyd-i Bağdâdî ise 'Halk arasında, Hakk'ın seçkin kullarıdır' şeklinde cevap vermiştir.³⁵⁶

Sûfilerden murâd ise erenler ve kâmillerdir yani salt görüntü ve isimleriyle başkalarından ayrılan ve ayrışan topluluk olmayıp,³⁵⁷ Allah'ı tezkiye-i kalp ile yakîn ve ihsan ile bilenlerdir.³⁵⁸ Sûfiler sünneti ihya edenlerin en önde gelenleridir. Onların en önemli özelliği kalplerini her türlü kin ve düşmanlıktan temizlemeleri olmuştur.³⁵⁹ Onların vazifesi, Hz. Peygamberin emirlerini seve seve yapmak ve yaptırmaktır.³⁶⁰ Bundan dolayıdır ki onlar gönüllerde muhabbet köprüleri kuran kimselerdir. Bu hususta Muzaffer Ozak, sûfilere 'gönül avcıları' demektedir.

Yukarıda verilen tasavvuf kelimesinin kökenlerindeki farklılıklarda olduğu gibi, tasavvufun tanımında da farklı izahlar ortaya çıkmıştır. Çünkü tasavvuf, mânevî ve derunî hayat tarzı sunuşu ile yaşadıkça anlaşılan, tecrübe edilen bir ilimdir. Yani, hâl ilmidir, kâl ilmi değildir. Bu yüzden, İslâm'ın zâhir ve bâtın hükümleri yörüngesinde, İslam dininin bi-zâtihî kendisi³⁶¹ olup, şer'i ulûm-i âliyeden³⁶² olan tasavvufu,³⁶³ kelimelerin sınırlı kalıpları içerisinde tek bir cümle ile tanımlamak mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki, sûfiler içinde buldukları hâle, istidat ve kabiliyetlerine göre tasavvuf tanımları yapmışlardır.³⁶⁴

Tasavvuf tarihinde herkes tarafından bilinen sûfilerden, Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufu, "tüm bağlardan azade olarak Allah ile olmaktır"³⁶⁵ şeklinde tanımlamış ve

³⁵⁵ Tûsî, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, s. 24.

³⁵⁶ Tûsî, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, s. 24.

³⁵⁷ Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, s. 17.

³⁵⁸ [Tasavvuf Hakkında Mülâkât - David Freudberg - 16 Haziran 1982 - YouTube](#). [Tasavvuf Hakkında Mülâkât - David Freudberg - 16 Haziran 1982 - YouTube](#)

³⁵⁹ Sühreverdi, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü'l-Meârif)*, s. 56.

³⁶⁰ [Tasavvuf Hakkında Mülâkât - David Freudberg - 16 Haziran 1982 - YouTube](#). [Tasavvuf Hakkında Mülâkât - David Freudberg - 16 Haziran 1982 - YouTube](#)

³⁶¹ Kuşçuoğlu, H. Galip Hasan, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, H. Galip Hasan Kuşçuoğlu Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Antalya, 2004, s. 64.

³⁶² Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf Tarikatler Silsilesi ve Ahlakî İslâmiye*, (dzl. Muzaffer Ozak), Ergin Kitabevi Yay., İstanbul, 1958, s. 24

³⁶³ Öngören, Reşat, "Tasavvuf", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40, s. 119.

³⁶⁴ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 19.

³⁶⁵ Kâşânî, İzzeddin, *Tasavvufun Ana Esasları*, Kurtuba Kitap Yay., İstanbul, 2010, s. 18.

“Hakk’ın seni kendinden öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir”³⁶⁶ demiştir.

Ma’rûf el-Kerhî ise tasavvufu, “gerçeklere yapışmak ve insanların elinde olan şeylerden ümidi kesmek” şeklinde izah etmiştir.³⁶⁷

Ebû Muhammed el-Cerîrî, “tasavvuf, bütün güzel huylarla süslenmek ve bütün çirkin huylardan çekinmektir” demiştir.³⁶⁸

Ebû Süleyman Darânî de “sûfinin üzerinde Allah Teâlâ’dan başka kimsenin bilmediği birtakım fiillerin cari olması ve Allah’tan başka kimsenin bilmediği şekilde sûfinin Allah’la olmasıdır” şeklinde tasavvuf tanımı yapmıştır.³⁶⁹

Ali b. Abdurrahim Kannâd ise: “Tasavvuf, manevi makamları yaymak ve devamlı olarak onlara bağlı kalmaktır” demektedir.³⁷⁰

Aydınlı Dede Ömer ise bir beyit ile tasavvufu şu şekilde tarif etmiştir: “Tasavvuf yâr olup bâr (yük) olmamaktır. Gül-i gülzâr olup hâr (diken) olmamaktır.”³⁷¹

Muzaffer Ozak da tasavvufu, “Allahu Teâlâ’dan gayrı hiçbir şeyle alakadar olmamak yani, gayra alakasız, Hak Teâlâ ile olmaktır” şeklinde tanımlamıştır.³⁷² Ayrıca bir gülün kokusunun izahının yapılamayacağı gibi tasavvufu da izah etmenin güç olduğunu ifade etmiştir. Ozak, açıklaması bu kadar zor olan halleri, ehil olmayan kişilerin anlatmasını kınamıştır. Ona göre, gücü ölçüsünde sûfilerin hâlini ve tasavvufun edeplerini elde etmeye çalışmadan, bu yoldaki ilk adımları atmadan, kendisini onların hedeflerine ulaştıracak ilk vazifeleri yerine getirmeden, hal ehli olmadan tasavvufu anlamak zordur.³⁷³

Muzaffer Ozak’a göre, tasavvuf yoluna giren herkeste yüksek ahlâk seciyeleri bulunmamaktadır ve bulunması da kolay değildir. Bunun elde edilmesi için, ilâhî

³⁶⁶ Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, s. 18.

³⁶⁷ Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü'l-Meârif)*, s. 65.

³⁶⁸ Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü'l-Meârif)*, s. 67.

³⁶⁹ Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l-Evliya*, (trc. Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür Yay., Bursa, 1984, s. 313.

³⁷⁰ Tûsî, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, s. 24.

³⁷¹ Kara, Mustafa, *Tasavvuf Kültürü*, Anadolu Yay., Ankara, 2019, s. 21.

³⁷² Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 47.

³⁷³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 23.

tevfik ve nasibin yanında, büyük bir cehd ve mücâhede istenmektedir.³⁷⁴ Sûfinin mücadelesini verdiği özel bir hal ya da ruhi bir tecrübe olan tasavvufî haller,³⁷⁵ herkeste farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Muzaffer Efendi, 1984 yılında ABD’de yapmış olduğu bir sohbet, kişilerin istidadına göre kimisinde mûsikî ile kimisinde kıyam zikri ile kimisinde namaz ile bir başkasında ise tefekkür gibi farklı versiyonlarda tasavvufî hallerin zahir olacağını ifade etmiştir.³⁷⁶ Şeyh efendi tasavvufun amacının ise, kişinin Hak’tan razı olup, Hak rızasını arayıp bulması yani ‘Hak ile Hak olması’ şeklinde açıklamış olup, bu hale sözün yetersiz kaldığını, aklın ve fikrin maverasında yer aldığını belirtmiştir. Ona göre, “Hak ile Hak olmak, bekâ-billah mertebesine erişmek olup, bekâ-billah mertebesine erişenler, bu makama zevk ile muttali olurlar. Onu, başkalarına açıp söylemek isteseler bile, açıp söyleyemezler. Dolayısıyla Hallâc-ı Mansûr’un ‘enel-Hakk’(ben Hakk’ım), Cüneyd-i Bağdâdî’nin ‘leyse fî subbetî sivallâh’³⁷⁷(cübbemin altında Allah’tan gayrı bir şey yok) ve Bâyezîd-i Bistâmî’nin ‘sübhânî mâ a’zame şânî’ (benim şanımla ne yücedir) demeleri gibi kelamı kendi ağızlarından olduğu halde, Hakk’ın tecellisi ve tenezzülü ile zuhur eder. Çünkü ‘Hak ile Hak olmayı’ ifade ve beyan edebilecek kabiliyet, beşer lisanına verilmemiştir.”³⁷⁸

Tasavvufun mahiyetini Ruveym’in ifadesi ile açıklayan³⁷⁹ Ozak, tasavvufun, üç haslet üzere bina edildiğini belirtmiştir. Bunlar:

- 1) Fakr ve iftikara yapışmak: Dervişliğe sarılıp, fakirliğe (Allah’tan başka kimseye ihtiyaç duymama haline) yapışmak.
- 2) Bezl ve isar ile tahakkuk: Malını infak ve ihsan etmek.
- 3) Taarruz ve ihtiyarı terktir: Başkasına bir şey arz etmeyi ve istemeyi terk etmektir.³⁸⁰

³⁷⁴ Selvi, Dilaver, *Sûfilîğin Temel Şartları 1*, Semerkand Yay., İstanbul, 1998, s. 20.

³⁷⁵ Afîfî, *Tasavvuf İslâm’da Manevî Devrim*, s. 19.

³⁷⁶ Ozak, “Muzaffer Ozak Efendi Tasavvuf’u Anlatıyor”, <https://www.youtube.com/watch?v=xSVF2tpvx0>(erişim tarihi: 06.01.2020).

³⁷⁷ Bu söz tasavvuf çevrelerinde Bâyezîd’e ait olduğu bilinmektedir. Fakat burada Cüneyd-i Bağdâdî’ye atfedilmiştir.

³⁷⁸ Ozak, *Ziyinet-ül-Kulûb*, s. 49.

³⁷⁹ Bkz.: Sühreverdi, Şihâbüddîn, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü’l-Meârif)*, (trc. Dilaver Selvi), Semerkand Yay., İstanbul, 2010, s. 65.

³⁸⁰ Ozak, *Ziyinet-ül-Kulûb*, s. 46.

M. Efendi, sufi ve tasavvuf kavramlarıyla ilgili olarak gelenekteki tasavvuf tanımlarını kabul etmiş ve kendisi de bu kavramları, o doğrultuda açıklamıştır. Kısaca tasavvuf, gelenekte sezgiye ve ilhama dayalı manevî yolculuk olarak kabul gören ve içinde kudsî hakikatleri barındıran İslam ahlâkıdır. Tasavvuf mensubu olan kimselerin de en önemli hususiyeti, manevi hallerini muhafaza etmek ve iç dünyalarında olan karışıklıkları ortadan kaldırarak kalplerini arındırmalarıdır.

1.2. Tarîkat

Sözlükte “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” anlamındaki tarîkat kelimesinin çoğulu tarâik’tir. Terim anlamı olarak ise “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” demektir.³⁸¹ Muzaffer Ozak, tarîkatın sözlükte salt yol manasında olduğunu ancak maneviyatta tarîkatın, Allah’a giden yollar manasına geldiğini belirtmektedir.³⁸² Bu manayı da “*Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, ‘Biz onları elbette yollarımıza ulaştırırız’*” âyetiyle desteklemektedir.³⁸³

Tasavvuf denilince akıllara uygulama gelmektedir. Uygulama da tarîkatlarla olmaktadır. Tarîkatların hedef kitlesi insandır. Tarîkat eğitimi, insanın içsel gelişimini sağlamayı, davranış bozukluklarını gidermeyi ve insanın kemâle ermesini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.³⁸⁴ Kısaca hepsi insanları dünya ve ahiret saadeti için Allah’a îsâl etmeyi amaçlamaktadır.³⁸⁵ Her ne kadar tarîkatların isimleri Halvetiyye, Kâdiriyye, Cerrâhiyye, Rufâiyye, Bedeviyye gibi ayrı ayrı da olsa, Ozak’a göre, bunların hepsi, bir tarîk olup, tarîkat-ı Muhammediye’dir³⁸⁶ yani Hz. Peygamber’in ahlâkı ile ahlâklanmadır.

Tarîkatların en önemli unsurlarından biri zikirdir. Tarîkat ehlinin belli zamanlarda ve belli sayılarda edep halinde düzenli olarak söyledikleri kelime ve ibarelere zikir denilmektedir.³⁸⁷ Bundan dolayı tasavvuf tarihinde tarîkatlar, Âl-i İmrân

³⁸¹ Öngören, Reşat, “Tarîkat”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40, s. 95.

³⁸² Ozak, “Tarîkat Adabında Tevhid Zikri”, <https://www.youtube.com/watch?v=39hsNKXwEGc&t=17s> (erişim tarihi: 01.05.2021).

³⁸³ Ankebût, 29/69.

³⁸⁴ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 221.

³⁸⁵ Ozak, “Tarîkat Adabında Tevhid Zikri”, <https://www.youtube.com/watch?v=39hsNKXwEGc&t=17s>

³⁸⁶ Ozak, “Tarîkat Adabında Tevhid Zikri”, <https://www.youtube.com/watch?v=39hsNKXwEGc&t=17s>

³⁸⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü*, s. 588.

sûresinin “Onlar ki, ayakta, otururken ve yanları üzerine uzanmışken Allâh’ı zikrederler ve göklerin ve yeryüzünün yaratılışı hakkında tefekkür ederler”³⁸⁸ ve A’râf sûresinin “Rabbini, sabah ve akşam, tazarru ile sessizce korkarak ve yüksek olmayan bir sesle içinden zikret ve gâfillerden olma”³⁸⁹ âyetlerini esas alarak, zikir çeşitlerine göre de tasnif edilmiştir.³⁹⁰ Bunlar şu şekildedir:

Kıyâmi Tarîkatlar: Zikirlerini daha çok ayakta yapan tarîkatlardır. (Kâdiriye Tarîkatı vb.)

Kuûdi Tarîkatlar: Zikirlerini oturarak yapan tarîkatlardır. (Nakşibendiye Tarîkatı v.b.)

Hafî Tarîkatlar: Zikirlerini sessiz bir şekilde yapan tarîkatlardır. (Nakşibendiye Tarîkatı vb.)

Cehrî Tarîkatlar: Zikirlerini sesli bir şekilde yapan tarîkatlardır. (Halvetiyye-Cerrâhiyye Tarîkatları gibi.)

Bu tarîkatlar, “tasavvuf ehlinin ve sûfi cemaatlerin bir yerde toplanıp şeyh ve halifesinin gözetiminde ayin, deveran, sema, hadra adlarını verdikleri zikirlerini ahenkli bir şekilde toplu olarak icra ederler.”³⁹¹

Tarîkatlar çeşitli yönlerden farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.³⁹² Muzaffer Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb* adlı eserinde tarîkate dair, altı madde ile tarîkat hüküm ve erkânını belirtmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:³⁹³

Tarîkat Hükümleri	Tarîkat Erkanları
1) Meveddet	1) İlim
2) Sehâvet	2) Hilm
3) Yakîn	3) Sabır
4) Sabır	4) Rıza

³⁸⁸ Âl-i İmrân, 3/191.

³⁸⁹ A’râf, 7/205.

³⁹⁰ Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 91.

³⁹¹ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1995, s. 588

³⁹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 511.

³⁹³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 38-39-40.

5) Tevekkül

5) Şükür

6) Tefekkür

6) İhlas

Tarîkat ehli kimseler yukarıda verilen tarîkat hükümlerine ve erkânlarına riâyet etmelidirler. Bunların en başında iman, ilim ve sevgi gelmektedir. Bu kimseler en azından farzları yerine getirecek kadar ilim sahibi olmalı ve yumuşak huylu olup, hayatlarının her alanlarında sabırlı olmalıdırlar. İnsanlığa hizmet etmeye ve toplumsal yardıma daima hazır olup sehavet sahibi olmalıdırlar. Ayrıca ibadetlerinde gösterişten uzak durup, her zaman ihlası gözetmelidirler. Allah Teâlâ'dan gelen her şeye sabır göstermelidir ve her durumda, var olan hâllerine şükretmelidir.

Muzaffer Efendi, tarîkatla ilgili yukarıda verilen ifadeleri kapsar nitelikte Yunus Emre'nin nutkunun bir bölümüne eserinde ve sohbetlerinde sıklıkla yer vermiştir.³⁹⁴

Seni ben severim candan içerû,

Yolun vardır bu erkandan içerû,

Şeriat, tarîkat yoldur varana,

Hakikat, marifet andan içerû,

Dinin terk edenin küfürdür işi,

Ol ne küfürdür imandan içerû,

Beni benden sorman ben, ben değilim,

Bir ben vardır bende benden içerû.

1.3. Şeyh

Muzaffer Ozak, yaş, kemâl-i ilim, kemâl-i irfan, kemâl-i hâl, kemâl-i irşâd bakımından kemâl sahibi olanlara 'şeyh' denildiğini ifade etmiştir. Ozak'a göre şeyhlik makamında yaşa itibar edilmez. Yaş bakımından küçük dahi olsa, diğer bakımlardan gerçekten kemâl sahibi ise, o zât gerçekten şeyhtir. Mühim olan ilim, irfân, hâl ve irşat bakımlarından kemâl sahibi olmaktır.³⁹⁵ Bu yüzden şeyhin şeriat bilgisine sahip, fena makamını geçmiş, ahlâk-ı hamide ile süslenmiş olması

³⁹⁴ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 41.

³⁹⁵ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 22.

gerekmektedir.³⁹⁶ “Sadece icâzet almakla, şeyh oldum demekle, şeyh olunmaz. Şeyh olmak için, mutlakâ Resûl-i Ekrem’in o icâzette imzâsı olması lâzımdır. Resûl-i Ekrem’in mührünü taşımayan yani O’nun tasdîk etmediği icâzetin hiç bir kıymeti yoktur. Öyle bir icâzetle şeyhlik yapan kişi de halkı irşâd edemez. Bunun da hikmeti şudur ki, müşidler Resûl-i Ekrem’in nâibleri yani vekîlleridir. Nasıl ki bir makâma vekâlet etmek için o makâmın asıl sâhibinin izni gerekli ise, şeyhlik ve müşidlik için de o makâmın asıl sâhibi olan Müşid-i A’zam Resûl-i Efham Efendimiz’in izni ve icâzeti şarttır.”³⁹⁷ Ayrıca belirli bir tahsil ve terbiyeleri olmayan, ilim okumamış, yalnız işittikleri ile yetindiği bilgilerle tasavvuf anlatmaya çalışan şeyh sûretine bürünen kimseler, ‘hâl şeyhi’ değil, ‘kıyafet şeyhi’dir.³⁹⁸ Ozak, “şeyh olmak kolay adam olmak güçtür.” demektedir.³⁹⁹

Şeyh zaman tanzimine de riâyet etmelidir. Öyle ki vaktinin büyük bir bölümünü tarîkat üyelerine ve tarîkat işlerine ayırabilecek konumda olmalıdır. Bu noktada Ozak, şeyhliğinin yanında imamlığını ve sahafliğini da devam ettirmiştir. Onun sahaf dükkânı tarîkat üyeleri ve diğer insanlar için sohbet meclisinin olduğu bir buluşma mekânı olmuştur.⁴⁰⁰ Bu mekânda herkesle birebir ilgilenmiş, dertlerini dinlemiş, sorunlarına çözümler getirmiştir.

1.4. Derviş

Tasavvufî bir kavram olan ve tarîkata mensubiyeti işaret eden derviş kelimesi, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah’a veren, kapı eşiğindeki kimse manalarına gelmektedir. Dervişlik, İslâm’a ihlâsla, sıdk ile bağlanmakla, kulluk vazifesini yerine getirmekle beraber;⁴⁰¹ takva, vera’ üzere yaşayan kimseleri ifade etmektedir.⁴⁰² Tasavvufta derviş olmak çok kıymetlidir. Ken’ân Rıfâî’ye göre tasavvuf, incitmek ve incinmemekten oluşmaktadır. Bu hususta derviş olan kimseyi, incitmeyen kimse olarak tanımlamıştır.⁴⁰³ Rıfâî’nin ifadesiyle, “Dervişlik yalnızca namaz kılmak, oruç

³⁹⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 254.

³⁹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=9DolftYyBw> (erişim tarihi: 10.03.2021).

³⁹⁸ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 23.

³⁹⁹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2017/12/kimler-seyh-olabilir.html>

⁴⁰⁰ Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhiler*, s. 81.

⁴⁰¹ Kuşçuoğlu, H. Galip Hasan, *Tasavvuf ve Zikrullah*, H. Galip Hasan Kuşçuoğlu Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Antalya, 2001, s. 23.

⁴⁰² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 62. (Ağaç Kitabevi Yay.)

⁴⁰³ Rıfâî, Ken’ân, *Sohbetler*, Kubbealtı Yay., İstanbul, 2018, s. 319.

tutmak, sabahlara kadar ibadet etmek, hayatta bulunmak değildir. Çünkü bunlar bendelik icaplarıdır. Asıl dervişlik, kimseyi rahatsız etmemek, kalbine dokunup incitmemektir. Bu mertebeye ulaşan kimse derviş olmaktadır.”⁴⁰⁴

Muzaffer Ozak vefat etmeden beş ay önce yapılan bir röportajında derviş kelimesini ve dervişliği şu şekilde tanımlamıştır: “Tasavvuf, insanın insanlığını bilmesi ve kendini bulmasıdır ve kalbini sâfa yani temizliğe getirmesidir. Dervişlik de bu yola sülûk etmek yani bu yola girmek ve bu yolda çalışmaktır. Dervişin iki manası vardır. Birisi Allah fukarâsı, diğeri de kapı eşiği yani mütevâzi kişi demektir.” M. Efendi, dervişte bulunması gereken vasıfları üç şartla ifade etmiştir:

1. Kişinin aşka istidadı olmasıdır. Bir insanda aşk yoksa o kişi derviş olamaz.

2. Teslimiyet: “Nasıl ki bir doktor, ölüyü masaya yatırıp kesip parçaladığında o ölü ona itiraz etmiyorsa derviş de şeyhe aynen böyle teslim olmalıdır” diye ifade etmektedir.

3. Hizmet: Hem maddî hem manevi yani hem mâlen hem bedenen hizmettir. Bu hizmetin kapsamı oldukça geniştir. Şeyhine, insanlara, hayvanlara, nebâtâta, çiçeklere yani kâinattaki her şeye hizmet etmektir.

Dervişte bulunması gereken vasıfları kişinin aklı ve kalbî şuur sahibi oluşu ile ilişkilendiren M. Efendi, “Bir derviş, bir yeşil yaprağı dahî koparamaz. Çünkü onun bir canlı olduğunu ve Allah’ı zikretmekte olduğunu bilir. Ama biz nice dervişler işittik ki insan kafası bile koparıyorlar denilirse, onların sadece isimleri derviştir. Onlar dervişliğin ne olduğunu bilmemişler, isimlerini dervişe çıkarmışlardır. Gerçek derviş, yeşil bir yaprağı bile koparamaz, imkânı yok bir kalbi kıramaz” demiştir.⁴⁰⁵ “Zîrâ derviş Hak’tan gayrı bir şey görmez, her şeyi Hak bilir. Derviş her şeyi Hak bildiği için bir kalbi kırmakla Hakk’ı kırmış olur. Derviş, Hak ile halkı ayıramaz ve halka teşekkürü Hakk’a teşekkür, halka hıyâneti Hakk’a hıyânet sayar.”⁴⁰⁶

Muzaffer Ozak dervişliğin yalnızca dış görünüş ile olmayacağını vurgulamıştır. Bu bu konuda derviş gibi görünen kimseleri ciddi bir biçimde tenkit etmiştir. “Evliyaullahın kıyafetine büründükleri ve derviş gibi göründükleri halde, dervişliğin

⁴⁰⁴ Rıfâî, *Sohbetler*, s. 323.

⁴⁰⁵ “Tasavvuf Hakkında Yapılan Mülakat-10 Eylül 1984” <https://youtu.be/jYpexCIgsJo> (erişim tarihi: 05.02.2021).

⁴⁰⁶ <https://youtu.be/jYpexCIgsJo>

hallerinden haberleri dahi bulunmayan ve dervişliği ancak kıyafet giyinmek, manasını anlamadan devrân, kıyam tevhidî ve kıyam ism-i celâli diyerek zikrullahı oyun zanneden, okunan nutukların mana ve medlullerine asla dikkat etmeyerek o nutuklarla dahi uyanmayan, tarîkatın zahirinde kalan gafillerdir” demiştir.⁴⁰⁷

1.5. Zikir

Zikir, kelime anlamı olarak hatırlamak, yâd etmek, anmak gibi manalara gelmektedir. Muzaffer Ozak’a göre zikir, ‘İsmullah’tır. Zâkir ise, Allahu Teâlâ’yı zikreden, anan kimse anlamına gelmektedir.⁴⁰⁸ Bu hatırlama ve anma, Allah’ı unuttuktan sonraki bir hatırlama ve anma değil; bilakis O’nu anmanın sürekliliği anlamında anlaşılmalıdır. Zikirden kasıt, dil ile kalbin kolektif bir şekilde Allah’ı anmalarıdır. Muzaffer Ozak da “Biz kalp gözlerimizi açmak için zikrederiz” demiştir.⁴⁰⁹

Kalbin cilası olarak nitelendirilen⁴¹⁰ ve tarîkatların en önemli ve temel ritüeli olan zikir,⁴¹¹ manevi yoldaki ilerleyişte içteki enerjiyi serbest bırakan mutasavvıfların manevi besini⁴¹² olarak tanımlanmaktadır. Muzaffer Ozak’ın dervişlerinden olan Shems Friedlander zikri, kalbin nurlarla yıkanması olarak ifade eder ve içinde Allah’ın adının olmadığı bir nefesi israf edilmiş nefes olarak kabul etmektedir.⁴¹³ Annemarie Schimmel ise zikri aşk yolundaki ilk adım olarak ifade eder. Çünkü kişi, birisini severse, onun adını sık sık anmaktan, sürekli onu hatırlamaktan hoşlanır.⁴¹⁴ Bu noktada Muzaffer Ozak, zikri, “Allah’ı hatırlamak ve unutanlara hatırlatmak” şeklinde tarif etmekte ve Allah’a yaklaşmanın en kısa yolunun zikir olduğunu vurgulamaktadır. Zira Allah Teâlâ, “*Beni zikr ediniz, beni unutmayınız*”⁴¹⁵ buyurmaktadır. Buna ilaveten yapılan zikirler, halis bir niyet ile, herhangi bir menfaat karşılığı ile değil, sırf

⁴⁰⁷ <https://youtu.be/jYpexCIgsJo>

⁴⁰⁸ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tarîki*, s. 87.

⁴⁰⁹ Friedlander, *Kış Hasadı*, s. 85.

⁴¹⁰ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 397.

⁴¹¹ Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhiler*, s. 51.

⁴¹² Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001, s. 182-183.

⁴¹³ Friedlander, *Kış Hasadı*, s. 9.

⁴¹⁴ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 183.

⁴¹⁵ Bakara, 2/152.

sevdiğinin rızasını kazanmak için yapılmalıdır.⁴¹⁶ Zikir üç kısma ayrılmaktadır:

- 1- Cehrî zikir: Allah'ın isimlerini, yahur kelime-i tevhidi sesli olarak açık bir şekilde lisanen zikretmektir.
- 2- Hafî zikir: Sessiz bir şekilde, nefesle yapılan zikirdir.
- 3- Kalbî zikir: Allah'ı kalben düşünmek ve tefekkür ederek yapılan zikirdir.

Bu hususta gelenekte 'zikir önce dil ile başlar, sonra kalbe iner. Dil sussa da kalb zikreder' denilmektedir.⁴¹⁷ Zikrin bir diğer hususiyeti ise zaman ve mekân sınırlandırılması olmamasıdır. Kuşeyrî'ye göre kul, bütün vakitlerde Hakk'ı zikretmekle mesuldür. Namaz ibadetlerin en şerefli iken bazı vakitlerde kılınması caiz değildir. Fakat zikir için bu söz konusu değildir.⁴¹⁸ Zira Allah Teâlâ, "*Onlar ki, ayakta, otururken ve yanları üzerine uzanmışken Allâh'ı zikrederler ve göklerin ve yeryüzünün yaratılışı hakkında tefekkür ederler*" buyurmuştur.⁴¹⁹ Bu yüzden Zikrullah'a devam etmek gönül ve kalp hastalıklarına tedaviye ve masiva dertlerini izaleye en büyük dermandır.⁴²⁰ Muzaffer Ozak, "herkes kendi makamından Hakk'ı zikredip, safâya ermelidir" demektedir. Zira, zikir insanı Hakk'a yüceltir."⁴²¹

M. Efendi, zikirlerin efdalinin, "*Lâ İlâhe İllallâh*" olduğunu, bu kelimeyi terazinin bir gözüne, yedi kat semaları ve yedi kat yerleri diğer gözüne koysalar, "*Lâ İlâhe İllallâh*", semalardan ve yerlerden daha ağır gelir" demektedir. Eğer ki, zikir esnasında, kalbe dünyevi bir fikir arız olursa, 'İlahi! Maksudum sensin... Matlûbum, ancak senin rızayı şerifindir' denilmesini tavsiye etmiştir.⁴²²

Muzaffer Ozak'a niçin sallanarak zikir yaptıklarını soranlar olmuştur. O kimselere bunu şöyle açıklamıştır: "İnsan iki şeyde sarsılır. Ya bir acı haber aldığı vakitte, ya sevindiği bir haber aldığı vakitte. Zikrullâh'ın mâhiyeti, Allah ile mülâkâtın, vuslatın bir neticesi olarak sallanıyoruz ve ismini zikrediyoruz. Allah uzakta değil, "Allah Allah" diye bağırmanın sebebi, kulaklarımız zevklensin diye.

⁴¹⁶ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 87.

⁴¹⁷ Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 172.

⁴¹⁸ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 303.

⁴¹⁹ Âl-i İmrân, 3/191.

⁴²⁰ Kehribar, Mehmet Sadık, *Tasavvuf'un İncelikleri*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1974, s. 129.

⁴²¹ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 64.

⁴²² Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 173.

Çünkü kulağın da zevki vardır, gözün zevki olduğu gibi, ağzın zevki olduğu gibi. İnsan sevgilisinin ismini işittiği vakitte neşelenmez mi, safâya ermez mi? Onun için cehrî Allah diyoruz ki, kulaklarımız zevk alsın diye” cevabını vermişlerdir.⁴²³

*“Aşkî'nin budur sözü
Geceler hem gündüzü
Allâh'ın tatlı sözü
Lâ İlâhe İllallâh”⁴²⁴*

1.6. Nefis

Nefis kelimesi sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular”⁴²⁵ gibi manalara gelmektedir. Tasavvufî anlamda nefis kelimesi “insanın şehvet ve öfke kuvvetleri ile kötü ve çirkin sıfatlarını toplayan”⁴²⁶ manaları içermektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de nefis kelimesi sekiz farklı manada kullanılmıştır.⁴²⁷ Bunlar şu şekildedir:

1. Allah’ın zâtı manasında: Tâ-hâ/41, Âl-i İmrân/28, En’âm/12,54, Mâide/116.
2. İnsan ruhu anlamında: Fecr/27, En’âm/93, Zümer/42.
3. Kalp, sadır gibi manalarda: Âl-i İmrân/154, A’râf/205, Yûsuf/77, Bakara/77, 109, 235, Nisâ/113, En’âm/158, Yûnus/100, Enbiyâ/64, Neml/14, Fussilet/53.
4. İnsan bedeni olarak: Âl-i İmrân/146, 185, Enbiyâ/35, Ankebût/57, İsrâ/33, Yûsuf/26, 30, 61.
5. Bedenle beraber ruh manasında: Bakara/286, En’âm/152, Yûnus/23, 30, 44, 49, 54, Ra’d/11, 42, İsrâ/7, Tâhâ/15, Ankebût/6, Zümer/70, Mü’min/17, Câsiye/15.

⁴²³ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2021/02/dervisler-nicin-hoplayarak-ziplayarak-raksederek-zikrederler.html> - <https://www.youtube.com/watch?v=J8z4vePwiuk>

⁴²⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 38.

⁴²⁵ Uludağ, Süleyman, “Nefis”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2006, c. 32, s. 529.

⁴²⁶ Gazâlî, *İhyau Ulûmi'd-Dîn*, s. 9.

⁴²⁷ Cebecioğlu, Edhem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul, 2009, s. 199-200.

6. İnsana kötülüğü emreden kuvvet manasında: Yûsuf/18, 53, Tâhâ/96, Mâide/30.
7. Zât manasında: Bakara/48, Lokman/28, 34, Müddesir/38.
8. Cins manasında: Tevbe/128, Rum/28, A'râf/188, Şûrâ/11.

Muzaffer Ozak nefsin özelliklerinden bahsederken, Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetler eşliğinde, nefsin yedi sıfatını ayrıntılı bir biçimde açıklamakta ve çareler sunmaktadır.⁴²⁸ Bunlar şu şekildedir:

Nefs-i Emmâre: “Kulu, Rabbi’nden uzaklaştıran, kötülük yapmaya yönelik teşvik eden, isyan eden, emredici nefistir”⁴²⁹ Ozak’ın ifadesiyle kafirlerin, zalimlerin, münafıkların ve fasıkların nefisleridir.⁴³⁰

İlgili âyet: “*Ben nefsimi de temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, -Rabbimin merhamet ettikleri müstesnâ- hep kötülüğü emredendir/yapandır. Muhakkak ki Rabbim Gafûr’dur, Rahîm’dir.*”⁴³¹

Nefs-i-emma, sahibini daima hayırdan ve hakikatten meneder, sahip olduğu ve hükmünü eline geçirdiği vücudu şerre ve fenalığa iletir ve ona mütemadiyen kötülük yapmayı emreder. Keyfe ve günaha düşkün olan nefis, hükümdarı bulunduğu vücudun kalbini ve ruhunu, sefâlet ve sefahat bataklıklarına sevk eder.⁴³²

Çaresi: Muzaffer Ozak’ a göre ‘*Lâ İlâhe İllâllah*’ tevhidi, nefs-i emmâre hastalığının yegâne devası, şifası ve kurtarıcısıdır. Kişi tevhide devam etmekle beraber, Allahu Teâlâ’dan af ve mağfiret diler, yaptıklarına pişman olarak gözyaşı dökerlerse, kısa zamanda bundan kurtulabilir.⁴³³

Nefs-i Levvâme: “Günahlarına nâdim olan müminlerin nefisleridir.”⁴³⁴

İlgili âyet: “*Hayır! Nefs-i levvâmeye yemin ederim!*”⁴³⁵

⁴²⁸ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 29.

⁴²⁹ Topbaş, Osman Nuri, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, Erkam Yay., İstanbul, 2018, s. 129.

⁴³⁰ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 30.

⁴³¹ Yûsuf, 12/53.

⁴³² Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 30.

⁴³³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 32.

⁴³⁴ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 30.

⁴³⁵ Kıyâmet, 75/2.

“Nefs-i levvâme, öyle bir nefistir ki bazen ruhun nuru ile nurlanır. Allahu Teâlâ’ya, peygambere, kitaba ve ruha itaatkâr olur. Bazen de isyan ederek itaatten ayrılır. Sonra, bu isyanına pişman olur. Bu nefis, müminlerden isyan ve günah işleyip sonra nefislerini suçlayan ve kınayanların nefisleridir.”⁴³⁶

Çaresi: Nefs-i levvâme’de bulunan zevatın dertlerine de İsmullah şifadır. Lafza-i Celâl devadır. Bu huylara ve bu sıfatlara sahip olanlar, “Allah” ismini vird edinmeli ve bu isim çokça zikretmelidirler.⁴³⁷

Nefs-i Mülhime: “İnsanın kontrolü altında olup günaha girme endişesi ile mücadele eden, ilhama mazhar olan nefistir.”⁴³⁸ “Âlimlerin nefisleridir.”⁴³⁹

İlgili âyet: “*Sonra da ona fücûrunu da takvâsını da ilham edene!*”⁴⁴⁰

“Nefs-i mülhime, öyle mübarek bir nefistir ki, Hak Teâlâ bu nefse erişen zevata ilim ihsan buyurur. Zira, nefis-i mülhime müminlerden manevi olarak yükselmiş alim olanların nefsidir.”⁴⁴¹

Çaresi: “Nefs-i mülhimede ilim ve emsali sıfatlar olsa da, amelsizlik ve ihlâsızlık korkusu da vardır. Bu nefsin esması, ism-i Hû’dur.”⁴⁴²

Nefs-i Mutmainne: “İlmi ile âmil olanların, ihlasları ile kâmil olan alimlerin nefisleridir.”⁴⁴³

İlgili âyet: “*Ey mutmain nefis!*”⁴⁴⁴

Nefs-i mutmainne mertebesinde, kötü ve çirkin sıfatlar, yerini güzel ahlâka bırakmıştır.⁴⁴⁵ Bu mertebeden bir üst mertebeye ulaşabilmek için “Hak” esmasına devam edilmelidir.⁴⁴⁶

Nefs-i Râziye: Evliyaullahın ve velilerin nefisleridir. Bu mertebedeki

⁴³⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 33.

⁴³⁷ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 34.

⁴³⁸ Topbaş, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, s. 139.

⁴³⁹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 34.

⁴⁴⁰ Şems, 91/8.

⁴⁴¹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 34.

⁴⁴² Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 35.

⁴⁴³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 35.

⁴⁴⁴ Fecr, 89/27.

⁴⁴⁵ Topbaş, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, s. 141.

⁴⁴⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 36.

müminler de hayatın gam ve süruru müsavi hale gelmiştir. Çünkü her ne takdir olunmuşsa, onlar Allah Teâlâ'dan bilirler ve ona razı olurlar.⁴⁴⁷

İlgili âyet: “*Hem râzı olarak hem de râzı olunmuş olarak Rabbine dön.*”⁴⁴⁸

Bu makamına erişen evliyaullahta şu yedi sıfat zuhura gelir:

- 1) İhlâs
- 2) Terk-i mâlâyâni
- 3) Zikir
- 4) Zühd
- 5) Vera'
- 6) Kerâmet
- 7) Riyâzat

“Bu makamın esması “Hay” ism-i şerifidir. Bu makam, yalnız çalışmakla elde olunmaz. Hak Teâlâ, kuluna talip olursa onu bu makama getirir.”⁴⁴⁹

Nefs-i Merzıyye: “Nefis mertebelerinin altıncısı olan bu makamın sahipleri Allah'ın bilgisine ve esrarına âgâh olurlar. Bu öyle bir makamdır ki, nefis-i râzıyede kul Allahu Teâlâ'dan razı olduğu gibi, bu makamda da Allah kulundan razı olur.”⁴⁵⁰

İlgili âyet: “*Hem râzı olarak hem de râzı olunmuş olarak Rabbine dön.*”⁴⁵¹

Bu makamın esması “Ya Kayyûm” ism-i şerifidir.

Nefs-i Sâfiye: “Tezkiye neticesinde arınmış, saf, berrak, ulvî ve olgun olan nefistir.”⁴⁵² Bu makama ‘Nefs-i Kâmile’ ve ‘Nefs-i Sâliha’ da denilmektedir. “Enbiyâ Rasûl-i zevil ihtiramın nefisleri ve makamlarıdır.”⁴⁵³

⁴⁴⁷ Topbaş, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, s. 145.

⁴⁴⁸ Fecr, 89/28.

⁴⁴⁹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 37.

⁴⁵⁰ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 37.

⁴⁵¹ Fecr, 89/28.

⁴⁵² Topbaş, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, s. 147.

⁴⁵³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 30.

Esması “Ya Kahhar” ism-i şerîfidir.⁴⁵⁴

Yukarıda açıklanan nefis mertebelerinden sonra Muzaffer Ozak, nefis terbiyesine dair şu telkinlerde bulunmaktadır: “Bu geçici fani aleme gelen kimse, nefisini ıslah ederek, ruhun ve aklın hakimiyeti altına koyabilirse, gerçek hürriyete kavuşur. Eğer bunun aksi olarak, ruhunu ve aklını nefsin ve şeytanın hükmü altına sokarsa, ebediyen nefsinin kölesi olur ve kötülük bakımından hayvanlardan aşağı duruma düşer. Nefislerini ıslah etmek isteyen hak talipleri evvela şeriat, sonra tarîkat, sonra hakikat, sonra marifet, sonra kutbiyet, sonra kurbiyet, sonra ubûdiyet ile nefislerini terbiye ederek insan-ı kâmil olmalıdırlar.”⁴⁵⁵ “Nefsin ıslahı suretiyle ebedi saadete ermek için, Allahu Teâlâ’nın ipi olan Kur’ân’a sıkı sıkı tutunmak, Hakk’ın sevgilisi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) sünnetine ittiba ve Allah’ın sevgili kulları olan Hak velilerinin yollarına iktida eylemek şarttır” demiştir.⁴⁵⁶

1.7. Rüya

Rüya mana âleminde dünya âlemine semboller şeklinde indirilen, uyku halinde zihinde beliren görüntülerdir. Bir şeyi görmek göz ile olur ve görülen şeyinde bir madde olması gereklidir. Rüyada bunun ikiside yoktur. Gözün görmediği ve maddenin olmadığı bir durumda insana rüya gösterilmektedir. Bu rüyayı gören kuvvetler de insanın içinde bulunan ruhlardır.⁴⁵⁷ Bazı mutasavvıflar rüyayı, uykuda misâl âlemini seyreden ruhun, gördüklerini uyanınca hatırlaması olarak açıklamışlardır.⁴⁵⁸ Rüyaların üç kısım olduğu kabul edilmektedir:

1. Rahmâni rüya: Bunlar sadık rüyalarlardır. Doğru bilgiler ve müjdeleyici haberleri içermektedir.
2. Şeytâni rüya: Şeytanın vesvese ve telkini ile oluşan karışık hayallerdir.
3. Nefsâni rüya: Nefsin hayal ve kuruntuları ile günlük olaylarla bağlantılı olan rüyalarlardır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 38.

⁴⁵⁵ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 29.

⁴⁵⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 29.

⁴⁵⁷ “Rüyalar hakkında merak edilenler - Muzaffer Ozak Efendi”, <https://www.youtube.com/watch?v=tj8fL2xQr5U>

⁴⁵⁸ (Heyet), *Rüyalar Âlemi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2019, s. 243.

⁴⁵⁹ (Heyet), *Rüyalar Âlemi*, s. 244.

Muzaffer Ozak'a göre rüya, peygamberlere gelen vahyin kırk altıda bir cüz'üdür. Âlem-i gaybtan insanlara gelen yardımlardır. Bütün semâvi kitaplar sahih rüyaların mühim olduğunu kabul ederler. İbrahim peygamberin oğlunu kurban ettiğini gördüğü rüya, Yusuf peygamberin görmüş olduğu rüyalar Kur'ân'ı Kerîm'de, Tevrât'ta, İncil'de, Zebur'da olduğu muhakkaktır.⁴⁶⁰

Zaman içerisinde Muzaffer Ozak pek çok rüya görmüştür. Muzaffer Ozak'ın mevcut ses kayıtlarındaki ifadesiyle, rüyalarında on yedi kez Hz. Peygamber'i, enbiyâdan Hz. İsa, Hz. Hızır, Hz. Yahya, Hz. Musa, Hz. İbrahim peygamberleri ve dört halifeyi, Hz. Fatıma'yı, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, Hz. Aişe'yi müşahede etmiştir. İki kez de Pîr Nûreddin Cerrâhî'yi rüyasında görmüştür.

Muzaffer Efendi, Fahreddin Efendi'ye intisap edip cerrâhî dervişi olduktan altı ay sonra bir rüya görmüştür. Rüyasını şöyle anlatmaktadır:

“Üç zatın beni imtihan etmek için geldiklerini gördüm. Sorulardan anladımki ikisi imtihanı geçmemi istiyor, üçüncüsü ise istemiyor. Bu bir imamlık imtihanıydı. Üçüncü kişiyi zaten imam olduğumu söyleyerek ikna ettim ve üçünün de tasdiğiyle imtihanı geçtim. Rüyaların hemen anlatılması gerektiğini biliyordum ama çok meşgul olduğum için ertesi gün rüyamı anlatamadım. O gece üç-dört saat kadar zikrullah ile meşgul olduktan sonra yattım ve son derece çirkin ve utandırıcı bir rüya gördüm. Kalktığımda kendime kızıp ‘üç dört saat zikrullah ile meşgul olmanın mükâfâtı bu işte!’ diye düşündüm.

Üçüncü gece rüyamda tekkeye gittiğimi ve dervişlerin acayip bir sûrette namaz kıldıklarını, doğru kıraat etmediklerini ve hareketleri doğru yapmadıklarını gördüm. Hayret içinde bahçeye çıkıp Şeyh Efendi'ye rastladım. Beni kulağımdan tutup havaya kaldırdı, diğer eli ile de sol tarafıma halı silkeler gibi vurdu. Sonra beni içi süprüntü dolu bir odaya götürdü ve dedi ki ‘Bu odayı temizle, bu oda senin olacak.’ Daha sonra rüyamda gördüğüm bu odanın baş halîfeye ait olduğunu gördüm.

Uyandığımdaya bu rüyanın daha önceki rüyamı Şeyh Efendi'ye anlatmadığım için bir ceza olduğunu düşündüm. Doğruca Efendi'nin evine gittim ve ilk ve son rüyalarımı anlattım, ortadaki utandığım rüyayı anlatmadım. ‘Ortada utandığın bir rüya olmadan bu iki rüyayı göremezsin’ buyurdular. Kendisiyle yalnız kalmayı rica ettim ve çirkin rüyayı da anlattım. Böylece bana hilafet verdi.’⁴⁶¹

Muzaffer Efendi rüya konusunun kısa bir zamanda anlatılamayacağını, onun yaptığı şeyin Atlas denizini bir bardağa sığdırmaya çalışmak olduğunu belirtmiştir.

1.8. Evliyânın İstimdâdı

Duaların her konuda etkili olduğu âlimlerce kabul edilen bir husustur. Velîlerden yardım istemek onların Allah nezdinde makbul olan dualarını talep etmek önem arz

⁴⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=tj8fL2xOr5U>

⁴⁶¹ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 10-11.

etmektedir.⁴⁶² Bu konuda Muzaffer Ozak'ın *Ziyinet-ül-Kulûb* adlı eserinde tafsilatlı bir biçimde anlattığı, kendisinin hayatında önem arz eden İstanbul ziyaretgâhlarından biri olan Telli Baba türbesindeki istimdadına yer vermek istiyoruz.

“Telli Baba'nın türbe-i şerifi, dünya hayatında iken kendisinin yalnızca Allahu Teâlâ'ya ibadet ve nâz ü niyaz eylediği zâviyesidir ki, âlem-i cemâle göçünce dervişleri onu aynı yere defnetmişler ve kabr-i münevverini ziyaretgâh haline getirmişlerdir. O günden bu yana olduğu gibi, kıyamete kadar da bu mübarek makamın avam ve havassın ziyaretgâhı olacağı muhakkaktır. Telli Baba, ziyaretine gelerek Allahu Teâlâ'dan muradını isteyenlerden hemen hemen hiç kimseyi mahrum etmemiş, müracaat edenlerin hepsi muratlarına nail olmuşlardır.

Canlı bir misal olarak, kendi nefsimde şahit olduğum hadiseyi nakletmekte fayda görüyorum, “Yirmi dört yıl gibi uzun bir zaman, evli olduğum halde evlat sahibi olamamıştım. Bir gün, bir dostumun tavsiye ve ısrarı ile Telli Baba'nın ziyaretine gittim ve mescid-i şerifinde Allah Teâlâ'nın rızası için iki rekat namaz kıldım ve niyazda buldum. Cenab-ı Hak'tan, arkalarından beni hayır ile yâd ettirecek ve ismimi unutturmayacak hayırlı bir kız veya erkek evlat ihsan ve inâyet buyurmasını diledim ve gözyaşlarımla Rabbi'me dua ettim. Bu dileğimi yerine geldiği takdirde Telli Baba'nın ruhuna yetmiş bin tevhid ile üç hatm-i Kur'ân okuyacağımı nezreyledim ve Telli Baba'nın sandukası üzerinden bir miktar tel alarak oradan ayrıldım. Yukarıda da işaret ettiğim gibi yirmi dört yıl gibi uzun bir süre evlilik hayatı yaşamış ve yaşım elliye varmıştı. Bu bakımdan mahzun ve nâ murad olan fakire, bir sene gibi kısa bir zamanda Allahu Teâla altın saçlı, güzel bir kız çocuğu ihsan buyurdu, Hamdü lillah muradıma eriştim. Ben de, nezrimi yerine getirerek üç hatm-i Kur'ân ile yetmiş bin tevhid okuyup, türbeden aldığım tellere birçok tel ilavesiyle Telli Baba'nın huzuru maneviyesine vardım. Allah rızası için iki rekat namaz kıldıktan sonra hatm-i şeriflerin ve yetmiş bin tevhidin ecrini hazretin ruh-ı pür-fütûhuna bağışlamak suretiyle nezrimi yerine getirdim. Bi-iznillah, muradıma nail olmuşum. Fakat eşim ve yakın dostlarım, soyumu devam ettirecek, soyadımı sürdürecektir bir erkek evlâdım olmasını arzu ediyorlardı. Şahsen hayatımdan memnun ve gerçekten mesut idim. Oturacak bir evim vardı. Fakat apartman katı olduğu için küçük kızım güneşten ve temiz havadan mahrum idi. Telli Baba'yı mutâd ziyaretlerimden bir gün Allah Teâlâ'dan yavruma temiz hava ve güneşten faydalanabileceği bir yazlık ev ile ismimi ve namımı taşıyacak beni hayırla yâd ettirecek bir erkek evlat istemekliğim hususunda kalbime bir ilham vaki oldu. Allah Teâla arzulanmışım bu erkek evlâdı ve evi ihsan buyursa mülkünden ne eksilebilirdi? Bu ilham ve mülâhaza ile derhal ellerimi açtım ve dua ettim. Aradan iki ay geçti geçmedi eşimde hamilelik alametleri belirdi. Ve ayrıca bir dostum aracılığıyla bir daire ihsan olundu.

Aynı sene hacca giderken, yol arkadaşlarımla birlikte Bağdat'ta bir otelde konakladık. O gece, bir rüya gördüm. Çok güzel, nur topu gibi bir erkek çocuğunu, kollarımın arasına verdiler ve ‘İşte, bu senin doğmasını niyaz ettiğin ve beklediğin oğlundur. İsmi Muhammed Cüneyd koy’, dediler. Daha sonra, kız çocuklarının oynadıkları bebekler gibi dört bebek daha verdiler. ‘Bunlar nedir?’ diye sordum. ‘Bunlar da, doğacak oğlun Muhammed Cüneyd'in çocukları ve senin torunlarıdır’ dediler. Gözlerimi açtığım zaman, sabah namazı vakti idi. Rüyamı yol arkadaşlarıma anlattım ve bir oğlum olacağını müjdelediklerini bildirdim. Aynı gün, İstanbul'a aileme bir mektup yazarak, doğacak çocuğun erkek olacağını, salimen İstanbul'a dönemez ve bir emr-i hak vaki olursa çocuğa Muhammed Cüneyd ismini vermelerini tembih ettim. Filhakika, hac

⁴⁶² Yavuz, Yusuf Şevki, “İstimdad”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2001, c. 23, s. 363-364.

farizasını ifa ve ikmal ederek sıhhat ve afiyetle İstanbul'a avdetimden yirmi gün sonra bir erkek çocuğum oldu ve adını Muhammed Cüneyd koydum. Böylece Telli Baba'nın gördüğüm keramet ve lütf u bereketine bu yolda şahit oldum.”

Muzaffer Ozak, yukarıda kendi şahit olduğu durumu ifade etmiş ve Telli Baba Türbesi'ne gidilmesini ve orada dua edilmesini nasihat etmiştir.

2. Haller ve Makamlara İlişkin Kavramlar

2.1. Tevbe

Tasavvuf yolunun başlangıcını teşkil eden “tevbe”, günahtan dönmek, vazgeçmek anlamlarına gelmektedir.⁴⁶³ Tevbe, bir uyanış, bir silkiniş, geçmişteki hataların kabulü ve onlardan duyulan bir pişmanlık, kısacası insandaki rûhî inkılabın ilk ve en önemli safhasıdır.⁴⁶⁴ Tevbenin yapılma amacına dair çeşitli sınıflandırmalar vardır. Cehennem korkusu ile yapılan tevbeye ‘tevbe’, cennete girme ümidi ile yapılan tevbeye ‘inâbe’, sadece Cenâb-ı Hakk'ın rızası için yapılan tevbeye ‘evbe’ denilmektedir.⁴⁶⁵

Tevbe etmede en önemli unsur, tevbe edilme zamanıdır. İşlenen günahın insanın helakına sebebiyet verebileceğinin farkında olup, günahın hemen ardından tevbe edilmelidir. Zamanın önemine dair Sehl b. Abdullah, “Tevbe, ilerde yaparım sözünü terk etmektir” demiştir.⁴⁶⁶ Çünkü her bir günahın içinde, küfre gidecek bir yol vardır. Bu yüzden ki günahlardan oluşan yaralar ve yaralardan meydana gelen vesveseler, şüpheler imanı zedeler hale getirmektedir. Eğer o günah, tevbe ile çabuk bir şekilde imha edilmezse, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırır hale gelecek ve kişilerin manevi hayatlarını tahrip edecektir.⁴⁶⁷ Onun için, mürşidin mürîdine ilk yaptırdığı iş tevbedir. Bu hususta Ebû Yâkub Hamdân Sûsî, “Allah yoluna giren kimselerin ilk makamı tevbedir,” demiştir.⁴⁶⁸

Pek çok âyet-i kerîme tevbenin ehemmiyetine işaret etmiştir. İlgili âyetlerden bir kısmı şu şekildedir:

⁴⁶³ Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yay., İstanbul, 2011, s. 53.

⁴⁶⁴ Türer, a.g.e., s. 53.

⁴⁶⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 529.

⁴⁶⁶ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 190.

⁴⁶⁷ Nursi, Said, *Lem'alar*, Envâr Nşr., İstanbul, 1995, s. 9.

⁴⁶⁸ Tûsî, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, s. 43

*“Allâh’ın kabul edeceği tevbe ancak, kötülüğü cehâletle işleyip, sonra da, çok geçmeden tevbe edenlerinkidir. İşte onlar var ya, Allah onların tevbesini kabul eder. Allah Alîm’dir, Hakîm’dir.”*⁴⁶⁹

*“Kötülüğü işleyenlerin ve nihâyet onlardan birine ölüm geldiği zaman, “ben şimdi tevbe ettim” diyenlerinki de tevbe değildir, kâfir olarak ölenlerinki de. Onlar var ya, onlar için elim bir azap hazırladık.”*⁴⁷⁰

*“Tevbe eden, hâlini düzelten ve beyan edenlere gelince: İşte onlar var ya, ben onların tevbesini kabul ederim. Çünkü ben Tevvâb’ım, Rahîm’im.”*⁴⁷¹

*“Ben, tevbe eden, îman eden, sâlih amel işleyen ve sonra da hidâyet üzere giden kimseler için elbette Gaffâr’ım.”*⁴⁷²

*“Muhakkak ki Allah, tevbe edenleri sever, temizlenenleri sever.”*⁴⁷³

Tevbe konusunda Râbia el-Adeviye (ö. 185/801) tevbe etmenin Allah’ın kuluna olan nasibi olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁴ Bu yüzden sûfiler, tevbe etme şerefine erişen kimselerin tekrar günaha dönmesini de kınamışlardır. Yahyâ b. Muâz (ö. 285/872), “Tevbeden sonra işlenen günah, tevbeden önce işlenen yetmiş günahdan daha çirkindir” demiştir.⁴⁷⁵

Muzaffer Ozak da tevbe konusuna musibet ekseninde vurgu yapmıştır. Ona göre: “Bir mümin, hiçbir suç ve günah işlemediği halde, bir derde, bir musibete veya bir felakete uğrarsa, bunlardan dolayı o zatın derecesi artar. Bir mümin, bir kabahatinden sonra bir musibete uğrarsa, bu musibet, yaptığı günaha kefarettir. Bu mü’min, bir günah işlese ve sonra pişman olarak o günaha tevbe etse ve hayırlı ameller işlese ve hiçbir musibete de uğramasa, günahına tevbe ettiği ve tevbesinde sebât eylediği ve hayırlı ameller işlediği için ilâhi affa mazhar olmuştur.”⁴⁷⁶ Zira, Allah Teâlâ Kur’ân-ı azîmde, “*Hasenat, büyük günahlardan gayri seyyieleri giderir*”

⁴⁶⁹ Nisâ, 4/17.

⁴⁷⁰ Nisâ, 4/18.

⁴⁷¹ Bakara, 2/160.

⁴⁷² Tâ-hâ, 20/82.

⁴⁷³ Bakara, 2/222.

⁴⁷⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 190.

⁴⁷⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risâlesi*, s. 192.

⁴⁷⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 286.

buyurmuştur.⁴⁷⁷ Ozak'a göre, "bir kimse, bir günah işlese ve o günahına tevbe etmese ve ıslâh-ı hal eylemese, hayırlı ameller de işlemese, fakat bütün bunlara rağmen bir musibet de görmese; o kişinin işi rûz-i cezaya kalmıştır."⁴⁷⁸

Tevbe konusunda çokça hatırlatmada ve tavsiyede bulunan Muzaffer Ozak, adeta çağrıda bulunmaktadır: "Ey hak kardeşi! Âdem Nebi bir hata için üç yüz sene ağladı. Biz ise her gün yüzlerce günah işliyoruz da bir kere olsun suçumuzu hatırlayarak bir katre gözyaşı dökmüyoruz. Allah'tan affımızı istemiyoruz. Neyimize güveniyoruz? Bu günah, bu isyan ile halimiz ne olacak? Bir düşündük mü? Bu isyan sebebi ile ya imansız olarak göçersek halimiz ne olur? Ya ahiretimiz harap olursa? Ya cehenneme atılırsak, o korkunç azâba nasıl tahammül ederiz? Bir düşünelim de Allah bizi hesaba çekmeden, biz kendimizi hesaba çekelim. Yaptığımız fenalıklara, günahlara tevbekâr olup 'Ah' edelim. Gelin suçlarımız için istiğfar edelim, ağlayalım. Ağlayamıyorsak ağlayamadığımıza ağlayalım."⁴⁷⁹

Tevbe konusunda da şiiirleri ve ilâhileri olan Muzaffer Ozak kendisine de mahlası ile hitap ederek hatırlatmada bulunmuştur.

*Hakka isyan eyleyen,
Tövbeye gel tövbeye,
Küfür gıybet söyleyen,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Ömrün sona ermeden,
Kuşça canın vermeden,
Kara yere girmeden,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Ömür kuşu uçmadan,
Bu dünyadan geçmeden,
Fırsat elden kaçmadan,
Tövbeye gel tövbeye...*

⁴⁷⁷ Hûd, 11/114.

⁴⁷⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 287.

⁴⁷⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 57.

*Doldu günah kefesi,
Yıprandı can kafesi,
Bekleme son nefesi,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Sana derim ey kişi,
Secdeye koyup başı,
Akit gözünden yaşı,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Yüzün siyah kapkara,
Sinende binbir yara,
Yalvaragör Gaffar'a,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Günahkâr makhur olur,
Tövbekâr mağfur olur,
Herkes ettiğin bulur,
Tövbeye gel tövbeye...*

*Aşkî sen de tövbe et,
Sana da gelir nöbet,
Mevla yarlıgar elbet,
Tövbeye gel tövbeye...⁴⁸⁰*

2.2. Sabır

Sözlükte “engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarındaki sabır kelimesi, ahlâki bir terim olarak ise “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen

⁴⁸⁰ Ozak, *Ziyinet-ül-Kulüb*, s. 433.

metanet” gibi manalara gelmektedir.⁴⁸¹ Manevi yoldaki makamlardan biri olan sabır konusuna⁴⁸² hadislerde geniş olarak yer verilmektedir. Bir hadîs-i şerîfte “*İman iki parçadan oluşur, yarısı sabır ve diğer yarısı da şükürdür*” buyrulmaktadır.⁴⁸³ Zira mümin bela ve nimetten başına gelen her şeyin Allah’ın kader ve kazasının neticesi olduğunu bilir. Eğer çirkin ve kötü bir şey gelse ona sabreder ve lezzetli ve güzel bir şey gelse ona şükreder.⁴⁸⁴

Muzaffer Ozak, sabrı her şeyin başı olarak ifade etmektedir. Ona göre, “İslam’ın başı sabır, imanın başı sabır, salih amelin başı sabırdır. Fenalıklardan korunmanın başı ise, nefis ile mücadele edip harama sabretmektir. Zira sabırsız kişide ne iman ne salih amel ne de namus kalmaktadır.”⁴⁸⁵

Ayrıca sabır ve tevekkül ilişkisi üzerinde sabrı açıklayan Muzaffer Ozak, sabrın olmadığı yerde tevekkülün de olmayacağını ifade etmektedir.⁴⁸⁶ Nitekim Allâh Teâlâ bizzat tevcih ettiği musibetlerin sabrını da ihsan buyurmaktadır. Musibetin Hakk’tan bir hikmete mebnî geldiğini bilip, sabretmek esastır. Abdullah b. Mübârek (v. 181/797) musibet ve sabra dair: “Sabredene musibet tektir, sabretmeyene iki olur. Biri büyük musibettir, biri geçici musibettir. Büyük musibet şudur ki, sabretmediğimizden dolayı ‘musibete sabır’ mukabilinde verilecek sevap elimizden çıkar. Diğer musibet, ecirsiz olarak gelen musibettir” demektedir.⁴⁸⁷ Bu hususta Allah Teâlâ, sabırlı kişileri Kur’ân-ı Kerîm’de methetmiş ve sabırlı kişilerin Hak ile, Hakk’ın da sabırlı kişilerle birlikte olduğunu açıklamıştır.⁴⁸⁸ Sabır konusunu Kur’ân perspektifinde incelemek için âyetlerin bazıları aşağıda gösterilmiştir:

“*Az olan nice topluluk vardır ki, çok olan nice topluluğa Allâh’ın izniyle gâlip gelmiştir. Allâh sabredenlerle berâberdir.*”⁴⁸⁹

⁴⁸¹ Çağrırcı, Mustafa, “Sabır”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2008, c. 35, s. 337.

⁴⁸² Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 140.

⁴⁸³ Gümüşhânevi, *Ramûz el-Ehâdis (Hadisler Deryası)*, s. 193.

⁴⁸⁴ Kâşânî, İzzeddin, *Tasavvufun Ana Esasları*, Kurtuba Kitap Yay., İstanbul, 2010, s. 373.

⁴⁸⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 104.

⁴⁸⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 146.

⁴⁸⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 112.

⁴⁸⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 106.

⁴⁸⁹ Bakara, 2/249.

“O, sabırlı olanlara ecirlerini hesapsız bir şekilde verir.”⁴⁹⁰

“Allâh, sabredenleri sever”⁴⁹¹

“Sabrettiklerinde, onlardan emrimizle hidâyete erdiren önderler var ettik. Onlar âyetlerimize de yakînen inanmaktaydılar”⁴⁹²

“O halde, ulü'l-azîm resûllerin sabrettiği gibi sen de sabret ve onlar için acele etme.”⁴⁹³

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ, müttakîlerin, sabreden kimseler olduğunu bildirmiş⁴⁹⁴ ve Hz. Peygamber’e de her emrinde, her işinde sabır tavsiye edilmiştir.⁴⁹⁵ Muzaffer Ozak, kendi ifadeleriyle bu konuda Enes b. Mâlik (ö. 93/711)’den hadis rivâyetini aktarmaktadır:

“Resûl Efendimiz bir kabristandan geçerken çocuğu ölen bir kadının kabir başında üstünü yırttığını, saçını yolduğunu görünce o kadına buyurdular ki: “Allâh’tan kork ve sabret. Saçını yolup, üstünü yırtma!” Kadın, Resûlullah’ı tanımayıp: “Beni kendi halime bırak, zira bana isabet eden musibet sana etmedi” dedi. Orada bulunanlardan bazıları: “Sen ne yaptın? O, Peygamberimiz, Efendimiz idi” dediler. Kadın derhal Resûlü Ekrem’in arkasından koştu geldi, huzuru nebide özürler diledi. “Beni affet ya Resûlullâh, sizi tanıyamadım” dedi. Kadın üstünü başını yolmayı terk etmişti. Hz. Peygamber kadına hitaben: ‘Ecri ve mükâfatı çok olan sabrı kâmil, musibetin ilk çarptığı vakitte onu o anda hoş karşılamaktır. Sabırdan murad işte budur’ buyurdular.”⁴⁹⁶ Burada kastedilen noktayı Muzaffer Ozak şöyle açıklamaktadır: “Sen, bu musibete sabretmenin ecir ve sevabını kaçırdın. Şimdi, üstünü başını yırtmayı terk etmen, bu nimeti tekrar eline geçirmeni sağlamaz. Malumdur ki, günler geçtikçe bela ve musibetin tesiri ve acısı azalır. Bu sebeple belaya, musibete ilk isabet ettiği anda, sabretmek gereklidir, faziletlidir. Vaat edilen mükâfat bu andaki sabır karşılığıdır.”⁴⁹⁷

⁴⁹⁰ Zümer, 39/10.

⁴⁹¹ Âl-i İmrân, 3/146.

⁴⁹² Secde, 32/24.

⁴⁹³ Ahkâf, 46/ 35.

⁴⁹⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 149.

⁴⁹⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s.150.

⁴⁹⁶ Nevevî, İmam Muhyiddin, *Riyâzü’s Sâlihîn*, (çev. Abdullah Feyzi Kocaer), Hüner Yay., Konya, 2011, s. 45.

⁴⁹⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 151.

İnsanın başına her ne gelmiş olursa olsun ilk anda vermiş olduğu tepki belki de dünya ve ahiret hayatını belirleyecektir. Cinâyetlere, kavgalara, kazalara, felaketlere ve benzeri işlere, daima sabırsızlığın sebep olduğuna dikkat çeken M. Efendi, her daim sabrı tavsiye etmiştir. O, sevgi ve sabrı musibet ile ilişkilendirerek, “Rabbine sevgin var ise, sevgilinin nazına tahammül eyle! Onun verdiği musibeti, ‘Rabbimin bana hediyesi’ diyerek sabır ile karşıla, isyan etme! O zaman sabrının mükâfatını mutlaka göreceksin” nasihatinde bulunmaktadır.⁴⁹⁸

*“Sabır bir tâç imiş lütfu hüdüdan,
Giy ol tâcı, kurtul cümle belâdan.
Sabır bir kal’adır genci hüdüdan,
Gir ol burca, kurtul bütün belâdan.”⁴⁹⁹*

2.3. Şükür

Tasavvuf kavramları içerisinde haller ve makamlar içerisinde temel bir kavram olan şükür, Arapça bir kelime olup, aynı kelime mânâsıyla Türkçede de kullanılmaktadır.⁵⁰⁰ Şükür, nimetleri doğrudan doğruya Allah Teâlâ’dan bilmek, O’na teşekkür etmek, O’nun nimetlerinin kıymetini ciddî ve sâfi bir hürmet ile takdir etmek anlamına gelmektedir.⁵⁰¹ Bu minvalde ilk dönem sufilerinden Şiblî (ö. 334/946), “Şükür nimeti değil, nimet vereni görmektir” diyerek mün’im-i hakikîye işaret etmiştir.⁵⁰² Şükredene ‘şâkir’, şükürden aciz olduğunu idrak edene de ‘şekûr’ denilmektedir.⁵⁰³

Şükür, bir başka ifadeyle, “Allah’ın vermiş olduğu nimetlerine karşı istediği bir fiyattır.”⁵⁰⁴ Bu hususta şükürün ölçüsü ise kanaattir, iktisattır, rızadır ve memnuniyettir. Çünkü şükürsüzlük, hırs, israf ve hürmetsizliğaçağa çıkarmaktadır.⁵⁰⁵ Bundan dolayıdır ki sufilerden Ebû Bekir Verrâk (ö. 280/893), “Nimetin şükürü iyiliği görmek, kıymetini bilmek ve ona karşı saygılı olmak suretiyle olmaktadır” demiştir.⁵⁰⁶

⁴⁹⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 113.

⁴⁹⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 124.

⁵⁰⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 256.

⁵⁰¹ Nursi, Said, *Sözler*, Envâr Nşr., İstanbul, 1995, s. 10.

⁵⁰² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 2

⁵⁰³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 256.

⁵⁰⁴ Nursi, *Mektubat*, s. 399.

⁵⁰⁵ Nursi, *Mektubat*, s. 366.

⁵⁰⁶ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 259.

Muzaffer Ozak, salt ibadet ederek, verilen nimetlere, ihsana ve lütuflara şükredilmiş olunamayacağını, yapılan şükürün her daim noksan olacağını bildirmiştir. Bu bağlamda “Kişilere bir nefeste, iki şükür vacip olmaktadır. Hakk’a, her nefeste şükredilmek istenirse, nefes alırken şükredilirse, nefes verirken şükretmekten aciz kalmaktadır. Bu yüzden insanoğlu, Allahu Teâlâ’ya şükretmekte her zaman noksan kalmaktadır⁵⁰⁷ demektir. İnsanların acizliğine dâir, tasavvuf klasiklerinden *Ta’arruf*’ta da, “Allahım, bilirsin ki, sana nasıl şükredeceğimi bilmekten âcizim. O halde benim adıma, kendine kendin şükret” ifadesi yer almak almaktadır.⁵⁰⁸ Anlaşılacağı üzere Allah’ın vermiş olduğu nimetlere karşılık yapılacak şükür de yetersiz kalmaktadır. Bu hususta, “Mevlevîler, namaz kıldıktan sonra, namaz kılma nimetine ulaştıklarından dolayı, Allah Teâlâ’ya teşekkür etmek için, şükür secdesi yaparlardı.”⁵⁰⁹ M. Ozak, şükür meselesinin halkın iyi kavrayamadığını belirterek bir sohbetinde şu ifadeler yer vermiştir. “Ulemâ müstesnâ, biz sarıklılar da halka bunu iyi öğretememiştir. Şükür denildiğinde, biz ‘Şükür Yâ Rabbi’ demeyi şükür zannederiz. ‘Şükür Yâ Rabbi’ demek zikirdir. Şükürün fiilen gösterilmesi lâzımdır. Meselâ yeni bir elbisenin şükürü, onu kirletmemekle, hemen eskitmemektedir. Oturduğun yere dikkat edeceksin, şükürünü böyle ifâde edeceksin. Biri sözle şükür öteki fiilen şükürdür. Fiilen şükür kavlen şükürden daha üstündür, daha iyidir.”⁵¹⁰ Bu hususta Ozak, yapılacak şükürleri kategorize etmiştir. Bunlar şu şekildedir:

Ruhun şükürü: İman ile dir.

İmanın şükürü: Allahu Teâlâ’ya hamd ü sena etmektir.

Hamd ü senânın şükürü: Hz. Peygamber’e muhabbet etmek ve salavatlarla onu anmaktır.

Vücudun şükürü: Allah’a secde etmek ile dir.

Sahibi bulunulan malın şükürü: Sadaka ve zekât ile dir.

Güzelliğın ve kuvvetin şükürü: Irz ve iffeti korumak ile dir.

⁵⁰⁷ Ozak, *İrşâd*, c.3, s. 526.

⁵⁰⁸ Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed, *et-Ta’arruf li Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf (Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta’aruf)*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 2016, s. 165.

⁵⁰⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 294.

⁵¹⁰ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2019/06/sukur-sozde-kalmamali-fiilen-yapilmalidir.html>

İlmin şükürü: Halkı Hakk'a ve doğruluğa davet ve halkı ilim ile tenvîr etmekle yani ilim ile onları nûrlandırmaklardır.⁵¹¹

Sonuç olarak, Kur'ân-ı Kerîm'deki şükre dair, “Eğer şükrederseniz size daha fazlasını veririm ama nankörlük edecek olursanız benim azâbım elbette çok şiddetlidir”⁵¹² âyeti üzerinden Muzaffer Ozak eserlerinde sıklıkla vurgulamaktadır ki, şükür; maddi ve manevi nimetlerin çoğalmasına, küfür ise maddi ve manevi nimetlerin yok olmasına sebeptir. Nimetler, şükürle ziyadeleştiği gibi, küfürle de zeval bulmaktadır.⁵¹³ Burada kula düşen görev, her hâlükârda şükretmektir. Çünkü şükür, nimetin artmasına sebeptir.⁵¹⁴ M. Efendi'nin şükürü içinde barından şiirlerinden biri ise şu şekildedir:

*Devrân içre devrânım,
Şükür elhamdülillah
Nurlar içre seyranım,
Şükür elhamdülillah*

*Tuttum şeyhin elini,
Buldum vuslat yolunu,
Kavuşturdu kulunu,
Şükür elhamdülillah...*

*Pekçe tuttum elinden,
Tevhid duydum dilinden,
Buse aldım gülünden,
Şükür elhamdülillah*

*Allah dedik devrânda,
Fena bulduk Sübhanda,
Arşa vardık bir anda,*

⁵¹¹ Ozak, *İrşâd*, c.3, s. 527.

⁵¹² İbrâhim, 14/7.

⁵¹³ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, s. 302.

⁵¹⁴ Ozak, *Envâr-ül-Kulûb*, s. 437.

Şükür elhamdülillah...

Aşkî visâle yetti,

Vardı sidreye gitti,

Şeyh ile miraç etti,

Şükür elhamdülillah...⁵¹⁵

2.4. İhlas

İslâmî literatürün temel kavramlarından biri olan ihlas; doğru, samimi, saf, katışıksız, samimiyet ve içtenlik demektir. Kişinin hâl, düşünce ve davranışlarında yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesi, gösteriştan ve ikiyüzlülükten uzak durması, sözüyle özünün bir olması gibi anlamları ifade etmektedir.⁵¹⁶

İhlas, Allah'a karşı olduğu gibi insanlara, canlı cansız bütün varlıklara karşı da gösterilen samimiyeti ifade eder.⁵¹⁷ İhlas, nifak ve iki yüzlülükten uzak bir kalp sâfiyeti olup⁵¹⁸ halkın övgüsünü kazanma isteği, makam sevgisi, dünyevi isteklerden, şirk ve riyadan, bâtil inançlardan, kötü duygulardan, çıkar hesaplarından ve genel mânâda gösteriş arzusundan kalbi temizlemeyi ve kalbin temizliğini bozacak düşünceleri uzak tutmayı içermektedir.⁵¹⁹ Tevekkül, zühd, takvâ, vera' hallerinde olduğu gibi ihlasın da odağı kalptir. Çünkü kişi Allah'ı kalbiyle bilir, ona kalbiyle inanır.⁵²⁰ Bu bağlamda kalbî bir eylem olan ihlas; iman, ibadet, ahlâk konusunda müminlerin sahip olması gereken sıfatları ortaya koymaktadır. İmanda ihlas, Allah'a gönülden inanmak ve kalbi her çeşit münafıklık belirtilerinden arındırmaktır. İbadette ihlas, kulun ibadetlerini sırf Allah rızası ve onun emirleri olduğu için karşılığını yalnızca Allah'tan bekleyerek yapmasıdır. Ahlâkta ihlas ise, iyi niyeti ve Allah'ın sevgisini hayırların özü yapmak anlamına gelmektedir.⁵²¹

⁵¹⁵ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 392.

⁵¹⁶ (Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, s. 389.

⁵¹⁷ Ateş, Süleyman, "İhlâs", *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2000, c. 21, s. 536.

⁵¹⁸ Özbuğday, Şükrü, "İnsanın Gerçek Anlamda Kul Olması İhlâs ve Samimiyete Bağlıdır", *Kutlu Doğum Özel Sayısı*, Konya İl Müftülüğü Kültür Yay., Konya, 2013, sy. 6, s. 8.

⁵¹⁹ Ateş, "İhlâs", c. 21, s. 536.

⁵²⁰ Güreler, Dilaver, *Abdulkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul, 2016, s. 279.

⁵²¹ Akay, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul, 2005, s. 211.

İhlas dinen çok büyük önem ve incelik taşıyan hususlardan biri olup, Kur'ân'a göre Müslüman'da olması gereken ana özelliklerden birisidir. "İhlas" kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de farklı yerlerde müştaklarıyla birlikte otuzu aşkın âyette geçmektedir.⁵²² Bu âyetlerden bazıları şöyledir:

*"Biz onları bir özellekle, 'o yurdu' hatırlama vasıtasıyla ihlâslılardan eyledik."*⁵²³

*"De ki: Rabbim hakkaniyeti emretmiştir. Her mescitte secdede yüzünü/özünü dosdoğru tutun. Ona, onun için dinde ihlâslı kimseler olarak dua edin. O sizi nasıl yarattıysa, öylece tekrar döneceksiniz."*⁵²⁴

*"Dedi ki (şeytan): İzzetine yemin ederim ki, onların tümünü azdıracam. Onlardan, ihlâslı kulların hâriç."*⁵²⁵

*"Kitapta Mûsa'yı da an. Muhakkak ki o, ihlâslı idi, Resûl-nebî idi."*⁵²⁶

*"Münâfıklar, ateşin en aşağı tabakasındadır. Onlar için yardım edecek bir kimse de asla bulamazsın. Ancak, tevbe edenler, ıslah olanlar, Allah'a sarılanlar ve dinlerinde Allah için ihlâslı olanlar hariç. İşte onlar müminlerle berâberdir..."*⁵²⁷

İhlâslı olmaya dair vurgu yapılan âyetlerden bizler anlıyoruz ki; hayatın her alanında ve aşamasında, tüm ibadet ve amellerde, her ne olursa olsun doğru, samimi ve ihlâslı olunmalı ve bu yörüngede bir hayat geçirmek esas gaye olmalıdır.

İhlâs konusu altında toplanan hadîs-i şerîflerin içerikleri de incelendiğinde, Hz. Peygamber de niyet ve samimiyet ile birlikte dîni ve ahlâkî bir seciye olarak ihlâsın önemine dair pek çok yerde vurgu yapmıştır. Bunlardan biri de, *"Her zaman amellerinizde ihlâsı gözetin; zîra Allah sadece amelin hâlis olanını kabul eder"*⁵²⁸ hadîs-i şerîfidir. Buna binâen tasavvuf tarihindeki ilk dönem sûfilerinden, Ma'rûf-i

⁵²² Ocak, Metin, *Kur'an'da İhlâs ve Muhsin Kavramları*, İnkılab Yay., İstanbul, 1999, s. 24.

⁵²³ Sâd, 38/46.

⁵²⁴ A'râf, 7/29.

⁵²⁵ Sâd, 38/82-83.

⁵²⁶ Meryem, 19/51.

⁵²⁷ Nisa, 4/145-146.

⁵²⁸ Münâvi, Muhammed Abdür-rauf, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut, 2012, c. 1, s. 216.

Kerhî (ö. 200/815) nefesine vurup, “Ey Nefis! İhlâslı ol ki, kurtulasın”⁵²⁹ demiştir. Bu konuda Sülemî (ö. 412/1021), “Bütün hareketlerinde, ibadetlerinde ve işlerinde ihlâstan ayrılma!” demiştir. İbn Ataullah İskenderî (ö. 709/1309) ise, “ibadetler ayakta duran bir takım şekil ve suretlerden ibarettir. Bu şekillerin ruhu ve özü ise kendilerinde bulunan ihlasın sırrıdır” diyerek ihlasın asıl olduğuna işaret etmiştir.⁵³⁰

İhlasın önemine dair sûfilerden her biri, içinde buldukları makamlara ve gerçekleştirdikleri manevi tecrübeye bağlı olarak ihlasla ilgili farklı tanımlar yapmışlardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

1. Amellerde ihlaslı olmak esastır.

Mâlik b. Dinar (ö. 130/747), “Bana göre amellerin en sevimsisi amellerdeki ihlastır” demiştir. Bunun sebebi şudur: “Bir amel ancak ihlas sayesinde amel olur. Çünkü bedene göre ruh ne ise amele göre ihlas da odur. Ruh olmayan beden cansız bir maddeden ibarettir. İhlâssız amel de hebâ olmuş bir işittir.”⁵³¹

2. İhlas Allah ile kul arasında bulunan bir sırdır.⁵³²

Ebû Yâkûb Sûsî (ö. 307/938): “İhlas, meleğin bilip sevap yazamadığı, şeytanın bilip ifsad edemediği, nefsin âgâh olup kendine çekemediği sırdır.”⁵³³ Kul, şeytandan ancak ihlas vasıtasıyla kurtulabilir.

3. İhlas ile yapılan amel müstesna, bütün ameller boştur.

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) ise bu konuda şöyle demiştir: “*Lâ ilâhe illâllah* diyen tevhid ehli çoktur, ama onların muhlis olanları (samimileri) azdır. İlimden nasibi olanlar müstesna, dünya cehaletle doludur. Kendisiyle amel edilen ilim müstesna, bütün ilimler sadece iddia ve delildir. İhlas ile yapılan amel müstesna, bütün ameller boştur. İhlas sahibi kimseler büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır.”⁵³⁴

⁵²⁹ Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, (çev. Mehmet A. Müftüoğlu), Pırlanta Yay., İstanbul, 1981, c. 4, s. 768.

⁵³⁰ İskenderî, İbn Ataullah, *Tasavvufî Hikmetler Hikem-i Atâiyye*, (trc. Mustafa Kara), Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 22.

⁵³¹ Hücvîrî, Ebî Ali el-Cüllâb, *Keşfü'l-Mahcûb*, (trc. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1996, s. 185

⁵³² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 291.

⁵³³ Tûsî, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, s. 252.

⁵³⁴ Tûsî, a.g.e., s. 85.

4. İhlas afetlerden temizlenmektir.

Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) bir gün, "İhlas nedir?" diye sorulmuş. O da cevaben: "İhlas amellerdeki afetlerden halas olmaktır" demiştir.⁵³⁵ İbn Atâ (ö. 131/748) ise: "İhlas, afetlerden temizlenen şeydir"⁵³⁶ şeklinde tanımlamıştır. İbn Atâ'nın "Halis amel hangisidir?" sorusuna cevabı ise: "Kendini beğenme, riya, karşılık beklemek gibi afetlerden arınmış olan"⁵³⁷ şeklinde olmuştur.

İhlâs, sıdk ve samimiyet sadece ibadetlerde değil, insanî ilişkilerde de son derece önemlidir. Muzaffer Ozak da ihlasın öncelikli olduğunu belirtip, "Yapılan her türlü hayırlı işler ister gizli ister aşikâr olsun, ihlas ile yapıldıktan sonra, Allah Teâlâ indinde makbul ve merguptur"⁵³⁸ ifadesi ile ihlasın ehemmiyetini açıklamıştır. Ozak, "Daima, ihlas üzere bulun. Zira cahiller helak oldu, âlimler kurtuldu. Âlimler helak oldu, muhlisler kurtuldu. Kur'an okumasını bilmiyorsan, mutlaka öğrenmen lazım. Öğrenmiş isen okuman, okuduğunu anlamaya çalışman, anladığınla amel etmen de kâfi değil. İhlas lazım, ihlas lazım!"⁵³⁹ şeklinde ihlas üzerinde şiddetli vurgu yapmaktadır.

Şiirlerinde de ihlasa yer veren Ozak, *İrşâd* adlı eserinde yer alan şiirinin birinde öncelikle kendi nefesine, "İhlas nasip eyle Aşkî kuluna, ihlas ile ilet aşkın yoluna" diyerek ihlasa dikkat çekmiştir.⁵⁴⁰ Bir başka şiirinde ise Hak rızasını kazanmanın yolunun ihlastan geçtiğini "İhlas ile doğru yola gitmeli, Hak rızası belki onda gizlidir" mısralarıyla ifade etmiştir.⁵⁴¹

2.5. Riyâ

İhlasın karşıt anlamı olan riyâ, sözlükte, gösteriş, iki yüzlülük, sahtekârlık anlamlarına gelirken, terim anlamı olarak ise Allah'a ibadette nefsi ve diğer insanları karıştırarak⁵⁴² yapılan ihlassız ve samimiyezsiz ibadetler ve eylemler mânâlarını ihtiva

⁵³⁵ Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 217.

⁵³⁶ Tûsî, a.g.e., s. 252.

⁵³⁷ Tûsî, a.g.e., s. 252.

⁵³⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 492.

⁵³⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 37-38.

⁵⁴⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 516.

⁵⁴¹ Ozak, *Ziyinet-ül-Kulûb*, s. 433.

⁵⁴² Mekkî, Ebû Tâlib, *Kûtü'l-Kulûb*, (çev. İsmet Demiröz), İz Yay., İstanbul, 1999, c. 1, s. 281.

etmektedir.⁵⁴³ Yani kişinin Allah’a itaat ederken kullara yaranmak istemesidir.⁵⁴⁴ İşte böyle amelle riyakârlık yapanlar, sadece insanların övgülerine nail olmak dışında hiçbir amaç taşımazlar. Tek amaçları yaratılmışlara yaranmaktır.⁵⁴⁵

Muzaffer Ozak’a göre riyâkar kimsenin akıbeti şöyle olacaktır: “Bir kimse, Hak rızasından ziyade, gösteriş maksadıyla ve halkın teveccühünü kazanmak gayesiyle ‘iyi adam’ desinler diye bir hayırlı amel işlerse, gösteriş ve teveccüh celbi için yapılan bu amelin ecri de yalnız dünya hayatında verilir.” İşte böyle Allah için değil de halkın iltifatına nâil olmak için amel edene ‘murâi’ denir.⁵⁴⁶

Murâiler, yani gösterişçilere örnek vermek için Ozak, Ebu Hureyre’den rivâyet edilen hadis-i şerîfe kendi ifadeleriyle şu şekilde dikkat çekmektedir:⁵⁴⁷

“Yarın kıyamet gününde dört sınıf mürâiyi Huzurullah’a getirirler. Bunlardan biri zengin, biri şehit, biri gazi, biri âlimdir. Allah, âlime sorar: “İlmin ile ne amel ettin?” “Ya Rabbi, kullarını senin yoluna davet ettim” dediğinde, “Benim rızam için yapmadın, kendini alim göstermek, bana âlim deyip itibar etsinler diye yaptın. Sana itibar ettiler, sana ‘âlim’ dediler. Sen nasibini dünyada iken aldın. Şimdi burada nasibin yoktur” deyip huzurundan tard eder. Sonra zengini huzura çağırıp, “sana verdiğim mal ile, bana ne gibi ibadet ettin?” diye sorulur. Mürâi zengin: “Cami, hastane, yol yaptırdım. Zekât, sadaka verdim, talebe okuttum” der. Allah Teâlâ: “Bunları benim rızam için yapmadın, sana iyi insan desinler diye yaptın, sana cömert dediler. Kullar sana iltifat ettiler, yaptığının mükâfatını kullardan gördün. Zaten senin arzun da bu idi. Arzun yerine geldi, huzurumdan çık! Nasibini dünyada kullardan aldın” der ve tard olunur.

Şehide hitap edilir, o da “Ya Rabbi! Senin yolunda katledildim” dediğinde, “Sen benim yolumda şehit olmadın. Mal için harbe gitmiştin, birçok mal aldın. İstedığıne dünyada iken nail oldun, burada nasibin yoktur” denir. Mürâi gazi olan kişi huzura getirilir: “Ya Rabbi, senin dinin, senin rızan için gaza ettim, kafirlere ceza

⁵⁴³ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001, s. 297.

⁵⁴⁴ Muhâsibî, Hâris b. Esed, *Er-Riâye Nefis Muhasebesinin Temelleri*, (trc. Şahin Filiz-Hülya Küçük), İnsan Yay., İstanbul, 1998, s. 294.

⁵⁴⁵ Muhâsibî, *er-Riâye*, s. 334.

⁵⁴⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 25-26.

⁵⁴⁷ (Heyet), *Hadislerle İslâm*, c. 3, s. 252. (Müslim, “İmâre”, no. 152).

verdim” der. Allah Teâlâ der ki: “Bunları benim rızam için yapmadın. Kullar sana kahraman, cesur desinler diye gaza ettin. Kullar da sana gazi dediler, istediğine dünyada iken nail oldun. Burada nasibin yoktur” denir.⁵⁴⁸ Bu bağlamda Muzaffer Efendi, nasihat niteliğinde şu uyarıda bulunmaktadır:

“Ey mü’min! Umur-u hayriyeden her ne amel işlersen Allah rızası için yap! Kullar sana ne derlerse desinler. Kulların levminden, kınamasından korkma! Onların sana iltifatına mağrur olma! Her işi Allah için yap ki, Huzurullah’ta me’cûr olasın!”⁵⁴⁹

M. Efendi’ye göre eğer kulun kalbinde riyâyı doğuracak ve onu yeşertecek bir kök bulunup, o kula riyâ dürtüsü musallat olursa kul riyâyâ tutulmaktadır. Böyle bir halden kurtulmak adına M. Efendi, kulun nefsinde olan yedi haslet saymıştır ve her bir mezmûm (kötü) sıfatın hangi memdûh (iyi) sığata dönüştürülmesi gerektiğini de beyân edip bir varağa yazmıştır. “Bu yedi şey insanı mahveder. Bunlar bir insanda varsa, o adamın yere kadar sakalı bile olsa, cehenneme gider” demiştir.⁵⁵⁰ Varakta yer alan sıralama ise şu şekildedir.⁵⁵¹

Ucub → Kendini dûn (aşağılık) görmek
 Kibir →Tevâzu
 Riya → İhlâs
 Hased→ Hayâ ve Kanâat
 Gadab → Hilmiyet
 Hubb-i Câh → Resûl’e muhabbet
 Hubb-i Mâl → Allah’a muhabbet

2.6. Melâmet

Arapça bir kelime olan melâmet, ‘levm’ kökünden gelmektedir. ‘Levm’, kınamak, kötölemek, azarlamak gibi mânâlara sahiptir. Melâmetî ise, hayrını izhâr etmeyen ve şer işlemeyen kimse demektir.⁵⁵² Melâmetî, ihlas ekseninde yaşayan fakat

⁵⁴⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 25-26.

⁵⁴⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 25-26.

⁵⁵⁰ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/search?q=riya> (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁵⁵¹ Ek: Şekil 2.

⁵⁵² Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, s. 116.

ihlasının hakikatini kavrayamayan kimselerdir.⁵⁵³ Bu kimseler damarlarına varıncaya kadar, bütün benliği ile ihlası içine sindirmiş, sıdkı elde etmiş kimselerdir.⁵⁵⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de melâmete, Mâide sûresinin 54. âyetindeki “*Hiç kimsenin kınamasından da korkmazlar*” âyeti ile işâret edilmiştir. Yani, Allah’ın rızasını hedef alan bu kimseler, insanların övgü ve yergisine aldırılmazlar.⁵⁵⁵ Bundan dolayı sûfilerden bazıları “Dünya da ve ahirette Allah’tan başka kimse yok” demişlerdir.⁵⁵⁶

Muzaffer Ozak, melâmeti şu şekilde açıklamaktadır: “Sûfiyenin en yüksek derecesi olan melâmet, bir tarîkat değildir. Melâmet, her tarîk de vardır ancak hemen tarîkate girer girmez olmaz. Seyru sülûk edenlere sülûkun belli bir safhasında Allah tarafından bahşedilen bir makâmıdır. Buna ‘meşreb-i melâmet’ denmektedir. Ozak, melâmî pîrleri olarak kabul edilen üç zatı da şöyle ifade etmiştir. “Melâmîlerden üç müçtehit gelmiştir, Bunların birincisi, ‘Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884), ikincisi, Ömer Dede Sikkînî (ö. 880/1475), üçüncüsü Muhammed Nûru’l-Arabî (ö. 1813/1888)’dir.”⁵⁵⁷

Melâmetî düşüncesini “Kınayanın kınamasından korkmamak” prensibi ile sistemleştiren ilk kişi Hamdûn-ı Kassâr (ö. 271/884) olmuştur.⁵⁵⁸ Melâmetiyye, Nişabur temelli bir tasavvuf okulu olup, başkalarının kınamalarına aldırılmadan içlerinde olanın aksine davranmayı misyon edinmiş topluluktur. Melâmetîler için taç, hırka, âyin, tekke gibi şeklî unsurlar, mühim değildir. Onlar için esas olan insanın iç dünyası yani özüdür.⁵⁵⁹

Melâmet konusunda büyük mutasavvıfların menakıplarında birçok örneklerin var olduğunu söyleyen Muzaffer Ozak, “Bugün, melâmî olduğunu iddiâ eden birtakım kimseler vardır fakat bunlar melâmetten bî-haber birtakım müfsitlerdir” demektedir.⁵⁶⁰ “Zîrâ melâmet makâmında, kişinin irâdesi elinden alınır. O kişi Hakk’ın

⁵⁵³ Sühreverdî, Şihâbuddîn, *Tasavvufun Esasları*, (H.Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz), Erkam Yay., İstanbul, 1989, s. 94.

⁵⁵⁴ Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü'l-Meârif)*, s. 90

⁵⁵⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 36.

⁵⁵⁶ Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 95.

⁵⁵⁷ “Melâmet nedir?”, <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/melamet-nedir.html> (erişim tarihi: 05.05.2021).

⁵⁵⁸ Ulupınar, Hamide, “İlk Dönem Melâmetî Şeyhlerinden Hamdûn Kassâr’ın Tasavvuf Anlayışı”, *Mariye Dini Araştırmalar Dergisi*, Konya, c. 17, sayı 1, s. 79.

⁵⁵⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, s. 178.

⁵⁶⁰ “Melâmet nedir?”, <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/melamet-nedir.html>

emrine girer. Yaptıklarını kendi irâdesi ile yapmaz, her ne yaparsa, ona Allah yaptırır. Eğer bir kişi kendi irâdesi ile melâmet yapmaya kalkarsa bu durumda o, mürâî yani gösterişçi olur.”⁵⁶¹

2.7. Havf-Recâ

Tasavvufta havf ve recâ iki manevi hal ve ulvi his olarak kabul edilmektedir.⁵⁶² Havf sözlükte korku, kaygı ve endişe duymak gibi mânâlara gelmektedir. Allah’a karşı yapılan isyan ve günahlardan dolayı korkmak, utanç ve üzüntü duymak anlamındadır.⁵⁶³ Bir başka ifadeyle havf, nahoş bir durumla karşılaşma veya hoş olan bir şeyi kaçırma endişesidir.⁵⁶⁴ Recâ ise, sözlükte ümit etmek, anlamına gelen bir kelime olup, tasavvuf terimi olarak, ‘her ne olursa olsun Allah’a karşı ümit beslemek’ demektir.⁵⁶⁵ Recânın, havf hâlinin karşısında yer almasının sebebi ise recâ rahatlığının korku sıkıntısından sonra gelmesidir.⁵⁶⁶

Havf teriminin kaynağında Kur’ân-ı Kerîm ve hadisler yer almaktadır. Kur’ân’da yer alan birçok âyet, mü’minleri Allah’tan korkmaya çağırmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“Onlar ki, verdiklerini kalpleri ürpererek verirler; çünkü onlar Rablerine geri döneceklerdir.”⁵⁶⁷

“Onlar üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine emredilen şeyi yaparlar.”⁵⁶⁸

“... Rablerine, korku ve umutla dua ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan da infak ederler.”⁵⁶⁹

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, Allah Teâla insana havf damarını hayatı korumak, idame ettirmek için vermiştir. İnsanın hayatı tahrip etmesi için ya da hayatı ağır, müşkül, elîm ve azap yapmak için vermemiştir.⁵⁷⁰ Bu noktada aşırı korku insanı

⁵⁶¹ “Melâmet nedir?”, <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/melamet-nedir.html>

⁵⁶² Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 430.

⁵⁶³ Sofyalı Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefes*, haz. Muhammed Bedirhan, Hayykitap Yay., İstanbul, 2010, s. 70.

⁵⁶⁴ Uludağ, Süleyman, *Tasavvufun Dili*, Ensar Nşr., İstanbul, 2016, s. 430.

⁵⁶⁵ Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefes*, s. 148.

⁵⁶⁶ Kâşânî, *Tasavvufun Ana Esasları*, s. 387.

⁵⁶⁷ Mü’minûn, 23/60.

⁵⁶⁸ Nahl, 16/51.

⁵⁶⁹ Secde 32/16.

⁵⁷⁰ Nursî, *Mektûbat*, s. 471.

ümitsizliğe ve karamsarlığa sevk ederek onun psikolojisini bozacağından dolayı havf hâlini dengeli yaşamının gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Yine aşırı havf Allah'ın merhametinden ümitsizlik anlamına gelebileceği için yerilen bir durumdur.⁵⁷¹

Havf ve recâ kavramlarını müminlerde bulunması gereken iki temel özellik olarak nitelendiren⁵⁷² sûfiler, bu iki hâli hayatları boyunca tekrar tekrar yaşamışlardır. Bu yüzden sufilerin neredeyse tamamı havf ve recâ konusunda farklı yorumlar ve açıklamalar da bulunmuşlardır.⁵⁷³ Onlara göre, nefis muhasebesinin temelleri havf ve recâdan oluşmaktadır.⁵⁷⁴

Ebû Süleyman Dârânî, “Kalp için uygun olan halin yalnızca içinde korku halinin bulunmasıdır demiştir.”⁵⁷⁵ Mutasavvıflar nefsi korkutma temrinlerine devam edenlerin, havfın güçleneceğini belirtmişlerdir.⁵⁷⁶ Ve nihâyetinde havf hissi güçlenen kimseler, ölüm gelip tevbeye engel olmadan, kabul olmayacak bir pişmanlık duymadan, tevbe etme gayreti içinde olmaktadır.⁵⁷⁷

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, havf ve recâ sahibinin kalbi, her iki halde de gelecek zaman ile ilişkilidir.⁵⁷⁸ Bu yüzden havf hali, ihtiyatlı ve tedbirli olmayı, recâ hali ise hüsnü zan ve iyimser olmayı ifade etmektedir.⁵⁷⁹ Muzaffer Ozak, havf ve recâ halinde ihtiyatlı olunması gerektiğini vurgulamış ve her ne kadar günahkâr olunursa olunsun, Allah'tan hiçbir zaman ümit kesilmemesi gerektiğini, istek ve arzular da daima O'ndan istenilmesini ısrarla belirtmiştir.

*Beyne'l-havf ve'r-recâ da kıl karar,
Korku ile recâdan gelmez zarar,
Akli olan kullukta izzet arar,
Hak rızası belki onda gizlidir.⁵⁸⁰*

⁵⁷¹ Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefes*, s. 70.

⁵⁷² Erkaya, Mahmut Esad, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Otto Yay., Ankara, 2017, s. 162.

⁵⁷³ Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefes*, s. 148.

⁵⁷⁴ Afîfî, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Devrim*, s. 107.

⁵⁷⁵ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, s. 219.

⁵⁷⁶ Muhâsibî, *er-Ri'aye Kalp Hayatı 1*, s. 327

⁵⁷⁷ Muhâsibî, *er-Ri'aye Kalp Hayatı 1*, s. 139.

⁵⁷⁸ Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *Tasavvuf'un İlkeleri 1*, (trc. Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık Yay., İstanbul, 1978, s. 129.

⁵⁷⁹ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 435.

⁵⁸⁰ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 436.

2.8. Aşk

Aşk, muhabbet denilen hissin, kişinin tabiatını zevk ve lezzet aldığı güzelliklere ve özelliklere kalbinin meyletmesinden zuhura gelen halettir.⁵⁸¹ Muhabbetin şiddetlisine ‘aşk’ denilmektedir. Tasavvufta Allah’a götüren yolun özü aşktır ve tasavvuf aşk yoludur.⁵⁸² Muzaffer Ozak’a göre aşkın tarifi oldukça zordur ve ancak bu hissi yaşayan anlayabilmektedir.⁵⁸³

Tasavvuf tarihinde herkesçe kenz-i mahfî olarak bilinen, “*Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim mahlukatı yarattım*”⁵⁸⁴ hadisine göre muhabbet başlangıçta Hak’tan zuhur etmiş ve bütün âlemin icadına sebep olmuştur.⁵⁸⁵ M. Ozak bunu şöyle izah etmiştir: “Cenâb-ı Hak kâinâtı aşk ile halk etmiştir, aşk için halk etmiştir ve sevgililerini insanlardan seçmiştir. Allah ile kul arasındaki muhabbetin bidâyeti Allah’tandır. Allah bir kulu sevecekse, onun kalbine kendi aşkını atar ve sonra kul Allah’ı sever. Muhabbet karşılıklı hâle gelir ve bu muhabbet, lisân ile tarif olunamaz.”⁵⁸⁶

Sûfiler aşkın temelinde muhabbetin olduğunu ifade ederler.⁵⁸⁷ Bu, tabîî ve nefsanî sevgi değil, îmandan doğan muhabbettir.⁵⁸⁸ Bu hususta muhabbet ile tasavvufu ilişkilendiren Şiblî’ye göre tasavvuf, “karşılıklı sevgi ve dostluktur. Hiçbir kaygı duymadan Allah muhabbeti ile beraber olmaktır.”⁵⁸⁹ Ozak’a göre aşk, “taraf-ı ilâhiyeden insanlara verilen bir devlettir. Bidâyeti Hak’la başlar, nihâyeti Hak’la biter yani nihâyeti vuslattır. Bu noktada aşk, her kula nasip olmaz. Aşk öyle bir nurdur ki, Allah onu her kimseye vermez. İnsanlarda olduğu gibi hayvanlar da aşk vardır ancak hayvanlardaki aşk, şehvet sûretinde zâhir olur. Kemâle ermemiş olan insanlarda da aşk, şehvet olarak zâhir olur. Zîrâ aşk hangi kaba konulursa onun şeklini alan suya benzer. Nasıl ki su konulduğu kabın rengini alırsa aşk da teveccüh ettiği kişinin hâline

⁵⁸¹ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 32.

⁵⁸² Frager, Robert, *Aşktır Asıl Şarap*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2015, s. 37.

⁵⁸³ “Aşk”, <https://www.youtube.com/watch?v=9nHE82Z7zkA> (erişim tarihi: 05.02.2021).

⁵⁸⁴ Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, nşr. Ahmed el-Kalâş, Beyrut, 1985, c. 2, s. 132.

⁵⁸⁵ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 207.

⁵⁸⁶ “Aşk”, <https://www.youtube.com/watch?v=9nHE82Z7zkA>

⁵⁸⁷ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 207.

⁵⁸⁸ En-Nedvî, Abd’ulbârî, *Kur’an ve Sünnetin Işığında Tasavvuf ve Hayat*, (trc. Mustafa Ateş), İrfan Yay., İstanbul, 1996, s. 181.

⁵⁸⁹ Kara, *Tasavvuf Kültürü*, s. 21.

göre renk alır.”⁵⁹⁰ Bu noktada “aşk derece derecedir ve herkesin istidâdı kadar tecellî eder. Aşk, sâlikâna kendi derecesine göre teveccüh eder. Kimisi bu aşkı bir kadında görür, kimi kadına erkekte tecelli eder.”⁵⁹¹

Aşk illetine tutulan kimseye de ‘âşık’ denilmektedir.⁵⁹² Mutasavvıflar aşkı, mecâzi aşk ve hakiki aşk olarak ikiye ayırmışlardır.⁵⁹³ Muzaffer Efendi de benzer şekilde aşıkları iki kısma ayırmıştır.⁵⁹⁴

1. Mecazi aşka tutulan âşık: Geçici sûretlerden birini sevmek mecazi aşktır. Bu hususta insanın insana olan aşkı, aşk-ı mecâzîdir. Aslında aşk, Allah’adır ama insan arada perde olmuş olur. Nasıl ki Hazret-i Mûsâ (a.s.) Tûr dağında Allah ile konuştuysa, maşûk da âşığın Tûr’udur, âşık ondan Allah’a ilticâ eder, yani Allah’a varır.
2. Hakiki aşka müptela âşık: Mutlak varlık olan Allah’ı sevmek hakiki aşktır. Hak’a âşık olan Hak ile kâim olur. Aşk onu öyle bir hâle koyar ki Hak ile Hak olur, kendi özünü bilir, nereye baksa Hak’ı görür.

Sonuç olarak M. Efendi’nin ifadeleriyle şunu söyleyebiliriz ki: “Kâinât, aşkla kurulmuştur aşkla devam etmektedir. Bütün sanatları icat ettiren aşktır, aşkın gücüdür. İnsanlığa hizmet, şefkat, merhamet, bunların hepsi aşkın cüzleridir. Aşk olmadan hiçbir şey olmaz. Bu yüzden aşk değerlidir, kudsîdir.”⁵⁹⁵ Bundan dolayıdır ki Muzaffer Efendi aşk sahibi bir kimse olduğu için ‘Aşkî’ mahlasını kullanmıştır.

*Mahlasım Aşkî’dir ismim Muzaffer
Cismimse esma-i Mevla’ya mazhar
Mevsimler geceler şahittir eshâr
Aşk, muhabbetle katılsın kervanımıza...⁵⁹⁶*

⁵⁹⁰ “Aşk”, <https://www.youtube.com/watch?v=9nHE82Z7zkA>

⁵⁹¹ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2018/06/ask.html>

⁵⁹² Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 39.

⁵⁹³ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 208.

⁵⁹⁴ “Aşkın Hakikati”, <https://www.youtube.com/watch?v=rANZHGYODB4> (erişim tarihi: 02.01.2021). <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2018/06/askin-hakikati.html>

⁵⁹⁵ “Aşkın Hakikati”, <https://www.youtube.com/watch?v=rANZHGYODB4>
<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2018/06/askin-hakikati.html>

⁵⁹⁶ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 4.

*Aşki! Tutmuş aşk yolunu gidersin,
Canan için canın feda edersin
Can olmadan sen cananı nidersin?
Hak'ta fâni olmayanlar var olmaz...⁵⁹⁷*

⁵⁹⁷ Ozak, *Aşk Yolu Vuslat Tariki*, s. 6.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MUZAFFER OZAK'IN “İRŞÂD” ADLI ESERİNİN
TAHLİLİ

1. Eserin Tanıtımı

Üç ciltten oluşan eserin birinci cildinde on ders, ikinci cildinde on bir ders, üçüncü cildinde ise on iki ders bulunmaktadır. Toplam otuz üç derse sahip olan ve yaklaşık 1600 sayfası olan eserin içeriğindeki bu dersler vaaz üslubunda olup; âyet, hadis, dua, şiir, öğüt ve çeşitli tasavvufî hikâyelerden oluşmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserde yalnızca hikâye başlığı altında 250 hikâye yer almaktadır. Eser muhteva ve kapsam bakımından oldukça büyük bir hacme sahiptir. Biz çalışmamızda eserde yer alan insan ilişkilerini ve ahlâki değerleri içeren konuların bazılarını tahlil edeceğiz.

1.1. *İrşâd*'in Yazılış Sebebi

Muzaffer Ozak, *İrşâd* adını verdiği üç ciltten oluşan eserini, hangi sebeple yazdığını birinci ciltte sarıh bir üslupla ifade etmiştir. Muzaffer Efendi'nin sohbetlerini ve derslerini dinleyen kimseler Efendi'ye müracaat ederek yapmış olduğu derslerin kitap halinde neşredilmesini ve gelecek nesillere yâdigâr bırakılmasını istemişlerdir. Efendi de bu ricayı kabul ederek 1960'lı yılların başında derslerini risaleler halinde neşretmeye karar vermiştir. Bu bağlamda okuyan ve dinleyeni irşat buyursun diye kitabın ismi *İrşâd* konulmuştur.⁵⁹⁸ Okuyucuları tarafından yoğun alaka gösterilen bu eser, sadece Türkiye'de değil yurt dışında da ilgi görmüştür. M. Efendi eserinin ikinci cildinin ön sözünde bu durumu şu şekilde belirtmiştir: “Minnet ve meserretle belirtmeliyim ki, *İrşâd*'ın birinci cildi, kadirşinas din kardeşlerimin geniş mânâda alaka ve teveccühlerine mazhar oldu ve birçok dış ülkeleye, hatta deniz aşırı uzak diyarlara gönderilmek mutluluğuna da erişti. Avusturalya, Kanada, İngiltere, Almanya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya'da bulunan din kardeşlerimizin rağbet ve iltifatlarına mazhar olan bu naçiz eserimin gördüğü ilgi ve sevgi, ikinci cilt olarak on bir risaleyi daha neşretmek hususundaki vaat ve kararımda bana kuvvet ve cesaret verdi.”⁵⁹⁹ Burada belirtilen hususlar üçüncü cildin hazırlanmasında da kuvvet ve ilham kaynağı olmuş⁶⁰⁰ ve üç ciltlik bu eser meydana gelmiştir.

⁵⁹⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 4.

⁵⁹⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 3.

⁶⁰⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 4.

1.2. *İrşâd*'ın Dili ve Üslubu

İrşâd, tasavvufun ilmî ve amelî boyutuna temas ederek, dinî ve ahlâkî konularda bireysel ve toplumsal ıslaha dair nasihatler veren; uhrevî saadete teşvikte bulunup, zulme ve cehennem azâbına karşı ikâzda bulunmak için kaleme alınmış mev'ıza bir eserdir. Bir başka ifadeyle *İrşâd*, fıkıh ve tefsir niteliğinde olmayıp vaaz üslubunda yazılmış bir nasihat kitabıdır.

Muzaffer Ozak'ın kullandığı nüktedan üslup, her kesimden insanın anlayabileceği şekilde yaptığı izahlar ve onun orijinal yorumları eseri kolay anlaşılabilir hale getirmiştir. Eserde konuya başlarken önce konu ile ilgili en az bir âyet verilmiştir. Sonrasında ayetin tercümesi ve tefsiri yapılmış, hadis-i şerîf ve menkıbelerle desteklenerek açıklanmıştır.

Eserde, yer alan âyetlerin hangi sûrelerde geçtiği âyet numaraları ile belirtilmiş olup bazı yerlerde istifade edilen tefsir kaynakları belirtilmiştir. Kullanılan hadislerde ise bazı yerlerde kaynak verilsede genel itibariyle kaynak zikredilmemiştir. Eserde sıklıkla tasavvuf büyüklerinin hikâyelerine yer verilmiş ve bu hikâyelerde de herhangi bir kaynak kullanılmamıştır.

İrşâd, Muhtar Holland tarafından İngilizceye “*Irshad, Wisdom of a Sufi Master*” adıyla 680 sayfa olarak kısaltılmış bir şekilde tercüme edilmiş ve 1988 yılında Amerika'da yayınlanmıştır. Bununla birlikte İspanyolca ve Arnavutça'ya da tercüme edilip neşredilmiştir.⁶⁰¹

1.3. *İrşâd*'ın Muhtevası

Muzaffer Ozak, üç cilt ve otuz üç dersten oluşan eserinde muhtelif pek çok dinî ve tasavvufî konuya değinmiş ve ilgili konuları hikâyelerle, şiirlerle, nutuklarla desteklemiştir. Müellifin eserde dersler halinde yer verdiği konuları genel hatlarıyla vermek istiyoruz.

1.3.1. Birinci Cilt

Eserin birinci cildi, on dersten oluşmaktadır. Birinci ciltteki derslerin muhtevası

⁶⁰¹ “Muzaffer Ozak'ın Eserleri”, <https://www.muzafferozak.com/kitaplari.html> (erişim tarihi: 08.01.2021).

aşağıda sıralanmıştır:

Birinci ders: Allah Teâlâ'ya iman, isbât-ı vâcib, el-esmaü'l-hüsna, Allah korkusu ve Allah sevgisini içeren konuları kapsamaktadır.

İkinci ders: Hz. Peygamber'in hakkında olan bazı âyetlerin meali ile birlikte Hz. Peygamber'in bazı isimleri ve hassaları, hayatı ve Veda Hutbesi'nden oluşmaktadır.

Üçüncü ders: Bir Müslümanın ne gibi sıfatlara malik olması ve imanının kemâl bulması için verilen misaller ve kıssalardan oluşmaktadır. Ayrıca bu ders, Hıristiyanlık âlemi ile İslâm dünyası arasındaki inceleme ve mukayeselerden oluşmaktadır.

Dördüncü ders: Hz. Peygamber hakkında nazil olan âyetler, Hz. Peygamber'in ikram ve şefaatine nail olmayı, nûr-ı Muhammedî'nin yaratılması ve ilk Müslüman olan kimseleri kapsamaktadır.

Beşinci ders: Anne baba hakları, anne babaya ihsan ve itaat hakkında nazil olmuş âyetler, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etme kıssası ve "*Cennet annelerin ayağı altındadır*" hadis-i şerîfinin hikmetini içermektedir.

Altıncı ders: Ahiret halleri, kâfirlere ve müminlere tatbik olunacak muameleler, kâfirlerin görecekleri azaplar, cenaze namazı kılmanın ehemmiyeti, kabir ziyareti, münafıklarla ilgili âyetlerden oluşmaktadır.

Yedinci ders: Recep ayının kıymet ve fazileti, Recep ayına hürmet edenlerin eriştikleri menziller, Recep ayı hakkında hadis-i şerîflerden ve mübarek gecelerden oluşmaktadır.

Sekizinci ders: Salavatın kıymeti, ehemmiyet ve faziletleri, salavat ile ilgili hadis-i şerîfler, salavat getirenlere dört meleşin müjdeleri ve *Delâil'ül Hayrât* adındaki eserin telif sebebini içermektedir.

Dokuzuncu ders: Namazın kıymet, ehemmiyet ve faziletleri, abdestin esrârı, beş vakit namazı cemaatle kılanlara ihsan buyrulan mükâfatlar, namaz hakkında nâzil olmuş âyetlerden oluşmaktadır.

Onuncu ders: Evlatların anne ve babalar üzerindeki hakları, anne ve babaların on mühim vazifeleri, Hz. Peygamber'in evlat terbiyesi hakkındaki ikâz ve irşatlarından

oluşmaktadır.

1.3.2. İkinci Cilt

On bir dersten oluşan ikinci ciltteki derslerin içeriği ise şu şekildedir:

On birinci ders: Kevser sûresinin tefsiri, Hz. Fatıma'nın ahirete intikalleri, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in kıssası, kurban kesme ile ilgili meseleler ve yedi kötü sıfattan oluşmaktadır.

On ikinci ders: Ramazan ayının kıymet, ehemmiyet ve faziletleri, Ramazan ayı ve oruçla ilgili âyet ve hadisler, oruç ve teravihin faziletiyle verilen ecirler anlatılmaktadır.

On üçüncü ders: Asr sûresinin meali ve tefsiri, sabır ve sabrın çeşitleri, sabır hakkındaki âyetler ve hadisleri içermektedir.

On dördüncü ders: Dûhan sûresinin meali ve tefsiri, Berat gecesinin kıymeti, ehemmiyeti ve faziletleri ile birlikte duaların kabul buyrulduğu beş gece anlatılmaktadır.

On beşinci ders: Cuma günü ve cuma namazının ehemmiyeti ve faziletleri, şehadet ve şehitliğin mükâfatı anlatılmaktadır.

On altıncı ders: Ramazan bayramı ve bayram hürmetine verilen ecirler, dünya ve ahiret bayramları, nefis ve nefsin çeşitlerini içermektedir.

On yedinci ders: Ramazan ayı, Ramazan ayının kıymet ve faziletleri, Ramazan ayında Hz. Peygambere verilen ihsan ve ikramları içermektedir.

On sekizinci ders: İman, salih amel, zikir, ölüm ve ahiret hayatı, iman karşısında şeytanın tutumu, zalimler ve zulmün cezasından oluşmaktadır.

On dokuzuncu ders: Dünya zevklerinin sebepleri ve tedavisi, Peygamber ve ehl-i beyt sevgisi, bazı mezheplerin tariflerinden oluşmaktadır.

Yirminci ders: Hz. Peygamber'in doğduğu gece olan olaylar, Mevlüt kandilinde yapılması gerekli vazifeler ve Rebû'l-evvelin on ikinci gecesini içermektedir.

Yirmi birinci ders: İsrâ sûresinin meali ve tefsiri, Mi'râc hadisesi, Kur'ân-ı Kerîm okuyanlara ihsan edilen sevaplar ve Kur'ân-ı Kerîm'in tahlilinden

oluşmaktadır.

1.3.3. Üçüncü Cilt

Eserin son cildi olan üçüncü cilt, on iki dersten oluşmaktadır. Bu ciltteki derslerde ekseriyetle muhtelif âyet tefsirlerine yer verilmiştir. Derslerin sıralaması şu şekildedir:

Yirmi ikinci ders: Ölüm ve ölümlle ilgili meseleler, son nefeslerinde müminlere ve kâfirlere nasıl muamele edileceği ve müminlerin makamları ve dereceleri, kâfirlerin azap ve derekelerinden oluşmaktadır.

Yirmi üçüncü ders: Şeriat, tarîkat, hakikat, marifet, kutbiyet ve ubudiyetin mânâ ve mahiyetleri, ibadetin ehemmiyeti, insanları Hak yolundan ve ibadetten meneden sapık şeyhlerin gerçek niyet ve hüviyetleri ile bunlara tabi olanların akıbetlerinden oluşmaktadır.

Yirmi dördüncü ders: Bakara sûresinin ilk âyetlerinin tefsiri, müminlerin vasıf ve sıfatları, imanın fazilet ve ehemmiyeti, mülhitlerin alametleri, sorular soran bir mülhide verilen cevaplardan oluşmaktadır.

Yirmi beşinci ders: İman ehline pak ve temiz yiyecekler ihsan ve inam buyurulmasının sırları ve sebepleri, maddi ve manevi haramların mahiyetleri, müminlerin haramlardan neden menedildikleri ve haramların insanın maddi ve manevi hayatlarına olan tesirlerini içermektedir.

Yirmi altıncı ders: Genel anlamda ölüm ötesi konu alan bu derste, kıyamet alametleri, kıyametin şiddet ve dehşeti, haşir konuları işlenmiştir.

Yirmi yedinci ders: Duhâ sûresinin tefsiri yapılan bu derste ayrıca Allah'ın Resulüne ve ümmetine ne gibi ihsan ve iltifatlarda bulunduğu açıklanmış, mahşerde müminlere verilecek ikramlar belirtilmiştir.

Yirmi sekizinci ders: Kadir sûresinin tefsiri yapılan bu derste, Kadir gecesinin gizli oluşu ve gecenin kıymeti ve fazileti üzerinde durulmuştur.

Yirmi dokuzuncu ders: İhlas sûresinin tefsiri yapılmıştır. Suredeki dört esmaya vurgu yapılarak tevhidin hassalarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca zikir çeşitlerine de yer verilen bu derste cehrî ve hafi zikir açıklanmıştır.

Otuzuncu ders: Şûrâ suresinin 19. ve 20. âyetlerinin tefsirinin yapıldığı bu derste, Allah Teâlâ'nın lütuf ve ihsanlarına değinilmiştir. Ayrıca Kerbelâ faciasına yer verilen bu ders elli sayfadan oluşmaktadır.

Otuz birinci ders: Bu derste Tahrim sûresinin 8. âyetinin tefsiri yapılmış ve çeşitli konulara değinilmiştir. Tevbe-i Nasuh, ehli saadetin on bir alameti, mahşerde safa ve sürurda bulunacak kimseler ve Allah Teâlâ'yı sevenlerin alametlerini içermektedir.

Otuz ikinci ders: Yûnus sûresinin 7. ve 10. âyetlerinin tefsiri yapılan bu derste iman edenlerin kavuşacakları nimetlere yer verilmiştir.

Otuz üçüncü ders: Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinin tefsiri yapılmıştır. Ayrıca Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalara değinilmiştir.

1.4. *İrşâd*'in Tesiri

Herhangi bir eserin ya da sohbetin, insanlar üzerinde tesir etmesi kolay değildir. Tesir etmenin arka planında, etki eden güçlü bir unsurun olması gereklidir. Yani tesir dediğimiz şey, etki edenle bağlantılıdır. Bu hususta Muzaffer Ozak'ın tesir gücünün oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Çünkü o, yazdığı, anlattığı her şeyi “Önce kendinize vaaz ediniz” düsturu ile samimi bir niyetle, ilk başta kendisi tatbik etmeye gayret etmiştir. Böylece Ozak'ın söyledikleri ve yazdıkları insanlar üzerinde etki bırakmıştır. Bu durumu, Ömer Tuğrul İnançer'den dinlediğimiz bir örnekle izah etmek istiyoruz.

İrşâd'in birinci cildi basıldıktan sonra, 1966 yılı ve sonrasında, fıkıh ve tefsir âlimi olan Ömer Nasuhi Bilmen, Muzaffer Ozak'ın sahaflar çarşısındaki dükkânına gitmiştir. Muzaffer Efendi, Bilmen'i görünce hürmeten ayağa kalkacak olmuştur. Buna karşın Ömer Nasuhi Bilmen, “Hafız otur” diyerek ikâz etmiş ve “Oturmaya gelmedim bir şey söyleyeceğim” diyerek konuşmasına devam etmiştir. Muzaffer Ozak'ı tebrik etmiş ve “İyi bir kitap yazmışsın eline sağlık, ben bu kitabı okudum. Bilmediğim hiçbir şey öğrenmedim. Burada yazdıklarının hepsini biliyorum. Fakat sen bunun içine ne koydun da her okuduğumda ben ağlıyorum?” demiştir. Ömer Nasuhi Bilmen eserin tesir gücüne burada vurgu yapmıştır.

Bu hususta şunu söyleyebiliriz ki, *İrşâd*, İslâm ve batı dünyasında oldukça rağbet

görmüş bir eserdir. Amerika başta olmak üzere, Avusturalya, Kanada, İngiltere, Almanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluk, İspanya ve Romanya’da ilgiye mazhar olmuştur.

2. Eserin Tahlili

2.1. İbadetle İlgili Konular

2.1.1. Namazın Kıymeti

Muzaffer Ozak, *İrşâd*’ın üç cildinde de namaz konusuna ziyadesiyle vurgu yapmıştır. Namaza dair âyet ve hadislerden çokça örnekler vermiştir. Bu konuda birinci ciltte şu şöyle bir örnek yer almaktadır:

“Allah’a iman edip O’nun sevgili Resulü Muhammed’ine gönül verenler hepimiz biliyoruz ki; İslâm dinî, islâmın nuru beş esas üzere bina kılınmıştır. Bu binayı, bir fenere benzetirsek, dört cam ile çevrili bir feneri göz önüne getirin. Bir tarafı namaz, bir tarafı oruç bir tarafı zekât, bir tarafı haktır. Bu camları birbirine bağlayan çerçeveler de; sıdk, vefa, sabır, mürüvettir. Üst kısmı kanaat, alt kısmı cömertliktir. Ortasında yanan nur da islâm ve iman nurudur. Bu fener, böyle kalmakla nur ve ziya saçar. Kendini de etrafını da nurlandırır. Bunlardan herhangi birisi terk olunursa o camlar kararır, nur vermez olur.”⁶⁰²

Muzaffer Ozak namazın ehemmiyeti hususunda eserinde nasihatlerde de bulunmuştur:

“Ey müslümanım diyen, ey Muhammed Aleyhisselâm’a ve ahiret gününe iman ettim diyen mümin! Kur’ân-ı Kerîm’de seksen üç yerde Allah Teâlâ namaz kılmamızı bizlere emreylemiş, namazı zikretmiştir. Çünkü bütün ibadetlerden namaz, Allah’ın bizden razı olmasına sebeptir. Namaz, sünnet-i enbiyâdır. Namaz, mahşere teşbihtir. Namaz, meleklerin sevdiği. Namaz, marifet nuru, imanın aslı, duaların icâbetine sebeptir. Namaz, amellerin kabulüne sebeptir. Namaz, malda berekete, kazançta helale sebeptir. Namaz, düşmana silah, şeytana kerihdir. Namaz, Azrail ile sahibi arasında şefi’dir. Namaz, karanlık kabre nur, kıyamette sürur, arşın gölgesinde bulunmaya sebeptir. Namaz, kıyamette başlara taç, herkes çırılçıplak bulunduğu sırta libastır. Namaz, nara kalkandır. Rabbi’ne hüccet-i burhândır. Namaz, mîzanda sıklet-

⁶⁰² Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 290.

i hayra, sıratın selâmete sebeptir. Namaz, miftâh-ı cihândır. Namaz, rızâ-i cânândır. Namaz bizlere Rahman'ın hediyesidir. Namaz, dinin direğidir.”⁶⁰³

2.1.2. Oruç İbadeti

İrşâd'ın ikinci cildinin on ikinci ders bölümünde oruç konusuna yer verilmiştir. Bu bölümde Ramazan ayının kıymet, ehemmiyet ve faziletleri, Ramazan ayı ve oruçla ilgili âyet ve hadisler, oruç ve teravihin faziletiyle verilen ecirler anlatılmaktadır. Muzaffer Ozak oruç ile ilgili olarak Bakara sûresinin 183-184. Âyetleri ile konuya giriş yapmış olup muhtelif âyetler, hadis-i şerîfler ve kıssalarla oruç ibadetinin ehemmiyetini açıklamıştır. Ozak, bu minvalde Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* eserindeki gibi oruç tutan kimseleri üç kısımda kategorize etmiştir:

“Birinci zümre: Yeme ve içmeden ve cinsî münasebetten kendini fecr-i sâdık ile güneşin gurubûna kadarki vakitte muhaza etmektir. Bu türlü oruç dahi tutmayıp kendini, Allah'ın âşığı sanan kişinin aklına şaşılır ve o davada olan kişiye acınır.

İkinci zümre: Bunlar fecr-i sâdık ile gurûb-ı şemse kadarki vakitte bu üç şeyden kendilerini muhafaza ederler. Bu orucu tutan kimseler gözünü harama bakmaktan, kulağını kötü şeyleri dinlemekten, dillerini gönül yıkmak, küfür ve yalan söylemekten, ağızlarını haram lokma yemekten, ellerini ve ayaklarını Allah'ın izin vermediği yerlere gitmekten ve kalplerini kinden ve hasetten âri tutarlar. Bunlar, saydıklarımızdan bir tanesini yapsalar oruçları bozulur, yani bu kimselerin yalnız yeme, içme ve cinsî münasebetten oruçları bozulmaz. Gözü ile harama, dili ile yalana teşebbüs etse bile oruçları bozulur. Bunlar, zaten bütün sene Ramazan'dan hariç zamanlarda da yeyip içseler ve helalları ile cinsî münasebette bulunsalar dahi, diğer âzâları yukarıda anlatıldığı gibi oruçludur. Bunlara bu ümmetin ‘havâs’ kısmı denir. Bunlar veliyullahtır. Bunlar sözlerinin eri olup namazlarında huzu’ ve huşû sahibidir. Kendilerini kötülükten koruyanlardır. Muhakkak felâha erenlerdir.

Üçüncü zümre: Bunlar da yedi âzâları ile oruç tutan kimselerdir. Onların kalplerine Allah'tan başka bir şey girdiğinde oruçları bozulur. Bu zümreye de ‘hâssü'l-havâs’ derler. Bu zevâtı âlinin kadrini Allah'tan başka kimse bilmez.”⁶⁰⁴

⁶⁰³ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 291.

⁶⁰⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 71-72.

Ozak oruç konusunda şu va'z u nasihatte bulunmuştur: “Ramazan geldi, kadrini bil! Çok çabuk geçer. Ömür de böyle çok çabuk geçer. Namaz vakti de böyle çabuk geçer. “Ramazan yine gelir” deme, giden Ramazan bir daha gelmez. Gelecek Ramazan başka bir Ramazan’dır. Belki Ramazan kıyamete kadar gelecek, fakat bu Ramazan belki senin son Ramazan’ındır.”⁶⁰⁵

2.1.3. Haccın Faziletleri

Muzaffer Ozak hac ibadetini eserinde fikhî bir terimi olarak müstakil bir biçimde incelememiştir. Muhtelif konular içerisinde haccın önemine ve fazîletlerine değinmiştir. Ozak, hac yapmanın kıymetli olduğunu fakat haccın yalnızca zâhiri bir vazife olarak yapılmamasını vurgulamıştır. Bu bağlamda gönüllere girmenin ehemmiyetine dikkat çekerek “Yalnız, Kâbe-i ulyâyı tavaf ile yetinme gönül haccı da yap. Gözyaşı sil, ilim okuyanlara yardım et, kimsesizlere ve muhtaçlara el uzat. Onlara şefkat ve merhamet eyle, yetimlerin, dulların, acizlerin, gariplerin, kırık kalplilerin dertlerine çare ol, yarasına merhem vur. Zira Allahu Teâlâ kırık kalplerle mahzun gönüllerdedir. Bunu unutma!” demiştir.⁶⁰⁶ Muzaffer Ozak manevi şuurdan yoksun olarak dinî bir ritüel olarak hacca gidenleri kınamış ve şiddetli bir şekilde uyarmıştır:

“Hepimiz görüyor ve biliyoruz ki, birçoğları sanki hacca değil de, alışverişe gitmiş gibi eski ceket, eski palto, kadife kumaş, yatak örtüsü, seccade, tesbih ve çakmak taşı topluyorlar. Hac ahkâmından habersiz yalnız ismi ‘hacı’ olsun, kendisine ‘Hacı Baba’ ‘Hacı Amca’ demeleri için, gidip gelen bu gibi gafiller, çektikleri zahmetin yanlarına kâr kaldığını dahi farkedememekte ve üstelik hactan dönüşünde u’cûb ve riyâyaya düşerek, kimseyi beğenmemekte bir yandan da mülk sahibi ise orada harcadığı parayı kiracılardan çıkarmaya çalışmaktadır. Böyle hac böyle hacılık olmaz.

Bilindiği gibi. Hz. İbrahim (a.s.) Kâbe’yi bina ettiğinde, Allahu Teâlâ’nın emriyle insanları hacca davet etmişti. Âlem-i ervahta bu nidâyı duyarak ‘Lebbeyk’ diyenler, kıyamete kadar hac farîzasını îfâ için hacca gidecek olanlardır. Böyle olunca da, ferâiz-i ilahiyeyi yerine getirmek niyeti ile hac yoluna çıkanların, hısım ve akrabası ve bütün dost ve ahababı ile helalleşmeleri, onların rızalarını almaları, tövbe ve istiğfarda bulunmaları, üzerinde bulunan kul haklarını, kul borçlarını ödemeleri,

⁶⁰⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 67.

⁶⁰⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 369.

bütün hakları sahiplerine iade etmeleri gerekir. Ve herkesle vedalaşarak kefeni mahiyetinde olan ihramını alıp yola revan olmaları ve Kâbe-i Muazzama'da Hakk'a mülâki olmaları ve orada sağ iken ölmeleri gerekir. Bunlar Hakk'ın davetlisi olanlardır. Zira Kâbe'yi arzu eden orada Kâbe'yi, Kâbe'nin sahibini arzu edenler de yine orada Allahu Teâlâ'nın rızasını bulurlar. Nitekim eski eşya ve mal almak, seccade, teşbih, yüzük, takke, yatak örtüsü, kumaş, çay ve kahve isteyenler de, bu istediklerini bulur ve alırlar. Yerlerin, göklerin, Kâbe'nin, bütün mevcudat ve mükevvenatın sahibini dileyenler de Allahu Teâlâ'yı bulur ve onun rızasını alırlar.”⁶⁰⁷

Muzaffer Ozak on bir kez hacca gitmiştir. İlk haccını 1949 yılında otuz üç yaşında iken tek başına yapmıştır.⁶⁰⁸

2.1.4. İlim Öğrenmenin ve Kur'ân-ı Kerîm Okumanın Ehemmiyeti

Muzaffer Ozak ilim öğrenmenin çok kıymetli olduğuna dikkat çekmiş ve özellikle sahip olunan ilim ile amel etmeye vurgu yapmıştır. Ozak, eserinde “Fıkıh, Tevhid (Kelâm) ve tasavvuf ilimlerine âgâh ve âşina olanlar ve bu ilimleriyle amel edenler kurtulurlar” demektedir. Ozak'a göre, “bu üç ilmi hakkıyla bilen ve amel eden bir zât-ı şerîfe tabi olmak lazımdır. Bu üç ilimden nasibi olmayan cahil ve nadâna tabi olmak ise, bile bile dalalete düşmektir. Her mürşidin, bu üç ilme vakıf olması şarttır, zarûridir. Bu ilimlerden behresi olmayanların mürşitlik davasına kalkmaları, hiç şüphe etmemelidir ki, İblis'in hilesidir. Cahilden veli olmaz. Allahu Teâlâ, bir cahili kendisine dost edinecekse, ona önce ilim ihsan eder, evvela âlim ve sonra da veli olur.”⁶⁰⁹

Eserinde “İslâm bizi geri bırakmıştır” diyenlere de şu şekilde cevap vermektedir: “Bir dinin ilk ayeti ‘Oku!’ emri ile başlarsa, nasıl olur o din bizi geri bırakır? İz'an ve insaf sahibi böyle söz sarfedemez. Okumadık ise, kabahat Kur'ân'da mı? O, bize ‘Oku!’ diyor, biz okumuyoruz. İnsaf edelim! Zaten, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup da emirlerine itaat etmeyene, nehiyelerinden kaçınmayana Kur'ân lanet etmektedir. Kur'ân'ın lanet ettiği fasık kişiler, elbette ilimden kaçır, okumaz, yazmaz. Okuyup, yazsa bile insanları kötülüğe götürüp, Allah'ın emirlerine mani olur ve

⁶⁰⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 389-390.

⁶⁰⁸ Ozak, *The Unveiling of Love*, s. 4. <https://www.muzafferozak.com/otobiyoografi1.html>

⁶⁰⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 78.

Allah'ın men ettiği şeyleri emreder, emirle yaptırmaya zorlar. İşte, müslümanların geri kalması, ileri gidememesi Kur'ân'ı okuyup ilâhi emirleri yerine getirmemelerindendir. Fasık kimselerin, Kur'ân'ı sırf kendi çıkarları için ezberleyip, okumaları Kur'ân ile amil olmamaları diğer insanların akâid ve imanı üzere büyük rahneler açmıştır. Bu mukaddes kitab-ı mübîn, böyle kişilerin kalplerinde garip bir durumdadır.”⁶¹⁰

Hız. Peygamber Kur'ân-ı Kerîm okumanın üstünlüğüne ve değerine dair, “Kur'ân okuyup (amel eden) müminin durumu, ütrüce meyvesi gibidir, tadı da güzel kokusu da güzeldir. Kur'ân okumayan (fakat onunla amel eden) mümin durumu ise hurma gibidir, tadı güzeldir ama kokusu yoktur. Kur'ân okumayan münafığın durumu da Ebû Cehil karpuzu gibidir, kokusu da yok, tadı da acıdır”⁶¹¹ buyurmuşlardır.

Muzaffer Ozak, aşağıda yer alan hadis-i şerîfe dikkat çekerek, Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerin sayısını, içeriğindeki konuları analiz ederek, faziletlerine değinmiştir. Resûl Aleyhisselâm buyurdular ki, “Benim ümmetimden dört sınıf kişiye cennet müştaktır:

- Kur'ân-ı Kerim okuyan,
- Lisanını kötü sözden muhafaza eyleyen,
- Açları doyuran,
- Ramazan ayında oruç tutan.

İşte, bu sıfatlarda olan kişiler ehl-i cennettir. Kur'ân'ı okuyup amel eden, lisanını kötülüklerden korur.”⁶¹²

Mushaf-ı şerîf, yüz on dört sûre-i şerîftir. Otuz cüzdür. Bir cüzü dörder hiziptir. Cem'an yüz yirmi hizb olur. Altı bin altı yüz altmış altı âyettir. Bin adedi 'vaad' yani müjde, bin adedi 'vaid' yani korkutucu, bin âyeti 'emir', bin âyeti 'nehiy'dir. Bin âyeti 'misaller ve ibretler' beyanında, bin âyeti 'haberler ve kıssalar' beyanındadır. Beş yüzü 'helal ve haramı' beyan eder. Yüzü, 'tesbih ve dua' beyanındadır. Altmış altısı 'nâsih ve mensuh' beyanındadır. On dört secde âyeti vardır.

Tefsir-i Begavî'de zikrolunduğuna göre, altı bin altı yüz altmış altı âyette, doksan dokuz bin altı yüz otuz altı kelime vardır. Üç yüz yirmi üç bin altı yüz yetmiş

⁶¹⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 267.

⁶¹¹ Nevevî, İmam Muhyiddin, *Riyâzü's Sâlihîn*, (çev. Abdullah Feyzi Kocaer), Hüner Yay., Konya, 2011, s. 495.

⁶¹² Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 285.

bir harf vardır. Yani, bir kimse, namazda Kur’ân’ı hatim indirirse ister dinleyerek ister okuyarak her harfine verilen yüz sevap olduğuna göre, alacağı hasenat, otuz iki milyon üç yüz altmış yedi bin yüz hasenedir. Bir kimse, abdestli olarak Kur’ân okur ve yahut dinlerse, he harfine elli hasene verildiğine göre, on altı milyon yüz seksen üç bin beş yüz elli hasene alır. Bir kimse, abdestsiz olarak ezberden Kur’ân okusa veyahut dinleyerek hatim etse, her harfine yirmi beş sevap aldığına göre, aldığı sevap sekiz milyon doksan bir bin yedi yüz yetmiş beş haseneye nâil olacaktır.

Muzaffer Ozak, Kur’ân okumanın, anlamanın, hıfzetmenin ehemmiyetine sayılarla dikkat çekerek, “Kur’ân okuyanın, hatim indirenin ve hatim indirtenin ne kadar büyük ecre nail olduğunu bildirdim” demiştir.⁶¹³

2.1.5. Mübarek Gün ve Gecelerin İhyâsı

Mübarek gün ve gecelerin ihyâsı konusuna Muzaffer Ozak eserinin üç cildinde de yer vermiştir. Bu konuyu eserin birinci cildinde şöyle açıklamaktadır: “Nasıl ki insanlar birbirlerinden faziletli yaratılmış ise, günlerin de birbirlerine üstünlükleri ve efdaliyeti vardır. Bu efdal olan günler, Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin cûş u hurûşa geldiği, lütf u ihsânının deryalar gibi taşıdığı zamanlardır. Belki de deryalardan ziyade kullarını mağfîret ile affedeceği ve kendisine dönenleri cenneti ve cemâli ile müşerref ve şâd kılacağı için böyle günleri, böyle geceleri ve böyle saatleri rahmetinden ve şefkatinden kullarına ihsan buyurmuştur.”⁶¹⁴ Bu bağlamda Ozak’ın hususiyetle üzerinde durduğu özel gün ve geceler aşağıda sıralanmıştır:

- Haftanın her günü kılınacak nafil namazlar.⁶¹⁵
- Pazartesi günü ve gecesi kılınacak nafil namazlar.⁶¹⁶
- Pazartesi günü kılınacak hacet namazı.⁶¹⁷
- Salı günü ve gecesi kılınacak nafil namazlar.⁶¹⁸
- Çarşamba günü ve gecesi kılınacak nafil namazlar.⁶¹⁹

⁶¹³ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 501-502.

⁶¹⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 241.

⁶¹⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 324.

⁶¹⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 325.

⁶¹⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 325.

⁶¹⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 325.

⁶¹⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 326.

- Perşembe günü ve gecesi kılanacak nafile namazı.⁶²⁰
- Cuma gününün ve cuma namazının ehemmiyet ve fazileti.⁶²¹
- Berat gecesinin kıymet, ehemmiyet ve fazileti.⁶²²
- Duhâ vaktinin kıymet, ehemmiyet ve fazileti ve Duhâ namazı.⁶²³
- Kadir gecesinin kıymet, ehemmiyet ve fazileti.⁶²⁴
- Şaban ayının on beşinci Berat gecesinin fazilet ve hususiyeti.⁶²⁵
- Teravih namazının ehemmiyet ve fazileti.⁶²⁶
- Üç ayların kıymet, ehemmiyet ve fazileti.⁶²⁷

Ozak “mübarek gün ve gecelerin kıymetlerini bilenler, bu mübarek vakitleri isyan ile değil ibadet-ü taat, hayr-ü hasenat, naz-ü niyaz ile geçirirler. Böyle gecelerde Rabb’lerinin rızalarını kazanırlar” demiştir.⁶²⁸

2.2. Aile Hayatını İçeren Konular

2.2.1. Anne-Baba Hakkı

İnsanlığın temel yapısını oluşturan aile, dünya hayatının sürdürülebilmesi için gerekli olan vazgeçilmez bir unsurdur. İnsan aklî melekeleri itibarıyla diğer canlılardan üstün olsa da doğduğu an ve sonraki yıllarda kendi ihtiyaçlarını karşılamaya muktedir olamayan bir yapıdadır. Bu yüzden maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılanması, sevgi ve muhabbetin oluşması için bir aileye muhtaçtır.

Muzaffer Ozak, eserinde anne kelimesini, merhamet madeni, şefkat abidesi olarak tanımlayıp, annenin vefa ve mürüvvet kelimelerinin karşılığı olduğunu ifade etmiştir.⁶²⁹ Ozak, dert ortağı ve yaraların merhemi olan annenin hakkının nasıl ödeneceği sorusunu sorarak,⁶³⁰ annenin çektiği zahmetlere vurgu yapmış, okuyuculara anne-baba hakkı nasıl ödenebilir? Sorusu gibi çeşitli sorularla konunun önemine

⁶²⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 325.

⁶²¹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 186.

⁶²² Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 163.

⁶²³ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 316.

⁶²⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 420.

⁶²⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 164.

⁶²⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 82.

⁶²⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 257.

⁶²⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 242.

⁶²⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 177.

⁶³⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 177.

dikkat çekmiştir.⁶³¹

M. Efendi anne babaya karşı olan teşekkürün ehemmiyetine vurgu yaparak “Bir kimse Allah’a şükredip, ana ve babasına şükretmez ise, Allah’a şükretmiş olmaz” demektedir.⁶³² Zira Hz. Peygamber, “Her kim ki ana ve babasını razı kıldı, muhakkak Rabbi ondan râzı oldu. Her kim ki ana ve babasını gücendirdi, muhakkak Hâlık’ı ona gücendi. Ana ve babasının rızasına, Allah’ın rızası bağlıdır. Onlar razı olacak olurlarsa, Allah da razı olur. Onlar gücënirse, Allah da gücënir,”⁶³³ buyurmuşlardır.

Şeyh Efendi burada bir önemli hatırlatmada da bulunmaktadır. “Unutmayalım ki, her izdivaçtan çocuk doğmaz. Âdem’in ana ve babası yoktur. Hz. İsa’nın da anası vardır, babası yoktur. Havva anamızın da babası vardır, anası yoktur. Bizler ana ve babaya sahibiz. Allah dilerse babasız, dilerse anasız ve babasız, dilerse babalı olup anasız insan yaratabileceği gibi, dilerse ana ve baba olduğu halde, evlat vermeyebilir.”⁶³⁴

2.2.1.1. Eserdeki Anne-Baba Hakkına Dair Bazı Âyet ve Hadisler

Muzaffer Ozak, eserinde anne-baba hakkına dair bazı hadis ve âyetlere yer vermiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

*“Ey insanlar! Elbette ki biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Birbirinizi tanımanız için de sizi boylara ve kabîlelere ayırdık. Allah katında en çok ikram edilecek olanınız, en müttakî olanınızdır. Muhakkak ki Allah Alîm’dir, Habîr’dir.”*⁶³⁵

*“Biz, insana anaya, babaya iyilikte bulunmayı emreyledik. Bilhassa anası, ona gebe olmuş idi. Onun süttten kesilmesi iki yılda olur. Bana ve ana, babana şükret. Zira, yine bana döneceksin.”*⁶³⁶

“Allâh’a ibâdet edin ve ona hiçbir şeyi şirk koşmayın. Anne babaya da güzellikle davranın, yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, misâfire ve sağ ellerinizin mâlik olduklarına da. Çünkü Allah, övünüp

⁶³¹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 177.

⁶³² Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 173.

⁶³³ (Heyet), *Hadislerle İslâm*, c. 4, s. 179.

⁶³⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 167.

⁶³⁵ Hucûrat, 49/13.

⁶³⁶ Lokman, 31/14.

böbürlenen kimseleri sevmez.”⁶³⁷

Konuyu hadislerle de destekleyen Ozak, eserinde aşağıdaki hadise yer vermiştir.⁶³⁸

“Bir gün, huzuru saadete gelen sahabîden bir zât-ı şerîf Allah Rasûlüne, ‘Ya Resûlallah! Evlat üzerine ana hakkı mı büyük, baba hakkı mı büyüktür?’ diyerek sual eyledi. Hz. Peygamber’de, ‘Evlat üzerinde ana hakkı, baba hakkından büyüktür’ buyurdular. Bu sual üç defa tekrar olundu ve üç suale de cevaben: ‘Ana hakkı, baba hakkından büyüktür’ buyurdular. Dördüncü sualde, ‘Baba hakkı büyüktür’ dediler. O zat sordu: ‘Ya Resûlallah! Neden anaya üç, babaya ise bir hak verdiniz?’ Cevaben: ‘Annen seni dokuz ay on gün karnında taşıdı, sonra doğurdu. Sonra senin için uykularını terk etti, seni emzirdi, üç sene seni kucağında taşıdı, altını temizledi. Yedi sene sırtında taşıyıp, on sekiz sene senin çamaşırlarını yıkadı, yemeğini pişirdi önüne koydu. Kırk, elli, altmış yaşında olsan, seni merak edip yollarını gözledi. Baban ise, seni ananın rahmine ekip, senin yiyeceğini getirmiş, giyeceğini temin etmiştir. Ana ile mukayeseye imkân var mıdır?’ O sahâbî yine, kelama devam edip: ‘Yâ Resûlallah, ben de anamın bana yaptığı yardımdan, hizmetten daha çok ona hizmet etsem acaba hakkını ödeyebilir miyim?’ sualine, Resulûllah: ‘Bir gecelik hakkını bile ödeyemezsin’ buyurdular. ‘Neden ya Resûlallah? Ben de senelerdir anamı sırtımda taşıyorum, onun altını temizliyor, yemeğini pişirip yediriyorum. Yaşarsa aynı hizmetlerine bakacağım’ dediğinde, ‘Aranızda bir fark kalıyor ki, anan seni yaşasın diye baktı, sen ananın ölümünü bekliyorsun’ buyurdular.⁶³⁹

2.2.1.2. Anne-Baba Hakkı ile İlgili Hikâye ve Menkıbe

Eserde yer alan anne-baba hakkı ile ilgili kıssa ve hikâyelerin bazıları Muzaffer Ozak’ın ifadeleriyle şöyledir:

Hiz. Musa, bir gün Tûr-i Sinâ’da, Rabbi ile kelamda iken Allah Teâla, “Ya Musa! İster misin, cennetteki refikini yani arkadaşını, sana dünyada iken tanıtayım” diyerek hitap eder. Hiz. Musa’da: “İsterim ya Rab!” der. “Git filanca şehre, şu isimde, şu cisimde, şu mahalde bir kasap var. İşte o kasap, cennette seninle beraberdir. Kusurları

⁶³⁷ Nisa, 4/36.

⁶³⁸ (Heyet), *Hadislerle İslâm*, c. 4, s. 179. (Buhârî, “Edeb”, no. 2).

⁶³⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 177.

çoktur ama anasına yaptığı hizmetten dolayı, anasının ona ettiği duayı kabul ettim. Ona bu mevkii, bu dereceyi layık gördüm. Anasının yaptığı dua ile bu mertebeye erdi. Cennette senin refikin oldu” der. Musa Nebi, o şehre varıp, mezkûr kasabı bulur. Kendisini tanıtmaksızın “Allah misafiri” olduğunu söyler. Kendisini bir akşamlık misafir etmesini rica eder. Kasap kabul eder, akşamüstü, Musa Nebi’yi yanına alıp, zembilini sırtına vurur, akşam için tedariki görüp, kasabın evine yollanırlar. Kasap evine gelip, kapıyı açar, Hz. Musa’yı alır, evin en temiz odasına yerleştirir, “Merhaba Allah misafiri, hoş geldin” der. “Ey Allah misafiri, beni hoş gör. Bana biraz müsaade et. Bizim evde senden evvel eski bir misafir daha var, onun hizmetini göreyim, sonra size hizmet ederim” der. Tavana bağlı bir salıncağı indirir, içinde eli, ayağı tutmaz ihtiyarlıktan oturamayacak derecede zayıf bir kadın vardır. Onun, emzikteki bir çocuk gibi altını temizler, getirdiği yiyeceklerden bir kısmı ile besler, elini öper, saçını koklar, tekrar yerine yatırır. İhtiyar bir şeyler mırıldanır. Kasap “âmin” der. Hz. Musa bu sözlerden bir şey anlayamaz, yani ihtiyarın sesini duyamaz. Sonra gelir, Hz. Musa’nın, hizmeti ile meşgul olur. Hz. Musa kasaba sorar: “Bu ihtiyar kadın kimdir?” Kasap cevap verir: “Anamdır. Başımın tacı, gönlümün ilacıdır. Derdime derman, yarama merhemdir. Misafirimdir, ona hizmet etmekten zevk duyarım” der. “Sana bir şeyler söyledi. Affedersin ben duyamadım, dua mı etti?” diye sorunca, “Evet, her annenin evlâdına dua ettiği gibi dua etti, olacak şey değil ama ana bu, evlâdına layık görür” der. “Ne diye dua ediyor sana?” “Olacak şey değil, ben bir kasabım, günahkâr avamdan biriyim.” “Her gün bana evlâdım, Allah seni Hz. Musa ile cennete refik etsin” diye dua eder. “Olacak iş mi bu? Musa Nebi kim, ben kimim.” der. Hz. Musa: “Müjde olsun sana, ey kasap kardeş, ananın duası kabul oldu. Ben Musa Peygamber’im, sen de cennette benim refikimsin” der.⁶⁴⁰ Bu konuda bir başka menkıbe ise şöyledir:

Hasan Basri hazretleri bir gün, Kâbe’yi tavaf ederken, arkasında zembilli bir delikanlıya rast gelip, zembilinde ne olduğunu sual eyledi. O delikanlı: “Ya imam! Zembilde anam var” dedi. “Biz fakiriz, senelerdir anam Kâbe’yi ziyaret etmek ister, fakat bizim mali durumumuz müsait olmadığı için Kâbe’ye gelemezdik. Anamın bu arzusu, bence malum idi. Kendi ihtiyar oldu, gelmesine hiç imkân kalmadı. Daima Kâbe’den aşk ile bahseder, Kâbe aklına geldikçe gözyaşlarını tutamazdı. Anamın bu

⁶⁴⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 174.

haline tahammülüm kalmadı. Anamı işte bu zembille arkama alıp, memleketimiz olan Şam'dan Kâbe'ye getirdim. Şimdi, işte Kâbe'yi tavaf ettiriyorum. 'Ana ve babanın hakkı büyüktür' derler. Acaba, ya imam anamın hakkını, bu yaptığım ile ödeyebildim mi?" dediğinde, Hazreti Hasan Basri, "Yetmiş defa kabil olsa da, Şam'dan ananı sırtında Kâbe'ye getirip böylece tavaf ettirsen, ananın karnında iken bir defa attığın tekmeyle karşılık, hakkını ödeyemezsin" buyurdular.⁶⁴¹ Muzaffer Ozak âkil kimseler için bu kıssaların kâfi olduğunu belirtmiştir.

Yukarıda verilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere, evlatların anne babalarına karşı iyi davranmaları, itaatkâr olmaları, saygı, sevgi ve şefkate riâyet etmeleri ısrarla tavsiye edilmiştir. Anne-babanın evlat üzerinde hakkı olduğu gibi evlâdın da anne baba üzerinde hakları vardır. Ozak, eserinde bu konuya da şöyle temas etmiştir:

"Evlâdın baba ve ana üstünde hakkı vardır. Bunlardan birini terk eden baba yarın huzuru izzete varıldığında evlâdı tarafından Allah Teâlâ'ya şikâyet edilip, 'Yarabbi! Bu babam olacak adam, beni ulvi âlemden alıp zevki için dâr-ı mihnete inmeme sebep oldu. Beni, ikâz ve irşât etmeyip ebedi felaketime sebeptir. Şimdi, bana vereceğin azâbın iki katlısını ona ver' diyeceğini ve kıyamette baba evlâdından firar edeceğini Kur'ân-ı Azîm haber vermektedir." Bunlar şöyledir:⁶⁴²

- 1- Babanın helalden kazanıp, helalden yiyip belindeki meniye helal meni olarak muhafaza etmesi evlâdına karşı olan borcudur.
- 2- Baba, alacağı kadının iyi bir aile kızı ve helâl-zâde olmasına dikkat etmesi evlâdın baba üzerindeki haklarından. Nasıl ki bir arâzi alacağımızda o arâzinin verimli olmasını, iyi yerde olmasını arzu ediyorsak; alacak olduğumuz aile temiz, dindar ve namuslu bir aile kızı olmasına dikkat etmek bir babaya düşen vazifelerdendir ki, bu hak evlâdın babası üzerinde haklarının en ehemmiyetlisidir.
- 3- Aldığı hanımı helalinden kazanıp helalinden yedirmesi ve helalinden giydirmesidir.
- 4- Çocuk dünyaya geldiği vakit çocuğun sağ kulağına ezan okumak, güzel bir

⁶⁴¹ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 183.

⁶⁴² Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 336-337.

isim ile isimlendirmek, akika kurbanı kesip yavru bir haftalık olduğunda saçını tıraş ettirmek, saçları ağırlığınca altın tutarı fukaraya tasadduk etmek, helal lokma ile beslemek ve çocuk erkek ise sünnet ettirmek, evlâdın baba üstündeki haklarındandır.

- 5- İlim tahsiline başlatması.
- 6- İlim tahsili ile beraber bir sanat öğretmesi.
- 7- Evlâdının kimin ile arkadaşlık yaptığına dikkat etmesi.
- 8- Yedi yaşına geldiği vakit evlâdını namaz kıldırılmaya ve oruç tutmaya alıştıırıp üzerinde dikkatle durması.
- 9- Evlâdını hüsn-i hâl ve kemâl ile tanınan bir zata refik edip ondan kemâl ve irfan öğrenmesini sağlamak, evlâdın baba üzerine olan haklarındandır.

2.2.2. Evlilik Bahsi

Evlilik insanın, insanî ve ulvî gereksinimleri karşılayan, güven ve emniyet hislerini artıran, her toplumda kabul görmüş, el üstünde tutulmuş kutsal bir kurumdur. Evlilikte çiftler arasında ünsiyet sağlandığı takdirde; sevilme, beğenilme, takdir görme gibi fitrî ihtiyaçlar karşılanıp, sosyal yalnızlıktan uzaklaşmaktadır. Böylece iki tarafta sevgilerini, aşklarını ve şevklerini mübadele edebilecek seviyeye ulaşmış olurlar. Muzaffer Ozak, evlilikten beklenen maksadın hâsıl olması, evliliğin devamı ve mesut olmak için, aşağıda yer verdiğimiz birtakım şartlar belirlemiştir. Ozak'a göre verilen şartlara mümkün olduğu kadar riayet edilmeli ve hassasiyet gösterilmelidir. Şartlar şu şekildedir:

- 1- Kız, erkekten küçük olmalıdır.
- 2- Erkek, kadından zengin olmalıdır.
- 3- Kız, erkekten daha güzel olmalıdır.
- 4- İffet bakımından kız, erkekten daha iffetli olmalıdır. Erkeğin nesebi de kızıdan daha yüce olmalıdır.
- 5- İkisi de Allahû Teâlâ'ya ve O'nun Resûlü'ne, kıyamet ve ahirete inanmalıdır.

6- Kadın, erkeğin akrabasına, ‘kocamın ailesi’ diye hürmet etmeli, kocasına ait olan her şeyi, kocasını sevdiği için sevmelidir. Erkek de kezâ ailesine ait olan her şeyi, ailesi için sevmelidir. O vakit böyle bir yuva Allahû Teâlâ’nın ve Peygamber’in sevdiği bir yuva olacak, yıkılması imkânsızlaşacaktır.⁶⁴³

Evlilik bahsinde bu kaidelere uyararak azami derecede titiz olmak, aile içerisinde şahidi olduğumuz huzursuzlukların, pürüzlerin, karı-koca arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların muhakkak ki, en şifalı çaresidir.⁶⁴⁴

2.2.2.1. Evliliğe Dair Nasihatler

Muzaffer Ozak burada erkekler, hanımlar ve anne-babalar için ayrı ayrı nasihatler vermiştir. Bunlar şöyledir:⁶⁴⁵

Kız evlat sahibi ana ve babalar için:

“KIZINIZI vereceğiniz erkeğin iman ve itikadına, takvasına, insanlığına bakıp, KIZINIZI ona göre evlendirmeye çalışınız. Yoksa mala, zenginliğe tamah edip, ‘Ne olursa olsun’ demeyiniz. Sonradan mal gitti mi, sevgili kızınla sevdiğin damadın birbirine düşman oluverirler. Veya aynı eşler, bu mal ve paralarla, kötü yollara saparak Allah’a karşı da isyan edip kıyamet gününde birbirlerinden davacı olurlar.”⁶⁴⁶

Erkek için:

“Bir erkek, evleneceği kadının parası, güzelliği veya evi barkı olduğu için değil, Allahû Teâlâ’nın emrini ve O’nun Resûlü’nün sünnetini icra ediyorum düşüncesine, inancına dayanarak, aile yuvası kurmalıdır. Evvela, bir kadında aranması gereken en mühim ve elzem olan vasıflar, ırz ve iffet sahibi olmasıdır. Allahû Teâlâ’ya ve O’nun sevgili Resûlü’ne, yuvasına bağlı, senin ırzını, iffet ve şerefini koruyacak, senin zürriyetini temiz bir şekilde yetiştirecek, evinin ve eşyanın çobanı olacak bir hanıma malik olmaya gayret edilmelidir. Böyle temellerle kurulan yuvanın, kolayca yıkılmasına imkân ve ihtimal olamaz. Halbuki para için kurulan yuva, para bittiğinde zahir güzelliği, yüz güzelliği için kurulan yuva da güzellikler söndüğünde yıkılmaya

⁶⁴³ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 146.

⁶⁴⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 145.

⁶⁴⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 664-665.

⁶⁴⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 146.

mutlaka mahkumdur.”

Hanım için:

“Hanım kimse bir erkeğe varmak istediği zaman, o erkeğin malı, canı, rütbesi, kesesi, kasası için varmamalıdır. İnsanlığına bakarak, karısına ve çocuklarına göstereceği şefkat ve ihtimamını süzerek ve Allâh Teâlâ yolunda, O’nun Resûlü’nün yolunda olup olmadığını tartarak, zevceliğini kabul etmelidir.”

“Hanım kardeşim, erkek müminin kırk senede eremediği makama, sen kırk günde erebilirsin. Hanımlığını bil, ırzına ve iffetine sahip ol, namazını kıl, kocana itaat et, kanaat ehli ol, israftan kaçın, kocana karşı hiçbir zaman, “senin neyini gördüm ki?” deme. Nankörlük etme, erkeğinin yüzüne çatık kaşla ve asık suratla bakma, tatlı dil ve güler yüzle onu teselli eyle, derdine ortak ol, onun için Allah Teâlâ’ya dua et, âsi bile olsa ıslahı için dua et, yine de kendisine itaatte kusur etme, getirdiğine razı ol ve kanaat eyle, hakkını ödeyemezsin. Kadının, kocasına itaati, kulun Allah’a itaati gibidir.” Resûlullah efendimiz: “Bir kadın, beş vakit namazını kılar, ramazanda orucunu tutar, ırz ve iffetini muhafaza eder ve kocasına da itaatte bulunursa, o kadın sekiz cennetin hangi kapısından dilerse cennete girsin.” buyurmuşlardır.⁶⁴⁷

Muzaffer Ozak, evlilik bahsine dair olan hususların hepsini yazmaya eserin hacminin müsait olmadığını belirtmiş ve “insan olanlara, Allahu Teâlâ’ya ve peygambere iman edenlere de bu yazdıklarımız kâfi ve vâfidir” demiştir.⁶⁴⁸

2.3. Ahlâki Değerler ve İnsan İlişkileri

2.3.1. İyilik ve Kötülük Hususları

İyilik; nezaket, fedakârlık ve merhamet gibi yüce ideallerden ve evrensel ahlâki yasalarından türetilen ve güzele dair olan tüm iyi nitelikler anlamına gelmektedir. İyilik; cinsiyet, tür, kişi ya da topluluk ayrımı yapmaksızın, kişinin karşısındakine kalbî muhabbet duymasıdır. Öyle ki dünyadaki her türlü fenalığa karşı iyilikle muamele etmek ve ihsanda bulunmak müminin şiarı olmalıdır. Öte yandan kötülük ise, genellikle bilinçli ve kasıtlı olarak başkalarına zarar vermek, kasten ayrımcılık

⁶⁴⁷ Gümüşhânevî, *Ramûz el-Ehâdis (Hadisler Deryası)*, s. 52.

⁶⁴⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 667.

yapmak, bireylerin veya grupların psikolojik ihtiyaçlarını ve onurunu yok etmek, başkalarını küçük düşürmek ve ayırım gözetmeksizin şiddet göstermek anlamına gelmektedir.⁶⁴⁹

Muzaffer Ozak, iyi ve kötü insanların özelliklerine dair genlerin etkili olduğunu, ‘her şey aslına çeker’ kaidesi ile açıklamıştır. Ozak’a göre, iyi insanların şecereleri araştırılacak ve analiz edilecek olunursa, o kişinin mutlaka kişizade olduğu ve temiz bir soydan geldiği anlaşılacaktır. Bunun aksi olarak kötülerde böyledir. Onların da şecereleri araştırılır ve karıştırılırsa mutlaka haramzade oldukları ve kötü bir soydan geldikleri meydana çıkacaktır.⁶⁵⁰

M. Efendi’ye göre her ne kadar insanın kökeni huylar üzerinde etkili olsa da, insanlar için yegâne çıkar yol Kur’ân’ın emirlerine uymak, menhiyattan kaçınmak ve bu hususlarda Allahu Teâlâ’nın tevfiik ve hidayetine sığınmaktır. Bu noktada iyilerin, salihlerin âlimlerin sohbetlerinde bulunmalı, onlardan feyz alarak faydalanmalı, onların ahlâkları ile ahlâklanmalı, kısacası Kur’an-ı Kerim’in sıfatları ile sıfatlanmalıdır.⁶⁵¹

2.3.1.1. İyilik-Kötülük Hususlarında Hikâyeler

“Sahabeden Ebû Derdâ (r.a.) hazretlerine bir kimse gelip, ‘iyi insan olmak istiyorum. Kalbim hasta, bana Kur’an reçetesinden bir deva, Muhammed (s.a.v.) eczanesinden bir şifa tavsiye et, Ya İmam’ diye niyaz eyledi. Ebu Derdâ da ona, ‘Oğlum sana şunları tavsiye ederim... Cenaze namazı kıl, hastaneleri dolaş, kabristanları ziyaret et, derdine şifa olur’ dedi. O adam da verilen bu tavsiyeleri tuttu. Muzaffer Ozak burada şu ilaveyi yapmıştır. “Cenaze namazı kılmak insanları ıslah etse idi, cenaze imamları evliya olurdu. Kabirleri ziyaret etmek insanları Hakk’a götürseydi, mezar kazanlar melek olurdu. Hasta yoklayanlar, hasta yoklamakla, insan olsa idi hastabakıcılar insan-ı kâmil olurdu deme! Bu tavsiyeleri ibretle yap. Bu zat da bizim cenaze imamları gibi cenaze namazı kıldı. Kabir kazıcıları gibi, kabir ziyareti yaptı. Hasta bakıcılar gibi hasta yokladı. Hiçbir fayda görmedi. Bunlar gibi kalbi

⁶⁴⁹ <https://dinveilim.com/iyilik-kotuluk-sabir-ve-ofke/> (erişim tarihi: 03.02.2021).

⁶⁵⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 219.

⁶⁵¹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 219.

karardı.”

Adam döndü dolaştı, Ebû Derdâ’ya gelip ‘Ya imam, bu tavsiyelerini tuttum. Fakat kalbim yine yumuşamadı. Tavsiyenizin hiçbir faydasını görmedim’ deyip durumundan şikayet etti. Bunun üzerine Ebû Derdâ, ‘Ah evlâdım, sen cenaze namazını ahir zaman imamları gibi kılmışsın, ibretle cenaze namazı kılmamışsın, cenaze namazı kıldığın zaman bu tabutta ben yatıyorum. İşte benim namazım kılınıyor diye hatırına getirdin mi? İşte benim elbisemi soydular, işte elimden kasa, kese masa çıktı. Ailem dul, çocuklarım yetim kaldı. İşte karanlık yere beni kapayacaklar, iradem gitti. Urgansız zincirsiz beni bağladılar. İşte kötü amelimle baş başa kaldım. Şimdi iki melek gelip bana sual soracak. Karanlık evde tek başıma ne yapacağım dedin mi?’ diye sorduğunda, ‘Hayır böyle bir şey düşünmedim’ dedi. ‘Böyle kıldığın cenaze namazı sana fayda vermez. Bilakis kalbini karartır. Bunları böyle düşünerek cenaze namazına devam et’ dedi.”⁶⁵²

Muzaffer Ozak Efendi iyilik ve kötülük hususuna bir kıssa ile örnek vermiştir:

İki melek, aldıkları emr-i ilâhiyi infaz için dünyaya inerlerken karşılaştılar. Biri, diğerine: “Acip bir vazife ile emrolundum” dedi ve bu vazifesini anlattı: “Bir Yahudi, şu anda son demlerini yaşıyor. Canı balık istemiş. Fakat o istediği balık, onun yaşadığı iklimde bulunmazmış. Allâhu Teâlâ, bana o cins balığın bulunduğu denizlerden bir miktar tutup, o Yahudi’nin yaşadığı ülkenin denizine atmamı emir buyurdu. Yahudi, o balıktan tadacak ve öyle ölecek.”

Diğer melek, ona şöyle cevap verdi: “Ben, daha acayip bir vazife ile emrolundum. Ölmek üzere bulunan bir mümin kırk senedir, zeytinyağı ile pişmiş bir yemek arzu ediyormuş. Bir diğer mümin ona istediği bu zeytinyağlı yemeği pişiriyormuş. İşte, ben pişirilen o zeytinyağlı yemeği devireceğim ve böylelikle ölmek üzere bulunan mü’minin o yemekten yemesine engel olacağım...”

Bu iki meleğin konuşmalarını dinleyen üçüncü bir melek meseleyi izah etti: “İkinizin de aldığınız vazifeler acayip değil” dedi. “Ölmek üzere bulunan o yahudi, bir iyilik etmişti. Ahirette nasibi olmadığından yaptığı o iyiliğin mükâfatını dünyada

⁶⁵² Ozak, *İrşâd*, c.1, s. 208-209.

görebilmesi için, canının istediği balık kendisine ihsan buyuruluyor. Adalet-i ilâhiyye böyle iktiza etmektedir. Yani, yaptığı iyiliğin mükâfatını dünyada bulacak ve ahirette bu bakımdan bir alacağı kalmayacaktır. Diğer mü'mine gelince o da cezasını görmesi gereken bir günahı kaldığından canının istediği zeytinyağlı yemek dökülecek ve bu musibet kalan günahına kefarete olacaktır.” Kıssayı, Hz. Cebrail haber vermişlerdir. Musibetler müminler için ya terfi-i derecât veya günaha kefarettir. Kâfirler için musibet, ahirete bırakılmıştır. Bazan da azâbı ta'cil olunarak dünyada iken azâba düşer olurlar ve ahirete de öylece giderek ebediyen azapta kalırlar.⁶⁵³

2.3.1.2. İyilik ve Kötülüğe Dair Nasihatler

Muzaffer Efendi, her anda ve her atılan adımda Allah'ın rızasının aranması gerektiğinin ısrarla üzerinde durmuştur. “Her zaman ve her yerde Allah rızasına talip ol! Her işini, her sözünü, her halini ve her hayrını Allah rızasını düşünerek, Allah rızasını gözeterek icra eyle!” “Kulların övmelerine de sövmelerine de ehemmiyet verme, dedikodularına aldırma! Kullar ne derlerse desinler, hakkında ne söylerlerse söylesinler, hiç birisini nazarı itibara alma! Peygamber dahi olsan, kulların ellerinden ve dillerinden kurtulamazsın...” demiştir.

“Bir kimse, fevkalâde cesur olsa, düşmanları ile kahramanca savaşa, kullar ona akılsız derler. Kerem sahibi olsa, ikram ve ihsanlarda bulunsa kullar ona müsrif derler. Sussa, hiçbir şey söylemese, kullar ona dilsiz derler. Bildiği kadar söylese, kullar ona geveze derler. Gündüzleri sâim ve geceleri kaim olsa, kullar ona riyakâr derler. Onun için, halkın dilinden korkarak, boş yere insanların medh-ü senası ile meşgul olma! Allahu Teâlâ'dan kork. Her işini Allah rızası için yap. Zira Allah büyüktür. Her şeyi hakkıyla bilicidir, her şeyi hakkıyla görücüdür, her şeyi hakkıyla işiticidir. Dinîne, vatanına, milletine, ırz ve iffetine yakışmayacak hallerde bulunmadıktan sonra, kimseden korkma ve çekinme...”⁶⁵⁴

“Kişi yaptığını muhakkak görecektir. Bunu unutma! Daima iyilik et. Her zaman kötülüklerden kaçın. Zerre kadar bile olsa hayır işlemeyi asla ihmal etme. Hayra küçük diye ehemmiyet vermemezlik yapma. Allahû Teâlâ'nın rızasının nerede olduğu

⁶⁵³ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 287-288.

⁶⁵⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 523.

mâlum değildir. Zerre kadar bile olsa şerden kaçın. Allâhû Teâlâ'nın gazâbının nerede olduğu da bilinmez. Günahı küçük günah diye küçümseme! Küçücük damlalar çok zaman en sert taşları bile delerler. Küçücük bir deliğin koskoca bir geminin batmasına sebep olabileceğini hatrından çıkarma! Herkes mutlaka ettiğini bulur.”⁶⁵⁵

2.3.2. Dilin Afetleri

İnsanın ağzından çıkan her söz çok önemlidir. Kurân-ı Kerîm’de söylenen her şeyin görüldüğü ve kayda alındığına dair, “*O, herhangi bir söz telaffuz etmesin ki, onun yanında hazır bir gözetleyen bulunmasın!*”⁶⁵⁶ âyeti yer almaktadır. Bu yüzden Hz. Peygamber, “*Kim bana çenesi ile bacakları arasını korursa, cennete girer*” buyurmuştur.⁶⁵⁷

Gazâlî, “dilnin tehlikeleri büyüktür” demiştir.⁶⁵⁸ Bu hususta dilin afetlerinden olan ve ahlâksızlığın en büyüğü olarak nitelendirilen yalan söylemek günahların en çirkini ve kötü olanlarından. Muzaffer Ozak’ta eserinde yalan konusuna sıklıkla değinmiş ve uyarılarda bulunmuştur:

Dünya üzerindeki insanlar parmak izlerinin farklı oluşu gibi kişilik, düşünce ve manevi açıdan da farklılık göstermektedir. İnsanlardan bazıları bütün ibadetlerini yapar görünüyor ama beri yandan da yalan söylüyor, gıybet ediyor, gammazlıkta bulunuyor veya daha fecisi şunun bunun hakkını çalıyor, eksik ölçüp tartıyor ve yetim hakkı yiyor. Cami-i şerîfe gelen, müslümanı beğenmiyor, gelmeyen Müslümanlara da kızıyor, kötü söz söylüyor. Müslümanlar birbirlerini sevmiyor, birlik ve beraberlik içinde bulunamıyor, birbirlerine rahatı, refahı, huzur ve saadeti çok görüyor. Hiç kimse kendi ayıp ve kusurlarını görmüyor, ayıbı ve kusuru hep başkalarında arıyor, üç kişi bir araya gelse dördüncüsünü çekiştiriyor.⁶⁵⁹ Bu hususta Resûlullah (s.a.v.) “Münafığın alameti üçtür” buyurmuşlardır. Bunlar:

- 1- Nifak sahibi yalancılar
- 2- Ahdinde durmayanlar

⁶⁵⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 287-288.

⁶⁵⁶ Kâf, 50/18.

⁶⁵⁷ Gümüşhânevî, *Ramûz el-Ehâdis (Hadisler Deryası)*, s. 15.

⁶⁵⁸ Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed, *İslâm Ahlâkı*, (trc. Âkif Nuri), Sinan Yay., İstanbul, 1996, s. 124.

⁶⁵⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 387-388.

3- Emanete hıyanet edenler. İşte bunların amelleri münafıklıktır. Bu sıfatlar münafıklık alametlerindedir.⁶⁶⁰

Yalan yere şahadet edenler, şehadeti gizleyenler, herhangi bir vak'ayı gördüğü ve bildiği halde saklayanlardır. Bunların da cezaları nar, yerleri cehennemdir. Ahdinde vefakâr ol. Yalandan kaçın, emanete hıyanet etme!⁶⁶¹

Muzaffer Ozak, yalan konusunda oldukça sert bir üslupla uyarılarda bulunmuştur. Bu noktada yalanın kötü olduğunu bilip, yalana devam edenleri de kınamıştır. “Yalan söylemenin nice nice kötü amellerden daha da kötü olduğunu okuyup öğrenen kimsenin, sözlerinde yalancılığa devam etmesi, bu kötü fiili terk etme hususunda, öğrendiklerinin ona hiçbir faydası olmadığını açıkça gösterir. Faydası olsa idi, yalanı terk ederdi.”⁶⁶² “Kişi, yalandan, yalan yere yemin etmekten, zinadan sakınmalı; riyadan, süm’adan içtinap etmeli, kibirden, gururdan, sahtekârlıktan, gıybet etmekten kendisini korumalıdır.”⁶⁶³

Kişinin yedikleri yiyeceklerin, sözleri üzerinde de etkisi olduğunu vurgulayan Ozak, “Helal yemeyen doğru konuşamaz. Haram yiyenler yalancı olurlar, ibadetten zevk alamazlar, Hak kelamı dinleyemezler”⁶⁶⁴ demişlerdir.

2.3.4. Manevi Haller

İnsanın yaşam kalitesini derinden etkileyen hastalıkları, maddi ve manevi hastalıklar olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Maddi hastalıklar bilindiği üzere fizyolojik olup bedenî rahatsızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Manevi hastalıklar ise daha derinde olup, insanın düşünce ve gönül dünyasını olumsuz yönde işgal etmektedir. Manevi hastalıkların teşhisi ve tedavisi kolay olmamakla birlikte insanın iman ve inanç dünyasını da oldukça fazla etkilediği gözlemlenmektedir.

İnsanın iç âlemi yani maneviyatı söz konusu olduğu zaman, “Ayık olun, insanda bir et parçası vardır. O iyi olunca, bütün duygular güzelleşir. O fesada uğrarsa

⁶⁶⁰ Buhârî, “İmân”, 24; Müslim, “İmân”, 107, 108.

⁶⁶¹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 82.

⁶⁶² Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 128.

⁶⁶³ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 279.

⁶⁶⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 187.

bütün duygular iyiliğini kaybeder. İşte o et parçası kalptir.”⁶⁶⁵ hadîs-i şerîfini belirtmek yerinde olacaktır. Muzaffer Ozak bu konuda insanı kalp darlığından ve dünya sıkıntılarından kurtaracak yegâne reçetenin ibadet olduğunu belirtmektedir. İbadet cehennem ateşine benzeyen bu dünya çirkâbından necata erdirir. Sıkıntılı dünya hayatı, ibadet eden kişiye saadet olur. Allah’a olan kulluğu onun, mahşerde, bütün insanların önünde, rezil, sefil olmadan, ırzı yıkılmadan, suçları ifşa olmadan cennete gitmesine sebep olur. Psikolojik açıdan ibadetin, insanın iç dünyasına yaptığı etkilere dair eserinde şu ifadeler yer vermiştir.

“İbadetsiz insan sıkıntı içindedir. Ne yaparsa yapsın ne zevk ederse etsin, bu sıkıntıdan kurtulamaz. İmansız, ibadetsiz kişilerin zevkli sefaya düşkünlüklerinin sebebi budur. İçki ile, zina ile, herhangi bir zevk ile bu sıkıntılarını bir müddet için unutsalar da o kısa zevkin süresi geçtikten sonra tekrar sıkıntıları artar. Artan bu sıkıntıyı gidermek için, diğer bir zevke ve sefaya başlayıp, o da bitince sıkıntıları yine artıp kat kat olur. Bir zehirle bir zehri tedaviye kalkarlar. Hastalık iyi olacağına şifa bulmaz bir hal alır. Böylece, kabre kadar dünya hayatı onları aldatır. O karanlık yere varınca, sıkıntılarını defetmek için, zevk u sefa yapamadıklarından başka, orada da kabrin azâbına duçar olur. Kabir azâbından sonra da ahiret rezilliğine uğrayıp nâr-ı cahime giderler.”⁶⁶⁶

*“Onlar ki, îman etmişlerdir ve kalpleri de Allah’ın zikriyle mutmain olur. Dikkat edin, Kalpler Allah’ın zikriyle mutmain olur.”*⁶⁶⁷

Muzaffer Efendi kalbin manevi hastalığının tedavisi için Kur’ân-ı Kerîm okuyup, tefekkür etmeyi tavsiye etmektedir. “Kur’ân-ı Kerîm’in boyası ile boyanmak, bütün davranışlarını ona göre ayarlamak ve onun hükümlerine uymak, yani Kur’ân-ı Kerîm’in Allahu Teâlâ’nın ipi olduğunu bilmek ve bu ipe sınıksız sarılmak gerekmektedir. Onun emirlerine ve nehiyelerine dikkat ve riayet etmenin elzem olduğunu” belirtmiştir.⁶⁶⁸

⁶⁶⁵ Nevevî, İmam Muhyiddin, *Riyâzü’s Sâlihîn*, (çev. M. Yaşar Kandemir, Lütfi Çakan), Erkam Yay., İstanbul, 1997, c. 1, s. 90.

⁶⁶⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 331.

⁶⁶⁷ Ra’d 13/28.

⁶⁶⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 680-681.

2.3.5. İnsan-Şeytan İlişkisi

Muzaffer Ozak, Kur'ân-ı Kerîm'deki 'İblis' ile 'Şeytan' kelimelerine ve aralarındaki farka temas ederek bu konuyu açıklamıştır. Kehf suresi 50. âyette İblis'in cinlerden olduğu ve zürriyeti bulunduğu kayıtlıdır. Bununla beraber Yasin suresi 60. âyette ise, “*Şeytana tapmayın!*” buyrulmaktadır. O halde, İblis veya Şeytan tek midir, çoğul mudur? Çoğul ise nasıl çoğalmaktadır? Tek ise, Kur'ân-ı Kerîm'de çoğul olarak, âyetlerin bulunması neyi ifade eder? İblisin zürriyeti olduğuna göre, birden fazla oldukları anlaşılıyor ise, Hz. Âdem'e secde etmeyen hangisidir? İnsanları kötü yola sevk eden İblis mi, yoksa Şeytan mıdır?⁶⁶⁹ M. Efendi bu soruları tafsilatlı bir şekilde açıklamıştır.

“Hz. Âdem'e secde emrine kadar, Şeytan'ın ismi 'Haris' idi. Emr-i İlahiyi dinlemediğinden dolayı, o vakte kadar yaptığı ibadetlerden iflas ettiğinden Müflis ve İblis olmuş ve emr-i ilâhiden sonra da Allah Teâlâ ile muhaseme ederek fikir beyanında bulunduğundan ötürü Rahmet-i İlâhi'den de tart olunarak Şeytan adını almıştır. İblis, müflis mânâsındadır. Yüzlerce yıldan beri yaptığı ibadetlerinin isyanı sebebiyle boşa gitmesinden dolayı ona İblis denilmiş ve rahmetten tart olduğundan 'Şaytan' adı verilmiştir.”⁶⁷⁰

“Şeytanın çoğalması da Âdemoğullarının çoğalması gibidir. Hz. Âdem'den sonra nasıl ki, Âdemoğulları çoğalmışsa, şeytan da öylece çoğalmıştır. Şu farkla ki, Hz. Âdem'den Hz. Havva halk olunmuş ve onların zürriyetleri bir kadınla bir erkeğin ceminden Âdemoğulları dünyaya gelmiştir. Şeytanın çoğalması ise, onun bir tarafı erkek bir tarafı kadındır ve kendi kendine cem olarak zürriyet sahibi olmuştur. Şeytanın zürriyeti de Âdemoğullarının zürriyetinin adedi kadardır. Yani her Âdemoğluna cin şeytanlarından bir tane, insan şeytanlarından ise binlercesi düşer. İnsanların hilkatinde, kendisiyle bir şeytan yaratılır ki ona, “Hannas” denir. Bu Hannas'ın makamı insanın göğsüdür.”⁶⁷¹

4. O “sinsi vesveseci”nin şerrinden,

⁶⁶⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 143.

⁶⁷⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 146.

⁶⁷¹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 147.

5. O ki, insanların sadrına vesvese verir.

6. Hem cinlerden hem de insanlardan!⁶⁷²

De ki: *Gerek cinden ve gerek insten olsun insanların kalplerine vesvese veren o sinsî şeytanın şerrinden, insanların Rabbi yegâne Halık ve Mâlikî Allâhu Teâlâ'ya sığınırım.*

Bu âyet-i celile, işte Hannas'a işaretidir. O Hannas ki insanın göğsündedir. Dışarıdaki şeytan ile teşrik-i mesai eder. İşte, bu Hannas'ın İslam olması caizdir. Fakat, ona musallat olan şeytanın imanına imkân yoktur. Evliyaullahın "Ben şeytanımı ıslah ettim" buyurmaları, Hannas'ın İslam olmasıdır ve Hz. Yunus Emre'nin, "Nefsini İslam etsin, var ise kerameti..." buyruğu da buna işaretidir.⁶⁷³

2.3.5.1. İnsan-Şeytan İlişkisine Dair Hikâye

Enes bin Mâlik (r.a.) hikâye ediyorlar: Bir gün, Ebu Eyüp'ün hanesinde, Resûlullah efendimizle sohbet ediyorduk. Bir aralık dışarıdan gayet çirkin bir ses duyuldu:

- Ya Resûlullah... İçeriye girmeme izininiz var mıdır?

Efendimiz hazır bulunan bizlere sordular, "Bu sesin sahibini tanıdınız mı?" "Allah ve Resûlü bilir" dedik.

Efendimiz, "Bu sesin sahibi iblistir", buyurdular. Hz. Ömer ayağa kalkarak, "Ya Resûlullah müsaade buyur, şu hainin kafasını koparayım, halkı onun şerrinden kurtarayım" dedi. Efendimiz, kendisine, "Bunu yapmaya kadir değilsin ya Ömer" buyurdular. "Zira kıyamete kadar mühleti vardır. Ona hiç kimse bir şey yapamaz" buyurdular.

Hepimiz susmuş, ne olacağını bekliyorduk. Efendimiz, "Bu, buraya gelmezdi. Her halde bir sırta mebnidir" buyurdular ve şeytanın huzurlarına gelmesine izin verdiler. Şeytan içeriye girdi. Yüzü gayet çirkindi, bir gözü kördü ve çenesinde birkaç kıl vardı. Söze başlarken emri Hak ile geldiğini beyan etti ve "Gelmeseydim Allahu Teâlâ bana dünyada iken azap ederdi. "Bana sualler soracaksınız, ben de cevap

⁶⁷² Nâs, 114/4-5-6.

⁶⁷³ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 147.

vereceğim” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz İblis’e sordular:

- Düşmanın kimlerdir? İblis, cevap verdi:

- Benim düşmanım, on beş sınıf kimsedir. Evvelâ, baş düşmanım sensin ve bütün Enbiya’dır dedi. Resûl Aleyhisselâm:

- Doğru söyledin, buyurdular. Ben de seni sevmem ve bütün nebiler de seni sevmezler. Benim de Enbiyanın da en büyük düşmanı sensin.

Şeytan, düşmanlarını saymaya devam etti:

- İkinci düşmanlarım, ilimleriyle âmil olan âlimlerdir, dedi. Onlar hem öğrenirler hem öğretirler hem de öğrendikleriyle amel ederler.

Üçüncü düşmanım, Kur’ân okuyan ve okuduğu Kur’ân ile ahlâklanan salihlerdir.

Dördüncü düşmanım, Allah için müezzinlik edenlerdir.

Beşinci düşmanım, hallerine razı olan fakirlerdir.

Altıncı düşmanım, merhametli olanlardır.

Yedinci düşmanım, cömert olanlardır.

Sekizinci düşmanım, sabah namazını vaktinde kılanlardır.

Dokuzuncu düşmanım, halka nasihat edenler ve halkı Allah’a çağıranlılardır. Halkı ıslah edenlerdir.

Onuncu düşmanım, haram yemekten sakınan ve zinadan kaçınanlardır.

On birinci düşmanım, daima abdestli ve ibadete hazır bulunanlardır.

On ikinci düşmanım, ehl-i hayâdır.

On üçüncü düşmanım, Allah’a tevekkül edenlerdir.

On dördüncü düşmanım, fakirleri ve yoksulları sevindirenlerdir.

On beşinci düşmanım, daima Allahu Teâlâ’ya ibadetle meşgul olanlardır ki onlara ‘Zuhhâd’ ve ‘Ubbâd’ derler.

Muzaffer Ozak burada, “Bir âşıkta, terk-i Edhem, zühd-ü Cüneyd, irfan-ı

Bayezıd, aşk-ı Mevlâna olmazsa, o salık hedef-i maksûda nail olamaz” sözünü eklemiştir.

Efendimiz, İblis’e tekrar sordular:

- Ya İblis, ümmetinden, senin dostların var mıdır? Hangi sıfatlara sahip olanlar, senin dostlarıdır? İblis şu cevabı verdi:

- Ya Resûl... Benim dostlarım da on sınıf kimsedir;

Birincisi zâlim hükümdar ve beylerdir, halkın üzerine amir olanlardır.

İkinci dostlarım, kibirlilerdir.

Üçüncüsü, zalimlere uşaklık eden, onlara hak sözü söylemeyerek, haksız sözlerini tasdik eyleyen ve hak sözü gizleyen alimlerdir.

Dördüncü dostlarım, alışverişlerinde halka hıyanet eden, hile yapan ticaret erbabıdır.

Beşinci dostlarım, içki içenlerdir.

Altıncı dostlarım halkı aldatanlar ve karaborsacılık yapanlardır.

Yedinci dostlarım, gıybet (dedikodu) edenler nemmame (Bir meclisten, diğer meclise söz götürüp getiren) edenlerdir.

Sekizinci dostum, tefecilik yaparak, faiz yiyenlerdir.

Dokuzuncu dostum, yalancılar ve küfürbazlardır.

Onuncu dostum, gammazlık edenler, halkı birbirine çekiştirenler, bir dostu bir dosta, halkı birbirine düşürenler, halkı birbirlerine düşman edenlerdir.⁶⁷⁴

2.3.5.2. İnsan-Şeytan İlişkisine Dair Nasihatler

Muzaffer Ozak burada okuyucularına şeytanın desiselerine karşı dikkat edilmesi gereken hususları nasihat etmiştir. “Şeytanın düşmanları ile dostlarını birer birer saydım ibadet edenler şeytanın düşmanı, ibadet etmeyenler de şeytanın dostudur. O halde, kendisi Allahu Teâlâ’ya ibadet etmediği gibi, ibadet etmek isteyenleri de engelleyen ve alıkoyan bir mürşit bir veli tasavvur olunabilir mi? Beş vakit namazdan

⁶⁷⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 86-87.

halkı alıkoyan, orucu yediren de velidir ama Hak velisi değil, şeytan velisidir. Allahu Teâlâ'nın düşmanıdır. Bunların hallerini, yarın kıyamet gününde göreceğiz. İdlâl ettiği, sapıtıp azdırdığı müridleri ile kavgaları ve çekişmeleri pek zorlu, pek çetin olacaktır.”⁶⁷⁵

2.4. Ölüm Ötesi Hayat

Sahte bir mürşit, Muzaffer Ozak'a kabir azâbı ile ilgili sorular sormaktadır.⁶⁷⁶ Bu sorular şu şekildedir:

1. Azap, ruha mı yoksa cesede mi tatbik edilecektir?
2. Azap, cesede tatbik edilecekse, yanıp kül olanlarla, denizde boğulup balıklara yem olanların kabir azâbı nasıl tatbik edilecektir? Şayet, azap ruha ait ise, her insanın ruhu mahşere kadar, kabirde mi bekletilmektedir?
3. Ölümlere Kur'ân okumakla günahları affolur mu? Şayet af olursa Zilzal suresinin 7-8. âyetlerinde “*Zerre kadar şer amelde bulunanların bu amellerini görecekleri...*” Beyânı sizce yanlış mıdır?
4. Ölümlere Kur'ân okunmasının gerekli olduğuna dair Kur'ân-ı Kerîm'de âyet var mıdır? Ölüye Kur'ân okumakla ölüye ne şekilde faydalı olduğumuzu ve ölüye ne gittiğini açıklar mısınız?
5. Cehennemlik bir mevtayı Kur'ân okumakla cennetlik yapmak mümkün ise, ibadet etmeye ve iyi karakterli bir insan olmaya ne lüzum var? Cehennemlik bir mevtayı, Kur'ân okumakla cehennemden kurtaramaz isek, ibadetini yapmış ve cennete girecek bir ameli olan salihlerin bize ihtiyacı var mıdır?⁶⁷⁷

Muzaffer Ozak, “Soruları arttıkça, küfrü ve inkârı da artan fakat her çırpınışında içinde bulunduğu pislik bataklığına biraz daha batan bu hak ve hakikat düşmanlarına biz de cevaplarımızı sıralayalım”⁶⁷⁸ diyerek soruları aşağıdaki şekilde cevaplandırmışlardır:

- 1) Günahkâr ölenlerin kabir azâbına dûçâr olacakları, Kur'ân-ı Kerîm ile

⁶⁷⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 86-87-88.

⁶⁷⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 135.

⁶⁷⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 135.

⁶⁷⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 135.

sabittir. Firavun ve âlinin, akşam ve sabah nâra arz olunduklarını da yine Kur'ân-ı azîm-üş-şân beyân buyurmaktadır. Kabirde azap gören kimsenin bu azâbı hem cesede hem ruhadır. Nisâ sûre-i celîlesinin 5-6. Âyetlerinde: “*Kâfirler nâra atıldıklarında derileri yanacak, yanan derilerinin yerine yenisi verilecek ve azâbın şiddetini tekrar tekrar tadacaklardır*” buyrulmaktadır. Bu âyet-i kerîme, azâbın ruh ile cesede olduğunu açıkça beyân buyurmaktadır. Ruhsuz ceset, tekrar tekrar yanan deriye kavuşamaz. Ruhu hayvanisi ile bu azâbı dâima duyacaktır.

2) Yanan veya balıklara yem olan cesetlerin, bu âyet-i celîleye nazaran tekrar tekrar azâba dūçâr olması için, her defasında yeniden halk olunacağı açıkça anlaşılmaktadır. Hiç yoktan bir pıhtıdan insanı halk ve icat buyuran Allâhü Teâlâ için, yanan veya balıklara yem olan cesetleri tekrar tekrar yaratmak mı güç gelecektir? Haşa... Ceset, ruhu hayvani ile azâbı tadarken, âlem-i berzahta bulunan ruhu insani de, aynı azâbı çekmeye mahkûm olacaktır. Zira korkunç bir rüya gören kimsenin hem ruhu hayvanisinin hem de ruhu insanisinin aynı azâbı duydukları herkesçe bilinmektedir. Uykuda iken rahat eden cesedi görenler, onun istirahat ettiğini sanırlar. Oysaki ateşi olmadan, dumanı tütmeden korkunç rüya görenin, gördüğü bu rüya tesiriyle azap içinde olduğu gibi, bu azap da hem ruha hem de cesede tatbik olunacaktır. Cesede arız olan azaptan ruh eziyet çektiği gibi, ruha arız olan azaptan da ceset eziyet ve azap duyar. Ruh azâbına ‘gam’ denilir. Ruhun eziyet duyması ise, cesedin eziyetinden ve azâbından daha şiddetli ve daha tesirlidir.⁶⁷⁹

3) İslam ölülerine Kur'ân-ı Kerîm okumakla, günahları affolunmaz. Şu var ki, hastaneye götürülen hediye ile o hastanın hastalığı iyi olmaz, amma hasta o nimetten faydalanır ve memnun olur. Kur'ân-ı Kerîm, tabiatıyla maddi hediyeye benzemez. O, her şeye şifadır:

*“Biz Kur'ân'dan öyle âyetler indiriyoruz ki, mü'minler için bir şifa ve rahmettir.”*⁶⁸⁰

Mü'minler için şifa ve rahmettir, buyrulduğuna göre Kur'ân-ı Kerîm her derde deva ve her maraza şifadır. O halde mü'minlere şifa ve rahmet olarak gönderilen

⁶⁷⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 136.

⁶⁸⁰ İsrâ, 17/82.

Kur'ân'ın, yine mü'minlere dünyada ve ahirette en büyük yardımcı, şifa ve rahmet olacağı sarih ve aşikârdır. Dünyada hak yolu göstericiliğine göre ahirette de şefi olacağı mutlak ve muhakkaktır.

“Kim, zerre ağırlığında hayır işlemişse, onu görecek...”

*Kim de zerre ağırlığında şer işlemişse onu görecek...”*⁶⁸¹ Bu âyette, herkesin yaptığı hayır ve şer yapana gösterilecektir buyrulmaktadır. Yoksa o yaptığından azâba girer diye mücerred bir mâna çıkarmamalıdır.

Müslüman ölülerine duanın faydası olmasaydı, üzerlerine cenaze namazı kılmaya ve bu namazda gerek o mevta için ve gerekse daha evvel gelip geçen ehli iman için dua edilmezdi. *“Bunlardan sonra gelenler tâbiîn ve bütün mü'minlerde, 'Ey Rabbimiz... Bizleri ve bizden önce iman eden din kardeşlerimizi mağfiret buyur. Kalplerimizde mü'minlere karşı kin ve haset kılma... Ey Rabbimiz... Şüphe yok ki, Sen Raûf'sun, Rahîm'sin' derler.”*⁶⁸² *“Ey Rabbimiz... İnsanlar hesap için ayağa kalktıkları gün beni, ana ve babamı ve bütün mü'minlere mağfiret buyur.”*⁶⁸³ âyeti ile de duânın lüzumu ehemmiyeti ve fazileti sabittir. Hesabın evvelinin ise ölümle başlayacağı muhakkaktır.⁶⁸⁴ Şu hâlde, kılınan cenaze namazında edilen duaların, ölünün mağfiretine sebep olduğu âyetle sabit olduğuna göre, duadan efdal olan Kur'ân-ı kerim okunmasından sevap hâsıl olacağı umulmaz mı? O meyitin, afv-ı ilâhiye mazhar olacağı ümit edilmez mi? Bahusus, meyyitin ruhuna ithaf niyetiyle Kur'ân-ı Kerîm okurken, Allâhû Teâlâ'yı zikrederek zâkirlerden olacağımızdan, okunan âyeti celilelerden hâsıl olan melaikenin o mevta hakkında kıyamete kadar istiğfar edeceklerini ve o istiğfarlar neticesinde o meyyitin ruhunun safaya ereceğini muhakkak bilmek lâzımdır.⁶⁸⁵

Muzaffer Ozak bu konuyu şöyle bir teşbihle anlatmıştır: “Bir hastanın yarasına sürülen merhem o yaranın tamamıyla iyileşmesine kâfi gelmezse dahi hiç olmazsa o yaradan mütevellit ağrı ve sızıları giderir ve hastaya biraz olsun rahat nefes aldırır. Meyyit için okunan Kur'ân'dan da o meyyitin durumuna göre rahmet-i ilâhi tecelli

⁶⁸¹ Zilzal, 99/7-8.

⁶⁸² Haşr, 59/10.

⁶⁸³ İbrahim, 14/41.

⁶⁸⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 139.

⁶⁸⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 140.

eder. Günahkârların hesap gününe kadar azapları hafifletilir. Cehennemliği mutlaka cennetlik yapmaz da denilemez. Allâh Teâlâ dilerse cennetlik de yapabilir.”⁶⁸⁶

2.5. Eserde Yer Alan Tasavvufî Şahsiyetler

Muzaffer Ozak’ın *İrşâd* adlı eserindeki yapmış olduğumuz bu çalışmada görülecektir ki, üç ciltlik bu eserde anlatılan bahisler, tasavvuf tarihindeki mümtaz şahsiyetlerden pek çok örnekler verilerek pekiştirilmiştir. Eserdeki tasavvufî şahsiyetlerin bazılarının isimleri kimi zaman yalnızca saygı ve hürmetle anılırken, bazılarının hayatları ve düsturları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmaktadır. Biz de çalışmamızın bu kısmında, eserde yer alan tüm tasavvufî şahsiyetlere yer vermemiz mümkün olmadığından, on bir mutasavvıf belirleyerek *İrşâd* ekseninde tezimizde incelemeye çalıştık. Bunlar şu şekildedir:

- İbrahim b. Edhem (ö. 181/797)
- Behlûl-i Dâna (ö. 183/799?)
- Fudayl b. İyâz (ö. 187/803)
- Bişr el-Hâfi (ö. 227/841)
- Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848?)
- Zünnûn Mısrî (ö. 245/859)
- Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)
- Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922)
- Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö. 465/1072)
- Abdulkâdir Geylânî (ö. 561/1165)
- Hamîdüddin Aksarâyî (Somuncu Baba) (ö. 815/1412)

Mutasavvıfların ekserisi ilk dönem sûfilerinden olup Muzaffer Ozak’ın muhabbetle bağlı olduğu, hürmet gösterdiği şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerin hayatlarına kısaca değinip Muzaffer Ozak’ın vurgu yaptığı yerleri *İrşâd*’daki menkıbeleri ile belirtmek

⁶⁸⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 141.

istiyoruz.

2.5.1. İbrahim b. Edhem (ö. 181/797)

Zühdün tipik bir temsilcisi olan İbrahim b. Edhem, günümüzde Afganistan sınırları içerisinde yer alan Belh şehrinde dünyaya gelmiştir.⁶⁸⁷ Bir av gezisi sırasında ani bir manevi değişim geçiren, “gecelelerini genellikle tefekkürle geçirip çok az uyuduğu, gündüzleri ise sürekli oruç tuttuğu belirtilen İbrâhim b. Edhem zühdü; farz, nâfile ve selâmet olmak üzere üç kısma ayırır. Haramdan kaçınma şeklindeki zühd farz, helâlinden olsa bile az ile yetinme şeklindeki zühd nâfiledir. Selâmet olan zühd ise şüpheli şeylerden uzak durmaktır, anlayışına sahiptir.”⁶⁸⁸

İslâm edebiyatında İbrâhim b. Edhem’in hayatı ve kişiliği etrafında oluşan menkıbeler manzum-mensur edebî eserlere konu olmuş, “İbrâhim b. Edhem hikâyeleri”, “İbrâhim b. Edhem menkıbeleri” ve “İbrâhim Edhem destanı” gibi adlarla anılmıştır. Destanlarda yer alan maceralar daha çok tasavvufî bir mahiyet arz etmektedir.⁶⁸⁹ Bu bağlamda Muzaffer Ozak, eserinde İbrahim b. Edhem’den nasihat niteliğinde hikâyelere yer vermiştir. Eserde yer alan hikâyelerin birkaçı aşağıda verilmiştir.

Bir gün, İbrahim Edhem, “Şu saraylar ne muhteşem” diyenlere şöyle cevap vermiştir: “Onlar harap olur, asıl saray kabirdir ki ancak onu tamir eden kazanır. Zira bir daha harap olması yoktur” dedi. Kabrin üstünden bahsetmedim. İçinden, yâni amâli salihâ ile kabrini tamir edenlerden bahsettim dediğinde, kendini bilmeyen bir herif İbrahim Edhem hazretlerine karşı: “Bu sofular da her şeye bir kulp takarlar” diye bir tokat vurur. Orada bulunanlar “Aman ne yaptın? O meşhur Belh sultanı İbrahim Edhem’dir. Allah yoluna saltanatı terk edip, Ukbâ sultanı oldu. Hemen rızasını al” derler. Kumandan olan o adam İbrahim Edhem’in eline yapışıp: “Beni af eyleyin” diye niyaz edince, İbrahim Edhem de o zatın eline yapışıp: “Sen bana hakkını helal eyle. Zira yüzüme vurduğunda elin acımıştır” dedi.⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ Knysh, Alexander, *Islamic Mysticism A Short History*, SubAegide Pallas, Boston, 2000, s. 19.

⁶⁸⁸ Öngören, Reşat, “İbrâhim b. Edhem”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, c. 21, s. 295-296.

⁶⁸⁹ Albayrak, Nurettin, “İbrâhim b. Edhem”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, c. 21, s. 295-296

⁶⁹⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 138.

Tevekkül konusu ile ilgili bir başka hikâye ise şu şekilde yer almaktadır:

İbrahim Edhem, anlatıyor: “Tevekkül edip yola çıktım, yâni yanıma yiyecek, içecek bir şey almadım. Param da yoktu. Olsa da yolumda alınacak bir şey yoktu. Önüm çöldü. Bir gün, bir gece yol aldım. Ertesi günü, iyice acıktım ve susadım. Sabredip yoluma devam ettim. İkinci vakti olduğunda, fenâlıklar geçirmeye başladım. O anda, karşıda uzaktan bir kervan göründü. Nefsime bir ümit geldi. Yeniden hayata kavuşuyordum. Birdenbire içimden bir his: “Hani, Allah’a tevekkül etmiştin, kervandan meded umuyorsun?” dediğinde yolumu değiştirip beni görmesinler diye bir çukura sırt üstü yattım. Bir müddet sonra bir deve geldi, başım üzerinde durdu. Arkasında bir adam deveyi tutmak için koştuğunda, kervana seslendi, “Burada bir zat var, ölmek üzere. Yatıyor. Yetişin, su getirin” diye çırpınıyordu. Kervandan birçok kimseler geldi. Ben mahsus gözlerimi kapamıştım. Çenemi kilitlemiştim. Yattığım çukura indiler “Vah vah, zavallı açlıktan, susuzluktan ölmek üzere” deyip zorla ağızma sopa sokup, kilitli çenemi açarak, bal şerbeti, süt ve kaymak yedirip içirdiler. Kervana alıp beni beraberlerinde Mekke’ye götürdüler. Beni, orada nasıl bulduklarını sordum. Kervan, benim yakınlarıma geldiğinde bir devenin ansızın köpürüp, ipini kopararak benim yattığım hendeğe doğru kaçtığını, benim yanıma gelip durduğunu, deveyi tutmak için kovalayan zat da gelip beni orada bulduğunu ifade ettikleri zaman Rabbime hamd ü senâlar eyledim.” Dinde yüksek dereceye vasil olan kişinin, işte böyle tevekkül etmesi şarttır. Dinde, avam olan kişiler; böyle velilerin tevekkülü gibi tevekkül yapıp da sabrı metanet gösteremediklerinden, imanları sarsılabilir.⁶⁹¹

Helal lokmaya dair tek bir hurmanın bedelinin anlatıldığı hikâye ise şöyledir:

“İbrahim b. Edhem, bir hurmacıdan hurma alıyormuş. Tartı işi bittikten sonra, bilmeyerek kendisine ait sandığı bir tek hurmayı da alıp kendi hurmaları arasına karıştırarak yediği için, kırk gün kıldığı namazlardan zevk alamaz olmuş. Bunun nedenini düşünerek rahatı ve huzuru kaçmış ve o günlerde Kudüs’e vasil olarak kırklar meclisine dahil olmuş. Aralarına girerek, sohbetlerinden faydalanmak isteyince kendisini kabul etmemişler. “Sen, hurmanın bir tek hurmasını sehven alıp yediğin için kırk gündür ibadetlerinden zevk alamıyorsun. Ancak, bu hakkı hak sahibine iade

⁶⁹¹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 142-143.

ettiğin takdirde meclisimize girebilirsin” demişler. Bunun üzerine Hz. İbrahim Edhem, Kudüs’ten Medine-i Münevvere’ye dönmüş, hurmacıyı bulmuş, haksız olarak yediği tek hurmanın bedelini kendisine ödemiş, özür dileyerek helallik almış ve ancak bundan sonra ibadetlerinde eskisi gibi zevk ve huzura varmıştır.⁶⁹²

2.5.2. Behlûl-i Dâna (ö. 183/799?)

Ukalâ-yi mecâninden (deli görünüşlü akıllılar) olan Behlûl-i Dâna; Behlûl-i Dîvâne, Sultânü'l-meczûbîn, Abbâsî halifesi Hârûn Reşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla ‘Behlûl er-Reşîd’ diye de anılmaktadır. Tasavvufî eserlerde Allah aşığı bir sûfî ve velî olarak gösterilen Behlûl-i Dâna’nın hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Diğer behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyeler çoğunlukla ona bağlandığı gibi birtakım halk fıkraları da kendisine mal edilmiştir.⁶⁹³ Hırs, aç gözlülük, tamahkârlık gibi hasletlere örnek vermek mahiyetinde eserde şu menkıbeye yer verilmiştir:

Bir gün, Harun Reşîd ile Behlûl sohbet ediyorlardı, Behlûl-i Dâna:

- Ya emirü'l-mü'minîn, dedi. Yerin içinde, yeryüzünde ve semada çok olan nedir? Bunu bana söyleyebilirsen, çok memnun olacağım dedi. Halife şu cevabı verdi:

- Bunu bilmeyecek ne var? Yerin içinde en çok bulunan ölülerdir. Yeryüzünde en çok bulunan da hayvanlarla nebatlardır. Semada ise en çok bulunan meleklerdir. Zira, bunların sayılarını ancak Hâlık-ı âlem bilir, başka kimse bilemez.

Behlûl, itiraz etti:

- Hayır, dedi. Doğru cevap veremediniz. Yerin içinde ölüler çok değildir. Ölülerin nedametleri çoktur. Zira onlar dünya menziline sonu ve ahiret menziline evveli olan kabre girdiklerinde, yaptıkları kötülüklerden ve günahlardan dolayı nedamete düşerler ve feryat ve figan ederler. Ömrü azizlerini boşa geçirdiklerine, Allahsız, ibadetsiz, isyan ve nisyan ile göçtüklerine kıyamete kadar da nedamete edeceklerdir. Harun Reşîd’i derin bir düşünce sarmış ve farkına varmadan gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Behlûl, devam ediyordu:

⁶⁹² Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 191.

⁶⁹³ Uludağ, Süleyman, “Behlûl-i Dâna”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992, c. 5, s. 352-353.

- Yeryüzünde de en çok bulunan hayvanlar ve nebatlar değildir. İnsanların hırsları, tamahları ve tûl-i emelleri daha çoktur. Bir adamın bin türlü hırsı, emeli ve tamahı vardır. Her biri kendi haline göre ‘Şöyle muazzam bir saray yaptıracağım’ veya ‘Şunları da alacağım’ yahut ‘Şöyle yaparsam, daha çok kazanacağım’ derken gözlerini iki avuç toprak doyurur, hırs ve tamah ederek topladıklarını ve biriktirdiklerini sevmediklerine bırakırlar ve huzuru ilahîye tâatsiz, ibadetsiz ve elleri boş olarak varırlar. Bunun için amelini kesir, emelini kısır eyle de boş yere ağlayıp durma ki, kabre girdiğinde nedâmete düşmeyesin... Semada meleklerden çok olan da adil kişilerin adaletlerinin ecri ve sevabıdır. Ya Harun! Eğer, adalet kaftanını giyer ve insanlar arasında adil bir şekilde hükmedersen, büyük bir cihangir olur ve yarın mahşerde de Ömer’in sancağı altında haşrolursun. Kabre vasıl olduğunda, ‘Artık rahat et, adaletinden dolayı ülken ve milletin emniyet ve selâmettedir, hepsi senden razıdır’ nidası ile müjdelenirsin, dedi.⁶⁹⁴

2.5.3. Fudayl b. İyâz (ö. 187/803)

“Tasavvufta İslam’a geçme menkıbelerinin en ünlülerinden biri, Fudayl b. İyaz’ın menkıbesidir. Fudayl b. İyaz, yüce gönüllü bir kişi olmasına karşın, Ebivert ile Serahs kentleri arasını kasıp kavuran bir hayduttur. Günün birinde sevgilisine giderken, Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinden birini işitir, o an haydutluğu bırakıp Kûfe’de sünnet ve hadisleri incelemeye adar kendini. 803 yılında Mekke’de vefat eder.”⁶⁹⁵ Fudayl b. İyâz’ın menkıbesini Muzaffer Ozak tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır. Menkıbe şöyledir:

Fudayl oğlu İyaz namında, yol kesen bir eşkiya olan bu adam, yoldan geçen kervanlara zarar vererek; müslüman, hıristiyan demez, herkesin elbise, erzak ve parasını zorla alır, soyduğu insanlara ‘hangi şehirdensin, ne iş yaparsın?’ diye sual eder, adreslerini ve kimin oğlu olduklarını kaydeder ve yazardı. Bir defteri vardı ki, kaç kişiyi soydu ve ne kadar mal gasp etti ise hepsini oraya yazmıştı. Yevm-i mahşere inanırdı. Bazı geceler, yaptıklarından pişmanlık duyup: ‘Ya Rab! Kıyamet gününde herkes benden hakkını isteyecek, sen de benden bu aldığım, gasp ettiğim mallara

⁶⁹⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 661.

⁶⁹⁵ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 50-51.

mukabil onların günahını yükleyeceksin ve beni nara koyacaksın. Ben, nefsimi mağlup bir kişiyim. Bu kötülüklerden vazgeçemiyorum. Bana inayet et, beni bu fenalıklardan kurtar’ diye niyaz ederdi ve ‘Yarabbi, şu deftere kaydettiğim mağdurlara, inayetin bana teveccüh ettiği gün gidip aldıklarımı iade edeceğim. Sen, Rabbime söz veriyorum’ der ve gözyaşı döker idi.

Bir gün, büyük bir kervanın geldiğini işitip, avanesi ile bir derbende pusu kurdu. Kendisi, yüksek bir tepeye çıkıp, kervanı gözetlemeye koyulan Fudayl b. İyâz, bu esnada harfsiz ve sessiz, cihetsiz bir seda işitti. O ilâhi seda, ‘Ey kervanı gözleyen göz! Seni gören var. Seni de gözleyen var. Seni gören ve her şeyi gören, işiten ve bilen Allah’tır. Ey kervanı gözleyen kişi! Kervanı gözleyeceğine, Hak rızasını gözle! Ey kervanın yollarını gözleyen! Hak cemalinin yollarını gözle!’ diyordu. Fudayl, şaşırmış, elleri titriyor ne işle meşgul olduğunu anlamış titriyordu. O sırada, kervan da derbende girmişti. Fudayl’in avanesi, kervanı çeviriyordu. Fudayl, dağdan aşağıya hızla indi. Kervandakiler Fudayl’i görünce korkuları büsbütün artmıştı. Onun elinden kimse kurtulamazdı. Herkes, onun namını biliyordu. Kervanda bulunan bir veli, şu âyeti Fudayl’e yüksek sesle okudu: ‘*Bir günden korkunuz ki, o günde Allaha dönersiniz?*’⁶⁹⁶ Fudayl zaten yukarıdaki hadiseden bitap kalmıştı. Bu âyet de ona ok gibi işledi. Adamlarına kervanı serbest bırakmaları için bağırdı. Fudayl ağlıyordu. Böyle bir adamın ağlaması neredeyse imkânsızdı. Çünkü bu eşkıyanın yüreği taştan katı idi. Kimsenin gözyaşına bakmazdı. Şimdi ise, Fudayl bir melek kadar sakindi. İşte, ‘İnayeti ilâhi’ gelmişti. Kervandakilere hitaben özür beyan etti. Onlardan haklarını helal etmelerini rica ve niyaz etti. ‘Sizleri korkuttum ve üzdüğüm için helallik diliyorum’ dedi ve kervanı selametledi. Sonra, avanesini toplayıp, onlara bu yaptıklarının doğru olmadığını, kötülüğün nihayette iyi olmayacağını, dünya ve ahirette rezil olacaklarını bildirip, Allah’a tevbe etmelerini, Allah’ın mağfiretini talep ve niyaz etmelerini, gözyaşlarını tutamayarak, ağlayarak anlattı. Fudayl’in bu hali diğerlerine de tesir etmişti...”

İşlenen suç ve günahlar ne kadar çok olursa olsun önemli olan kişinin kendini farketmesi ve tevbe etmesi ve günaha bir daha dönmemesidir. Fudayl b. İyâz’ın tevbesi

⁶⁹⁶ Bakara, 2/281.

de böyle bir tevbedir. Ayrıca burada Muzaffer Efendi, davranışlarla birlikte sözlerin de insan üzerindeki tesirine vurgu yapmaktadır. “Bir vaiz, söyledikleri ile amel olursa, yaptığı ders cemaate tesir eder. Onun için ‘Evvel nefesine, sonra başkasına vaaz et!’ buyrulmuştur.”⁶⁹⁷ Fudayl b. İyâz’ın da tevbesi ve pişmanlığı çevresine örnek olmuş ve sirâyet etmiştir.

2.5.4. Bişr el-Hâfi (ö. 227/841)

İlk dönem sûfilerinden olan Bişr el-Hâfi’nin tasavvufî düşüncesinde takvâ, vera’ ve nefse muhalefet konularının özel bir yeri vardır.⁶⁹⁸ “Fudayl b. İyâz’ın müritlerinden olan Bişr el-Hâfi, ayakkabıların bile Allah yolunda bir engel olduğunu düşüncesine sahip olduğundan dolayı kendisine ‘yalın ayak yürüyen’ anlamına gelen ‘Hâfi’ denirdi.”⁶⁹⁹ Muzaffer Ozak, ilim ve İsmullah’a hürmet eden Bişr el-Hâfi’nin hassasiyetine ve affa mazhar olmuşuna vurgu yaparak eserinde Bişr el-Hâfi’ye şu şekilde yer vermiştir.⁷⁰⁰

“Bağdat’ta Bişr Hâfi adında zengin bir fâsık vardı. Kendisi gece gündüz Allahu Teâlâ’ya isyan eder ve sayısız günahlara girerdi. Malı, mülkü hesapsız, cariyeye ve köleleri de pek çoktu. Bütün bu nimetlere şükredecek yerde daima küfran-ı nimette bulunurdu. Bişr Hâfi’nin bir de amcası vardı. Salih bir zattı. İşte bu amca üç gece ardı ardına sessiz, savtsız, cihetsiz ve harfsiz bir nidaya muhatap olmuştu. Bu ses ‘Bişr’i affettim... Bişr’i affettim, Bişr’i rahmetlerime garkettim. Bişr’i lütfuma erıştirdim’, diyordu. Üçüncü günü, meseleyi yeğeni Bişr’e açtı ve sordu: ‘Oğlum Beşir, üç gündür Allah Teâlâ’ya layık ne gibi bir amelde bulundun? Bişr el-Hâfi düşündü taşındı ve amcasına, ‘Vallahi amcacığım’, dedi, Allah Teâlâ’ya layık hiçbir amelim olduğunu hatırlayamıyorum. Yalnız, üç gün önce helaya gitmişim. Orada, üzerinde ‘Bismillahirrahmanirrahim’ yazılı bir kâğıt buldum. O kâğıdı aldım, temizledim, hizmetçilerimden birisi vasıtasıyla aldırduğım misk-ü amberle muattar bir hale getirdim ve sandığıma koydum. Hala da orada duruyor. (Bir diğer rivayete göre de Bişr Hâfi, o kâğıdı sarhoş iken bulmuş, temizlemiş ve bir tarafa atmaya kıyamayarak

⁶⁹⁷ <https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/once-nefsine-vaaz-edeceksin-sonra-baskasina>

⁶⁹⁸ Kara, Mustafa, “Bişr el-Hâfi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992, c. 6, s. 221-222.

⁶⁹⁹ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 55-56.

⁷⁰⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 570.

yutmuş imiş.) Yeğenin bu açıklaması üzerine, amcası kendisini kutladı. ‘Müjde... Müjdeler olsun sana ya Bişr, Allah Teâlâ seni affeyledi’ diyerek duyduğu nidayı anlattı. Bişr, amcasının bu sözleri üzerine dövünmeye, saçını başını yolmaya başladı ve derin bir teessür içinde kendinden geçti ve bayıldı. Akli başına gelip ayıldıktan sonra, bütün köle ve cariyelerini azat etti, bütün malını mülkünü Allah rızası için Allah yolunda tasadduk eyledi ve yalın ayak bir şekilde Mekke-i Mükerreminin yolunu tuttu. Orada, mücavir olarak ömrünün sonuna kadar kaldı ve her nefesini ibadet ve taatla geçirdi. Bişr el-Hâfi’nin bulunduğu yere, hiçbir canlı pisliğini bırakmamıştır. Zira ölünceye kadar ayaklarına bir şey giymemiş ve yalınayak gezmiştir.”⁷⁰¹

2.5.5. Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848?)

İkinci hicri asrın başında yaşamış tanınmış mutasavvıflardan olan Bistâmî’nin asıl adı Ebu Yezid İsa b. Suruşân’dır. Bestam kasabasında doğduğu için Bistâmî denilmiştir. Ölüm tarihi net olarak bilinmemesi de belgelerde 847-848 yıllarına işaret edilmektedir.⁷⁰² Tasavvuf kavramlarına ‘sekr’ kavramını kazandırmış olan⁷⁰³ Bistâmî, “Kendimi tenzih ederim, benim şanımla ne yücedir”. “Cübbemin içinde Allah’tan başkası yoktur” gibi his ve coşku yönü ağır basan, manevi sarhoşluğu ile söylediği şathiyelerle meşhurdur.⁷⁰⁴ Muzaffer Ozak Bâyezîd-i Bistâmî’nin söylemiş olduğu sözler için, “ağızlarından çıkan sözleri Allah söyletti ve söyledi. Zira, bu zevat-ı âli-kadr, Hakk’ın has kullarından olduklarından, bunların söyleyen dilleri Hak, gören gözleri Hak, yürüyen ayakları Hak’tır. Hak, bunlara yakın onlar da Hakk’a yakın idiler. Bu zevata mülâki olmak şeref ve bahtiyarlığına erişen mutlu kişiler, zahir ve batınlarını tezyin etmişler, dünya ve ahiret saadetine ermişlerdir” demiştir.⁷⁰⁵

Muzaffer Ozak, Bâyezîd-i Bistâmî’yi pek çok menkıbe üzerinden de anlatmıştır. Bunlardan birisinde de düşüncelere, sözlere, eylemlere dikkat etmeyi vurgulamaktadır. Ozak’ın üslubuyla, “Beyazıt -i Bistami diyor ki: “Ben, bir cenazede idim. Güzel yüzlü, abid ve zahid bir zat, o cenazede hazır bulunuyordu. Bu zat, elinde keşkülü dilenmeye başladı. Bu zata dilenciligi yakıştıramayıp, kendi kendime, ‘Ne

⁷⁰¹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 569.

⁷⁰² Şar, Selâhaddin, *Tasavvufun Temel İlkeleri İslam Tasavvufu*, Toker Yay., İstanbul, 1991, s. 248.

⁷⁰³ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Nşr., İstanbul, 2017, s. 111.

⁷⁰⁴ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 18.

⁷⁰⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 66.

olurdu, bu zat dilenmese idi!’ dedim. O gece rüyamda, o zatı ölmüş olduğu halde getirdiler, beni bu zatın etinden yemeye zorladılar. Ben, ‘İnsan eti yenir mi?’ Ben bunu yapamam!’ dediğimde, ‘Sen bugün bu zatın etini yedim’ dediler. Hâlbuki bu zatın, bu çirkin hareketi olan dilencilikliğini kimseye söyleyip, onu çekiştirmemiştim. Yalnız, bu güzel, nurlu yüze sahip olan birisine bu hareketi yakıştıramamış ve kendi kendime düşünmüş idim.”⁷⁰⁶ Burada Hucurât sûresinin 12. Âyetine işaret ederek, zandan, gıybetten, dedikodudan kaçınmaya dikkat çekilmiştir.

2.5.6. Zünnûn Mısırî (ö. 245/859)

Zünnûn Mısırî, tasavvufun başlangıç döneminin en etkileyici ve merak uyandırıcı kişiliklerinden birisi olup, “mutasavvıfların ayyarlarından”, “‘ilim, edep, hal ve vera’ bakımından zamanında tek idi” şeklinde tanınmaktaydı. Nitekim İngiliz oryantalist R.A. Nicholson, Zünnûn için, “tasavvuf doktrinine değişmez biçimini veren zat” ifadesini kullanmaktadır.⁷⁰⁷

Zünnûn Mısırî, Allah’ı sezgiyle kavrama, yani marifet kuramını ilk oluşturanlardandır. Bu yüzden aşk ve üns konusunda söylenmiş birçok söz ona atfedilmektedir.⁷⁰⁸ “Dünyada olana merhamet et ki, Hak’ta sana merhamet eylesin” buyruğu ile Muzaffer Ozak Zünnûn Mısırî’yi ele alarak kâinattaki tüm canlılara karşı merhametin esas olduğunu zikretmiş ve eserinde menkıbelerle örneklendirmiştir. Bunlardan birisi şöyledir:

“Zünnûn-i Mısırî Hazretleri, hacca gidiyordu. Çölde, bir köpek gördü ki, susuzluktan yerleri yalıyordu. Zünnûni’nin yanında su yoktu. Onlarla beraber giden hac kafilesine yetişip: ‘Ey hacı namzetleri, şu kelbe su verene bu hac benim yetmişinci haccımdır, yetmiş haccımın sevabını veriyorum’ diye köpeğe su verene hediye etmiştir.”⁷⁰⁹

Gelenekte menkıbeler sûflerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmıştır.⁷¹⁰ Muzaffer Ozak, sade ve anlaşılır bir

⁷⁰⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 238.

⁷⁰⁷ Nicholson, Reynold Alleyne, *Tasavvufun Menşei Problemi*, (trc. Abdullah Kartal), İz Yay., İstanbul, 2018, s. 63.

⁷⁰⁸ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 60-61.

⁷⁰⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 53.

⁷¹⁰ Şahin, Haşim, “Menâkıbnâme”, *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2004, c. 29, s. 12.

üslupla, tasavvufî şahsiyetler üzerinde anlattığı menkıbelerle, anlattığı konuları pekiştirmiş ve konu üzerinde okuyucunun dikkatini toplamıştır.

2.5.7. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)

Sûfi zahitlerden, mutasavvıfların beyi ve imamı olan Ebu'l-Kasım Cüneyd b. Muhammed, aslen Nihavendli olup doğduğu ve yetiştiği yer Irak'tır.⁷¹¹ Ebu Sevr (ö. 240/854) ve İbn Küllâb (ö. 240/854) gibi meşhur âlimlerin rehberliğinde güçlü bir fıkıh ve kelam ehliyeti almış ve Serî es-Sakatî (ö. 251/865)'nin etkisiyle tasavvuf fikriyatı ve zühd ahlâkını benimsemiştir. Tasavvufî tecrübesinde sahvî esas alan meşrebin en büyük temsilcisi olan Cüneyd-i Bağdâdî'nin çeşitli tasavvuf tarifleri vardır.⁷¹²

“Tasavvuf Allah'ın safâyı sana has kılmasıdır. Allah'tan gayri her şeyden (mâsiva) gönlünü arındırılan kimse gerçek sûfidir”⁷¹³ şeklinde tasavvuf ve sûfi tarifi yapan Cüneyd-i Bağdâdî, sûfilerde olması gereken kişilik özelliklerini ise şu şekilde ifade etmektedir: “Sûfi toprak gibidir. Kötü olan her şey onun üzerine atılır, fakat ondan, güzelden başka bir şey çıkmaz. Yer gibidir, iyisi de kötüsü de ona basar. Bulut gibidir her şeyi gölgelendirir. Yağmur gibidir her şeyi sular.”⁷¹⁴ Muzaffer Ozak, hikâyelerle eserinde Cüneyd-i Bağdâdî'ye sıklıkla yer vermiştir. Bunlardan biri de şöyledir:

Cüneyd-i Bağdâdî, Fırat nehrinin kenarında dolaşan bir adam gördü. Kendisine selam verdi ve nehrin kenarında neden dolaştığını sordu.

- Karşı yakaya geçeceğim, kayık bekliyorum, cevabını aldı.
- Gel, ben seni karşı tarafa geçireyim, buyurdu. Adamcağız:
- Beni ne ile karşıya geçireceksiniz? diye sordu. Hz. Cüneyd:
- Zikrullah ile buyurdu ve ilave etti:
- Sakın ha! Sen zikretmeyeceksin yalnız ‘Şeyhin dediği gibi...’ diyeceksin.

⁷¹¹ Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Dâru'l-Yemâme Yay., Thk., Yûsuf Ali Bedevî, Beyrut, 1435/2014. s. 79-81.

⁷¹² Knysh, Alexander, *Tasavvuf Tarihi*, (trc. Nurullah Koltaş), Ketebe Yay., İstanbul, 2020, s. 65-66.

⁷¹³ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 34.

⁷¹⁴ Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s. 7.

Adamın elinden tuttu ve birlikte su üzerinde yürümeye başladılar. Hz. Cüneyd:

- Allah... Allah... diyor. Yanındaki adamcağız da, “Şeyhin dediği gibi, şeyhin dediği gibi” sözlerini tekrarlıyordu. Suyun ortasına gelmişlerdi. Hz. Cüneyd zikre devam ediyordu:

- Ya Allah... Ya Allah... Ya Kâdir... Ya Kâdir... Adamcağız, kendi kendisine düşündü:

- Ne diye ben ‘Şeyhin dediği gibi’ diyecekmişim... Pek âla, ben de onun gibi Allah’ı zikrederim, dedi ve ‘Ya Allah... Ya Kâdir’ demeye kalmadan nehrin sularına gömülmeye başladı. Hz. Cüneyd, kendisini elinden çekerek kurtardı ve çıktı:

- Sen, ağzında Zikrullah’a istidat mı var sanıyorsun? Sende Zikrullah’a layık ağız olmadığından ben sana ‘Şeyhin dediği gibi...’ demeni söyledim buyurdu ve adamı sağ salim nehrin karşı tarafına geçirdi...⁷¹⁵ Buna binaen Ozak, “Birçok kimseler vardır ki, ağızlarının Zikrullah’a layık olduğunu zannederler. Hâlbuki ağızları Zikrullah’a layık değildir. Bunun için ağızını Kur’ân okumaya ve zikre layık ede gör. İçinde pislik bulaşmış kaba bal konulmaz. Bal, ancak temiz bir kaba konur. Bal baldır ama kap temiz olmayınca bala nail olamazsın. Öyle ise, ya bal koyduğun kaba pislik koymaya pislik koyduğun kaba bal koyma! Mademki zikir balından tatmak istiyorsun önce o balı koyacağın kabı temizle. Temizle ki, balın tadını alasın” açıklamasını yapmıştır.⁷¹⁶

2.5.8. Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922)

Tasavvuf tarihi denilince hakkında en çok spekülasyon yapılan şahsiyetlerden⁷¹⁷ biri de 244/858 tarihinde İran’ın Beyzâ şehrinde doğan, Hallâc adıyla meşhur Mansuroğlu Hüseyin’dir. Hakikatte kendisi hallâc (pamuk atıcısı) değildir. Hallâc-ı Mansûr, bir gün, hallâc bir dostunun dükkânında bulunuyordu. Arkadaşını bir işe göndererek ‘Ben senin işini görüvereyim’ demiştir ve parmağıyla işaret edince pamuklar çekirdeklerinden ayrılmıştır. Kendisine bundan dolayı ‘Hallâc’ denildiği kaynaklarda yer alsa da⁷¹⁸ Schimmel, bu konuda baba mesleğinin hallaçlık olduğunu

⁷¹⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 501.

⁷¹⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 501.

⁷¹⁷ Tüerer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, s. 80.

⁷¹⁸ Câmî, Abdurrahman, *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds (Evliya Menkıbeleri)*, (trc. Lâmi’î Çelebi), (haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), Marifet Yay., İstanbul, 1998, s. 290.

ve ondan dolayı ‘Hallâc’ denildiğine kitabında yer vermiştir.⁷¹⁹

Coşkun bir tasavvufî hayatı temsil eden ve dîni ve tasavvufî fikirlerini her gittiği ortamda ilan eden⁷²⁰ Hallâc-ı Mansûr, manevi sarhoşluğu esnasında “Ene'l-Hakk (Ben Hakk'ım)” demesi sebebiyle idama mahkûm edilmiştir.⁷²¹ Bu durumu Muzaffer Ozak “Dikkat buyrulursa, Hallâc-ı Mansûr, ‘Ben Hakk'ım’ demişti, ‘Hakk Benim!’ dememişti. Bir kimse ‘ben insanım’ diyebilir ama ‘insan benim’ dediği zaman kabahatlidir. Hallâc-ı Mansûr’un ‘Ben Hakk'ım’ şeklinde söylediği sözü, ‘Hakk Benim’ şeklinde yanlış anlamışlardır”⁷²² demiştir.

Hallâc-ı Mansûr’un darağacı ve organ ile çektiği ıstırap İslâm tarihinde tasvir edilen en hazin olaylardan biri olup,⁷²³ Hallâc’ın ölümündeki sırrı, Schimmel’in *İslamın Mistik Boyutları* kitabından alıntılanan, Emile Dermenghem’in gerçek Müslüman veli hakkındaki sözlerinde şöyle açıklanmaktadır:

“Veli, dünyanın günahlarını ve acısını üstlenen kişidir; haksız yere ölümü, onun için hedefe ulaşma araçlarından biridir. Gavs’tır o, halkın tesellisidir. Dünya için canlı bir suçlamadır: Varlığı zorbalara hakarettir, ölümü cellatlarını ürpertir, veli mertebesine yükseltilmesi inancın, aşkın ve umudun zaferidir.”⁷²⁴

2.5.9. Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö. 465/1072)

Bugün İran’ın Türkmenistan sınırı yakınındaki Kûçan kasabasının bulunduğu Üstüvâ yöresinde 376/986 tarihinde doğan Kelâm, Tefsir ve Hadis âlimi⁷²⁵ mutasavvıf İmam Kuşeyrî, kendisinden sonra gelen sufileri ve sufi olmayan kesimleri etkilemiş, hemen hemen herkesin takdirini kazanmış, tasavvuf alanında eserleri ve görüşleriyle önde gelen sûfî bir mürşiddir.⁷²⁶ Kuşeyrî’ye göre tasavvuf, “Allah’tan başka her şeyden beri olmak, bilinmeyi ihtiyar etmek ve hayırlı olmayan şeylerden sakındırmaktır. Böylece kişi, kalp evini Hakk’ın tecelli mahalli olarak kabul

⁷¹⁹ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 82.

⁷²⁰ Güreer, Dilaver, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, Ensar Nşr., İstanbul, 2014, s. 111.

⁷²¹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 18.

⁷²² Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 139.

⁷²³ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 18.

⁷²⁴ Dermenghem, Emile, *Le cultedessaints dans l'Islammaghrebin*, Paris, 1954, s. 94; (Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 90’dan naklen).

⁷²⁵ Uludağ, Süleyman, “Kuşeyrî”, *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2002, c. 26, s. 473-475.

⁷²⁶ Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *Kuşeyri Risalesi (Sufilerin İnanç ve Ahlâkı)*, trc. Dilaver Selvi, Semerkand Yay., İstanbul, 2009, s. 19.

etmelidir.”⁷²⁷

Muzaffer Ozak kendine has üslubuyla, imam Kuşeyrî'nin ilme verdiği öneme ve annesine olan itaatine *İrşâd* eserinin birinci cildinde menkıbe olarak şu şekilde yer vermiştir.

“İmam Kuşeyrî buyuruyor ki: Babamdan yetim kaldım. Memleketimizden tahsil-i ulûm için akranlarım başka diyarlara gidiyorlardı. Ben de anama gidip, ‘Anacağım, arkadaşlarım tahsile gidiyorlar, bana müsaade ver. Ben de tahsil edeyim, cahil kalmayayım’ diye izin istediğimde: ‘Oğlum, senden başka evimin kapısını açacak kimsem yok. Beni bundan dünyada yalnız bırakma’ deyip ağladı. Ben de kendisine cehaletin ne kadar kötü olduğunu, okumaya hevesim olduğunu, Allah için olsun müsaade etmesini rica ve niyaz edip, nâcâr müsaadesini alıp, arkadaşlarla yola koyulduk. Şehrin haricine çıktığımda abdest bozmak için bir kuytuya vardım, abdestimi bozar iken üstümü kirlettim. Arkadaşlara: ‘Siz gidin, ben eve dönüp çamaşır değiştirip size yetişirim’ dedim. Onlar yola koyuldular. Ben de eve döndüm. Eve geldiğimde, anamın yüksek sesle ağladığını işittim, benim firakıma dayanamayıp, ağlıyordu. İçeri girip üzülmemesini, tahsilden vazgeçeceğimi kendisine bildirdiğimde, ‘Yok evlâdım ben bu mesuliyeti üzerime alamam. Git tahsil et. Ben anayım, ağlamaktan ve duadan başka elimden ne gelir? Gözyaşlarıma bakma, o yaşlar senin hasretinle yanan kalbimin ateşini söndürüyor. Durma git tahsil eyle’ dediyse de ben gitmekten vazgeçtim. ‘Sil gözünün yaşını, benim garip anam’ diye gönlünü aldım. Bana dualar edip: ‘Allah sana ilmimi nasip eylesin benni garip bırakmadığın gibi, sen de dünya ve ahirette garip kalmayasın’ dedi. Gönlü şad oldu. Ertesi günü yüzü nurlu bir zat evimizin kapısını çaldı, kapıyı açtığımda, ne istediğini kendisinden sordum. Beni arzu ettiğini bildirdi. Kiminle müşerref olduğumu sorduğumda: ‘Ananı yalnız bırakmadığın ve onu hasret ateşinde yakmadığın için, Allah Hızır kulunu seni okutup yetiştirmek için, sana yolladı’ dediler. Anladım ki, bu gelen Hızır aleyhisselam idi. Elini öpüp, kendisinden üç sene de cemi ulumu tahsil ettim. İcazetim zamanı geldiği vakit bin kitap telif etmişti. Beni okuttu, kitapları bir sandığa koyup memleketimizden geçen Ceyhun nehrine atmamı söyledi. Ben de kitapları götürüp nehre atmaya

⁷²⁷ Küçük, Hasan, *Tarikatlar*, Can Matbaası, İstanbul, 1985, s. 247

kıyamadım. Bir yere sakladım. Eve döndüğümde, bana sual edip, ‘Kitapları ne yaptın?’ dedi, ‘Nehre bıraktım’ dediğimde, ‘Ne gördün’ dediler. ‘Hiçbir şey görmediğimi’ söyledim. ‘Kitapları nehre atmamışsın’ dedi ve ‘git kitapları nehre at’ diye tembih eyledi, ben yine gidip kitapları nehre atmaya kıyamadım, yerini değiştirdim. Eve geldiğimde, kitapları nehre atarken ne gördüğümü sordular. ‘Bir şey görmedim dedim. ‘Yaramaz çocuk yine nehre atmamışsın kitapları’ dedi. Üçüncü sefer gidip kitap sandığını nehre attığımda, nehirden iki el çıkıp sandığı aldı ve nehre dalıp kayboldu. Eve döndüğüm zaman, gördüğümü Hazreti Hızır’a anlattım. ‘Evet, sandığı nehre şimdi atmışsın’ dedi. Bunun mânâsını sorduğumda, ‘Kıyamete yakın Hazreti İsa yeryüzüne inip ümmeti Muhammed’den bir fert gibi bu kitaplar ile amel olacaktır’ buyurdu. Annesine olan muhabbetten ve şefkatten dolayı, Allah’ın kendisine bu in’âmı, ihsanı zikrediyorlar.”

Bu kıssanın büyük ibret bahşettiğini ifade eden Muzaffer Ozak, anne rızası ve ilim için kendini feda edenin ne büyük mükâfatlara müyesser olduğunu vurgulamaktadır.⁷²⁸

2.5.10. Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1165)

Kâdirîye tarikatının kurucusu olan Abdülkâdir Geylânî’nin “tam adı Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ ez-Zâhid el-Geylânî el-Hanbelî’dir.⁷²⁹ Abdülkâdir Geylânî, Hazar Denizi’nin güneyinde, İran’ın kuzeybatı tarafında kalan Geylân kasabasının⁷³⁰ Neyf köyünde⁷³¹ 470/1078 yılında dünyaya gelmiştir. Nesebi hem Hz. Hüseyin hem de Hz. Hasan vasıtasıyla ehl-i beyte ulaştığı için kendisi hem seyyid ve şerîftir.⁷³² Küçük yaşlarda ilim tahsilini memleketinde yaptıktan sonra, zamanın büyük ilim merkezlerinden olan Bağdat’a gitmiş ve orada ders almıştır.⁷³³ O çağların ünlü hak erenlerinden ve bilginlerinden ilim tahsil etmiştir. Hanbeliye mezhebine mensup olan Geylânî, dinî hükümlere ve tasavvufî anlayışa sıkı bir şekilde bağlıdır.⁷³⁴ Onun sayılamayacak kadar çok halleri, menkıbeleri, ibret ve

⁷²⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 183-184-185.

⁷²⁹ Güreer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 56.

⁷³⁰ Güreer, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 117.

⁷³¹ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 115.

⁷³² Güreer, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 117.

⁷³³ Ozak, *Ziyet-ül-Kulûb*, s. 115.

⁷³⁴ Güreer, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, s. 117.

hikmet dolu sözleri ve öğütleri vardır.⁷³⁵

Muzaffer Ozak eserlerinin birçok bölümünde Abdülkâdir Geylânî'den örnekler vermiş, kıssalar anlatmış ve onun evradını kaydetmiştir. Ozak, Abdülkâdir Geylânî'yi kısa bir hal tecrübesi içinde anlatmanın ve anlamının mümkün olmadığını ifade ederek eserinde, Geylânî için, "Aşk ile doğdu, kemâl ile yaşadı ve kemâl-i aşk ile Rabbi'ne mülâki oldu" diyenlerin ne kadar haklı olduklarını vurgulamıştır.⁷³⁶ Yine Ozak'ın ifadeleriyle, "hicri 561, miladi 1165 tarihinde 91 yaşında Bağdat'ta âlem-i cemale intikal buyuran ve mübarek türbeleri hala ziyaret olunan Abdülkâdir-i Geylani hazretlerinin kurduğu tarikat, bütün İslam ülkelerine yayılmış ve milyonlarca insan bu feyiz ocaklarında onun ruhaniyetinden feyiz almıştır."⁷³⁷

Ayrıca, Muzaffer Ozak, *İrşâd* adını verdiği eserinin, üçüncü cildinde bulunan yirmi üçüncü dersinde, Bâyezîd-i Bistâmî ve Abdülkâdir Geylânî hazretlerinin kıssalarını anlatan bir risaleye de yer vermiştir.⁷³⁸

2.5.11. Hamîdüddin Aksarâyî (Somuncu Baba) (ö. 815/1412)

Atalarının Türkistan'dan geldiği rivayet edilen Hamîdüddin Aksarâyî ilk tasavvufî eğitimini babası Şeyh Şemseddin Mûsâ'nın yanında aldıktan sonra Dımaşk'a giderek zâhirî ilimleri öğrenmiştir. Dımaşk'ta iken aradığı iç huzuru bir türlü bulamayıp mürşid aramak için yola çıktığı, Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde yaşayan Şeyh Alâeddin Erdebîlî'nin yanına gittiği, zikir meclisine katıldığı ve ona intisap edip tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler kaydettiği belirtilmektedir.⁷³⁹

Türk tasavvuf tarihinde Safevî-Erdebîlî geleneğini Anadolu'ya taşıyan bir mutasavvıf olarak önemli bir yere sahip olan Somuncu Baba'nın benimsemiş olduğu tasavvuf düşüncesinde melâmetî anlayış ön plana çıkmaktadır.⁷⁴⁰ Müridleri arasında Şeyh Şücâüddin Karamânî, Şeyh Muzaffer Lârendevî ve Molla Fenârî'nin isimleri sayılmaktadır. Muzaffer Ozak eserinde Somuncu Baba ile Molla Fenârî'ye birlikte yer

⁷³⁵ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 115.

⁷³⁶ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 115-116.

⁷³⁷ Ozak, *Ziyet-ül-Kulüb*, s. 115.

⁷³⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 297-298.

⁷³⁹ Şahin, Haşim, "Somuncu Baba", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2009, c. 37, s. 377-378.

⁷⁴⁰ Şahin, "Somuncu Baba", s. 378.

vermiştir.⁷⁴¹

Muzaffer Ozak'ın ifadeleriyle, “Somuncu Baba namıyla mâruf Hamîdüddin Aksarâyî hazretleri, Bursa'da Yeşil camide vâz-ü nasihatte bulunuyor. Kur'ân-ı Kerîm'in enfüsî mânâsından nasibi olanları irşat buyuruyordu. O devrin meşhur âlimlerinden Molla Fenârî hazretleri ki, Yıldırım Han'n müfti-i-enâmı idi. Bu velinin meclisine tesadüf etti ve müşarünileyhin deryâ-ı ilâhîden saçtığı inci ve cevâhirlere şahit oldu ve bildiğini sandığı surenin mânâsını bilmediğini ve anlayamadığını anladı. Somuncu Baba'nın yedi mealde tefsir ettiği Fatiha-i celîlenin mânâsını zevk ile dinledi. O gün, Somuncu Baba'nın da bütün haşmet ve azameti üzerinde idi. Kürsüden aşk ve şevk ile kendisini dinleyen ehl-i imânâ hitap ediyor ve ‘Bu sure'nin yetmiş mânâsı da vardır’ diyordu. ‘Yedi yüz mânâsı da vardır. Yedi bin mânâsı da vardır. Fakat anlamaya irfân gerek, dinlemeye iz'an gerek...’

Somuncu Baba'nın bu sözlerini dinleyen Molla Fenârî hazretleri, hayretler içinde kalmıştı. Kendisi de âlim idi, ne var ki bildiği arabi sarf ve nahiv, belagat ve lügatle bu esrarı çözmeye ve anlamaya imkân yoktu. İlmi, buna kâfi değildi. Yanında bulunanlara, ders veren zatın kim olduğunu sordu. Somuncu Baba olarak tanındığını öğrendi ve kendisinden bu ilmi öğrenmeye ve bu sırlara vakıf olmaya niyetlendi. Fakat kendisi müfti'l enâm idi. İşgal ettiği yer, dinî makamların sureta en yüksek mevki idi. Kendisinin, Somuncu Baba'dan ders aldığını kimse duymamalı, halk ve saray bu işe vakıf olmamalıydı. Gizlice ve kimse görmeden Somuncu Baba'nın zâviyesine vardı. Tekkeye girdi ve orada bazı fukara ve dervişlerin, mürşitlerine hizmet için bekleştiklerini gördü. Müftü efendiyi içeriye alarak buyur ettiler, yer gösterdiler. Oracıkta fukaranın oturduğu hasırlara oturdu, şeyhin gelmesini beklemeye başladı. Bir müddet sonra Hazret-i Şeyh geldi ve müftünün fukara ile birlikte hasır üstünde oturduğunu gördü. Teşrifini gören fukara ve dervişan, ta'zimen kıyam ettikleri için, Molla Fenârî hazretleri de ayağa kalktı. Hazret-i şeyh Molla Fenârî'den sebeb-i ziyaretini sordu. Molla Fenârî, ‘Cami-i şerifte dersinizi dinlemek saadet ve bahtiyarlığına nail oldum. Hamili bulunduğunuz ilm-i ilâhiyye tâlibim. Fakire lütfen himmet buyursanız da bizi de bu esrâr-ı ilâhiyyeye mazhar kılsanız’ dedi. Hazret-i

⁷⁴¹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 228.

Şeyh, kendisine, ‘Bizim vazifelerimiz biraz ağırcadır. İfası oldukça müşküldür. Eğer, yapabileceğinize güveniyorsanız hay hay...’ cevabını verdi ve hemen ilave etti ‘Müftü Efendi, şimdi benim merkebime bin ve bu resmi kıyafetinle Bursa’yı bir dolaş ve sonra yanıma gel.’ Molla Fenârî hazretleri, şöyle bir düşündü. Kendisine emrolunan bu işi nasıl yapabilirdi? Sırtında müfti-i enâma mahsus resmi bir elbise ile, merkebe binerek Bursa sokaklarında dolaşmak, halkı kendisine güldürmek demektir. Sonra bu iş saraya ve bizzat padişaha da aksederdi. Bunu yapamayacağını anlayınca, Hazret-i Şeyh’e niyazda bulundu, ‘Ey aziz, huzurunuzda hilâf-ı hakikat konuşulmaz. Nefsime sordum bu işi kabul etmedi. Fakire, daha kolay bir vazife veremez misiniz? Hazret-i Şeyh, kendisine cevap verdi, ‘Mademki, tenezzül edip benim dervişlerim ve fakirlerimle şurada aynı hasır üstünde oturmak tevazûnu gösterdin. Var git sure-i Fatiha’ ya bir tefsir yaz’, buyurdular. Bu icazeti alan Molla Fenârî hazretleri, şeyhin bu lütfuna bir mukabele-i şükran olmak üzere bir torba altın uzatarak, ‘Lütfen bu mangırlarla dervişlerinizi ve fakirlerinizi sevindiriniz’ dedi. Hazret-i Şeyh, tereddüt etmeden bu teklifi reddetti. Molla Fenârî, itimat buyurmanızı istirham ederim ki, bu akçeler devlet hazinesinden çıkmış değildir’ dedi. ‘Pederimden kalan çiftliğin gelirindedir.’ Şeyh hazretleri, keseyi aldı ve içinden birkaç akçe çıkararak dervişlerden birisine uzattı. ‘Bu para ile biraz arpa ve saman al da önce bizim kara kaçana bir ziyafet çekelim’ emrini verdi. Derviş, koşa koşa bu emri yerine getirdi ve satın aldığı samanla arpayı, karakaçanın önüne koydu. Hazret-i Şeyhin karakaçanı da diğer hemcinslerinden elbette farklı idi. Önüne konulan arpa ve samanı şöyle bir kokladı ve sanki yemeğe tenezzül etmezmiş gibi arkasını döndü, arpa ve samanın üzerine işedi, ayağı ile de tepti. Hazret-i Şeyh, ‘Ey müftü efendi, dedi. Görüyorsun ya, senin helal diye verdiğini, bizim karakaçan bile kabul edip yemedi. Nerede kaldı ki, biz dervişlerimize bu akçeleri yedirelim.’ Hayretler içinde kalan Molla Fenârî, evine döndü nazar-ı Evliya ve izn-i veli ile bir Fatiha tefsiri yazdı.⁷⁴²

Muzaffer Ozak, hikâyeleştirme yöntemi ile anlattığı bu menkıbenin sonunda Molla Fenârî’nin Sadrettin Konevî’nin (ö. 673/1274) yöntemini rehber edinerek telif

⁷⁴² Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 228-229-230.

ettiği⁷⁴³ eser olan Aynu'l-A'yân'ı Arapça bilenlerin, behemehâl okumalarını tavsiye etmiştir.

2.6. Eserde Yer Alan Âyetlerin Tercüme Metodu

Muzaffer Ozak, ayetlerin tercüme ve tefsirini yaparken Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (ö. 1942) *Hak Dini Kurân Dili*⁷⁴⁴, Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*⁷⁴⁵, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) dirâyet metoduyla yazdığı *el-Keşşâf*⁷⁴⁶, Mehmed Efendi'nin (ö. 1111/1699) *Tibyân Tefsiri*⁷⁴⁷, İsmâil Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) tasavvufî tefsiri olan *Rûhu'l-Beyân*⁷⁴⁸, İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) Kur'ân-ı Kerîm tefsiri *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) Kur'ân-ı Kerîm tefsiri *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*⁷⁴⁹, Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) *Meâlimü't-Tenzîl*⁷⁵⁰ eserlerinden istifade ettiği etmiştir. Bazı ayetlerin altına kaynak belirtmiştir. *İrşâd*'da vermiş olduğu âyetlerin Türkçe tercümesini ve tefsirini yaparken, kelimelerin birebir sözlük mânâlarını kullanmamış yani harfî-lafzî tercüme yapmamıştır. Ozak, tasavvufî yorumlamalar ile birlikte manevî-tefsîrî tercüme yapmıştır. Bu konuda Ozak'ın tefsir etmiş olduğu sûrelerden bazılarını değinmek istiyoruz. Dûhan sûresinin ilk dört âyetinin Türkçe tercümesi şu şekildedir:

1. *Hâ, Mîm.*

2. *O "kitâb-ı mübîn" e yemin olsun ki!*

3. *Biz onu mübârek bir gecede indirdik; biz uyarıcıyız!*

4. *O gecede bütün hikmetli işler birbirinden ayırıştırılır.*

Muzaffer Ozak'ın Dûhan sûresinin ilk dört âyetine yapmış olduğu tercüme-i tefsîri ise şöyledir:

⁷⁴³ Kılıçarslan, M., "Molla Fenârî'nin, Aynu'l-A'yân' Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *JassStudies-The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı 70, 2018, ss. 339-356.

⁷⁴⁴ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 90.

⁷⁴⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 268.

⁷⁴⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 121.

⁷⁴⁷ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 290.

⁷⁴⁸ Ozak, *İrşâd*, c. 1, s. 342.

⁷⁴⁹ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 106.

⁷⁵⁰ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 500.

Ey benim Resûlüm, habibim, mergûbum, mahbûbum, Muhammedim, Mahmûdum, Hamîdim, Ahmedim! Zât-ı ulûhiyetime mahsus olan hayyü'l-kayyûm isimlerim ve sıfatlarım hakkı için ve bu sıfatlarda mevcut olup, bilimleri ancak bana ait olan mânâların hakkı için, hak ve batılı ayıran Kur'ân'a yemin ederim ki, biz azimüşşan o aziz, Kur'ân'ın tamamını bir mübarek gecede levh-i mahfûzdan semâi dünyaya inzâl ettik. O Kur'ân-ı Azîz ile biz hakkı inkâr eden kâfirleri, bizi tanımayan ve senin nübüvvetini inkâr eden hainleri, hudûd-i ilâhîyeyi aşan zâlimleri nefesine esir olan âsileri azâbımız ile korkuturuz. O gece öyle büyük, öyle yüce bir gecedir ki, o geceden yani, leyle-i Berat'tan diğer senenin leyle-i Beratı'na, yani nısfî Şaban'a kadar ne gibi hadisat zuhur edecek ise, hepsi onların vazifeli memurları olan melâikeye tevdi olunur.⁷⁵¹

Bir başka âyetten örneklendirecek olursak Tahrîm sûresinin 8. Âyet-i kerîmesi şöyledir:

8. *Ey iman edenler! Allâh'a karşı tam bir samimiyetle tevbe edin. Ola ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinize keffâret eder/örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. O gün Allah; nebîyi de berâberindeki iman etmiş olanları da rüsvâ etmez. Onların nurları önlerinden ve sağ taraflarından akıp gider. Derler ki: Rabbimiz! Nûrumuzu bize tamamla ve bize mağfîret et. Çünkü sen her şeye kâdirsin.*⁷⁵²

Muzaffer Ozak, yukarıdaki âyeti şu şekilde tercüme etmiştir:

“Ey iman edenler! Allah Teâlâ'ya günahlarınızdan nasuh bir tevbe ile sıdk ve ihlasla, ölünceye kadar bir daha günah işlememek üzere nefislerine öğüt veren tevbekârlar gibi, tevbe edin. Olur ki, Rabbiniz, günahlarınızı örter de sizi ağaçları altından ırmaklar akan cennetlere koyar. O gün, Allah Teâlâ, peygamberini ve onunla beraber olan müminleri rüsvâ eylemez. Ateş ve karanlıklar göstererek, onları utandırmaz ve üzmez. Sırat üzerinde, o müminlerin nurları önlerinde ve sağlarında yürür. Münafıkların nurlarının söndüğünü gördükleri zaman: “Ey Rabbimiz, nurumuzu söndürmekten kuru ve bizi mağfîret eyle. Hiç şüphesiz, sen her şeye

⁷⁵¹ Ozak, *İrşâd*, c. 2, s. 158.

⁷⁵² Tahrîm, 66/8.

kâdirsin,” derler.”⁷⁵³

Yûnus sûresinin 7-8-9-10. Âyetlerinin tercüme ve tefsiri ise şöyledir:

7. *Bizim huzûrumuza çıkmayı ummayan, dünyâ hayatına râzı olan ve onunla mutmain olanlara ve o, âyetlerimizden gâfil olanlara gelince:*

8. *Onlar var ya, kazanmakta oldukları şeylere mukâbil onların barınakları ateştir!*

9. *İman eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince: Rableri onları imanları sebebiyle hidâyete erdirir. Naîm cennetlerinde onların altlarından ırmaklar akar.*

10. *Onların oradaki duâları, “Allâh’ım! Sen sübhânsın”dır. Oradaki esenlik dilekleri “selam”dır. Duâlarının sonu “Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamdolsun!”dur.*⁷⁵⁴

M. Ozak’ın yapmış olduğu tercüme şu şekildedir:

“Onlar ki, ahirete inanmayarak bize kavuşacaklarını ummazlar, ikâbımızdan korkmaz, sevabımızı rica etmezler, dünya hayatına razı ve mutmain olurlar ve onlar ki, âyetlerimizden ibret almayan gafillerdir. Onların kazandıkları küfür ve masiyetler yüzünden varacakları yer ateştir. Fakat iman ederek salih ameller işleyen kimseleri ise, Rableri bu imanları sebebiyle ağaçları altında ırmaklar akan, nimetlerle dolu cennetlerdeki ebedi saadetin yolunu gösterir. Onların orada duaları ‘Sübhâneke Allâhümme’, tahiyyetleri ‘selâm’, dualarının sonu da ‘Elhamdulillâhi Rabbi’l-âlemîndir.’⁷⁵⁵

Muzaffer Ozak, bu âyetleri şu şekilde tefsir etmiştir:

“Şu kâfirler ki, azâbımızdan korkmaz ve sevabımızı rica etmezler. Bize, rücû edeceklerine inanmaz, dünya hayatındaki amellerinin hesabını vermeye iman eylemezler, ahireti inkar ederler ve yalnız dünya hayatı için çalışır ve onunla amel ederler. Dünya hayatına itminan ve kanaat ederler, bütün arzularını, himmet ve gayretlerini dünya hayatına hasr ü tahsîs eylerler. Şu kâfirler ki, âyetlerimizden de

⁷⁵³ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 578. Âyetin tefsiri için bkz.: Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 578-379.

⁷⁵⁴ Yûnus, 10/7-8-9-10.

⁷⁵⁵ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 626.

teğafül eyler, ibret almazlar. Onların bütün kazançları, küfür ve masiyetten ibaret kalır ve bu yüzden gidecekleri yer de olsa olsa nârdır.

Hâlbuki Allah Teâlâ'nın azâbından korkan, rahmet ve sevabını niyaz ve rica eden, ahirete iman eyleyen ve dünya hayatlarındaki bütün amellerinin hesabını vereceklerini yakinen bilen mümin-i kâmiller ise, bu iman ve salih amelleri sebebiyle cennete dâhil olurlar. O müminlere de, ağaçları altından ırmaklar akan Naîm cenneti bahş ve ihsan olunacaktır. O müminlerin, cennetteki kelimeleri ve duaları da, 'Ey Rabbimiz... Seni, noksan sıfatlardan tenzih ve kemâl sıfatları ile tavsif ederiz, âlemlerin Rabbi olan zat-ı ulûhiyetine hamd ü senâ eyleriz' olur.

Müfessirîn-i kirâm, bu mübarek kelimelerden şu mânâları istinbat buyurmuşlardır. Bu mübarek kelimeler, cennet ehli ile cennet hizmetkârları aralarında bir nevi şifredir. Ehl-i cennet, ziyafet kast eyleseler 'Sübhanek Allâhümme' derler. Bunu işiten cennet hizmetkârları, cennet ehlinin bu arzularını derhal yerine getirir, istedikleri nimetlerden yüzlercesini kendilerine ikram ederler. Her taam başka başka ve her taamın tadı ayrı ayrıdır. Bu yemeklerden diledikleri kadar yiyerek doyduktan sonra da, 'Elhamdülillah' derler. Ehl-i cennet birbirlerine tahiyyeler, selamlar verirler. Veya melaîke de ehl-i cennete tahiyyede, selamda bulunurlar. Cennet ehlinin orada tesbihten sonra sözleri daima 'Elhamdülillah' olur. Ehl-i cennet, cennete girer girmez Allahu Teâlâ'nın azamet-i kibriyasını gördüklerinde Allahu Teâlâ'yı takdis ve temcit ederler. Allah'ın ikram buyurduğu nimetleri vafettiklerinde, melâike-i kirâm gelerek ehl-i cenneti afattan necata, nârdan felâha ve selâmete ve ezcümle bu kerâmata isabetle tahiyyet ederler. Müminlerin, o andan itibaren selamette olduklarını tefhim eylerler."⁷⁵⁶

Muzaffer Ozak, tercüme ve tefsir yaparken âyetleri mev'ıza uslubunda işâri tefsir metodunu kullanmıştır. Âyetleri Kur'ân-ı Kerîm'deki nüzul sırasına riâyet ederek tefsir etmemiştir. Zaten *İrşâd* da bir tefsir kitabı değildir. Muzaffer Ozak'ın hedefi okuyanların konuyu anlaması, ders çıkarması ve hayatlarında tatbik etmesi olmuştur.

⁷⁵⁶ Ozak, *İrşâd*, c. 3, s. 626-627.

2.6.1. Âyetlerin Tablosu

SÛRE SIRALAMASI	BİRİNCİ CİLTTE GEÇEN ÂYET NUMARALARI	İKİNCİ CİLT CİLTTE GEÇEN ÂYET NUMARALARI	ÜÇÜNCÜ CİLT CİLTTE GEÇEN ÂYET NUMARALARI
FÂTİHA	-----	-----	-----
BAKARA	30-163-175-277	34-57-65-152-153 (13.16.19. Dersler) 154-155-183-184- 185-249-261 (12 ve 17. Ders)	1-2-3-4-5-23-24- 25-34-35-39-61- 122-127-156- 172-173-185- 238-282-285
ÂL-İ İMRÂN	2-31 (2. ve 4. Ders) 133-180	9-19-31-45-46-54-55- 97-100-106-155-139- 146-169-178-191	7-15-19-20-33- 98-103-178-184
NİSÂ	10 (3. ve 6. Ders) 48-69-70-93- 103-36-56-145- 150-151	80 (12 ve 21. Ders) 145-157-166	80-93-125-145- 166
MÂİDE	-----	90	6
EN'ÂM	-----	59-103-104-160	93-102-103-104
A'RÂF	23	143-179-198	23-34-143-157- 172
ENFÂL	2-3-4-33	-----	33-34-50-60-157
TEVBE	34-35	128	40-84
YÛNUS	5-6-62	-----	-----
HÛD	-----	-----	18-23-45-46-114
YUSUF	-----	-----	-----

R'AD	-----	15	28
İBRÂHİM	34-50	7-48	21-22-41
HİCR	21	2-95	9-49-72-93
NAHL	-----	49	-----
İSRÂ	23-24-34-70	1-21-72-82	78-79-82-85-88
KEHF	-----	-----	23
MERYEM	----- -	16-85 (16. ve 21. Ders)	85-86
TÂ-HÂ	11-132	100-124 (16. ve 17. Ders) 125-126	1-2-107
ENBİYÂ	107	68	-----
HAC	-----	-----	1-2
MÜ'MİNÛN	-----	-----	51
NÛR	----- -	22-23-24-25-26	24-35
FURKÂN	-----	74-75-76	-----
ŞU'ARÂ	-----	-----	-----
NEML	-----	-----	87
KASAS	-----	-----	-----
ANKEBUT	-----	45	57
RUM	-----	-----	31

LOKMAN	14	-----	34
SECDE	-----	24	-----
AHZÂB	39-45-47-56	41	46-64-65-66-67-68
SEBE'	28	12	28
FATIR	-----	-----	-----
YÂ-SÎN	71-72-73-82	70-77-78-79-80-81-82	7-8-9-65-72
SÂFFÂT	-----	100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110	-----
SÂD	-----	-----	-----
ZÜMER	53-70-71-72	10-33-53	68
MÜ'MİN	7	-----	7-16-19
FUSSİLET	7	31	30-40-46
ŞÛRÂ	-----	-----	19-20-25
ZUHRUF	-----	-----	67
DUHÂN	-----	1-2-3-4	-----
CÂSİYE	17-21	-----	29
AHKÂF	-----	35	-----
MUHAMMED	-----	7	7
FETİH	28	10	17
HUCURÂT	13	15	10-13 (24. ve 25. Dersler)

KÂF	-----	16	-----
ZÂRİYÂT	-----	-----	58
TÛR	-----	-----	-----
NECM	-----	3-4	-----
KAMER	-----	55 (12 ve 16. Dersler)	55
RAHMÂN	-----	72	-----
VÂKIA	-----	15-37 arasındaki âyetler	-----
HADÎD	-----	-----	13-14-18
MÛCÂDİLE	-----	-----	-----
HAŞR	-----	-----	10-16-22
MÛMTEHİNE	-----	-----	-----
SAF	6	-----	-----
CUMÂ	-----	9-10	-----
MÛNÂFİKUN	-----	-----	-----
TEĞÂBUN	-----	-----	15
TALÂK	-----	-----	-----
TAHRİM	6	-----	8
MÛLK	13	-----	-----
KALEM	-----	-----	-----
HÂKKA	25-43	24	-----
MAÂRİC	-----	-----	-----
NÛH	-----	-----	-----
CİN	-----	-----	-----
MÛZEMMİL	-----	-----	-----

MÜDDESİR	-----	-----	1-2-3
KİYÂMET	-----	-----	16-17
İNSAN	4	1-8	26
MÜRSELÂT	-----	-----	-----
NEBE	18	-----	40
NÂZİÂT	-----	-----	1
ABESE	-----	-----	-----
TEKVİR	-----	-----	-----
İNFİTÂR	-----	-----	10-11-12
MUTAFFİFÎN	-----	-----	1-2-3-4-5-6-7-8
İNŞİKAK	-----	-----	-----
BURÛC	-----	-----	22
TÂRIK	-----	-----	-----
A'LÂ	-----	14-15-16-17-18-19	-----
GAŞİYE	-----	-----	-----
FECR	-----	1-27 (11. Ders) 27-28-29 (16. Ders)	-----
BELED	-----	-----	-----
ŞEMS	-----	-----	-----
LEYL	-----	-----	-----
DUHÂ	10	1 (15. ve 20. Ders) 2-5	1-2-3-4-5
İNŞİRÂH	-----	-----	-----
TÎN	4	-----	-----
ALÂK	-----	-----	1-19

KADİR	-----	-----	1-2-3-4-5
BEYYİNE	-----	-----	-----
ZİLZÂL	7	-----	3-4-7-8
ÂDIYÂT	-----	-----	-----
KARİA	-----	-----	-----
TEKÂSÜR	8	8	-----
ASR	-----	1-2-3	-----
HÜMEZE	-----	-----	1-2-3
FİL	-----	-----	-----
KUREYŞ	-----	-----	-----
MÂÛN	-----	4 (13 ve 17. Ders) 5-6-7	-----
KEVSER	1-2-3	1-2-3	----- -----
KÂFİRÛN	-----	-----	-----
NASR	-----	-----	-----
TEBBET	-----	-----	-----
İHLÂS	-----	-----	1-2-3-4
FELAK	-----	-----	-----
NÂS	-----	-----	4-5-6

Muzaffer Ozak'ın otuz üç dersten oluşan üç ciltlik eserindeki âyetlerin tasnifi ayrıntılı bir şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu tabloya göre Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin tamamına yakınının bahsedildiği bu eserde; Bakara, Âl-i İmrân,

Nisâ, İsrâ ve Yâ-sîn sûrelerine ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Vurgulanan âyetlerde insanın ahlâki sorumlulukları, Allah'a ve ahiret gününe iman etmek, ibadet etmenin önemi, zikrin ehemmiyeti ve iyiliği emredip kötülükten men etme hususlarına dikkat çekilmektedir.

SONUÇ

İslâmî tasavvuf anlayışı, düşünce ve kültür tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. İslam düşüncesinin her alanında büyük mütefekkirler ve sûfiler, fikir ve eylemleriyle sonraki çağların tasavvuf anlayışının seyrini belirlemişlerdir. 20. yüzyılın en renkli ve mümtaz tasavvufî şahsiyetlerinden biri olan Muzaffer Ozak da tasavvuf tarihine iz bırakan abide şahsiyetlerden biridir.

Muzaffer Efendi, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçişin en zorlu ve çalkantılı olan zaman diliminde yaşamıştır. İlim öğrenmeye ve öğretmeye oldukça ehemmiyet veren M. Efendi, tekke ve zâviyelerin kapandığı, dinî ilimlerin yasaklandığı bir dönemde, devrin önde gelen âlimlerinin meclislerinde bulunarak ilim tahsil etmiş ve irşat faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Şeyh, imam, vaiz, sahaf, şâir ve gönül insanı olan M. Efendi, ilmî ve sosyo-kültürel mânâda aktif bir yaşam geçirmiş ve dîne hizmet etmeyi kendine görev bilmiştir.

Erken yaşta Saruhânî Hazretleri'nden feyz alan ve ardından Ahmed Tâhir Efendi'ye biat eden Muzaffer Efendi, daha sonra Cerrâhî şeyhi Fahreddin Efendi'ye biat etmiştir. Fahreddin Efendi ona cerrâhî usûlü üzere 1965 yılında hilâfet vermiştir. 1966 yılında Fahreddin Efendi'nin vefatı üzerine Nûreddin Cerrâhî Tekkesi'nin on dokuzuncu fahrî türbedârı ve postnişini olarak irşat görevine başlamıştır. Onun irşat faaliyetleri arasında yurt içi hizmetlerinin yanı sıra yurt dışı hizmetleri de önem arz etmektedir. Her kesimden insanı kucaklayıcı tarzı, kullandığı sevgi dili ve ilmî muktesebatı ile etkilemiş olup, yurt dışında da ilim ve sanat çevrelerine mensup insanlar üzerinde etkili olmuştur. Yakın tarihimizde Amerika ve Avrupa'da İslâm'ın yayılmasında önemli hizmetleri olmuş bir isimdir. Yapmış olduğu sohbetlerinin ve vaazlarının tesir gücünden olacak ki, pek çok ülkeden davetler alan Şeyh Efendi, davetlere icabet ederek zikrullah ayinleri gerçekleştirmiş, radyo programlarına katılmış, irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Muzaffer Efendi vesilesiyle pek çok insan Müslüman olmuştur. Bunlar arasında Lex Hixon, Robert Frager, Shems Friedlander gibi tanınmış isimlerde yer almaktadır. Daha sonra M. Efendi'nin gitmiş olduğu yerlerde dergâhlar açılmış ve birçok derviş yetişmiştir.

Şeyh Muzaffer Ozak şiirlerinde ve güftelerinde 'Aşkî' mahlasını kullanmıştır. Bu mahlastan da anlaşılacağı üzere, aşk insanı olan Ozak, 'mûsikî aşğın aşkını artırır'

kaidesince, ruhun gıdası olmakla birlikte, kişilerin aşklarını ve şevklerini ziyadeleştiren tekke mûsikîsini yaşatmak amacıyla, 1981 yılında, *Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı* adıyla bir vakıf kurmuştur. Bu sayede tekke mûsikîsinde yer alan unutulmaya yüz tutmuş güfteler, besteler kayıt altına alınarak korunması sağlanmıştır.

Son olarak Muzaffer Ozak'ın eserlerine dair bir değerlendirme yapacak olursak; Ozak'ın tezimizde tahlil ettiğimiz, “okuyucuya irşat buyursun” niyetiyle kaleme aldığı ve *İrşâd* adını verdiği eseri başta olmak üzere birçok eseri mevcuttur. Ayrıca kendi yazmış olduğu eserlerin yanında tanzim ve tertip ettiği eserlerde bulunmaktadır. Eserlerin üslubu sohbet tarzında olup her kesimden insanın anlayabileceği seviyededir. Bu eserlerde yer alan konular genel itibariyle, âyet ve hadisler ışığında tasavvufî hususlardan, menkıbelerden ve nasihatlerden oluşmaktadır. Eserlerde yer verilen tasavvufî şahsiyetler, müstakil bir başlık altında incelenmeyip yalnızca hikâyelerde anlatılmıştır. Özellikle tahlilini yaptığımız üç ciltten oluşan *İrşâd* eserindeki hikâyeler oldukça fazla olduğundan tez sınırları çerçevesinde incelememiz mümkün olmamaktadır.

Yapmaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda, şeyh, imâm, vâiz, şâir, sahaf, mûsikîşinas, Aşkî Şeyh Muzaffer Ozak'ın, İslâm'a yapmış olduğu katkılarını, irşat faaliyetlerini, eserlerini incelemeye çalıştık. O, kendisine İslâm'ı tasavvuf üzerinden anlatmayı düstur edinmiş bir mürşid-i kâmilidir. İslâm'dan habersiz olan ya da İslâm'a soğuk bakan kimselere, müslümanların korkulacak kimseler olmadığını gözler önüne sermek için, en azından kin, nefret ve adâveti ortadan kaldırmak için; eserleriyle, sohbetleriyle, âyinleriyle irşada yönelmiş, hayatında kalp kazanmayı ilk sıraya koymuş abide bir şahsiyettir. Umarız ki bu çalışmamız, Şeyh Muzaffer Ozak'ın tanınmasına ve anlaşılmasına bir nebze katkı sağlayarak bu konuda yapılacak olan çalışmalara ışık tutar.

KAYNAKÇA

1. Basılı Kaynaklar

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ*, nşr. Ahmed el-Kalâş, Beyrut, 1985.
- Affî, Ebu'l Alâ, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Devrim*, (trc.: H. İbrahim Kaçar, Murat Sülün), Risale Yay., İstanbul, 1996.
- Akandere Osman-Semiz Yaşar, *Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Eğitim Yay., Konya, 2019.
- Akay, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul, 2005.
- Akdağ, Ömer, *Ana Hatlarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk İnkılâbı*, Dizgi Ofset, Konya, 2007.
- Albayrak, Nurettin, "İbrâhim b. Edhem", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, c. 21.
- Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, AÜİF. Yay., Ankara, 1986.
- Arslan, Ahmet Turan, "Vasiyetnâme", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2012, c. 42.
- Aşkar, Mustafa, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *AÜİF. Dergisi*, c. 39, Ankara, 1999.
- Aşkar, Mustafa, *Niyazî-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- Atacan, Fulya, *Sosyal Değişme ve Tarîkat Cerrâhiler*, Hil Yay., İstanbul, 1990.
- Ateş, Süleyman "İhlâs", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, c. 21.
- Ateş, Süleyman, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Nşr., 2005, Ankara.
- Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l-Evliya*, (trc. Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür Yay., Bursa, 1984.
- Azamat, Nihat, "Abdülhakim Arvâsî", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1988, c. 1.
- _____, "Fahredden Efendi", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995, c. 12.
- _____, "Maraşlı Ahmet Tâhir Efendi", *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2003, c. 28.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin, *Sosyo-kültürel Hayatta Tasavvuf*, Rağbet Yay., İstanbul, 2005.

Bayraktaroğlu, Tosun Bekir, *Amerika'da Bir Türk*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2016.

Bilgili, İsmail, “Ahmet Reşid Paşa'nın İmâm-ı A'zam'ın Siyâsî Tercüme-i Hâli Adlı Eseri ve Değerlendirmesi”, *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, 2/2, 2019.

Câmî, Abdurrahman, *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds (Evliya Menkıbeleri)*, (trc. Lâmi'î Çelebi), (haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), Marifet Yay., İstanbul, 1998.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara, 1997.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul, 2009.

Ceylan, Hasan Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Din/Devler İlişkileri I*, Rehber Yay., Ankara, 1991.

Çağrı, Mustafa, “Sabır”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2008, c. 35.

Çakır, Adalet, *Geydim Hırkayı Safer Efendi'nin Sohbetleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

Çakır, Adalet-Dal, Mehmet Fahreddin, “Safer Dal”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2016, Ek:1.

Çeker, Orhan, “Halvet”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1997, c. 15.

Demirdaş, Öncel, “Tasavvuf Tarihinde Halvet ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2016, Erzurum, sy. 53.

Demirtürk, Sinan, “1960–1980 Döneminde Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri”, *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 15, s. 158.

Derman, M. Uğur, “İsmail Hakkı Altunbezer”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1989, c. 2.

Derman, M. Uğur, “Kâmil Akdik”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1989, c. 2.

En-Nedvî, Abd’ulbârî, *Kur’an ve Sünnetin Işığında Tasavvuf ve Hayat*, (trc. Mustafa Ateş), İrfan Yay., İstanbul, 1996.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İFAV Yay., İstanbul, 2017.

- Eren, Sıddık Naci, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, Şelale Yay., İstanbul, 1991.
- Erkaya, Mahmut Esad, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramlari*, Otto Yay., Ankara, 2017, s. 162.
- Fragar, Robert, *Kalp, Nefs ve Ruh Tasavvuf Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*, Sûfi Kitap Yay., İstanbul, 2018.
- Fragar, Robert, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, çev. Ömer Çolakoğlu, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2020.
- Friedlander, Shems, *Kış Hasadı*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2016.
- Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed, *İhyau Ulûmi'd-Dîn*, (trc. Mehmed A. Müftüoğlu), Pırlanta Yay., İstanbul, 1981.
- Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed, *İslâm Ahlâkı*, (trc. Âkif Nuri), Sinan Yay., İstanbul, 1996.
- Göktaş, Vahit, "Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2011, sayı 52.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâuddin, *Ramûz el-Ehâdis (Hadisler Deryası)*, (trc. Abdülaziz Bekkine), Veb Ofset, İstanbul, 1982.
- Gürer, Dilaver, *Abdulkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul, 2016.
- Gürer, Dilaver, *Düşünce ve Kültürde Tasavvuf*, Ensar Nşr., İstanbul, 2014.
- Gürlek, Dursun, *Ayıklı Kütüphaneler*, Timaş Yay., İstanbul, 2018.
- Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf Tarikatler Silsilesi ve Ahlâkı İslâmiye*, (dzl. Muzaffer Ozak), Ergin Kitabevi Yay., İstanbul, 1958.
- Halmi, Mehmed, "Bulgaristan'da Halvetî Tekkeleri", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kars, 2016, sayı 6, s. 77.
- Hammarlunds Anders-Olsson Tord-Özdalga Elisabeth, *Sufism Music and Society in Turkey and Middle East*, Swedish Research Insitute, İstanbul, 2001.
- Hücvîrî, Ebî Alî el-Cüllâb, *Keşfü'l-Mahcûb*, (trc. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1996.
- İnançer, Ömer Tuğrul, *Vakte Karşı Sözler*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2015.

İskenderî, İbn Ataullah, *Tasavvufî Hikmetler Hikem-i Atâiyye*, (trc. Mustafa Kara), Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

Kalender, Ruhi, “Mûsikî ve İnsan”, *A.Ü.İ.F.D.*, Ankara, 1997, c. 37, sy. 1.

Kaplan, Hayri, “Şa’rânî”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2010, c. 38.

Kara, Mustafa, “Bişr el-Hâfi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992, c. 6.

_____, *Tasavvuf Kültürü*, Anadolu Yay., Ankara, 2019.

_____, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İletişim Yay., İstanbul, 1992.

_____, *Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015.

Kâşânî, İzzeddin, *Tasavvufun Ana Esasları*, Kurtuba Kitap Yay., İstanbul, 2010.

Kehribar, Mehmet Sadık, *Tasavvuf’un İncelikleri*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., 1974, İstanbul.

Kılıçarslan, M., “Molla Fenârî’nin, Aynu’l-A’yân’ Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *JassStudies-The Journal of Academic Social Science Studies*, sayı 70, 2018, ss. 339-356.

Knysh, Alexander, *Islamic Mysticism A Short History*, SubAegide Pallas, Boston, 2000.

Knysh, Alexander, *Tasavvuf Tarihi*, (trc. Nurullah Koltaş), Ketebe Yay., İstanbul, 2020.

Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991.

Kucur, Abdullah, *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şûle Yay., İstanbul, 1996, c. 10.

Kuran, Ercüment, “Birinci Dünya Savaşı”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992, c. 6.

Kuşçuoğlu, H. Galip Hasan, *Muhtaç Olduğumuz Kardeşlik*, H. Galip Hasan Kuşçuoğlu Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Antalya, 2004.

Kuşçuoğlu, H. Galip Hasan, *Tasavvuf ve Zikrullah*, H. Galip Hasan Kuşçuoğlu Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Antalya, 2001.

Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, (thk., Yûsuf Ali Bedevî) Dâru’l-Yemâme Yay., , Beyrut, 1435/2014.

_____, *Kuşeyri Risâlesi*, (trc. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

_____, *Kuşeyri Risalesi (Sufilerin İnanç ve Ahlâkı)*, (trc. Dilaver Selvi), Semerkand Yay., İstanbul, 2009.

_____, *Tasavvuf'un İlkeleri 1*, (trc. Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1978

Küçük, Cevdet, "Milli Mücade", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2005, c. 30.

Küçük, Hasan, *Tarikatlar*, Can Matbaası, İstanbul, 1985.

Mekkî, Ebû Tâlib, *Kûtü'l-Kulûb*, (çev. İsmet Demiröz), İz Yay., İstanbul, 1999, c. 1.

Muhâsibî, Hâris b. Esed, *er-Riâye Nefis Muhasebesinin Temelleri*, (trc. Şahin Filiz-Hülya Küçük), İnsan Yay., İstanbul, 1998.

Muslu, Ramazan, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, Ensar Nşr., İstanbul, 2007.

Münâvi, Muhammed Abdürrauf, *Fezû'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağır*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut, 2012, c. 1.

Nevevî, İmam Muhyiddin, *Riyâzü's Sâlihîn*, (çev. M. Yaşar Kandemir, Lütfi Çakan), Erkam Yay., İstanbul, 1997, c. 1.

Nevevî, İmam Muhyiddin, *Riyâzü's Sâlihîn*, (çev. Abdullah Feyzi Kocaer), Hüner Yay., Konya, 2011.

Nicholson, Reynold Alleyne, *Tasavvufun Menşei Problemi*, (trc. Abdullah Kartal), İz Yay., İstanbul, 2018.

Nursi, Said, *Lem'alar*, Envâr Nşr., İstanbul, 1995.

_____, *Mektubat*, Envâr Nşr., İstanbul, 1999.

_____, *Sözler*, Envâr Nşr., İstanbul, 1995.

Ocak, Metin, *Kur'an'da İhlâs ve Muhsin Kavramları*, İnkılab Yay., İstanbul, 1999.

Ozak, Muzaffer, *Aşk Yolu Vuslat Tarîki*, Kalem Yay., İstanbul, 1978, s. 21.

_____, *Envâr-ül-Kulûb (Kalplerin Nurları)*, Salâh Kitabevi Yay., İstanbul, 1979, c. 3.

_____, *İrşâd*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1969, c. 2.

_____, *Mûcizât-ül-Enbiya*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1965.

_____, *The Unveiling of Love*, Inner Traditions International Yay., New York, 1981.

Ozak, Muzaffer, *Ziyet-ül-Kulûb*, Salâh Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1973.

- Öngören, Reşat, “İbrâhim b. Edhem”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2000, c. 21.
- _____, “Sûfi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2009, c. 37.
- _____, “Tarîkat”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40.
- _____, “Tasavvuf”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40.
- Öz, Mustafa, “Şevâhidü’n-Nübüvve”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. 39, s. 19-20.
- Özbuğday, Şükrü, “İnsanın Gerçek Anlamda Kul Olması İhlâs ve Samimiyete Bağlıdır”, *Kutlu Doğum Özel Sayısı*, Konya İl Müftülüğü Kültür Yay., Konya, 2013, sy. 6, s. 8.
- Özcan, Nuri, “Tekke Mûsikisi”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2011, c. 40.
- Özdamar, Mustafa, *Gönül Cerrahî Nureddin Cerrahî ve Cerrahîler*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2016.
- Öztürk, Mehmet Cemal, *Cerrâhîlik*, Ketebe Yay., İstanbul, 2018.
- Öztürk, Mehmet Cemal, “Ramazâniyye”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34.
- Rıfâî, Ken’ân, *Sohbetler*, Kubbealtı Yay., İstanbul, 2018.
- Rıhtım, Mehmet, “Yahyâ-yı Şîrvânî”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2013, c. 43.
- Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001.
- _____, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, Alfa Yay., İstanbul, 2018.
- _____, *Tasavvuf Notları*, (trc. Dilara Yabul), Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2018.
- Selvi, Dilaver, *Sûfilîğin Temel Şartları 1*, Semerkand Yay., İstanbul, 1998.
- Serin, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay., İstanbul, 1984.
- Seyyid Muhammed Hocaefendi (Muhammed Usta), *Tasavvuf Tarîkatlar ve Silsileleri*, Ustaoglu Kitabevi, İstanbul, 2005, c. 2.
- Sofyalı Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefes*, haz. Muhammed Bedirhan, Hayykitap Yay., İstanbul, 2010,
- Sühreverdi, Şihâbuddîn, *Gerçek Tasavvuf (Avârifü’l-Meârif)*, (trc. Dilaver Selvi), Semerkand Yay., İstanbul, 2010.

Sühreverdi, Şihâbüddîn, *Tasavvufun Esasları*, (H.Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz), Erkam Yay., İstanbul, 1989.

Şa'rânî, Ahmet b. Alî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ (Evliyâlar Ansiklopedisi)*, (trc. Abdulkadir Akçiçek), Bedir Yay., İstanbul, 2014.

Şahin, Haşim, "Somuncu Baba", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2009, c. 37.

Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2004, c. 29.

Şar, Selâhaddin, *Tasavvufun Temel İlkeleri İslam Tasavvufu*, Toker Yay., İstanbul, 1991.

Tanman, M. Baha, "Nûreddin Cerrâhî Tekkesi", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 33.

Taşer, İhsan-Algan, Hamid, "Amerika Birleşik Devletleri", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1991, c. 3.

Tatlısu, Mehmet, "Sahaflar Çarşısının Kültürel ve Sosyal Değişimi: Sözlü Tarih Görüşmeleri", *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, sayı 56, ss. 115-157.

Tayşi, Mehmet Serhan, "Ömer el-Halvetî", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34.

Topaloğlu, Bekir, "Hüsrev Hoca", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1999, c. 19.

Topbaş, Osman Nuri, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, Erkam Yay., İstanbul, 2018.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, "Muzaffer Ozak", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34.

Tosun, Necdet, "Silsile", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2009, c. 37.

Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslâm Tasavvufu*, (trc. Hasan Kâmil Yılmaz), Erkam Yay., İstanbul, 2016.

Türer, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Ataç Yay., İstanbul, 2016.

Uludağ, Süleyman, "Behlül-i Dâna", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1992.

_____, "Devran", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1994, c. 9.

_____, "Halvet", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1997, c. 15.

_____, "Kabz", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2001, c. 24.

_____, "Kuşeyrî", *DİA*, T.D.V. Yay., Ankara, 2002, c. 26.

_____, "Nefis", *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2006, c. 32.

_____, *İslâm ve Mûsiki*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

_____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001.

_____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1995.

_____, *Tasavvufun Dili*, Ensar Nşr., İstanbul, 2016.

Ulupınar, Hamide, “İlk Dönem Melâmetî Şeyhlerinden Hamdûn Kassâr’ın Tasavvuf Anlayışı”, *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi*, Konya, c. 17, sayı 1, s. 79.

Ülker, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1987.

Vakkasoğlu, Vehbi, “Cemal Öğüt”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2007, c. 34.

Vakkasoğlu, Vehbi, *Maneviyat Dünyamızda İz Bırakanlar*, Cihan Yay., İstanbul, 1988.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin, *Sefine-i Evliyâ*, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul, 2015, c. 5.

Vicdânî, Sâdık, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, (haz. İrfan Gündüz), Enderun Yay., İstanbul, 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki, “İstimdad”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 2001, c. 23.

Yazıcı, Tahsin, “Fetihten Sonra İstanbul’ da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemaleddin; Sünbül Sinan ve Merkez Efendi”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi II*, İstanbul, 1956, s. 108.

Yıldırım, Mustafa, “Tekke Âdâbı ile Yetişmiş Bir Bestekâr: Sebilci Hüseyin Efendi (Okurlar)”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi*, Konya, sayı 23, 2014, s. 126.

Yılmaz, H. Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Nşr., İstanbul, 2017.

Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, Enes Matbaacılık, İstanbul, 2007.

Yılmaz, Ömer, *Tasavvuf Bize Ne Söyler?* Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2020.

Yola, Şenay, “Cerrâhîlik”, *DİA*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1993, c. 7.

(Heyet), (Mehmet Görmez ve diğerleri), *Hadislerle İslâm*, Özgün Matbaacılık, Ankara, 2014, c. 3.

(Heyet), *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Aş. Yay., İstanbul, 2016, c. 5, ss. 316-340.

(Heyet), *Güldeste-i Hazret-i Nûreddîn el-Cerrâhî*, (dzl. Murat Özer), Meşk Derneği Yay., İstanbul, 2012.

(Heyet), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., Erkam Matbaası, İstanbul, 2006.

(Heyet), *Rüyalar Âlemi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2019, s. 243.

(Heyet), *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2016.

(Heyet), *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, İsam Yay., İstanbul, 2015.

2. Tezler

Aras, İbrahim, *Cumhuriyet Dönemi’nde Din Görevlilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdamı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E., (yüksek lisans tezi), İzmir, 2010.

Aydın, Bilal, *Türk Din Müsikisinde Muzaffer Ozak’ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*, Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Isparta, 2019.

Dal, M. Fahreddin, *Fahreddin Erenden’in Tasavvufî Görüşleri*, Marmara Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İstanbul, 2006.

Derin, Süleyman, *Abdurrahman Sâmî’nin Hayatı, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtîha-i Şerîfe Risâlesi*, Marmara Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İstanbul, 1993.

Engkvist, Solveig, *Veien til kjærlighet og perfeksjon En studie av Halveti-Jerrahi-ordenens Ekspansjon i Vesten*, Institutt for Kulturstudier og Orientalske Språk Universitetet i Oslo, (Masteroppgave), Oslo, 2010.

Ergür, C., Enes, *Türk tasavvuf Müziğinde Muzaffer Ozak’ın Yeri ve Eserleri*, İ.T.Ü., Ses Eğitimi Bölümü, (bitirme tezi), İstanbul, 2000.

Eroğul, Murat, *Ahmet Özhan’ın Hayatı, Eserleri ve Türk Din Müsikisi İcra Geleneğindeki Yeri*, Ankara Yıldırım Bayezit Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Ankara, 2019.

Kâhtalı, Ramazan Fevzi, *Muzaffer Ozak’ın Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Tesirleri*, Ankara Üniversitesi, S.B.E., (yüksek lisans tezi), Ankara, 1997.

Kanar Tuna, Tuğçe, *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Halvetilik Teşrifatı: Usûl, Erkân ve Törenler*, İstanbul Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), İstanbul, 2017.

Kasperski, Jon G., *The Halveti-Jerrahis & The Legacy Of Sheikh Muzaffer Innorth America*, Department of Religious Studies University of Lethbridge, (master's thesis), Lethbridge, 2021.

Kaya, Naciye, *Abdurrahmân Sâmî'nin Dört Eseri: Dîvân, Mevlîd, Mir'ât-ı Eyyâm, Nâme-i Muharrem*, Cumhuriyet Üniversitesi S.B.E., (doktora tezi), Sivas, 2015.

Kekil, Süleyman, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminden Günümüze Darbeler (1859-2016)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E., (yüksek lisans tezi), Kahramanmaraş, 2019.

Köse, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi S.B.E., (doktora tezi), İstanbul, 2010.

3. Elektronik Kaynaklar

<http://www.muzafferozak.com/fahreddin-efendi-hayati.html>

<https://www.muzafferozak.com/otobiyografi1.html>

<http://www.muzafferozak.com/otobiyografi2.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2014/12/cezaevi-hatralar.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=eH0i4PVy28U>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/01/tarditional-art-festivali-1978.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/03/ergun-gozenin-hatralarında-muzaffer.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/04/emin-isik-hocanın-hatiralarında-muzaffer-efendi.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/07/sefik-can-efendinin-hatiralarında-muzaffer-efendi.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/12/cumle-mevcudat-zâkir-kainat-dergahdir.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/03/alasonyal-cemal-efendi.html>.

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2016/10/hafz-ismail-hakk-baseski-hocaefendi.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2017/04/dunyaya-kil-duzeltmeye-degil-huy-duzeltmeye-geldik.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2021/02/dervisler-nicin-hoplayarak-ziplayarak-raksederek-zikrederler.html>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2021/02/iki-turlu-mûsikî-vardir.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=Ym3PIBeHYqc>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/search?q=riya>

<https://dinveilim.com/iyilik-kotuluk-sabir-ve-ofke>

<https://nagmeiask.blogspot.com/2015/05/zâkirbas-hattat-hac-nuri-korman.html>

<https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/salat-i-kemâliyye-ve-salat-i-kutbiyye>

<https://www.flickr.com/photos/muzafferozak/15309835469/in/photostream/>

<https://www.ketebe.org/en/artist/nuri-korman-695>

<https://www.muzafferozak.com/kitaplari.html>

<https://www.turkedebiyati.org/tekke-tasavvuf-edebiyati-nazim-sekilleri.html>

https://www.youtube.com/watch?v=_xSVf2tpvx0

<https://www.youtube.com/watch?v=39hsNKXwEGc&t=17s>

<https://www.youtube.com/watch?v=ACI75MaFOzc>

<https://www.youtube.com/watch?v=G0WfGi7Vcho>

http://dosya.erkammedya.com/ERKAMRADYO/ARSIV/2021/programlar/İLÂHİNAME/İLÂHİNAME_2021_02_10.mp3

<https://www.youtube.com/watch?v=J8z4vePwiuk>

<https://www.youtube.com/watch?v=nZ2TnZtARI8>

<https://youtu.be/jYpexCIgsJo>

<https://youtu.be/rzkZuIxMtfc>

<https://defter-i-ussak.blogspot.com/2020/02/batililar-islama-nasil-girebilirler.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=JcKZePOm5Jo>

<https://istanbultarihi.ist/175-istanbulda-tarikat-ayin-ve-zikirleri>

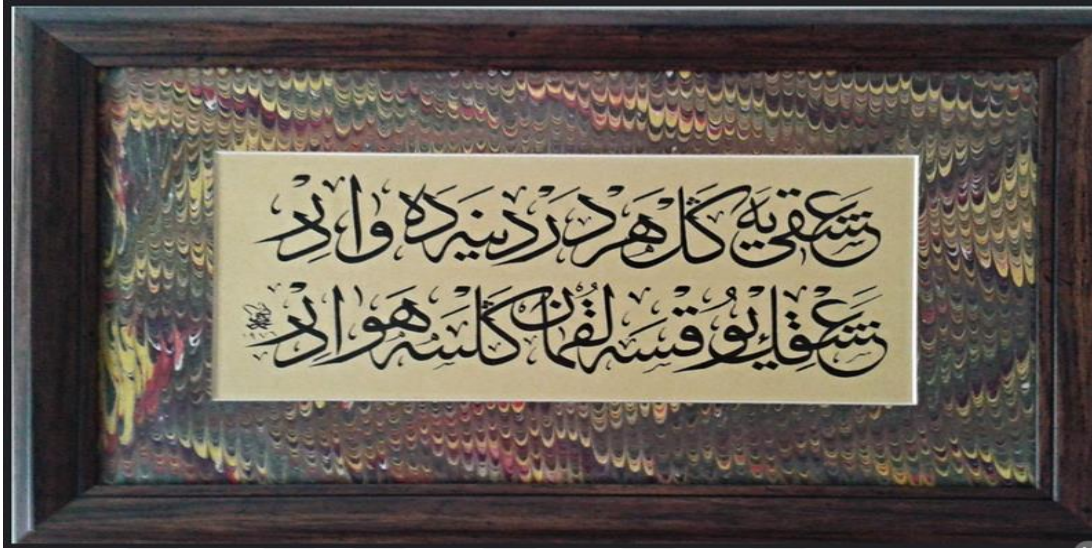

EKLER

1. Muzaffer Ozak'a Dair Fotoğraflar

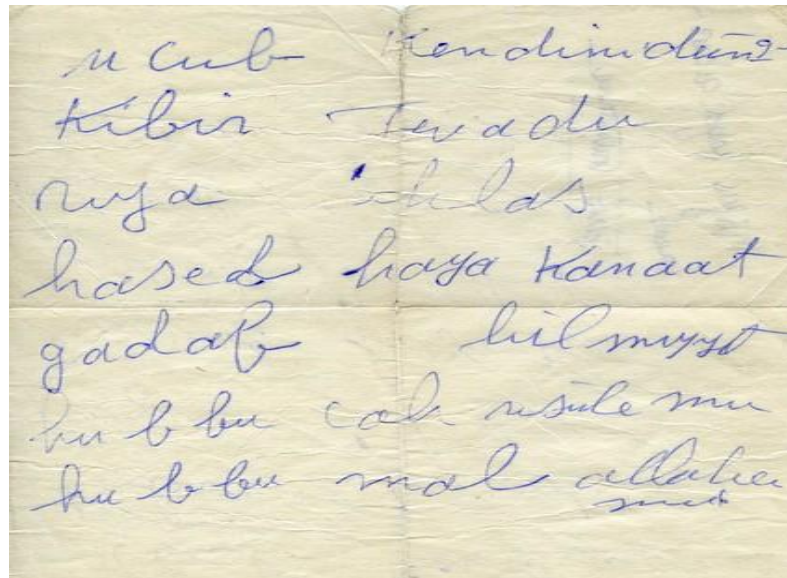
Bu bölümde, Muzaffer Ozak ilgili bazı görseller yer almaktadır.

Şekil 1. “Nimrî Dede (1909/1986), Muzaffer Ozak’ı çok sever ve sık sık onu ziyaret ederdi. Muzaffer Ozak’ta onu çok sever ve her gelişinde ayağa kalkarak karşılar ve salavatla kucaklaşırlardı. Nimrî Dede, Ozak’a olan hayranlığını aşağıdaki beyit ile ebedileştirmiştir.”⁷⁵⁷

Aşkî’ye gel her derdine devâdır

Aşkın yoksa Lokman gelse hevâdır...

Şekil 2. Riya konusunda yer alan ilgili varak.

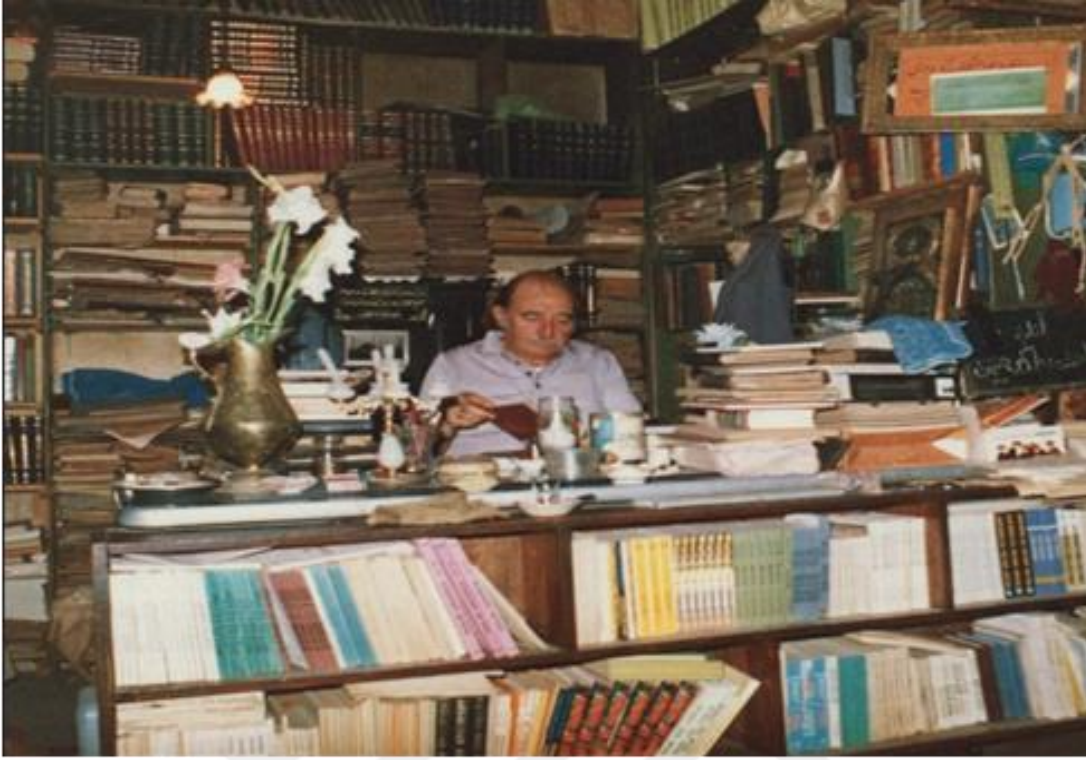
⁷⁵⁷ <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2015/10/nimri-dede.html>

Şekil 3. Kisve-i tarık ile Şeyh Muzaffer Ozak.

Şekil 4. Sahaflar Çarşısı'nda çekilmiş fotoğraf. 6 Nisan 2021.

Şekil 5. Muzaffer Ozak sahaf dükkânında çalışıyor iken.

Şekil 6. 1960 ihtilali sonrası Muzaffer Ozak'ın yasak kitap sattığına dair yargılanma sürecinde bir gazete ilanı.

Şekil 7. 1970 yıllarında Muzaffer Ozak Bursa seyahatinde iken. Ozak'ın sağında sırasıyla Bursalı Hüseyin Efendi, Safer Dal ve Tosun Bayraktaroğlu yer almaktadır.

Şekil 8. 1970'lerin başında Muzaffer Ozak, Safer Dal ve Bursa seyahati sırasında feribotta çekilmiş bir fotoğraf.

SHEIKH MUZAFFER and THE HALVETI-JERRAHI DERVISHES

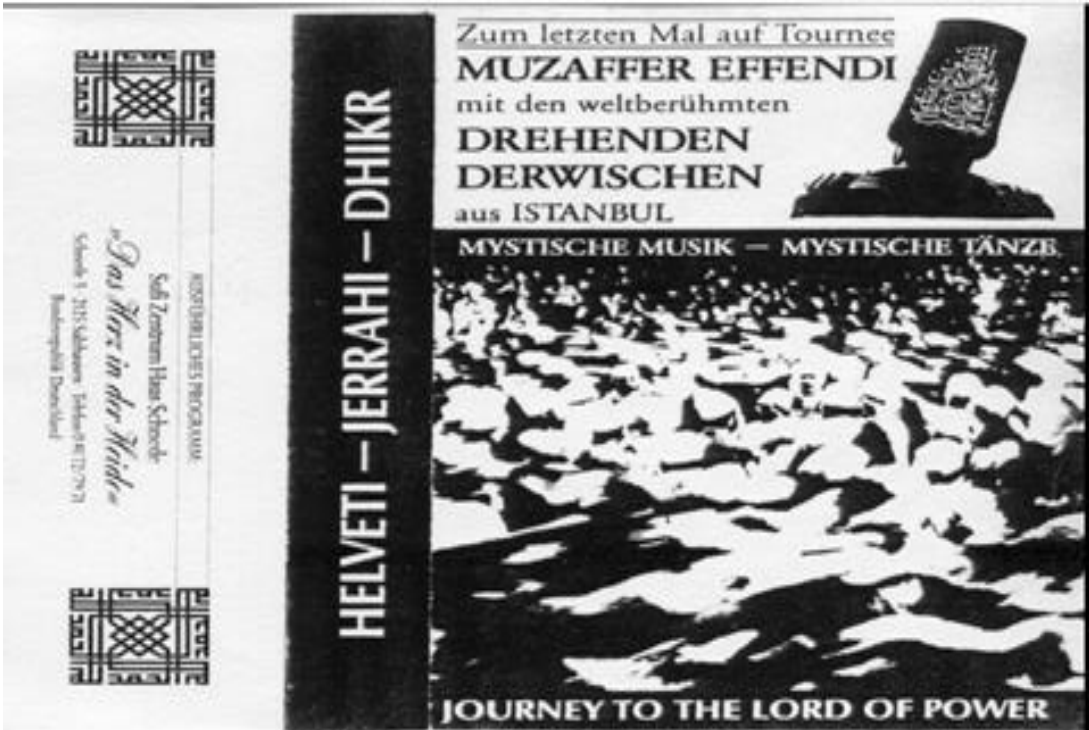
Present the Sufi Ceremony of Dhikr in:

MENLO PARK, CA: Chapel at Maliburossa* March 15 8:00pm <small>*Limited seating. No one seated after 7:30pm</small>	CLAREMONT, CA: The Claremont Colleges Garrison Theater* March 18 8:00pm <small>*10th Fl. at Duermouth Avenue Lenses & Seating \$5 contribution at door</small>	PASADENA, CA: Pasadena City College Seaton Auditorium* March 19 8:00pm <small>*1275 East Colorado Blvd. Limited parking. \$5 contribution at door</small>	SANTA FE, NM: College of Santa Fe Greer Garrison Theater March 22 3:00pm
--	---	--	--

Die Art Foundation 1980

Live Pricing Information: Ermon C. Beyazit 303-433-8203

Şekil 9. Amerika’da yayınlanan bu ilan, 1981 yılında tertiplenen Zikrullah ayininin broşürüdür.

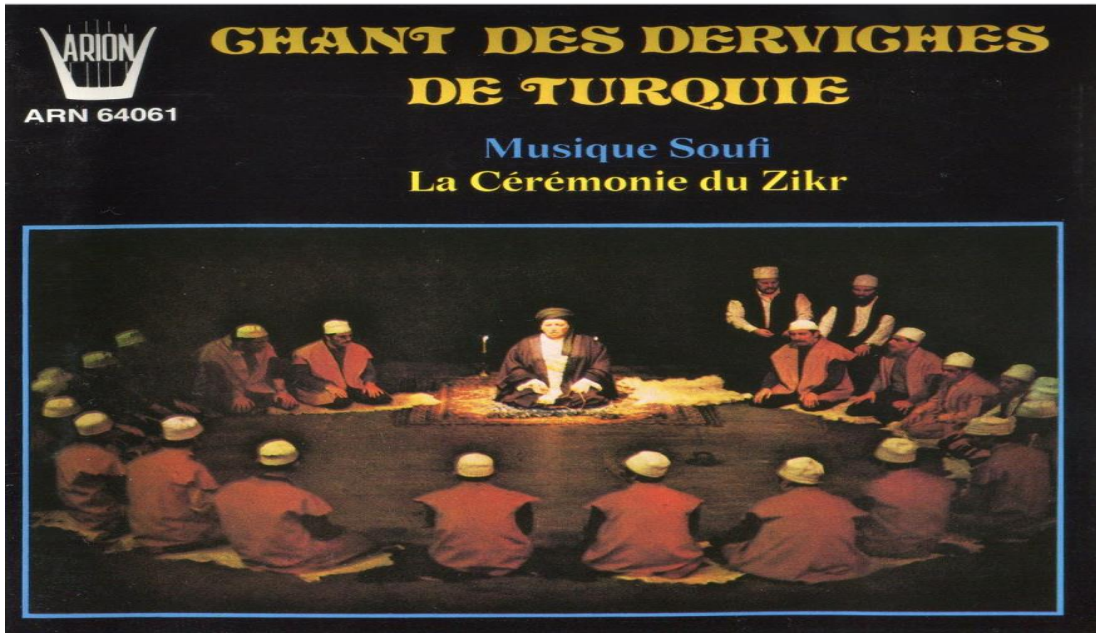
Zum letzten Mal auf Tournee
MUZAFFER EFFENDI
mit den weltberühmten
**DREHENDEN
DERWISCHEN**
aus ISTANBUL
MYSTISCHE MUSIK – MYSTISCHE TÄNZE

HELVETI – JERRAHI – DHIKR

JOURNEY TO THE LORD OF POWER

KONZERTREISEPROGRAMM
Sufi Zentrum Hans Schock
Gas Herz in der Hand
Schule 1 2115 Salsburg - Tel Aviv 611727971
Kundenservice Deutschland

Şekil 10. 1983 Almanya seyahatinde neşredilen bir broşür.

Şekil 11. Fransa’da neşredilen bir plağın kapağı. “Türk Dervişlerinin Şarkısı”
“Tasavvuf Müziği Zikir Töreni”

Şekil 12. Muzaffer Ozak’ın 1978 yılındaki Avrupa, Almanya ve Amerika seyahatlerine ait hatıra ve müşahedeleri Tercüman Gazetesi’nde bölüm bölüm yayınlanmıştır.

Şekil 13. 15 Şubat 1985 günü Muzaffer Ozak'ın naaşı omuzlar üstünde Fatih Camii avlusuna girerken...

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Bayezid "Camili Han Camii" Fahrî Hatibi, İstanbul vaizlerinden ve sahhaflarından, Nureddin-i Cerrahî Hazretleri Türbedarı, gönüllülerin efendisi, Hak âşıklarının sevgilisi, El-Hâc El-Aşkî

MEHEMMED MUZAFFER OZAK

13 Şubat 1985 günü çok sevdiği Rabb'ine ve Habib'ine kavuşmuştur. Mevlâ kendisine rahmet ve geride bıraktığı yârânına ecir ve sabır ihsan etsin. Mübarek naaşı, 15 Şubat 1985 günü (bugün) cuma namazını müteakib Fatih Camii Şerîfi'nden alınarak, Edirnekapı'daki ebedî istirahatgâhına tevdi edilecektir. Sevenleri niyâz olunur.

AİLESİ

Şekil 14. Muzaffer Ozak'ın vefatına dair ailesinin verdiği taziye metni.

ÇOK ACI KAYBIMIZ

Çarşımızın çok kıymetli sahhaflarından (kitapçı) ve derneğimizin sabık başkanlarından

Sahhaf, El-hac

M. MUZAFFER OZAK

13 Şubat 1985 günü Hakk'a kavuşmuştur. Aziz naaşı 15 Şubat 1985 günü Fatih Camii'nden, cuma namazını müteakip Edirnekapı'daki ebedî istirahatgâhına tevdi edilecektir.

Makâmı cennet, ruhu şâd olsun.
Aile efradına ve yakınlarına sabir ve başsağlığı dileriz.

İSTANBUL SAHHAFLAR DERNEĞİ

Şekil 15. Muzaffer Ozak'ın vefatına dair Sahaflar Derneği tarafından yayınlanan taziye metni.